

Irodalom, művészet,
környezet

Hetvenkilenc jeles hetvenes

„A szélességet az ég derekán keresztül
méltán nevezhetjük tehát Napútnak”

(Fazekas Mihály)

Hetvenesek, akik ténylegesen ötvenesek

Rosszat sejtve vártam megnyilatkozásra felkért 1950-es születésű jelességeink hetvenoros vallomásait életútjuk summázatáról, szánva-bánva, amiért újabban már nem az előző évben gyűjtjük be és az előző év karácsonya táján tesszük közzé évkönyvünket, megelőlegezve a jubilánsok 70. évfordulóját, hanem a folyó évben. Ha ugyanis elhagyott gyakorlatunkhoz híven már 2019 decemberére összeáll a tabló, arról, így morfondíroztam, a tisztas öregkor bölcs derűjével csupa élő példája nézett volna le ránk a teljes életpályát befutók megnyugvásának és optimizmusának, akárcsak többnyire az 1928-asokkal kezdett sorozatunk addigi 22 darabjában. Annál is inkább, hiszen a mai 70 esztendőseket régebbi korok erejük teljében levő ötvenéveseinek szokás megfélemlíteni.

Mindent a feje tetejére állított ráadásul ez év elején a pandémia, melynek legnagyobb kitértjei éppen az idősebb korosztályok. Óhatatlanul visszavetül majd a pályarajzokra, tépelődtem, hogy akik 1968-ban lettek nagykorúak, „a hidegháború árnyékában is élvezhették az európai békét, s bár rongyos, de vidám barakkban lakhattak” (ahogyan Szentirmay László rendező írta), azokat már-már feledni vélt rém fenyegeti most: egy világvárvány! Hiába volt tán még az is, hogy (az ő szavait folytatva): „Kineveltünk a koszos ablakon, de benn módszeresen rakosgattuk azokat a dominókat, amelyek végül hatalmas kígyóként dőltek hasra. Az utolsó kilökte a barakk ajtaját.”

Mi lesz a maradék, dédelgetett tervekkel, ha már nemcsak az ildomoságuk kétes, hajlott kora miatt, de rá is ijeszt a gúzsba kötött tervezőre a fenyegető tömegbetegség?!

Igen, Kósa Gábor zeneszerző, akinek az édesapja eljátszván a Bach-(majdnem)összest az utolsó koncerten jelentette be, hogy fia született, amit a közönség megtapsolt (mint megjegyzi, érdemtelenül kapta), fogadkozik: „ha megadja az ég, megtanulom és eljátszom még a hat orgonatrió-szonátát is” a remélt megérdemelt tapsért... A kétlaki Széchy Beáta festőművésznek, aki ötvenként rendez önálló kiállítást, most a 70 éveset, lám, el kell halasztania 2021-re... De ennél több szót még ők sem vesztegettek a veszélyérzetre! Cakó Ferenc pedig egyenesen a javára fordítja az áldatlan helyzetet: „Az élő homokrajzolásból óriási siker lett, és nemzetközi rangot vívott ki a különleges egyedi és egyszeri művészeti élmény. (...) Sajnos a Covid-intézkedések miatt az utóbbi időben szünetelnek az élő előadások. A korlátozások idején elkezdtem foglalkozni régi vágyammal, a rézkarckészítéssel, amire a filmkészítés mellett nem jutott időm.”

És a vallomásokkal ismerkedve megkönnyebbülten tapasztaltam, hogy valóban, nem élemedettként, hanem méltán (csak) ötveneseknek tekinthető hetvenesekként mutatnak (felelősségteljes) fityiszt a kórságnak, ha egyáltalán megemlítik. Fanyar fricskát oszt ki a fordító, Gy. Horváth László: „Feleségem, Katona Ágnes harmincnyolc éve a világ legjobb szerkesztője, csak akkor vagyok nyugodt, ha ő is látta a kézírataimat. Talán még nálam is jobban tud angolul, szoktam mondani, bár azt rémült áhítattal nézi, amikor cirill betűs szövegeket bújok a számítógépen. (Ez itt a szmájli helye ezekben a Covid-pandémiás időkben.)”

Valló Péter rendező flegmatikusan teszi túl magát a fenyegetésen: „Persze azon kívül, hogy még mindig élek, és nincs semmi komolyabb bajom (legalábbis ezen írás gépelésének pillanatában még nincs tudomásom róla), még koronavírusos sem voltam, és a családom minden tagja is egészségesnek tűnik, és még elvagyunk anyagilag (se fent, se lent – a legjobb helyen), és irányomban semmilyen komoly

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXII. évfolyam 9. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány kiadványa. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),

Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Elek Szilvia** (zene),

Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (örökös szerkesztő) **Sebeők János** (környezet),

Szondi Bence (tördelés), **Toot-Holló Tamás** (próza), **Wenner Tibor** (művészet).

Napút-kör: **Báthori Csaba**, **Bereményi Géza**, **Csáji László Koppány**, **Doncsev Toso**,

Gráfik Imre, **Jankovics Marcell**, **Dr. Koncz Gábor**, **Radinóti Zsuzsa**,

Rakovszky Zsuzsa, **Szakolczay Lajos**, **Szörényi László** (tiszteletbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1136 Budapest, Pannónia u. 6.

Telefón: (1) 247-6657 • (30) 511-3762 • E-mail: szongyi@gmail.com • Honlap: www.naputonline.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Adorján András sakkozó	61
Ambrus Lajos író, szerkesztő	57
Aradi Jutka köznevelődési szakember	105
Bába Iván egyetemi tanár, politológus	107
Baky Péter festőművész	175
Bárász Péter matematikus, szak- és műfordító	85
Barna Gábor néprajzkutató	69
Beregszászi Olga színművész, énekes, zeneszerző	6
Bíró László tábori püspök	157
Borgó képzőművész	95
Cakó Ferenc grafikusművész, animációsfilm-rendező	172
Csák Gyöngyi író, költő	88
Csányi Béla tekéző	101
Csizsár Imre rendező	165
Dénes Gábor filmrendező, operatőr, producer	64
Dévai Nagy Kamilla énekes, előadóművész	37
Dobay András zenészerző, író, előadóművész	47
Dukay Barnabás zenészerző	116
Frideczky Katalin zongoraművész, író	109
Fülöp Gábor költő, műfordító, dramaturg, újságíró	53
Gellei Imre tanár, labdarúgó, edző	59
Gryllus Dániel zenészerző, előadóművész	86
Gulyás László sportújságíró, szerkesztő, riporter	116
Gutai István író	126
Györi-Nagy Sándor nyelvész-kultúrokológus	16
Hegedűs 2 László képzőművész, fotóművész, filmrendező	91
Hortobágyi Éva szerkesztő-műsorvezető	3
Gy. Horváth László műfordító, író, könyvkiadó	129
Hunyadvári József nyomdász, hivatásos vőfély	28
Ivánka Mária sakkozó	40
Jakab György fa- és csontszobrász	132
Jónyer István asztaltenisztesző	118
Karda Beáta énekesnő	120
Kisfaludy András dokumentumfilm-rendező	23
Kolozsvári Grandpierre Miklós képzőművész	111
Koltay Gábor filmrendező	31
Koncz Gábor közgazdász, egyetemi magántanár, főiskolai tanár	21
Koó Tamás gondokaművész	14
Kordos László öslénykutató	103
Kósa Gábor ütőhangszeres, zongora-, orgona- és csembalóművész, karmester, zenészerző	79
Kulcsár Szabó Ernő irodalomtörténész	53
Lábadai Károly néprajzkutató	35
Liptay Katalin újságíró	99
Magén István grafikus, festő	44
Mikó István színművész	151
Muszty Bea zenészerző, író, előadóművész	13

Németh S. Katalin irodalomtörténész, könyvtárvezető	114
Moth Zsuzsanna író	33
Nyilasy Balázs költő, kritikus, irodalomtörténész	161
Osskó Judit építész, televíziós szerkesztő	66
Órsi Julianna néprajzkutató	148
Petz Pál trombitaművész	178
Pojákné Vásárhelyi Judit irodalomtörténész, bibliográfus	42
Pokol Béla jogtudós, politológus	92
Puhl Antal építész	155
Rentsch Piroska író, költő	94
Sári László Kelet-kutató, író	154
Seregély István rendező, operatőr	48
Sóváradai Valéria képzőművész	52
Spányi Antal püspök	169
Sterbinszky Amália kézilabdázó	136
Szavai Géza regényíró	177
Széchy Beáta grafikus, képzőművész	128
Szemes Zsuzsa író	73
Szentirmai László művészpédagógus, bábszereplő	82
Szentmártoni Szabó Géza irodalomtörténész	139
Szikora János rendező, színész	145
Szombathy Bálint multimediális művész, lapszerkesztő	146
Szurdi Miklós színész, rendező	144
Tóth György fotóművész	46
Tóth József politikus	27
Urbán László irodalomtörténész	134
Valló Péter rendező	90
Vámos Miklós író	19
Várad Róbert festőművész	166
Varga Imre költő, író, műfordító	27
Várkonyi Mátyás zeneszerző	123
Varsányi Ferenc filmrendező	112
Záborszky Gábor festő- és grafikusművész	81

Hetvenesek, akik ténylegesen ötvenesek
(Bognár Antal előszava) . . . . .borítóbelső

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 149.

Szepes Erika: Vitairat Ady szimbolizmusáról

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XXII. évfolyam 9. szám

**Hetvenkilenc
jeles hetvenes**

JAKAB GYÖRGY
ELINDULTAM SZÉP HAZÁMBÓL

Az igaz ember a Nap útját járja – tartja a keleti mondás. A jubileumi esztendő múltán is – higgyük – oly sok nap előttünk még, hogy: járjuk. Kívánjuk derűvel mindenkinek! (A szerkesztőség)

Hortobágyi Éva

szerkesztő-műsorvezető (Bácsbokod, 1950. január 1.)

Amikor megkaptam a felkérést, hogy foglaljam össze saját magántörténelmemet, tanúskodásomat, vallomásomat a letűnt századról, az első gondolatom volt, hogy „az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire és ahogy visszaemlékezik rá,

amikor el akarja mondani” – García Márquez szavaival. Azt gondolom, hogy néhány számomra meghatározó műsor és történet fejezné ki leginkább az életem 70 évét.

„Az az év is jól kezdődött” – mondták sokszor életem során, mivel az előző század második fele velem indult családom számára. Az újévi déli nagymisére harangoztak be, amikor a hőn áhított lányként megérkeztem az addigra a nagyszülők kitelepítésével megrikított és vagyontalanított bácskai kulákcsaládba. A munkára már alkalmatlannak minősített, itthon hagyott dédszüleim neveltek, mivel szüleimnek elő kellett teremteniük a hattagú családnak valót. Közben tanultak, Édesapám agrármérnök, Édesanyám képesített könyvelő lett, lehetővé téve ezzel, hogy gyermekeik másodgenerációs értelmiségiek lehessenek.

Gyerekkorom Vácott telt, középiskolába azonban már Kecskeméten jártam; a nagyon is jó Katona József Gimnázium egy „híres-hírhedt” osztályában, az F-ben szereztem meg az érettségit. Mi voltunk a megye első angol tagozatos osztálya, jőfejú,

csibész, de összetartó banda, amelyet majdnem kirúgtak érettségi előtt „az orosz nyelvoktatás szabotálása” miatt, pedig csak a nyelvet tanító pedagógust utáltuk, de azt egy emberként. Ezek után a 27 fős osztály érettségi átlaga 4,8 volt, 26-an nyertek

felvételt egyetemekre, és a csapat-szellemről csak annyit, hogy a még élő 25 osztálytárs zöme még ma is – 52 év után – havonta találkozik.

A két áhított életpálya az építészet és a külkereskedelem volt. A Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett építészdiplomával külkereskedelmi vállalatnál helyezkedtem el, és egy év alatt megszereztem a Külkereskedelmi Főiskola diplomáját is. Érdekes, de rövid időszaknak bizonyult, mert két és fél év után kollégáim „belelöktek” a *Riporter kerestetik* játékba, ahol sikeresnek bizonyultam, és jött a később nagy szerelemmé vált televízió.

A Polgár Dénes vezette *A Hét* műsorhoz kerültem, csupa nagyágyú közé, és ez igazi mély víznek bizonyult. Nemcsak úszni tanultam meg, de fürödni is a valódi közszolgálatosságban, mert akkor – és ez az igazi tévés aranykora volt – hihetetlen emberekkel lehetett találkozni, örületes ügyekben lehetett segíteni, szakemberek segítségével informálni az embereket mindennapi életükben adódó dolgaikban.

Ugyanez folytatódott az *Ablak* műsorában és a nyugdíjasoknak szóló

Évgyűrűkben is. Valószínűleg köteteket töltenének meg nemcsak a panaszos, de a köszönetet mondó levelek is, mind-mind egy-egy ember vagy család drámáját, sokszor boldogságát jelentette. Apró sikerek, néha kudarcok sorozata, közszolgálatosság.

Az *Ablakban* az akkor már régi barátommal, Déri Jancsival is együtt dolgoztam nagyon korán bekövetkezett betegségéig. „Műsoron kívül”, de ott egy nagy versenyfutás kezdődött az idővel a gyógyulásáért, amelyet Gombár Jancsival és Farkasházy Tivadarral csináltunk végig. Jóllehet az emberi segítőkészség és a nemzetközivé vált összefogás csodáit tapasztalhattuk meg, ezt a versenyt elvesztettük.

Volt szerencsém olyan „*Hazanéző*”-filmeket forgatni, amelyekben két-háromezer fős településeket mutattunk be az ott élők örömein, gondjain keresztül, ami az akkori történelmi pillanatban egyfajta korrajz volt, és az éveken keresztül készített filmek tulajdonképpen hihetetlen történelmi keresztmetszetét adták ki a nyolcvanas, kilencvenes évek Magyarországanak. Hihetetlen történetekkel és személyiségekkel hozott össze a sors, mindig új energiákat tudtak adni, és hitet az itt élő emberekben és közösségekben.

A legkedvesebb filmjeim a *Legszemélyesebb közügyeim* című portrék voltak, amelyek a „bár lenne belőlük több” emberekről szóltak, sokféle területről, a fantasztikus gyárvezetőktől, a briliáns feltalálókon keresztül a zseniális orvosprofesszorig. A legsikeresebb ezek közül a *Ki is dr. Kulka Frigyes?* című, a miskolci tévéfesztivál nagydíját is elnyert film volt, amelyet Horvát Ádámmal forgattunk. A nemzetközi elismertséggel bíró, zseniális mellkasebész-professzorral beszélgetni frenetikus élmény volt, és bár

fiát – Kulka Jánost – a legjobb magyar színésznek tartom, apja nem biztos, hogy alulmaradt volna vele szemben előadói képességeit tekintve. Sajnos, a film második sugárzására már egy nekrológ hozzáadásával került sor.

Abból sem lett műsor, de egy régi szívbetegjei nyertek dr. Papp Lajos szívsebésszel és csapatával, a legnevesebb értelemben vett lobbizással sikerült szívsebészetet teremtenünk Zalaegerszegen. A minisztériumtól a betegbiztosítói, a vámhivataltól a kórház vezetéséig mindenkit az ügy mellé lehetett állítani, bizonyítva, hogy a kommunikáció – jó célra fordítva – hegyeket mozgathat meg, de kizárólag az önérdek nélküli, nemes cél szentesítheti a kapcsolatrendszer használatát.

A Maléivot is az első elherdálási kísérlettől tudtuk megmenteni azzal, hogy a nyilvánosságot bevontuk több szinten. Nádor Ferenc tábornok segítségével, aki később atyai barátommá vált, fel tudtunk készülni szakmailag, és az akkor még lánglelkű ifjú Varga Mihályt sikerült interpellációra bírni, szítottuk a hangulatot az eladás ellen, sikeresen. A nemzeti légitársaság sok évvel később bekövetkezett felszámolását sajnos már nem volt, aki megállítsa.

Érdekes módon lehetett megélni tudósítóként az ún. rendszerváltást és az első tíz évet a parlament életében. Még volt szerencsém ismerni az „átkos” Országgyűlés nagyon sok tagját, élvezni az ígéretesnek tűnő változásokat, reménykedve a tiszta ifjúság belépésével érkező új szelek tisztaságában. Aztán jött a „mi mindig Trabanttal fogunk járni” fogadkozások helyett az Audik világa, és az, amit sosem gondoltam volna. A „minden megvehető és minden eladó, csak árfolyam kérdése” világ. Lett volna

néhány lehetőségem külföldön élni, de már a gondolatot is abszurdnak tartottam.

Mára már ez nem az az ország, amelyért képes lennék minden csábító lehetőségről lemondani... az irányított „közszolgálat” ma már minden kapott ukázra kritikátlanul tapsol. Az ezredfordulóra ezrűnket kitakarítottak a köztelevízióból, köztük a televíziózás legjobb szakembereinek garmadáját. Én ugyan később még három évre visszatértem a már nagyon aktuális tévérekonstrukciót kidolgozó egy csapattal, de az már nem volt az „igazi”, azok már azok az évek voltak, amikor a politika áthatott mindent.

Aránytalanul keveset írok arról, ami életem meghatározó része, hiszen magánügy, de lévén hogy mindenkor és mindenben determinálták a döntéseimet a gyerekeim, néhány mondat róluk. Fiam, Komássy Ákos az Apáczai Gimnázium után a Webster Universityn szerzett cum laude diplomát, politikai pályát választott, Medgyessy Péter személyi titkára volt, majd külpolitikai főtanácsadó. Jelenleg az IBM-nél dolgozik, háromgye-

rekes, jó családapa. Nagy kislányom, Komássy Kinga a Toldy-gimnázium után az IBS-ben diplomázott, majd másoddiplomaként megszerezte a master fokozatot. Banki középvezetőként dolgozott, amikor mindhármunkat egy héten belül kirúgtak a munkahelyeinkről. Szerencsére a lányom „macskanő”, midig a talpára esik, mára sikeres üzletasszony lett az NN-nél, és boldogan él társával. Egyedül neveltem fel őket, szoktuk mondani az elvált szülőre, de nálunk kialakult egy olyan triumvirátus, ahol valóban működött a demokrácia, kölcsönösen tiszteljük és tiszteltük egymást, a döntéseket valóban együtt hoztuk meg, és tudom, hogy nélkülük nem tudtam volna mindazt megcsinálni és megélni, ami – ha a végét meg is próbálta, próbálja a mai valóság elrontani – egy tartalmas életnek nevezhető, amelyben őrájuk vagyok a legbüszkébb.

Beregszászi Olga

színművész, énekes (Beregszász, Szovjetunió – ma: Ukrajna, 1950. január 3.)

„Alkalmi együttléteinken, műsorain, előadóestjein, beszélgetőtársként mindig gyönyörködve, sokszor ámulattal hallgattam, figyelttem Beregszászi Olgát, aki énekével, megjelenésével, egész kiállításával és előadói stílusával a hitet, a szeretetet, a bátorságot sugározza felénk. Legelső saját lemezének címével varázskört von körénk, s így éreznek hallgatói nemcsak a hazájában, hanem mindenütt, hiszen bejárta már a fél földgolyót Amerikától Új-Zélandig. Művészetének hite, ereje és szépsége teszi e koncerteket olyan felemelő

élménnyé, amely mindannyiunkat megerősít, bátorít magyarságunk megvalóságában, hirdetésében.”

(Sediánszky János író, Magyar Rádió és Televízió)

Boldog, gondtalan gyermekkorom volt. Bár szegények voltunk, de akkor Kárpátalján mindenki szegény volt, és mi, gyerekek ezt nem is vettük észre. Nagyszüleim vagyonából alig maradt valami: egypár ékszer, néhány szép diófa bútor, monogramos selyem ágyneműk, meg négy bunda a tizenhatból, amelyeket később én hordtam. A múlt ma már csak egypár fényképről néz vissza ránk. Ami a világháborút követően bajt hozott volna Édesapámra, a Magyar Királyi Honvédség főhadnagyára, a család elásta vagy elégette. Otthon csak néhány elejtett szó derített olykor fényt a múlt egy kis darabjára, és a fényképek. Az egyikben apám egy nyitott Mercedesben ül, főhadnagyi egyenruhában, szép, nevető lányok között. De megvan még nagyanyám megsárgult jogosítványja is, amelyet most is őrzök. A háborúban édesapám amerikai fogságba esett, s amikor a magyarokat kiadták a Szovjetunióknak, Moszkvába került. Ott látták meg egymást édesanyámmal, aki diáklány volt, színművészetet tanult, és Sztálin gyermekeinek dajkájánál lakott albérletben, mert anyám kedvessége és törődő szeretete éltette ezt az érzelmileg és testileg tönkretett nőt. Anyám élete egy másik regény, kár, hogy csak keveset tudunk róla. Édesapám a háború után Moszkvából elindult Kárpátaljára, azt hitte, hazaindul, de egy idegen országra érkezett meg, ahol mindenki rettegett, ahol az emberek már nem énekeltek, nem is beszéltek.

„Beregszászi Olga a Kárpát-medence szülötte. Kettős identitása a Kárpát-medence különleges terméke. Egyszerre tud anyanyelvén orosz népdalokat énekelni és minden átmenet nélkül izzó magyarsággal ősi magyar énekeket megszólaltatni. Nyelve kettős, szíve Kárpát-medencei. Mindkét nyelven a népet, az egyszerű embereket szolgálta és szolgálja ma is. A zenében a szíve dobbanását hallhatjuk. A Kárpátokért, Erdélyért és a Partiumért.”

(Papp Lajos szívbész)

Emlékszem, édesanyám mindig énekelt, hiányzott neki a színpad, de Beregszászon nem volt színház, és a magyar nyelvet nem beszélte. Többnyelvű család voltunk. Mi, a gyerekek németül, csehül, oroszul és magyarul felváltva beszélünk, később az iskolában ukránt is tanultunk. Kárpátalján senkit sem zavart a többnyelvűség, még ma is ez tapasztalható. Hárman voltunk testvérek, két lány egy fiú. Szerettem iskolába járni. Énekeltem, táncoltam, zeneiskolába is jártam, mint akkoriban a polgári családok gyermekei mind. Micsoda hihetetlen világban éltünk! Nem volt tévé, autó is csak elvétve haladt el az utcánkban. Ebben az elbűvölő városkában, Beregszászon mindenki beszélt magyarul, pedig a Szovjetunióban mindent megtettek azért, hogy minél kevesebb magyar maradjon Kárpátalján. Otthon gyakran játszottunk színházat, sőt volt a kertben egy színpadunk is. Jegyeket is árultunk, néha pedig többen voltunk a színpadon, mint ahányan a nézőtérben. Minden évben a nagymamánkkal és a dadánkkal nyaralni mentünk Antalócra két hónapra. A falusi gyerekekkel gyakran egész napra elmentünk legeltetni a libákat vagy teheneket. Szedtünk gombát, folyami rákot és pisztrángot fogtunk a hegyi patakokban, és fürödtünk a jéghideg vízben.

Ismertük a hegyeket, az erdőket és a gyógynövényeket. Sokszor aludtunk az istálló padlásán, a szalmában. Azt az illatot még most is érzem, és még most is hallom az éjszaka hangjait, élénken élnek bennem az ottani tehének kérődző sóhajtásaikkal, a lovak prüszkölése, és ha rágondolok, érzem a frissen fejt tej ízét is a számban. Szabadok voltunk. Tizenhárom évesen mentem Ungvárra a Zeneművészeti Főiskolára.

„Olga sokoldalúan képzett muzsikussal, énekes előadóművész, egy tiszta ember, tiszta érzésekkel. Énekeljen akár népdalokat, a magyar nótakincs legszebb darabjait vagy megzenésített verseket, egyénisége, énektudása, hangszíne pódiumról, hanglemezről egyaránt lenyűgöző.”

(Asbóth József riporter, Duna Tv)

Moszkvában diplomáztam a Színművészeti Akadémián, ahol anyukám is tanult egykor. Friss diplomával a zsebemben, tele vágyakkal és reményekkel utaztam Budapestre a férjemhez. Mikor először jöttem Magyarországra, emlékszem, hogy kimentem az Andrássy útra, és egyszeriben úgy éreztem, itthon vagyok, ez az otthonom. Moszkvában idegennek éreztem magam, azok a hatalmas sugárutak és óriási terek elnyomják az embert, itt pedig minden olyan emberi volt. Még amikor a legnehezebb volt is az élet, akkor sem jutott eszembe soha, hogy nem itthon vagyok. Magyarországon a színészi pálya nehezebb volt, mint gondoltam. Ha valaki egy másik országban végzi el a tanulmányait, ott maradnak a tanárai, iskolatársai, rokonai, a család és a barátok, nekem Magyarországon senkim se volt. Újrakezdtam az életemet 24 évesen. Mindezt egészen a semmiből, mert az első férjem nem hitt bennem, próbált rábeszélni, hogy csináljak valami mást. Olyan emberrel pedig nem tudtam élni, aki nem hisz bennem. El akartam menni, menekülni, de hová? Egyedül voltam, teljesen egyedül. És ekkor jött András, a romantikus, tiszta lelkű költői jelenség, aki imádta az orosz költészetet, főként Bulgakovot, és így lettem én Margarita. Nagy szerelem volt. Bár szegények voltunk és nehéz életünk volt, András hitt bennem, segített és támogatott mindenben. Ha szüksége volt rám, mellette voltam, biztattam és

feltétel nélkül hittem benne magam is. Idővel felvettek a budapesti Színház- és Filmművészeti Főiskolára különleges hallgatónak, ahol csak Montágh Imréhez kellett járnom, hogy a nyelvtudásomat tökéletesítssem. Ez volt a legnehezebb. Később Kerényi Imre hívott a Madách Színházhoz, megkegyelmezett, kaptam tőle egy pár mondatos szerepecskét az *Abélard* és *Héloise*-ban. Ascher Tamásnak köszönhetően kerültem aztán a Kaposvári Csiky Gergely Színházhoz. A hetvenes évek vége arany korszak volt a színházi életben. Zsámbéki Gábor, Babarczi László, Ascher Tamás, Keserű Ilona, Pauer Gyula, Édeske, Szóke István és sokan mások. Nagy nevek. Éjjel-nappal a színházban éltünk, ott nőtt fel a kisfiam, Dávid is. Mégis, sohasem elégített ki a színház, soha nem voltam ott igazán boldog, pedig idővel kaptam operettfőszerepeket, így a *Mágnás Miskában* és a *Cirkuszhercegnőben* is. Közben rengeteg energia dolgozott bennem, és azon gondolkodtam, mit kellene csinálnom, hogy ez az erő a saját művészetemmé válhasson. Tudok énekelni és komponálni, gondoltam, elindulok ezen az úton. Eleinte ismertebb dalokat énekeltem, később elkezdtem orosz költőket megzenésíteni: Jeszenyint, Paszternakot, Ahmatovát. Lassanként aztán magyar költők műveihez is hozzányúltam, az első éppen Pilinszky János volt.

„Egy színész barátunk irányította rá a figyelmünket Pilinszky János költészetére, és Olga elkezdte megzenésíteni Pilinszkyt. Olyanok lettek ezek a dalok, olyan dallamokkal, hogy a hideg futkosott az ember hátán a gyönyörűségtől. Megbeszéltek Pilinszkyvel egy találkozót, és egészen misztikus történet alakult ki. Találkozásuk előtt a költőt mentő vitte el, de azt üzenve Olgának, hogy bízik benne. Soha nem tért vissza. Meghiúsult a találkozás Pilinszky Jánossal, de elindult a zenei úton, gyönyörű szép dalok születtek.”

(Bencsik András főszerkesztő, Magyar Demokrata)

Majd megérkezett az életembe Gyurkovics Tibor. Vele sokat vitatkoztunk, forrt a levegő a zene és a költészet metszéspontján. Volt közös estünk is *Szeress!* címmel, ebben gitáron és zongorán kísérem magam, valóságos szeánszként éltük meg minden alkalommal. Tiborral megidézttük a nagy korok hangulatát.

„Miért szeretem Beregszászi Olgát?

Egyéni hangja miatt,

Versek zaja miatt,

Tűnődő pillanataimban

Elúsznak a versek,

Két karjaiban.”

(Gyurkovics Tibor költő)

József Attila, Radnóti Miklós, Hernádi Gyula, Ágh István. A XX. század abszurditását példázza, hogy nekem, a kárpátaljai színésznőnek Amerikában kellett találkoznom egy Németországba emigrált 1956-os magyar költővel, Tollas Tiborral, hogy közös lemezünk szülessen *Varázskör* címmel. Clevelandben, a magyarok találkozóján hallottam először beszélni. Elkápráztatott, izzó szeretettel beszélt a hazáról, Magyarországról. Odamentem hozzá, meg akartam ismerni ezt az embert. A Magyar Újságnak volt a főszerkesztője. Kaptam tőle

egy verseskötetet *Hazafelé* címmel, hazautaztam, és három hét múlva kész volt az első zenei anyag. Egy lemezen megfért Pilinszky János és Tollas Tibor. Utána jött a *Két karodban*, ez is szerzői lemezem. A verseknek köszönhetem, hogy az akcentusom, amely anynyi nehézséget okozott nekem, ha énekeltem, eltűnt. Mezei András jelentette a következő mérföldkövet. Közös utunk az *Eredet* című verseskötettel kezdődött.

Kalap, sanzonest, Duna Palota, 2016 (Fotó: Emmer László)

Beleolvastam egy este, és lenyűgöztek a versei. Felemelő volt átélni azt az őszinte hazaszeretetet, amit Mezei András, a magyarországi zsidóság kiemelkedő és mélyen elismert alakja érzett hazánk iránt. Ez pedig példaértékű, mert nagyon sok mindent helyretesz ebben a sokszor vihar dúlta magyar vagy akár európai közéletben. A sort közös lemezünk követte ugyancsak *Eredet* címmel, majd közös estünk, a *Mákszüret*. A műsorban én csak olyan magyar népdalokat énekeltem, amelyek közel álltak a szívemhez, András verseit ölelték át organikus egységként. De ha már mérföldkövek, itt van Reményi József tanár úr is, neki köszönhetem, hogy magamra találtam, a mentorom volt. Megfogta a kezemet, és dalról dalra vezetett el Medgyaszay Vilma sanzonjainak világába. Nem kevesebbet kaptam tőle vissza, mint a magamba vetett hitemet. Ma már mégis úgy érzem, hogy eddigi egész életem előkészület volt csupán a *Magyar feltámadásra*.

„Az 1945 előtti világ szellemi emlékeivel együtt a korabeli hazafias dalok, indulók is tiltólistán voltak, s a Székely Himnusz, Szép vagy, gyönyörű vagy, Magyarország című dal eléneklése könnyen hatósági vegzálást vonhatott maga után. Az 1990-es évek második fele óta viszont reneszánszukat élik a régi irredenta és hazafias dalok, amelyek mára modernizált, kortárs előadók által feldolgozott formában is hozzáférhetők. Beregszászi Olga színművésznő két egész albumot szentelt ezeknek a hazafias, revizionista daloknak. Első a Magyar feltámadás, második a Szép Magyarország. A közönség nemegyszer felállva, dübörgő tapsviharral köszönte meg a művésznő felejthetetlen üzenetét.”

(Fehérváry Krisztina újságíró, Magyar Demokrata)

Egyszer egy gyenge minőségű archív kazettáról háború előtti dalokat hallgattam a harmincas, negyvenes évekből, és olyan óriási energiát éreztem bennük, hogy azonnal megragadtak. Ezeknek a daloknak köszönhetem azt is, hogy újra édesapám felé fordultam. Egyszer csak belém hasított az érzés, hogy az ő emlékére szerkeszték egy estet. Mert sorsa összekapcsolódik azzal a világgal, amelyikről ezek a dalok szólnak. Amikor felnőtt lettem, akkor jöttem

rá, micsoda titkok árnyékában éltünk. Hetvenezer magyart vittek el a Gulagra vagy mérgezték meg. Szörnyű dolgok történtek Kárpátalján is. Ha ez mind nem így alakul, talán apám is más ember lett volna, más lett volna a sorsunk is. Apám korán megkeseredett, keveset beszélő, magába zárkozó ember lett, nem vett részt a családi életben. Alig emlékszem, hogy nevetett volna. Majd korosztályának számos képviselőjéhez hasonlóan fiatalon, alig ötvenévesen halt bele hazájának elvesztésébe. Temetésén hatalmas fekete, gyászoló tömeg követte a koporsóját. Vele együtt siratták Magyarországot, s a szűkebb haza, Kárpátalja tragédiáját, amelyet bekebelezett az idegen hatalom. Tehát a dalok hatására fölébredt bennem valami, ami ha szunnyadva is, de mindig is létezett. Megértettem, hogy a hazaszerető magyarok máig szenvednek a Trianonban elvesztett országrészek és magyar testvérek hiányától. Nem indulatokat akarok ébreszteni az emberekben a lemezzel, hanem az összetartozás tudatát, érzését szerettem volna feléleszteni. Pár cím, amelyek oly sokat elmondanak: *Ott, ahol zúg az a négy folyó; Leszedték a turulmadárt; Kincses Erdély; Dal a turulmadárról; Adj, Uram Isten; Szép Magyarország; Igazságot Magyarországnak!; Lesz még nekünk szebb életünk; és az Erdélyi induló.* Ezek a dalok bátran mondják el az akkor élt emberek minden fájalmát, panaszos sírását, bizakodó fohászt úgy, hogy közben nem lettek hitevesztetté, és nekünk is erőt adnak, megerősítik hitünket.

„Bármikor bevillannak az emlékek, vagy történetesen egyik vagy másik dal kezd motoszkálni bennem, azonnal hallom hangjának senkivel össze nem hasonlítható zengését. Nőiessége, lágysága ellenére van benne valami acélos pengés, aminek következtében soha nem rezeg túl. Beregszászi Olga számomra nyugtalanító jelenség, még távolból is figyelni kell rá, mert akinek lelkébe énekelt önmagát, nem szabadulhat meg tőle.”

(Deák Ernő főszerkesztő, Bécsi Napló)

Nomen est omen, felvettem a szülővárosom terheit, amióta felvettem a Beregszászi nevet.

Régebben segítettem, amivel tudtam, időseket, gyerekeket, óvodákat, de közben bővült a kör, kevés volt már, amit én tudtam előteremteni. Amikor egyszer Beregszászon jártam, kikapcsolták a vizet, utána a villanyt, a pedagógusok nem kaptak fizetést, ami többször is megisméltódott. Meglátogattam idős tanárokat, akik a városka lakóit tanították generációkon át. Mi itt, Magyarországon el sem tudjuk képzelni, milyen mély az igazi szegénység. Elképzelhetetlen egy itteni embernek az, amit ott láttam és tapasztaltam. Az egyik télen, szinte azt mondhatom, megfagyott a lélek is az emberben, olyan rettenetesen hideg volt. Egy öreg tanárnő, akihez elmentem, hosszú idő után jött csak ajtót nyitni, majd hosszan szabadkozott. Az ablakok be voltak takarva szakadozó régi pokrócokkal. Elmondta, hogy milyen nehéz volt kiszállnia az ágyból, ahol takarók, kabátok alatt vacog napról napra. Nem volt a házban fűtés sem, mindössze két hasáb fa állt a jéghideg kályha mellett, ami semmire sem lett volna elég. Különleges alkalomra őrizhette. Sötét volt bent, a villany sem égett. Ha lement a nap, teljessé vált a fény hiánya. Sok kárpátaljai családot szegénység, betegség és reménytelenség egy időben sújt. Megrendítő a XXI. századi Európában azt

látni, hogy a társadalom által oly nagymértékben megbecsült emberek Európa kevésbé szerencsésebb felében így is élhetnek. A kettős állampolgárság lehetősége a szabadság, a remény és a valahová tartozás érzését adja vissza ezeknek az embereknek. Ezt az érzést kényelmes magyarországi körülmények között nehéz megérteni, ahhoz el kell menni Kárpátaljára télen. Az idős embereknek Kárpátalján mostoha sors jutott. A beregszászi öregek otthonában érkezésemkor fogyott el a táplálkozásra szánt pénz. Az öregek éppen az utolsó ebédjüket ették, amikor segítséget hoztam. Soha nem mentem üres kézzel, de ez csak csepp volt a tengerben, amivel időt, így életet nyerhettek.

Tizenhét évvel ezelőtt valami megmozdult. Egy baráti találkozó során elmeséltem a híres budapesti divattervezőnek, Hampel Katalinnak, hogy milyen állapotok uralkodnak Kárpátalján. Volt egy gondolat, ami nem hagyott nyugodni. Úgy éreztem, hogy a jótékonsági koncert az egyetlen lehetőség arra, hogy érezhetően segíthessünk. Se én, sem Kati nem voltunk profi gálaszervezők, de ő is felkarolta a kezdeményezést. Kati csodálatos magyar ruhákat tervez. Amióta ismerem, az ő ruháiban lépek fel. Mióta szent szövetségre léptünk és elindultunk, minden adventkor megtartjuk jótékonsági koncertünket, amelynek a címe: *Száz perc száz emberért*. Istennek hála, minden évben meg is telik a színházterem, persze a műsor is példátlanul magas színvonalú. Rengetegen jönnek és segítenek, mert a magyarok hihetetlen módon össze tudnak fogni, ha nemes a cél. A koncerten azt érzem mindig, hogy a közönség melegséget, szeretetet sugároz a színpadra. Azt a szeretetet, azt a fényt viszem Beregszászra, amit a koncerten kaptam, és azt a jelentős támogatást, amely emellett minden egyes alkalommal összejött.

„Beregszászi Olga azért érdekes, mert aki ismeri, tudja, hogy egy kis, törekény, tüneményszerű teremtés, és olyan hatalmas makacs akarakterővel csinálja már tíz esztendeje ezt a műsort, valóban önzetlenül, hogy az ilyen emberek megérdemlik a támogatást. És minél többen állunk oda olyan emberek, akiknek van hitele ebben az országban és az országon kívül, igazoljuk az ő munkáját is.”

(Jókai Anna író) (nő)

Eddig minden felkért művész és prominens közéleti személyiség vállalta az ügy érdekében a fellépést vagy a védnökséget. Csak pár nevet említenék a művészek közül, a teljesség igénye nélkül: Pataky Attila, St. Martin, Keresztes Ildikó, Balázs Fecó, Balázs Péter, Oberfrank Pál, Ókovács Szilveszter, a Honvéd Együttes, Sasvári Sándor, Csillagszeműek, Tokody Ilona, Asbóth József, Jókai Anna, Berecz András, Berecz István, Kautzky Armand, Vadkerti Imre, a Magyar Honvédség Légierő Zenekara, a Duna Művészegyüttes, a Hot Jazz Band, a Kokas Banda, Sax Norbert, Kökény Tamás és Takács Bence. De ott van még Hampel Katalin divatbemutatója, amely bárhol a világon megállná a helyét önálló műsorként is. Védnökeink között köztársasági elnök, first lady, Budapest főváros főpolgármestere és számos más kimagasló teljesítményű közéleti személyiség található. Olyan nevek és erők mozdultak meg és maradnak velünk azóta is, ami már önmagában felemelő. Mondjon bármit is a pesti kabaré, a magyarok – legyenek városi népek vagy a vidéki világból érkezők – nagyvonalúak, oda-

adók, egyszerűen fantasztikusak, és ha szükség van a segítségre, igenis összetartanak. Ez a koncertsorozat ezért mindig megtölt engem erővel, hittel és hálával.

„Megismertem a művésznő melegszívű hazafiasságát, és boldogan vállaltam jótékonysági hangversenyeinek bevezetését, mert minden porcikámmal szeretném, ha minden magyar az ő áldozatkész hazaszeretete alapján mindjebből magyarként éljen a mi édes magyar hazánkban.”

(Oloffson Károly, Placid atya)

És mit hozott a XXI. század? A sors? Hét évet éltem Olaszországban Castiglione del Lago városkában a Trasimeno-tó partján, de ha hazahívtak fellépni, kocsiba ültem, és 1100 km-t kis pihenéssel egy nap alatt megtettem. Többször voltunk Párizsban, két koncertem is volt ott. Castiglionében még egy Pink Floyd-show-ba is felkértek énekelni a *Mother* emlékestén. Érdekes kihívás volt, örömmel tettem ennek is eleget. Párommal, Sergióval beutaztuk Európát, de olasz létére imádta Magyarországot, a magyar életérzést, embereket és kultúrát. Ide akartunk költözni végleg. Csak a sors nem így akarta. Sergio egy éjjel Magyarországra felé tartva félúton még egy pihenő kiállásnál üzent, alig várja, hogy végre itt legyen, majd nem sokkal később autóbalesetet szenvedett és elhunyt. Sokáig nem tudtam énekelni, a belső fény kihunyt, de végül újra magamra találtam, a hivatásom húzott ki a sötétségből. Közben a fiamnak, aki élete közel felét külföldön töltötte, és nagyon hozzászólt az egyedülléthez, komoly életmódbeli váltást követően három fia született egy fantasztikus belga lánytól, Laurától, aki még magyarul is megtanult. Nemrég ők is hazatértek. Végleg, ha lehet ilyet így kimondani a mai világban. Bevallom, nincs csodálatosabb érzés, mint amikor egy kicsiny gyermek fejecskeje rásimul az ember vállára, nekem pedig három ilyen kicsiny fejecske jut mostanában, ha éppen nem törnek-zúznak fülig érő mosollyal. Új szakasz kezdődött az életemben 2015-ben, nagymama lettem, de kicsit Sergióra is emlékezve – aki nagyon szerette a családukat –, a kicsik Nonnának hívnak. És hogy mit hoz a jövő? Jó az Isten, jót ad.

„Anyám olyan, mint a fönixmadár. Nála senki sem tud jobban megsemmisülni, majd hamvaiból, ebből a végtelen mélységből feltámadni, és a létező legmagasabb szintre szállni, hogy a sors újabb próbatételt állíthasson az útjába. Erről szól és szólt eddig is az élete, amely áldás és átok is egyben, amiben csak a kiválasztottak részesülhetnek, mert csak ők tudják ezt a terhet cipelni, ezt a súlyt elviselni. Anyám élete sosem a siker és a kudarc határain belül játszódtott, nem jellemző rá semmilyen dichotómia. Egy olyan művész élete az övé, aki tudja, hogy mit miért tesz, útkeresésében, indíttatásában van valami nem e világi – talán isteni – sugallat, és bár számít a közönség visszajelzése, belül se a kritika, se a dicséret nem befolyásolja a küldetést. Mert küldetése van, nemzetét legjobb képességeinek és tudásának birtokában szolgálja.”

Bencsik Dávid

Muszty Bea

zeneszerző, író, előadóművész (Pécs, 1950. január 14.)

A PTE Gyakorló (zenei általános) Iskola után a pécsi Nagy Lajos Gimnázium angol tagozatára jártam 1964–68 között.

A gimnáziummal párhuzamosan elvégeztem a zenei szak-középiskola hegedű szakát.

A Nagy Lajosban pezsgő zenei élet folyt, Kodály tanár úr is többször meglátogatta a gimnáziumot.

Amellett, hogy a gimnázium szimfonikus zenekarának koncertmestere, első hegedűse voltam, a keszthelyi Helikoni Ünnepeken szólóban, zongorakísérettel is több érmet szereztem.

Az angol tagozaton osztálytársam volt Dobay András, zongorázott és gitározott. Mindketten énekelünk a gimnázium kórusában, emellett megalakítottuk az ország első spirituáléegyüttesét, mellyel szintén aranyérmeket szereztünk a Helikonon.

Érettségi után Budapesten, az ELTE angol–oroszlakán kezdtem meg egyetemi tanulmányaimat. 1969-ben duót alakítottunk Dobay Andrással, és inentől kezdve a történetünk közös.

Első hivatalos fellépésünk 1970-ben, a Nagyréten volt, megismerkedtünk és összebarátkoztunk a Tolcsvay testvérekkel, így sokat szerepeltünk a Bem rakparti Tolcsvay Klubban, mely Tolcsvayék feloszlása után a saját, Muszty–Dobay Folk Klubunk lett.

Országos ismertségre az 1972-es *Ki mit tud?* adott lehetőséget.

A tévészereplés után már rendszeresen játszottunk egyetemi klubokban, saját szerzeményeket és angol–ír–skót népzenei gyökerű dalokat énekelünk.

Folyamatosan szerepeltünk a tévé zenei

és irodalmi műsoraiban, az ORI (Országos Rendező Iroda) által szervezett turnékon.

A saját műsorunk mellett színesekkel, irodalmi estekkel jártuk az országot, majd a Fonográf együttessel turnéztunk, nem egy lemezfelvételükre meghívtak bennünket, hiszen az általam játszott dupla húros, az Appalache-hegység zenéjére jellemző ír hegedű (fiddle) és a Dobay András által virtuózan játszott öthúros bendzsó akkor még unikumnak számított az országban.

Közben VÁZA Folk Klub néven heti rendszerességgel és nyári gitártáborokban tanítottuk a kezdő folkegyütteseket és -szólistákat.

Ennek következménye az 1979-ben megjelent *Folk gitáriskolánk*, amely a mai napig a legnépszerűbb gitároktatási könyv az országban.

Ádám gyermekünk 1984-es megszületése után már csak gyerekműsorokat vállaltunk, inkább itthon dolgoztunk a további gitáros-dalos könyveinken.

A Magyar Rádió Irodalmi Osztályának felkérésére hét zenés mesejátékot

írtunk, melyekből többet színpadon is bemutattak.

A *Boszorkánypalánta* című ifjúsági musicalünk első díjat kapott az ifjúsági tévéfilmek kőszegi találkozóján, majd a zenés ifjúsági filmek világfesztiválján is elnyerte a legjobb forgatókönyv és legjobb zene fődíját.

A Pannónia Rajzfilmstúdió részére írt, magyar–német–amerikai koprodukcióban készült *Vacak, a hetedik*

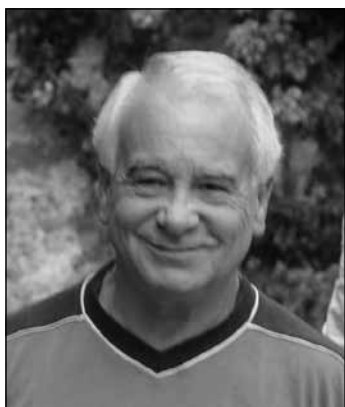
testvér című rajzfilmünk és annak dalai a mai napig népszerűek.

Jelenleg a gitáriskolánk és az öt *Csalamádé-dalokönyv*ünk folyamatos fejlesztésén dolgozunk.

Koó Tamás

gordonkaművész (Budapest, 1950. január 21.)

Születtemkor szüleim elbeszélése alapján nagyon kemény tél volt, és édesapám nagy hóban, gyalog ment be a kórházba édesanyámhoz, hogy minket meglátogasson. Nem voltunk zenészcsalád, de egyik nagybátyám viszonylag ügyesen zongorázott, és édesapám hegedülni tanult két-három évig, emlékszem, hogy hegedűje a szekrény tetején porosodott, egy gyönyörű tokban.

1956 őszén kezdtem iskolába járni. Épphogy csak elkezdődött az iskola, kitört a forradalom, és az iskola bezárt. Emlékszem, hogy a mi emeletünkön lakott egy fiatalember, egyetemista, Menyhértnek hívták, ő ott volt a Kossuth téri tü-

netők között, amikor belelőttek a tömegbe. Véres lábbal jött haza, szakadt nadrágban, nem emlékszem már, hogy a golyó benne maradt-e, de édesanyám kötötte be a lábát.

A forradalom alatti időkből emlékeimben megmaradt egy történet Gyula bácsiról, a család egyik barátjáról is, aki vadászpilóta volt a második világháborúban, ezért meglehetősen rosszul hallott. Egyik nap lement a közeli pékségbe, az Alkotás utcába kenyérért. Ilyenkor szokás szerint nagyon hosszú volt a sor, nem gondoltuk, hogy egy órán belül hazaér. Arra lettünk figyelmesek, hogy fegyverropogás hallatszik, kirohantunk az erkélyre, és megláttuk, hogy a kereszteződésben harckocsik vonulnak. Aggódtunk Gyula bácsiért, de ő tíz perc múlva megjelent két nagy kenyérral, mondván, azt vette észre, hogy mindenki elkezd futni, a sor szétszéledt, ő ennek megörült, bement a pékségbe, és kért két szép, ropogós kenyeret.

Gyerekkorom és egész fiatalságom meghatározó élménye volt a balatoni nyaralás. 24 éves koromig minden nyarat Balatonmáriafürdőn töltöttem. Gyerekkorunkban már az iskola befejezése után néhány héttel nagymamámmal

lementünk a Balatonra, kibéreltük ugyanazt a házikót, és mivel rengeteg ismerős gyerek volt ott, óriási fürdőzések, késő esti apacsozások töltötték ki az életünket. Hatalmas réteken játszottunk, fociztunk, remekül éreztük magunkat. Egyik nyáron a Beatles együttes frissen megjelent lemeze, a *Bors őrmester* valamilyen úton-módon egy ismerős fiúnál landolt, mi pedig egész nyáron ezt hallgattuk, és ettől kezdve Beatles-rajongó lettem.

A zenével való kapcsolatom úgy kezdődött, hogy egyik általános iskolai énektanárnóm szülői értekezlet után azt mondta édesanyámnak, jó a hallásom, tisztán énekelek, nem gondolják-e, hogy hangszeret kéne tanulnom. Először mindenkinek a zongora jut eszébe, de arra nem volt pénzünk. Mivel balkezes vagyok, azt gondoltuk, hogy talán egy vonós hangszer megfelelő lenne, így végül a hegedű és a cselló között a cselló javára döntöttünk. Első tanárom Fellegvári György volt, az Operaház csellistája, aki úgy látszik, annyira ügyesnek tartott, hogy egyik óra után azt mondta nekem: „Tebelőled talán még lehet valaki.” Ezt büszkén elmeséltem otthon, jót derült a család, de arra jó volt, hogy erőt adjon a további gyakorláshoz, és lökést adott ahhoz, hogy elinduljak a pályán. Innentől kezdve nem is tudtam elképzelni, hogy felnőttként mást csináljak. 11-12 éves koromban bekerültem egy növendék vonószzenekarba, nagyon élveztem az együtt muzsikálást. Időnként szabadtéri koncerteken léptünk fel, és emlékszem, abban az időben még Cseh-szlovákiába is kijutottunk egy ifjúsági vonószzenekari fesztiválra. Középiskolai tanulmányaim alatt Kertész Ottó volt a tanárom, akinek sokat köszönhetek, később kollégák is lettünk az Állami Hangversenyzenekarban.

1969-ben felvételt nyertem a Liszt Ferenc Zeneakadémiára, Mező László osztályába. Zenei pályafutásom egyik legnagyobb sikere volt, hogy 1973 szeptemberében, negyedéves főiskolásként a nemzetközi Pablo Casals Gordonkaversenyen 2. helyezést értem el. A diploma megszerzését követően, de még ugyanazon évtől ösztöndíjasként bekerültem a Ferencsik János vezette Állami Hangversenyzenekarba. Ezzel egyidejűleg az Országos Filharmónia is felvett szólísta tagjai közé.

Mikor 1975 elején az Állami Hangversenyzenekar szólócsellista-próbajátékot hirdetett, Ferencsik János engem nevezett ki április elsejétől erre a pozícióra, és mind a mai napig ennek a zenekarnak – ma már Nemzeti Filharmonikus Zenekar – vagyok az egyik szólamvezetője.

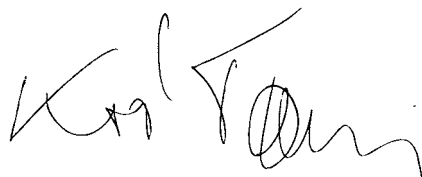
A nemzetközi Casals-verseny döntője,
Budapest, 1973

Ugyanattól az évtől bekerültem a Zeneakadémiára, először óraadó tanárként, majd saját növendékeket, és végül saját osztályt is kaptam. Később adjunktus, majd egyetemi docens lettem, ezzel a titulussal mentem nyugdíjba 2013-ban. Számomra a tanításban a legjobb az, hogy az ember rengeteget tanul belőle, mert kénytelen megfogalmazni, szavakba önteni és átadni a növendékeknek az évtizedek alatt összegyűlt tapasztalatokat a hangszerjátékkal kapcsolatban.

Pályafutásom alatt a zenekari munkát élveztem a legjobban, mindig is arra vágytam, hogy egy szimfonikus zenekarnak lehessenek a tagja, hozzátehessem a tudásom szerinti legjobbat a művek megszólaltatásához. Akiktől a legtöbbet tanultam pályafutásom során, azok Mező László, Ferencsik János, Mihály András és Kocsis Zoltán voltak. Ferencsik János valódi példakép lehet a mai muzikusok számára is, nemcsak nagyszerű képességű karmester volt, hanem rendkívüli zenei intelligenciával megáldott muzikus is. Mihály András zeneakadémiai óráit azért élveztem különösen, mert folyamatosan lelkesített minket: „Merjetez muzsikálni, merjetez játszani!”

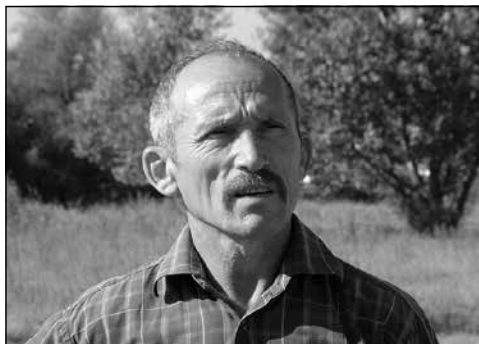
A zene mellett a családom tölti ki az életemet. Első házasságomból két fiam, Gergely és Bence, majd második házasságomból két lányom született, Luca és Sára. Feleségem Pap Eszter, a Nemzeti Filharmonikus Zenekar egyik első oboistája.

Befejezésésként Ferencsik Jánost idézném, aki úgy vélekedett, hogy „a művészetben a legfontosabb az őszinteség”. Kocsis Zoltán pedig arra tanított minket, hogy a szerzőt, az általa leírt instrukciókat és a leírt hangokat minden előadónak kötelessége tiszteletben tartani. Azt, hogy meddig fogom tudni végezni ezt a munkát, nem tudom, de igyekszem addig jól csinálni, amíg szükség van rám.

Győri-Nagy Sándor

nyelvész-kultúrokológus (Kiskundorozsma, 1950. január 28.)

(Örökségem a végtelen téridőből.)

Emlékezetes nap volt az a nap szüleim s Bérczy doktor számára. Zombó Lápástó-dűlői tanyánkba hetedik gyerekként érkezvén csak hideg-meleg fürdőre fogadta el tudóm a levegőt. Felnőttkori mandulaműtétemkor eltöprengett kórházi szobatársam, egy különös kisalföldi vénember, mennyire is formáltak *Vízöntőnek* a csillagközi erők anyám méhében.

Lelkületem *derűs-tűnődőre* hangolták kenyérdagasztás, kalácssütés, főzés-mosás közbeni népdalai, „szentös” és Mária-énekei. Vonásait apáméival örököltem. Útfelen libákat őrzve sűrűn kérdeztek illedelmes „*Dicsértessék*”-emre adott „*Mindörök-ké*” válaszuk után az arra járók, hogy „*Nemde Lajkó Pannika fija vagy?*”, meg hogy „*Nagy Jóska gyereke vagy, ugyé?!*” Örököltem apró termetüket, apám erejét. Az MTA Nyelvtudományi Intézetében Meskó Sándor meredt rám, két ujjal bökve mosolygós, barna szemem alatt kiugró járomcsontom felé: „*Te kun vagy!*”

(Nevelődés, kulturális örökség.)

Rám származott *szorgalmuk, rend- és szépségszeretetük*. Gyümölcsfamegcsesző apámnak takaros gallykévéket raktam. Kapáláskor lehajoltam *szabadítani* a gyöngye kukoricát, babot a rágurult rögtől. Ahogy ők: *úgy én se békéltem az igaztalansággal*. Se magam, se mások iránt. Ha gyerek volt a vétő, megverekedtünk. A felnőttet zöld almával, görönggyel tanítottam mőresre. Engem is arra tanítottak, ha kiderült. *Mindig kiderült*.

Titkolódn, *sunyin haragot hordozni* minálunk *bűn* volt. Meg kellett gyónni. A pap néhány miatyánkkal intézte el, apánk nadrágszíjjal. Fájóbb volt anyánk bűja, ha *titkolt bűnön, hazugságon* ért. Márpedig *kíváncsi gyerek* voltam. Ez gyakran vitt tilosba-titkosba. Fogadkoztam, hogy megjavulok. Holnaptól. Jövő tavasztól...

Igazságkereső kakaskodásokért Kovács Álmos, tanyasi tanítóm a szemetesládához térdeltetett. „*Akasztfán végződ! Hazamöhecc!*” – csukta be könyvét a katedrán, amelyet engem vigyázva olvasott. Saját könyvtárából táplált, irányította mozgókönyvtári kölcsönzéseim. Megneszelte tör-

ténelmi huzalmam, s hogy én tudom a legszebb szavakat gyerektársaim között. Ősi leleteket mentettem számára édesapám, nagyfivéreim mélyfordító szerszámai elől. „*Ez bronzkori!*” „*Ez szarmata!*” „*Ez honfoglalás kori!*”, mondta, jelölve a lelőhelyet a dűlőtérképen Bálint Sándornak. Apám derűvel nyugtázta mindezt. Nem úgy a vakondmentést. „*Kitúrja a palántát!*”, porölt velem. De ő engedett.

(Önnevelés-történetem, felismert erényeim és hibáim.) Anyám aggódva követte jellemi alakulásom, látva-bátorítva hibáimmal való vívódásaim. De egy vasárnap azzal toppantam be a miséről, hogy *rosszul prédikál a pap*. Az arcom fürkészte. Aztán, hogy apai pofont és éhen maradást kockáztatva fölálltam az ebédetől, mert bálozó korú, többjogú testvéreim nem kapcsolták ki a rádiót, amelyből a „*Marina, Marina*” slágerszűrű csorgott, anyám örök útravalót vetett utánam: „*Fiam, neked tán nem is most kellett volna születned, hanem később, egy jobb világban...*” Tíz év múlva egy félcigánylány ismerős ezzel toldotta meg: „*Cassandra leszel. Látni fogod közeledni a bajt, de senki se hisz majd neked. A szeretteid sem...*”

Én is kezdtem így érezni. Olyasmiket éltem át, amikbe bele nem nyughattam. Mások rovására tolla-sodó gazdák lehagyták 11 gyerekes szüleim pár láda gyümölcsét a pesti piacra bérelt Csepelről, a maguk többletrakományáért. Majd a *téeszbe agitáló városi munkások* otthon, a család előtt *hülyeparasztolták* apámat. Lehajtott fővel türte. Tizenegy évesen úgy véltem: most kéne kést ragadnia! Tizenkét éves koromban, a karácsonyfa alatt végre megfogadtam, hogy ezután *jó leszek*. Mint *Jézus*. Azt hiszem, akkor riasztottam

meg anyámat igazán. Jobban, mint amikor vasvillával átszúrtam a vádlim.

(Személyiségem és megvalósult társas küldetésem.) A téusz után jó paraszt én se lehettem. A tanítás, a történelem viszont örökké izgatott. A népek kiléte, akik valaha is a földünkre léptek. A világháborúk rejtélye német földre vitt az egyetem előtt. Az okot a német lélekben kerestem. Találtam is valami harcra hergelt természet, tájlakó lénytársak, más műveltségek ellen. Valami kivárást, a visszavágási alkalomra felkészítő, higgadt türelemre csitító, logikus szerkesztettséget a német nyelvben és kultúrában.

Oroszul megtanultam a gimnáziumban. Az egyetemen Tyutcssev világlírása mélyen megfogott. Turgenyev és Csehov szentimentális mázú, értelmiségi nihilizmusa megdöbbenett. Ilyen is fakadhat egy szüntelen háborúzásra kényszerülő lírai néplélekből? Amely tolsztoji hittelt hirdet szeretetet és türelmet mások iránt. De mely elnyel, ha nem vigyázol...

Maradt a két sorsnyelv: a német s az orosz. A török tán elmúlt. S maradt a magyar, az anyanyelv. A világlátás, a szerelem nyelve. Benne a kultúránk, olyan mélységekig, hogy csak életem végére ébredtem rá, mennyire nem azt gondoljuk, amit magunk gondolni vélünk, hanem azt, amit eleink nyomdokain gondolnunk megadatik. Magunkról, másokról, a világról.

Igy születtek nyelvészeti munkáim 2000 körül, Kétnyelvűség és Kultúr-Ökologie, a folyóirataim, majd „kultúrökológia”, „környezeti kommunikáció” elnevezésű egyetemi tárgyam, azonos nevű tanszékem a SZIE-n, könyveim, tanulmányaim. Közben a Magyar Ökoszociális Fórum, nyugdíjas koromban paraszt őseim tiszte-

letére, az utókor intésére a MÖF-EKI Tájbirto a kiskun sivatagban. S élet-hosszig a család. Az egymásért megküzdető szerelemházasság, a három gyerekünk, unokáink. Mert nem a halhatatlanság az emberi cél, hanem a nemzedéktől nemzedéknek adott, és így is megszentelt örök élet.

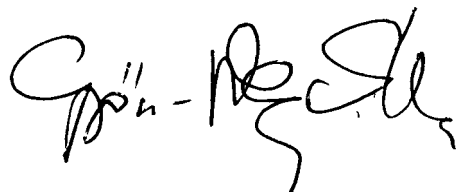
(A társas küldetés útjai a végtelen időbe.) Zalában kezdtem a lámpáskodást, már egyetemistaként nősen. Feleségem egy brennbergi bányászasszony s egy dévai kőműves lánya. A rétegváltó korszellem független nőnek, „doktorálni” hozta az egyetemre, anyja vágyai vágányain. Ő még „kénytelen volt otthon maradni” két gyerekével. Nem zárhatta várfalba Kelemen kőműves. Csak látszólag engedelmeskedett. Német volt. Tudott gyűlölve tűrni, a megsemmisítő visszavágásig. A germán kultúra szerint a létviszonyok mindegyike harc: ember és teremtetársai, a fajok, egyedek viszonya. A férfi-nő létkapcsolat, a házasság is.

A keresztény magyar kultúra szerint nem. Női és férfi egyén felnőttként már több, mint 1 én. Személyiség, aki több magánál. Szem gyök-szavunknak két fő jelentése a látványgyűjtő szerv meg az életörökítő genetikai kódokat összegyűjtő mag. Más nyelvekben csak ez, vagy csak az. Oroszul a „szémja” mag, a „szemjá”: család. A „szam” a kizárólagos én. A németek „sam/m-” gyöke másképp „emlékszik”. A „sammeln” jelentése gyűjteni, a „zusammen” együtt, össze, a „Samen” a mag.

Az egyén(iség) a magyar kultúrában nem elég a házassághoz. Csak a személy(iség). Aki bővíteni tud más-sal, s önmagán túli célokat kitűzni. Sőt ez életkorában zömmel csak ilyen céloknak él: házastársának, gyerme-

keinek, közösségeinek. Küldetésének, amelyet egyénentúltságában felismert: élete értelmének, amely már Teremtőjéhez köti, még itt a Földön. Azzal a személyes és kollektív teremtésszelettel együtt, amelyhez születésével rendelve van. Az egyedből egyéniséggé, majd személyiséggé váló ember útját így összegzi örök érvényűn Virág Benedek paptanár költőnk

(1754–1830): „Születtem. Szerettem hazámat, s dolgoztam érte. Tegyetek Ti is így. Tanítsátok utódaitokat, s ha ezek is így tesznek, akkor Magyarország boldog lesz.”

Vámos Miklós

író (Budapest, 1950. január 29.)

(Fotó: Fiala Gábor)

Negyvenöt lehettem, amikor ezt írtam. Negyedikesek voltunk az általánosban, amikor átéltem.

Akkoriban ismerkedtem meg Gidussal, az iskola tájékán, a Köröndön (még nem hívták Kodálynak, a nagy zeneszerző élt, virult, és sokat sétált ott). Egy idősebb asszony vezette kézen fogva Gidust, ő sírt, az asszony szitkozódott.

Amikor odaértem, az asszony megragadott a vállamnál fogva, s orrhangon rikácsolta: – Mond csak, mért nem hagyjátok békén a Giduskát, pusztán csak azért, mert őneki gyógytornára kell járnia? Attól ő még ugyanolyan kisfiú, mint a többi! Mért kell kicsúfolni? – Nem tudom – makogtam. Az asszony mintha meg se hallotta volna: – Arra felelj, hogy mért hívjátok kúpfeknek? Micsoda dolog ez?

Megnéztem Giduskát, szó mi szó, jó nagy feje volt, kissé csúcsos, a gúnynév telitalálat. Azt mondtam: – Én sose csúfoltam! – Az asszony elcsodálkozott: – Nem? – Nem. – Akkor legyetek barátok! – Jó – feleltem erre én. Kiderült, hogy a kúpfeknek Gida a keresztnéve, költőnek készül, verseket ír. Minden versében meghalt valaki.

Hamarosan úgy döntöttünk, könyvet írunk az életről AZ ÉLET címmel. El is osztottuk egymás közt a fejezeteket. Én írom az előszót. Ő a második fejezetet a születésről. Én a harmadikat a gyerekkorról. Ő a negyediket a pályaválasztásról. Én az ötödiket a házasságról... S a többi. A betegségek nekem jutottak. A halál neki. Hazamentem, kinyitottam a füzetem.

„AZ ÉLET.

Előszó.”

Vettem egy nagy lélegzetet, aztán: „Az élet olyan, mint a...”

Itt elakadtam. Órákig ültem e kezdő mondat mögött. Abban biztos voltam, hogy a legelső mondat a legfontosabb, az egész mű sorsát eldöntheti. Rágtam a ceruzám szarát.

Apám, aki nagyon ritkán kezdeményezett társalgást velem vagy a család többi tagjával, ezúttal megkérdezte: – Mit csinálsz? – Elmeséltem neki, hogy semmi különösét, könyvet írunk a Gidussal az életről. Türelmesen végighallgattott, s azt mondta: – Figyelj ide, ez nagyon érdekes terv, de azért jobb volna, ha elsőnek valami egyszerűbbet választanátok. Az életről majd inkább a második könyveteket írjátok. Elsőként dolgozzatok föl egy kevésbé bonyolult témát. Például... megírhatnátok a hajó történetét. Szépen sorra vehetitek, hogyan alakult ki a tutaj, aztán a bárka, a gálya, s a többi, egészen a szárnyashajóig. Igaz, hogy ez elég unalmas, de legalább kézzelfogható... és van rá esély, hogy be is fejezitek.

Halálosan megsértődtem. Ki a francot izgat a hajó története, ha egyszer foglalkozhatunk AZ ÉLET-tel? Gyötrődtem tovább a kezdő mondaton: „Az élet olyan, mint a...” Másnap megtudtam, Gidus a halálról szóló fejezetnek ugrott neki. Ő addig jutott: „A halál olyan, mint a...” – Nehéz kenyér az írás – dűnynyögte. – Nekem mondd?!

Harmincöt évvel később, az Írók Boltjában figyelmes lettem egy vastag és súlyos kötetre. A HAJÓ TÖRTÉNETE. Valaki megcsinálta. Belelapoztam. Hát igen. Épp, ahogyan az apám tanácsolta, szakszerűen, időrendi sorrendben, módszeresen, unalmasan, ábrákkal, apró betűs jegyzetekkel. Megvettem. Egyszer majd elolvasom.

Giduska nem költő lett, hanem halbiológus, így az ő mondata is rám vár. De még a magaméval sem végeztem, hetvenévesen még mindig ott tartok, hogy az élet olyan, mint a...

Újra meg újra ezt próbálom folytatni.

Vagy befejezni.

Vámos Mihály

Koncz Gábor

közgazdász, egyetemi magántanár, főiskolai tanár (Sátoraljaújhely, 1950. január 30.)

„Ebadó, bizony, ez ebadó...” – mondogatta a református nagytiszteletű úr gyermekkoromban, az ötvenes és hatvanas években Alsóvadászon, ha önként vállalt, ám nehezen teljesített feladatunk volt.

Hetvenéves lettem én... – hol van a „meglepetés e költemény”?

Nem voltak zengzetes köszöntések. Viszont rábukkantam egy pár éve a Tisza

mellől jött csomagocskára, benne a régi bicskára. „Apa meghalt. 35 évig várta, hogy gyere a bicskáért.” Szóval itt-ott a családon kívül is gondoltak és gondolnak rám. Köszönöm, a Napútnak is!

Tehát... születtem 1950-ben. A családi kapcsolatok, a felelősség, a feladatok vállalása örökség. Édesapám, dr. Koncz Sándor (1913–1983) református lelkész, teológiai tanár, sárospataki levéltáros és Édesanyám, Harsányi Ilona (1919–2004), legendás nagytiszteletű asszony magatartása, helyállása, szellemisége, példája alakította ki, határozta meg életszemléletemet, világlátásomat, vállalásaimat. Amikor 1952-ben megszüntették Sárospatakon a Református Teológiai Akadémiát, ahol apám teológiai tanár volt, „hátratélt szenvedett”... Református lelkészként Alsóvadász fogadta be. Regényesen gazdag lelkészi munkássága, kertészkedési megélhetésünk, a falusi élet alapvetően formálták ismereteimet, alakították

elszánásaimat. A falusi emberek magatartása, élete, a tanult és gyakorolt gazdálkodás máig élő hatásúak. Mindezeket jócskán és szépen egészítették ki az apai rokonoknál, a Felvidéken töltött emlékezetes napok.

A sárospataki gimnázium és a kalocsai katonaság után a (hosszú nevű!) Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem népgazdasági terve-

ző-elemző szakán, az elméleti gazdaságpolitikai szakirányon tanultam. Azért ott, mert társadalompolitikai újságíró akartam lenni. Meghatározó élmény volt számomra dr. Kovács Géza és Nováky Erzsébet tanári magatartása. Az egyetemi évek alatt hetente írtam a Közgazdász című egyetemi lapba. Szinte hetente hangzottak el riportjaim és jegyzeteim a Magyar Rádióban Szél Júlia jóvoltából. Őt az egyetemi évek előtt ismerhettem meg. Kalocsán, kapuórságban szólított meg az ezred párttitkára: „Maga ír...” „Én csak leveleket írok...” „...maga olvas...” „Én csak a szolgálati szabályzatot olvasom...” „Nincs duma! Fog két *ilyet*, mint maga, elmennek és megnyerik a Németh László-versenyt!” Elmentünk, megnyertük... Szél Júlia akkor hívott a rádióhoz.

Az egyetem után, 1974-től a Vitányi Iván által vezetett Népművelési Intézet kutatási osztályán dolgoztam. Meghatározóan nagy élmény volt. Segítségével elindítottam a művelődésgazdasá-

gi kutatásokat. Köszönöm! E témában és a társadalmi tervezésben számos tanulmányom, kiadványom, könyvem jelent meg. Doktori, majd később PhD-fokozatot szereztem. Mindvégig tanítottam egyetemeken, külföldön. Előadtam konferenciákon, rendezvényeken. Különösen szeretem a szakdolgozati, témavezetési és bírálati feladatokat. Az UNESCO megbízásával többször jártam külföldön, dolgoztam nemzetközi kulturális programokban.

A kutatások, írások, előadások mellett pályám meghatározó része az intézmények vezetése. Voltam a Budai Várban, a Szentháromság téren, a volt Pénzügyminisztérium épületében létrehozott Művelődési Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézetének igazgatója. Számos meghatározóan fontos továbbképzést szerveztünk... Kialakítottam és vezettem ennek jogutódját, a Kulturinnov Kulturális Innovációs és Továbbképző Vállalatot. Majd ebből megszerveztem a Magyar Kultúra Alapítványt. Ez a világ magyarságának elismert kulturális központja volt. 2011-ben megszűntek...

Azóta nyugdíjasként a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat a TIT Stúdió Egyesület igazgatója vagyok (www.tit.hu). Igyekszem ébren tartani (nemcsak magamat...), közvetíteni a rendezvényszervezési tudást, hasznosítani a tapasztalatokat. Írok, előadok, szervezek. Mindezekkel párhuzamosan a gazdálkodás is meghatározóan fontos munkám. Sárospataki tanyán-

kon lovakat, kecskéket tartok, és havonta alig várom, hogy ugrálva fogadjon Répa kutyám!

Tervhalmozóként az alábbi eb-adókat készítem elő:

– Édesapám, dr. Koncz Sándor (1913–1983) műveinek bibliográfiája.

– Saját írásaim bibliográfiája. Különös tekintettel arra, hogy egy részük interneten is elérhető.

– A TIT Stúdió Egyesület *Ajánljuk* rovatának szervezése és szerkesztése (www.tit.hu).

– Művelődés-gazdaságtan, társadalmi tervezés, rendezvénytan – öszszefoglaló tanulmányok készítése.

– Válogatott tanulmányaim kötetekbe rendezése.

– Tanulási, kutatási, pályaorientációs módszertani ismeretek – tanulmány készítése.

Az ilyen jellegű előadásaimat és ezek összefoglalását különösen fontosnak tartom az ifjúság segítése érdekében.

Egyensúlyomat, az anyai és apai tag családi kapcsolatok mellett, döntően köszönhetem bámulatos Gertrúd feleségemnek, Balázsnak és Péternek, kiváló fiaimnak, Balázs fiam családjának (Szilvia, a felesége, Anna Luca és Illés András, a gyermekei), a sok jó barátoknak, munkatársaknak.

Vagyok itten! Köszönöm!

drgaborkoncz@t-online.hu

Kisfaludy András

dokumentumfilm-rendező (Budapest, 1950. február 5.)

Hetven év borzalmasan nagy idő, még kimondani is sok. Megemlékezni erről, kiemelni belőle ezt vagy azt, megragadni a legjelentősebb pillanatokot szinte lehetetlen. Rólam már mondtak jót is, rosszat is, kedveset is, és gyűlölködőt, de csak kevés embernek sikerült eltalálnia a valós jellemzést és megfogalmazni helyemet abban a forgolódó és állandóan változó társadalomban, amelyben élünk. Az életem olyan, amilyenek megélem,

és nem mindig olyan, amilyenek mások kívülről látják.

Domokos Mátyástól, mondhatom, szinte atyai jó barátomtól olvastam azt a kifejezést, hogy „alapélményem a vereség”. Ezt elfogadva át is veszem tőle, és most már megértem. A kádári rendszerben eszméltem és indult a pályám, de a rendszerváltást követően is folyamatosan éreztem a vereséget a hatalomtól, a hatalom kiszolgálóitól, különösen ez utóbbiaktól. Persze nem így indult. Gyerekrajzversenyek győztese voltam, Pór Bertalan veregette a vállamat, biztatva a munkára, később a képzőművészeti gimnázium, majd a Képzőművészeti Főiskola következett, ahol Bernáth Aurél tanítványa lehettem. Ezt megelőzően, kezdetben amatőr módon, de elszántan és vadul doboltam, így kerültem össze a későbbi Kex együttes tagjaival. Győzelemittas állapot volt, de ami utána következett, az már az említett vereség-kategóriába tartozott. Lassan épült a zenekar, én is tanultam Kőszegi Imrénél, ráadásul amerikai kottából, mert itthon vacak magánkották dívtak, Amerikában minden a 2/4, az alla breve, nálunk az 1/3 degi ritmusképletét játszhattuk. A zenekarral átálltunk a rock and rollokról, a Rollingokról, a Steve Winwoodokról, a Beatlesekről, az improkról a saját számokra, és ami nagyon izgalmas volt, Baksa Soós János szürreális, néha költői, néha dadaista meséire, történeteire, élő happeningjeire. Önállóak lettünk, és jött két egészen különleges zenei produkció: *A hetedik* és a *Tiszta szívvel*. A magas kultúra drámai költeményei József Attilától, aki már maga is valamilyen népzenei alapra helyezte költeményeinek ritmusát – mi is egyszerű dallamot kerestünk a vers zenei alapjának. Az egyetemi színpadi koncert után Váci Mihály és Vujicsics Tihamér rohantak az öltözőbe, mert szerintük valami új dolog fogalmazódott meg a magyar beatkultúrában a költészet és a népi zene alapjain, a hagyomány, dinamika, erő, dráma együttesen. Ezek voltak a jó dolgok, de a zenekar megalakulásának napjától már írták a III/III-as besúgói jelentéseket, és ez a zenekar működése alatt folyamatos volt. A Kex a művészek zenekara volt, Weöres Sándor, Jancsó Miklós, ritkán, de Pauer Gyula, Szentjóby Tamás, Erdély Miklós, Hencze Tamás, Harasztj „Édeske”, Vető János, Kovásznai György, Juhász Sándor, de idesorolhatom a teljes Kalefot, Körmendy Dedyvel, Veszely Ferivel, Dobozy Micuval, Szerványszky Attilával, a Muskátli Kör tagjait,

Kecskeméti Kálmánt, dr. Végh Lászlót, és még nagyon sokan másokat, akik zenekarunk koncertjeire jártak a Bem rakpartra, az Ifiparkba, a Citadellába, a Hajóra. A besúgók az idők folyamán cserélődtek, de azért két-három ember mindig figyelt. Beépülve, haverkodva akartak bomlasztani. A sok kis jelentés aztán összegződött az ismeretlen szt.-tiszttal fejében, és cselekvésre buzdította. A döntés egyszerű és kegyetlen volt, Baksára kilövetési parancsot adtak ki, meg akarták ölni – itt hirtelen azért használok többes számot, mert ahogyan utólag megtudtam, egy ilyen súlyú döntéshez nem elég az szt.-tiszttal, ehhez a felsőbb vezetés engedélye és jóváhagyása kell. Énekes barátom azonban, különleges szerencsével, az utolsó pillanatban el tudott rohanni az utcán, pontosabban a járdán egy katonai dzsip elé, majd azonnal lelépett, disszidált, a zenekar pedig feloszlott.

Abbahagytam a zenélést, dobfelszerelésemet kezdtem árusítani. Abban az időben már rendszeresen jártam az állami és magánkönyves antikváriumokba. Összeállt egy lista a megvásárolni szándékozott könyvekről. A dobeladás is jól haladt, olyannyira, hogy a konkrét vevő már másodszor nézte meg a cuccot. Csepelen játszottam utoljára, a Radnóti Művelődési Házban, Radics Bélával és az Aligátor nevű együttessel. Nekünk is volt nyolc-tíz saját számunk, de Bélának sem engedték meg, hogy nagylemeze legyen. A Kexszel is ez volt a helyzet, mert félték, hogy siker esetén a fiatalok, a plebs ellenőrizhetetlenné válnak, és ki tudja, mit csinálnának, ha kiszabadulnak az ellenőrzött karanténból. Nagy Ferónak volt mikrobusza, ő segített hazavinni a szerelést. A színpad alatti raktárban voltak a dobok, amikor kicipeltük őket, kiderült, hogy a drága cintányérokat valaki ellopta. Rendőrség, feljelentés, elhúzódó nyomozás, az igazán nagy baj azonban az volt, hogy jócskán esett a Rodgers dobfelszerelés ára a Zildjian K és a Paiste beütők, illetve lábcinek nélkül. Lógó orral jártam az antikváriumokat, taxival cipeltem haza a könyveket. Klasszikus német, orosz, angol és magyar sorozatokat vettem, Kosztolányit, Móriczot, Krúdyt, Németh Lászlót és Kassákot. Kassáktól életrajzi regénye, az *Egy ember élete* írásmódja és őszintesége nagyon megfogott, de ami igazán lenyűgözött, az a MA-összes négykötetes reprint számozott kiadása volt, mélykék bőrkötésben, közepén kissé felül vörös betűkkel: MA. Talán 6-7 ezer forintba került, ami nagyon nagy summának számított akkor is, később is. Ebben benne volt a Kassák által hosszú évek alatt összeszedett hazai és külföldi avantgárd képzőművészeti, irodalmi esszéket is tartalmazó írások zöme, egyfajta tiltott, de mindenképp friss törekvések krémje. Ezekon kívül pszichológiai, filozófiai, szociológiai, történeti könyveket vásároltam. Körülbelül egy évig rendszeresen felkelés után estig olvastam, jegyzeteltem, úgy, ahogyan csak egyszer szokott az ember életében.

1974-ben Kovásznai György festőművész, grafikus, filozófus hívott a Pannónia Filmstúdióba tervezőnek és első asszisztensnek egy hosszú, többrészes sorozathoz, amely a divatot, különböző korok, emberek, nemzetek divatját mutatta be. Ebben a produkcióban Makara Péter szociológussal – aki egyébként egyik legjobb barátom volt – együtt írtunk egy úgymond divatszociológiát, amely aztán a végső forgatókönyv alapja lett. Kicsi vagy kocsi; mi a különbség M. M. és B. B. között; miért más a rock and roll, mint a Rolling Stones; mi történt 1968 Párizsában, és mi Prágában; valamint még vagy ezer téma, ami a film kapcsán felvetődött. Kovásznai csapata volt az elit csapat, a „művészek” tábora,

pedig a hetvenes, nyolcvanas években jelentős tehetségek dolgoztak a Pannóniában, nem volt véletlen az a sok nemzetközi siker, amit rendezők az idő tájt szereztek. De közülük is kiemelkedett Jankovics Marcell, aki nemcsak a populáris *Gusztáv* és egyéb filmeket rendezte, hanem több klasszikus, nagy témája mellett egy fantasztikus filmet írt, rajzolt és rendezett: a *Sisyphus*. 1978-ban kezdtem gondolkodni saját filmterven, amelynek a címe *Summa summarum* volt. Az akkor forgalomban lévő ötvenforintos hátlapján kurucok, labancok harcolnak egymással. Ez egy rézmetszet, és valójában az izgatott, hogyan lehet megrajzolni egy térben forgó, mozgó, küzdő alakokból álló történetet. Méhes László festő barátommal közösen láttunk munkához, aki óriási rajztudásával rengeteget segített a film létrehozásában. Abban az időben is, ma is a rövid rajzfilmeknek egy óriási poénra kellett épülniük, hogy az a film végén valami hatalmasat csattanjon. Én ezt a dramaturgiai gondolkodást nem szerettem, de le kellett nyelnem, így a *Summa summarum* úgy fejeződik be, hogy a kurucok, labancok csatája pillanatra kimerevedik, a kamera hátrafahrtol, és látjuk, hogy egy férfi előben a közért pénztárosánál ezzel az ötvenforintossal fizet a vásárlásért. A néző látja, hogy a papírpénzen megjelenő kép egy képzőművészeti alkotás, ahol a szabadságukért harcolnak a kurucok, de látja azt is, valójában mennyit ér ötven forint, mi minden kerülhet ezért a bevásárlókosárba.

Művészet és valóság furcsa kapcsolata. Nagy hatással volt rám József Attila. Egy irodalomtörténész mondta, hogy ha a költő gyerekkorában történeteket követjük nyomon, fölsejlik a felnőtt ember, a költő lelkesége. Egy verssorát választottam a film címének: „Az idő semmit játszik...” A kisjátékfilmben nincs dialóg, mindent a képek, mozgások, belső szituációk mondanak el. Kidolgoztam egy teljesen új felvételtechnikát, egy új vizuális nyelvet. Xeroxtechnikával a játékfilmesen fölvevett képet átégettem a celluloidba, ezt meg lehetett színezní, de csak ahol kellett, és újból felvenni. Szinte tónusok nélküli fekete-fehér filmet kaptam. A végén szólal meg József Attila 1936-ban írt verse, a *Kész a leltár*, amely a felnőtt ember búcsúzása az élettől.

Valami elementáris módon tört rám a vágy, hogy előbb dokumentumfilmeket nézzek, később mint rendező ilyeneket készítsek. 1983-ban kezdtek vetíteni a Magyar Televízióban az egyik legnagyobb történelmi tabutémát, a 2. magyar hadsereg doni katasztrófájáról készült dokumentumfilmet, amelyet Sára Sándor készített *Pergőtűz* címmel. Apám sietve jött haza kutatólaboratóriumából és dobott félre mindent, hogy lássa, mi történt a magyar katonáinkkal 1942-ben. Erről a tragédiáról nem lehetett beszélgetni, még baráti társaságokban sem. A téma tabu volt, a film sugárzását a televízióban az orosz nagykövet követelésére be is tiltották, Sára bátor volt, az MTV elnökét kirúgták, a főszerkesztőjét szintén. Borzasztóan érdekelt, hogy ezek a filmesek hogyan találják meg a témáikat, amelyek a magyar történelem, a magyar valóság, a vidék-Magyarország problémáiról szólnak, egyúttal látni lehetett, hogy milyen súlyos van egy dokumentumfilmnek, ha az drámai módon van megcsinálva. Innentől kezdve csak a dokumentumfilm érdekelt az összes filmműfaj közül. Elsősorban az érdekelt, hogy az ember arca meg tudjon jelenni a vásznon, hogy nem áttételesen, hanem egy az egyben lehetett bemutatni ember és környezet, ember és társadalom (hatalom) küzdelmét. Ottlik bátorítása vált fontossá számomra, aki azt mondja: a sürgős, poénos megértés, a siker, a népszerűség kedvéért

nem mutathatjuk még csak egy kicsit másképp sem a valóságot, amit mondani, megfogalmazni akarunk, mert azzal is mást mutatnánk. A dokumentumfilmeknek mindig törekedniük kell a hitelességre. A nyolcvanas évek végétől már csak dokumentumfilmekkel foglalkoztam. Körülbelül ötven dokumentumfilmet készítettem.

Válogatott filmográfia: *Summa summarum*, 1979, gyártó: Pannónia Filmstúdió; *Rolling Stones blues* – animációs film, 1980, gy.: Pannónia Filmstúdió (Espinho elismerő oklevél, 1981); *Az idő semmit játszik* – József Attila-film – Kisjátékfilm, 1983, gy.: Magyar Televízió–Pannónia Filmstúdió (Espinho – legjobb kísérleti film díja, 1984, MTV Nívódíj, 1984); *Fele királyságom* 1–13. – mesefilmsorozat, 1988–89, gy.: Aladdin Animáció Stúdió (legjobb rendezés díja, gyermek- és ifjúsági filmfesztivál MTV – Kőszeg, 1989); *Iskolák azon a határon* 1–2. (1991), gy.: Magyar Televízió; *Iskolások azon a határon – Ottlik Géza emlékére* (1991–92), gy.: Louma Bt.; *Arcom folyó tükrén – Juhász Sándor költő és festő élete* (1993), gy.: Magyar Televízió; *Törvénytelen muskátli I–III.* – dokumentumfilm, 1996 (27. Magyar Filmszemle dokumentumfilmes fődíja, elismerő oklevél: VII. Nemzetközi Dokumentumfilm Fesztivál, Portugália); *Körúti esték – Kovásznai György-portré* – dokumentumfilm, 1997 (Szolnoki Képzőművészeti Szemle, bronzplakett); *Elszállt egy hajó a szélben – Kex-film I–II.*, 1998 (30. Magyar Filmszemle operatóri kategóriadíj); *R. B. kapitány – Radics Béla-dokumentumfilm*, 2003 (35. Magyar Filmszemle dokumentumfilmes rendezői díja); *Elárultak bennünket* – dokumentumfilm (2006) (13 nap remény – '56-os filmek fesztiválja MFB-díja); *A Kalef – A Moszkva téri galeri* – dokumentumfilm (2006–2007); *Az Ormánság senkié se...*, 2008 (40. Magyar Filmszemle, országos diákzsűri dokumentumfilmes fődíja, Kamera-díj – Made–OKM); *A szellem filozófusa – Fülep Lajos (1885–1970)* – dokumentumfilm, 2010 (a zsűri különdíja – Filmdok, Csíkszereda, 2011).

Könyvek: *Károly utca – Juhász Sándor versei és novellái* (1994); *MADE – a Magyar Dokumentumfilm Rendezők Egyesületének évkönyve* (2000); *Rejtőzködő történelem – 50 év 100 legjobb magyar dokumentumfilmje* – filmográfiák, tanulmányok (2001); *A rendszerváltás dokumentumfilmjei* – filmográfiák, tanulmányok (2003); *Kerekasztalon a dokumentumfilm – műfaji kategóriák a dokumentumfilmben* (2004); *Budapesti iskola* – tanulmányok, dokumentumok (2005); *13 nap remény* – filmek a forradalomról, filmesek a forradalomban (2006); *Együttélés* – Kárpát-medencei, nemzeti és etnikai kisebbségek nemzetközi dokumentumfilm-fesztiválja – filmográfiák, tanulmányok (2008); *A befogadó kamera* – 19 dokumentumfilmes interjúkötete (2017). A könyveket mint felelős kiadó, illetve szerkesztő jegyzem. Kisfaludy Mártával közösen alapítottuk a Kisfaludy Lajos Alapítványt 1990-ben. 1997–2003 között a Kovásznai György Alapítvány elnöke voltam. 1998–2015 között a Magyar Dokumentumfilm Rendezők Egyesületének elnökeként hét, tematikus dokumentumfilm-fesztivált rendeztem. Kiadtam CD-ket: *Kex lemez* – Kóbor Jánossal közösen (1999); *Kex Remake* (2016); *Elhallgatott zenekarok*, CD+DVD (2019)

Kisfaludy Anna'

Tóth József

politikus (Budapest, 1950. február 5.)

Éltem, élek, élni fogok!
 Alkottam, alkotok, alkotni fogok!
 Közjót szolgáltam, szolgálom, szolgálni fogom!
 Szerettem, szeretek, szeretni fogok!
 Küzdöttem, küzdök, küzdeni fogok!
 Voltam, vagyok, lenni fogok!
 Megéltem 20, 50, 70! 80-90-100, élni fogom!

Varga Imre

költő, író, műfordító (Kisgyarmat, Csehszlovákia – ma: Szlovákia, 1950. február 5.)

Az énem nem életrajzi események, történetek sorozata; rang nélküli ember vagyok. Ő ott van az arcom, az arcom, az arcunk mögött. Ő, aki nem díjazható, nincs diplomája, nincs kora, nincs mivel büszkélkednie, de talán szégyenkeznie sem. Ha belélegzem, érzésként, gondolatként van bennem, ha kilélegzem, a napsütötte táj.

*Megfakult nyári
 dinnyeplakát a havas
 országút mellett.*

Mit menthet át az írás, az egyből a kétségek és ellentétek világába? Mi-

csoda a nyelv ott, ahol csend van? Mit tudhat a szó az üres térben? Esetlegességeket? Vagy utal a legfontosabbra? Megtisztítja a területet? Vagy inkább öszszezavarja a tisztát?

A szilfának, mert alatta írom ezt, láthatóan nincsenek kétségei. Begyökerezetten áll a macskaköves óbudai tér szélén. Nem

beszél a *másikról*. Úgy egyetlen, hogy beenged az árnyékába, a jelenlétébe. A rekkenő júliusi kora délutánon, ha indul egy kis szellő, imbolyognak, táncolnak fölöttem a gallyai. Imbolyognak bennem is. S a nap átfényli zölden a leveleimet.

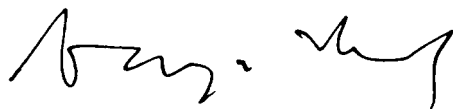
Turkálók a részletekben.

Mert én egykor voltam már fiú is, leány is, bokor, madár és tengeri néma hal. Egykor Metón fia, Empedoklész is voltam, meg facipős holland parasztlány és halinanadrágos, pohos ember, Erdélyből talán, aki nevét és vagyonát elitta, elhagyta, és most várakozik sötét arccal bennem önmagára.

Apám honti volt, s lettem én férfikoromban Magyarországra áttelepültven évekig hontalan.

Előtte egyetemi hallgató, majd szerkesztő voltam Pozsonyban. S közben néhány évig erdőn-mezőn barangoló haszontalan állampolgár. S még

előtte gimnazista (középiskolás) Ipoly-ságon. Azelőtt kéméndi diák, s korábban pedig szülőfalumban elemista, óvodás. S ez már a mesék, képzelődés meg az álmok világa. Az utcánkban, a *gurgyalban* lakott a Király, a Mézsáros, a Vastag, a Juhász, a Pap és a harsogva nevető Hangya. Számomra ők meselények is voltak. Visszajárok abba az időbe. Tegnap is átrepültem a gyarmati rét felett, s néztem, hogy a Kenderesnél feltűrt szoknyájú asszonyok cipelik a kenderkévéket a tó felé.

Hunyadvári József

nyomdász, hivatásos vőfély (Gyula, 1950. február 8.)

Vőfélyregény (részletek)

*Bárhogyan élél, vagy bárhogyan élsz,
A páros élettől mindig sokat remélsz.
Ünnepelni hívsz rokont, barátot, komát,
S rendezel nekik feledhetetlen lakomát.*

Előszó. Sztárvőfély vagy vőfélykirály? Sem egyik, sem a másik, bár kétségtelen, hogy mindkét megfogalmazás igen jólesett, azért is, mert olyan személyek mondták, akik értenek a szakmához, hiszen munkájuk, életük kapcsán közel állnak a lakodalmak lebonyolításához, azok varázslatos világához. Sztárvőfélynek Such Tamás, a Békés Megyei Hírlap, majd a Beol fotósa (aki számtalan esküvőt és lakodalmat fotózott végig) nevezett egy fotósorozata apropóján. Vőfélykirálynak meg Benke László, mindenki Laci bácsija nevezett több ezer ember előtt, amit aztán Nyemcsok Laci gasztronómiai író, újságíró számtalanszor leírt munkáiban. Mondom, jólesik az embernek, ha ilyeneket mondanak róla. Ami meg a munkámnak a minőségét illeti, biztos van nálam is jobb, szebb meg pláne, akinek az tetszik, az nem engem, hanem a neki tetszőt hívja. Ennek ellenére nem panaszkodhatom, hiszen ország-világ ismer, szeret és hív. Ezeknek az invitálásoknak teszek eleget immár negyven éve, hóban, sárban, esőben, a fiatalok és az ünneplők meglegedésére, megköszönve elsősorban feleségemnek és gyermekeimnek, hogy sok-sok lemondás árán él-

hettem hobbimnak, tehettem boldoggá az embereket, a fiatalokat, a családok legemlékezetesebb napját.

Gyermekkorom. Szüleimnek a Szovjetunióban tett „kirándulása” után, örömgyerekként láttam meg a napvilágot Gyulán, ebben a csodálatosan szép alföldi kisvárosban, szerdai napon. Szüleim nagy bánatára második fiúként, mert ők nagyon lányt szerettek volna drága Bandi bátyám után – hát ez nem jött össze. Rettentő betegesen kezdődött az életem, többet voltam a kórházban, mint odahaza. De már ekkor is voltak sikereim a benti közönségnél, mert nagy hangerővel bömböltem végig néhány évet. Ennek köszönhetően edződött meg a torkom, aminek ma nagy hasznát veszem. Sokan mondják: magának erősítő sem kell! A szülői ház minden kiváló adottságát megadta a Teremtő. A gyors észjárását, a beszélőkét édesapámtól, a kiváló hangulatot és a hihetetlen szeretetet édesanyámtól, a színészi tehetséget pedig bátyámtól örököltem. Én ezeket az adottságokat, amikor csak tehettem, maximálisan kamatoztattam is. Hatéves voltam, amikor Gyulán működött egy „amatőr” színjátszó társulat a régi fa színházban, és bármennyire hihetetlen, de nagyzenekarral, kiváló jelmeztárral, csodálatos tehetséggel megáldott emberek játszottak nagyoperetteket, Lehár, Kálmán, Huszka kiválóságait. A Csárdáskirálynőnek olyan pozitív visszhangja, sajtója volt, amit irigykedve olvasott az akkori Jókai-színház társulata. Engem ez indított el a szereplés, a világot jelentő deszkák felé. Joggal kérdezhetik, hogy került egy hat-hét éves gyerek ebbe a számára meghatározó helyzetbe? Íme a válasz!

Bátyám tizennyolc évesen játszott a Miskát, oly kiváló hitelességgel, hogy sokan nem hitték a korát. Amikor ezeket a szerepeket tanulta, a dalbetéteket, duetteket gyakorolta, akkor én végszavaztam és énekeltem vele odahaza. Kívülről tudtam a szöveget és a dalokat, amelyeket máig is szeretek. Egyetlen apró homokszem azonban mégis került ebbe az én gépezetembe. Nevezetesen: a Jóisten olyan „fahanggal” áldott meg, hogy a levesesfazék is kilyukadt

Bolyhoséknál

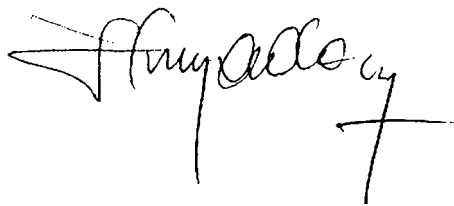
kínjában a sparhelten. Szorgalmamnak, állhatatosságomnak köszönhetően mára ez a feledés homályába merült. Aránylag már nem „tömegosztatásra” használom a hangom. Telt-múlt az idő, nyertem versenyeket, iskolásként, fiatal titánként, sőt nyertem Magyar Néphadsereg-bajnokságot mint humorista.

Ez volt az első. Már leszerelt katona voltam, és akkor kezdtem udvarolgatni a nejemnek, mikor is felkérést kaptam egy távolabbi rokonomtól, hogy részt vennék-e a lakodalmukon, hiszen a vőlegény is barátom volt. A felkérés igazából nem vőfélyi teendőkről szólt, inkább volt ez gasztronómiai, és csak másodlagosan szórakoztató.

Nemzetközi a második. Híre ment a munkahelyemen a fent említett lakodalmi szereplésemnek, és a másik év elején, pontosan májusában, az egyik munkatársam rokonát, egy akkor a gyulai tejporgyárat fejlesztő és szerelő gárdát irányító dán mérnök vette feleségül. A városi könyvtárban olvastam utána, hogy hogyan is kellene csinálni, de bármilyen jól sikerült is a vendégek szerint, én még mindig nem éreztem úgy magam, mint annak idején, amikor gyerekfejjel csodáltam a régieket. Ezért egyre többet olvastam utána, kezdtem kutatgatni, de igazán csak a Bartók Béla és Kodály Zoltán által szerkesztett, *Lakodalom* című munkától kaptam némi támpontot. Egyvalamire időközben rájöttem, nevezetesen arra, hogy az emberek döntő többségét az akkori politikai nézetük, másokat az álszemérmességük miatt nem érintette meg az a gyönyörű nyelvezet, azoknak a csodálatosan szép verseknek, köszöntőknek a hangulata, amelyeket eleink reánk hagytak. Természetesen változott az élet, mások lettek az elvárások, mások lettek a társadalmi viszonyok, és mások lettek a szórakozás, a szórakoztatás feltételei is. Már nem volt sikk a templomban esküdni, változott a gasztronómia, változott a zenei igény, és minden, ami körülöttünk – nos, írni kezdtem, s ez valahol bejött, mert határon innen s határon túl kezdték el használni verseimet, szövegeimet a kollégák.

Ennyi talán elegendő, mert több ezer írásom foglalkozik az életemmel, a munkásságommal. Történelmi lakomák szerkesztésével, levezetésével. Kisbíróként pálinka-, gasztronómiai s borrendek munkájának segítségével. A Gyulai Kolbászszínház létrehozásával, valamint nem elhanyagolható a Szent Vince Borrend ceremóniamesteri munkásságom is. Írtam szinopszisokat, filmforgatókönyveket, s a vőfélyek közül egyedül nekem van címszavam a Wikipédián. Én használhatom a Magyarország nemzeti díjas vőfélye címet, amit egy nemzetközi vőfélyverseny megnyerésével vívtam ki 1993-ban.

Ui.: Az ezredik lakodalmamat az RTL Klub teljes egészében felvette, majd a XXI. század című műsorában lehetett látni róla az összefoglalót.

Koltay Gábor

filmrendező (Budapest, 1950. február 9.)

(Amikor előkerül a zsebkeendő.)

Budapest egyik legszebb helyén, a Városliget mellett születtem, a Vízöntő jegyében. Szüleimnek polgári foglalkozása volt, édesapám pénzügyi tisztviselő, édesanyám tanítónő volt. Két évvel fiatalabb öcsém a

Domonkos, később Cházár András utcában nőttünk fel. Kettőnk közül Gergő volt a művészhajlamú gyerek, hiszen gyönyörűen rajzolt, később a hangszerekkel is kiválóan bánt, így sokáig kétséges volt, hogy festő vagy zeneművész lesz-e belőle. Szüleim nekem reálpályát szánták, volt is kétségbeesés, amikor már a középiskola elején rebesgettem, hogy filmrendező szeretnék lenni.

Elhatározásom pillanata máig emlékezetes számomra, hiszen az utcánk végén, a Szent Domonkos-templommal szemben akkor még létező Sport moziban láttam a *Cartouche* című, francia–olasz–spanyol koprodukciós filmet, főszerepben a fiatal Jean-Paul Belmondóval és a gyönyörű szép Claudia Cardinaléval. A kalandfilm végén, amikor a gazdagoktól rabolt hintóban Belmondo elhelyezi halott kedvesét, és mint valami koporsót, a tópartról a vízbe engedi, a lassú süllyedés alatt egyre-másra előkerültek a zsebkeendők, s velem együtt szinte az egész mozi szipogott. Hazafelé ballagva eltűnődtem, milyen jó kis foglalkozás lehet filmet készíteni, amellyel a világ minden tájékán az emberekből

Fotó: Sárospataki Györgyi

hasonló érzelmeket lehet kiváltani. Ez az élmény megpecsételte sorsomat.

Gergő végül is a Zeneművészeti Főiskola fuvola tanszékán kötött ki, hogy aztán a folk-rock zenei műfaj alapítójaként a Kormorán együttes élén mélyítse évtizedek óta a

hazaszeretet és nemzettudat érzését, míg nekem először egy „tisztességes és becsületos” foglalkozást kellett választanom. Így kerültem a Budapesti Műszaki Egyetem építőmérnöki karára, amelyet becsülettel elvégeztem. Édesapám haláláig büszkén őrizte íróasztalában a műegyetemi oklevelet, a Színház és Filmművészeti Főiskola filmrendező-diplomája öt évvel később nálam landolt.

Fontos megemlíteni, hogy ifjúvá cseperedésem a hatvanas évek közepére esett, amikor is az akkori korosztályokat végzetesen megbabonázta a beatzene, amelyet ma már rockzenének szoktunk mondani. Szüleim tiltása ellenére lámpaoltás után a paplan alatt még éjfél után is hallgattuk a Luxembourg Rádiót, ahol egyszer csak megszólalt a *Love me do*. Csak később tudtuk meg, hogy ezt egy *Beatles* nevű angol zenekar játssza, villámcsapásként nyilallt belénk, hogy igen, ez fejezi ki mindennél legjobban azt az életérzést, amely a hatvanas évek elején a vasfüggöny mindkét oldalán, de az egész világon magával ragadja a fiatalokat. Már akkor is tudtuk, hogy ez nemcsak

egy zenei forradalom, hanem az élet minden területére kiterjedő életforma- és gondolkodásmód-beli változás, amely 15 esztendővel a világháború után, 5 évvel 1956-ot követően mindannyiunkat magával ragadott. S ha már a mozinál tartunk, az olasz neorealista és a francia új hullámos filmek mellett a *Régi idők rockzenéje*, később a *Jézus Krisztus szupersztár*, nem is beszélve korábban a Beatles *Egy nehéz nap éjszakája* és a *Help* című filmjéről, eleinte a zenés filmek irányába terelte érdeklődésemet.

Büszke vagyok arra, hogy a főiskolán Makk Károly osztályába járhattam, majd pedig Nemeskürty István tanár úr a Budapest Filmstúdióban megelőlegezett bizalmat szavazott nekem. Így készülhetett el a már-már elfeledett *Illés-zenekar* főszereplésével *A koncert* című első mozifilmem (1981), majd pedig ennek sikerén felbuzdulva Nemeskürty jóindulatából és jelentős produceri közreműködésével az *István, a király* rockopera királydombi előadása és az arról készült film (1983). Az *István, a király*ról ma már köteteket írtak, a szerzők és az alkotók már rég nincsenek együtt, de a legenda máig él. A frenetikus siker meghatározta pályámat, főleg abban az értelemben, hogy felismertem, milyen elementáris érdeklődés és igény él az emberek szívében, lelkében a magyar történelem fehér foltjainak, elhazudott fejezeteinek őszinte, az értelemre és az érzelmekre is ható ábrázolása iránt. Nemeskürty tanár úr *Elrepült a gyors idő* című életrajzi könyvében így emlékezik vissza: „A Budapest Filmstúdió összeszokott csapatának utolsó olyan filmje, mely értékétől függetlenül kollektív együtt izgulás terméke, az *István, a király* volt. Bármit is mondjanak ma róla akár maguk az alkotótársak, akkor a siker eufóriájában él-

tünk mindannyian. Megkockáztatom azt az állítást, hogy hozzájárultam a rendszerváltás folyamatának megindításához. Ez nekem egyébként elhárított célom volt.”

A hatalmas siker országos ismertséget hozott, ezzel együtt jelentős szakmai irigységet, aminek következtében a rendszerváltásig nem is készíthettem játékfilmet. Ekkor született Kodolányi János regényéből a *Julianus barát* (1991), Nemeskürty forgatókönyve alapján a *Honfoglalás* (1996), valamint a Szent László és a Szent Korona kialakulásának történetét bemutató *Sacra Corona* (2001). A legfontosabb történelmi dokumentumfilmek és zenés filmek felsorolására nincs most lehetőség, de a több százézes nézettség okán mégis megemlítem a magyar filmgyártás történetében a témaválasztást illetően első ízben készített *Trianon* (2004) című filmemet.

1986-tól 18 évig a négy legnagyobb budapesti szabadtéri színpad programját szervező Szabad Tér Színház igazgatója lettem, következőképp a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon, később a szegedi Dóm téren, a Bakáts téri színpadon, nemkülönben a Népstadionban (1990-ben az Illés-koncertet és az *István, a királyt*), a Hősök terén (legutóbb 2016-ban az *Itt élned, halnod kell* és 2018-ban a *Trianon* című zenés történelmi játékot) és sok más helyszínen nagyszabású Verdi-, Puccini- és más klasszikus operákat, rockoperák és musicallek egész sorát rendezhettem, és jó érzéssel emlékezem vissza a Thália Színházban a *Mindhalálig Beatles* 250 előadására is. Legutóbb pedig Békéscsabán Hitchcock *Psycho* című színpadi adaptációját (2019) és öcsém örökbecsű rockoperáját *A Megfeszítettet* rendeztem (2020). A nyolcvanas

évek végétől könyvkiadó is lettem, a Szabad Tér Kiadó közel kétszáz kiadványa jelentős hozzájárulás a történelem jobb megismeréséhez és a magyar könyvszakma témakínálatának kiszélesítéséhez. Magam íróként, szerkesztőként is több könyvet jegyeztem.

Egész életemben igyekeztem több lábón állni, a közönséget szolgálni, és lehetőleg minél szélesebb körben hozzájárulni egy egészséges, sohasem mások ellenére való, hanem saját magunk lelki épülését szolgáló nemzettudat kialakulásához. Mindezt többnyire jelentős ellenszélben, s e tekintetben nincs nagy különbség a rendszerváltozás előtti és utáni időket tekintve. Nehezen tudok rangsort állítani filmes, színházi, irodalmi, szerkesztői vagy akár intézményvezetői, kultúrszervezői munkáim között. Mindegyiknek megvan a szépsége, értéke, csupán egy a lényeg: minél több emberhez érhető és átélhető módon

szólni világunkról, történelmünkről, azokról az értékekről, amelyek évszázadokon keresztül megtartották ezt a népet, nemzetet, s amelyek újrafelfedezése nélkül sérülékenyek, kihasználhatók vagyunk.

András fiam (42) elismert média-jogász, egyetemi tanár, jelenleg a Nemzeti Közsolgálati Egyetem rektora, Anna lányom (31) a közszolgálati televízió szerkesztő műsorvezetője, sikeres zenés filmek rendezője. Egyelőre csak a fiam révén két nagyszerű unoka, Zalán (11) és Zétény (9) nagypapája is vagyok. Büszke vagyok rájuk, és arra, hogy eddigi életemben sokak gondolatait, érzéseit befolyásolhattam, és néhányszor talán azt is sikerült elérnem, hogy filmjeim vagy előadásaim végén előkerüljön az a bizonyos zsebkendő.

Noth Zsuzsanna

író (Budapest, 1950. február 14.)

Egy sikertelen magzatelhajtás túlélőjeként láttam meg a napvilágot, a szerelmesek napján, amit akkoriban még nem ünnepeltek meg virágszálakkal és vörös szívekkel, gyertyafényben. Ígérem, többet ilyen nem fog előfordulni, öntudatlan állapotban tettem. Szándékosan ilyen nem követ el jóézésű ember.

Szeszkeszdelő apám 1956-ban kitámolygott az országból, akkor láttam utoljára. Anyámmal és bátyámmal szükségglakásban nélkülöztünk azután is, hogy anyám hozzám ment egy másik szeszkeszhez. Férjhezmenetelem váltott ki az áldatlan családi állapot-

ból, és egyben megismertetett az anyaság boldogságával.

Közgazdasági technikumot végeztem, de annak száraz régiójában nem tudtam kibontakoztatni a fantáziámat, ezért kezdtem el 23 évesen, újszülött

kisfiam halála hatására, prózát írni. Őt követően még három kislányt szültem, közülük kettő maradt életben.

Mire a gyerekeim félig-meddig felnőttek, és a szüleim meghaltak, a férjem kitessékelt a családomból. Szerencsére minden helyzetből sikerült kivágnom magam és talpra állnom.

Először három verseskötetem (*Utószezon*, *Feledkezz sustorgó imába*, *Festünk*) és egy vallomásregényem (*Kettőspont avagy az élet életek tükrében*) jelent meg magánkiadásban. Ezt követően a Masszi és a Napkút Kiadóban publikáltam regényeimet *Cickánycikkakk* (drogregény), *Anyá cömemel* (punkpaletta), *Rozmárregések* (gobelinregény), *Filmperdülések*, *Zebegényi szivárvány*, *Párban Pannással* címmel. Minden megjelent könyvem akkora boldogságot szerzett, mint gyermekeim születése. Novelláim a Napút folyóiratban láttak napvilágot. 2005 óta tagja vagyok a Szépirók Társaságának.

Az utóbbi években digitális folyóiratokban publikálom verseimet és novelláimat, és a kiadási költség visszaszorítása érdekében kis példányszámban adom ki köteteimet. A köteles példányok bekerülnek az Országos Széchényi Könyvtár állományába, így *Zsémbes Zsuzsu* című kisregényemmel és *Élményfürdő* című novelláskötetemmel továbbra is jelen vagyok az irodalmi életben. Még három regénnyel vagyok adósa magamnak, így sorakoznak kiadásra várva: *Egy ágas-bogas családfa szemelvényei*, *Kultúrkalandtúra* és *Chat-szerelem*.

Díjakat, kitüntetések nem kaptam, inkább arra próbálták rávenni, hogy hagyjak fel az írással. Ha már nem sikerült üstökösként száguldanom az irodalmi élet egén, legalább egy emléktáblát kérek a ház falára, ahol alkottam, vagy egy botlatókövet a járdára, hadd essenek pofára az ellendrukkerek, hogy mégis vittem valamire.

Hiába sorolt a sors a vesztesek oldalára, mindig sikerült kikaparnom a gesztenyét a tűzből. Ebből a tapasztalatból levontam azt a következtetést, hogy igaza volt Popper Péternek, amikor megírta a *Belső utak könyvét*. „Tudni, mereni, akarni, hallgatni, kitartani”, ezt az utat követve juthatunk el a boldogsághoz. Ezzel nekem, és gondolom, sokaknak, segédkezet nyújtott. Bölcs szavait követve jártam a világban az elmúlt 40 évben, és nem bántam meg.

Mióta nyugdíjba mentem, unaloműzésésként rákaptam textilképek hímezésére, ezekkel szerepelek csoportos és egyéni kiállításokon. Textilképeim címe: *Megnyúlt kráterek I., II., III.*, *Aktív játszótéri vulkánok*, *Virágoskert*, *Égig érő kék*, *Légikék narancssárgával*, *Vesemedence I., II., III.*, *Napörvényt várni, beleúszni*, *Tavaszi Ősz*, *Egymásba kapaszkodók*, *Vízió I.* Ez utóbbit a Covid-19-járvány karanténhónapjai alatt hímeztem, zöld hernyót ábrázol, amely ráunt, hogy be van zárva a teste börtönébe, leemelt két, sötétbarna keretű ablaktáblát, beakasztotta az oldalába, és azzal repked az égen a felhők közt.

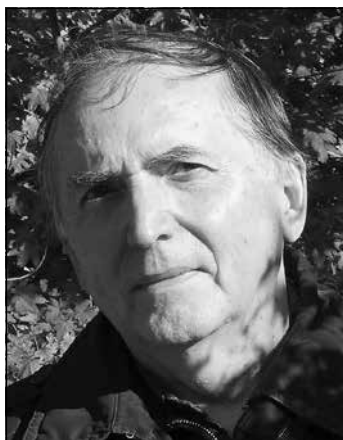
Elégedett vagyok az életemmel, mert önerőből sikerült boldogulnom és boldognak lennem. Azt a néhány évtizedet, ami még hátravan, nekem tetsző nyugalomban élem le. Amikor megemelem a kalapomat, búcsút intve a napvilágnak, nem fog ágálni bennem a hiányérzet, mert sikerült valóra váltanom legvadabb álmaimat, kezdve a barlangásztól, még nem tudni, miig.

No Ki *Művésze*

Lábadi Károly

néprajzkutató (Bácsgyulafalva, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1950. február 15.)

Amikor azon a napon a délutáni hóesésben először felsírtam, eleim már 1883 óta éltek a Telecskai-dombok lankáin. Egy emberöltő telt el azóta, hogy elindultak a bánági, szajáni áradásoktól veszélyeztetett, a semmit termő szikesekről a Bácskaságba, hogy új telephelyet építsenek fel maguknak. Az uralkodó Pusztakulát

adományozta nekik. A gilicetövissel benőtt területet sok-sok munkával, fáradsággal tették termővé és lakhatóvá. Mint a szegedi nagytájról elszármazott őseik tették, dohányt kezdtek termesztetni, amely felépítette és felvirágoztatta szülőfalumat, Bácsgyulafalvát. Esmélésem idején ennek a még tartó, állandósult küzdelemnek voltam szemtanúja, s az a tanulság égett a lelkembe, hogy csak munkával, kitartással érhetjük el céljainkat. A szentenciát máig sem felejtettem el.

Életemben az első nagy fordulat akkor következett be, amikor szüleim, hogy alaposabb oktatásban részesüljek, az elemi iskola hetedik osztályába Szabadkára adtak. Egy polgári családhoz kerültem bentlakó kosztos diáknak. Az elemi után szüleim Kosztolányi Dezső és Csáth Géza gimnáziumába írtattak. A várost gyorsan megszerettem. Színháza, a képzőművészeti kiállítások, az irodalmi rendezvények otthonossá tették. A nagy elődök kései utódaiként mi is szervezkedni kezdtünk: önképzőkörben vettünk részt, egyik megalapítója let-

tem a Kosztolányi Körnek, hogy ráirányítsuk a város figyelmét költő fiára, akinek emléke fakulni látszott. Az sem volt titkolt célunk, hogy helyet vívjunk ki magunknak a kisebbségi, szabadkai, a vajdasági magyar irodalomban. Kamaszos hévvel rendezvényeket, író-olvasó találkozókat szerveztünk, verseket, elbe-

széléseket írtunk és jelentettünk meg. Visszatekintve úgy tűnik, hogy a Délvidéken kisebbségi magyar létben az értelmiségi csak ezen a szűk ösvényen indulhatott el. Közben hol illékony, hol tartós barátságok, szerelmek szövődtek, ahogy lassan eljutottunk a felnőtté válás küszöbéig. Amikor kiléptünk a gimnázium falai közül, nem maradtunk útravaló nélkül. Tanáraink közül a tragikus sorsú Winkler Imre egy életre megszerettette velünk a képművészetet, Sirkó Ilona a filozófia nagy gondolkodóival ismertetett meg, Sturc Jolán a latin és klasszikus kultúrát plántálta lelkünkbe.

Szabadka után Újvidéken a magyar tanszékre iratkoztunk be több osztálytársammal. A Kosztolányi Kör többsége együtt maradt. Bár szinte valamennyien bekapcsolódtunk a kisebbségi magyar irodalmi életbe, a mi korosztályunk valami oknál fogva mégsem szerveződött egységes nemzedékké. Mindegyikünk magányos alkotó maradt, a mesterségesen létrehozott magyar szellemi központ is idegenséget árasztott, nem ölelt

magához. Amikor elhagytam Újvidéket, mégsem távoztam üres kézzel: pályám további alakulására, gondolkodásomra egyetemi tanáraink közül Matijevics Lajos nyelvtörténész, Penavin Olga nyelvész és folklórkutató, Bori Imre irodalomtörténész biztatásai voltak hatással.

Az egyetemi évek után új szülőföldet választottam: hitvesemet, Kedves Klárát követtem a Drávaszögbe. Bácska után egy másfajta világ mutatta meg magát. A zárt világ számos olyan régiséget őrzött, amely számomra meghökkenítő volt. Az 1970-es évek legelején még lehetett balladát gyűjteni, a kopácsi mesemondók nagy generációjából is éltek néhányan, a szomszédos szlavóniai szigetmagyarság falvaiban középkori eredetű siratóénekeket lehetett hallani. Törvényszerű volt, hogy gyűjteni kezdtem ezeket az értékeket, végérvényesen a néprajztudomány mára egyre fogyatkozó közkeletű köztudományi közé szegődtem. Eleinte dr. Katona Imre atyai jó barátom segítségével, majd önállóan kutattam. Harminczévesen jelent meg első közös kötetünk, majd az önállóan szerkesztettek követték egymást. Negyven esztendő alatt a néprajzi, művelődés- és egyháztörténeti tartalmú könyveim mellett hűségből, a választott szülőföld iránti tiszteletből kilenc kötetben sikerült megírnom a

Drávaszög tíz Árpád-kori településének monográfiáját. Ennek ellenére ráeszméltem, hogy az emberi élet túl rövid ahhoz, hogy mindent betakarítsunk. El kell fogadnunk, hogy csak magvetők vagyunk, s a hátramaradt termést majd más gyűjti be helyettünk. Ha ebbe belenyugszunk, életünk nem volt hiábavaló, ugyanis sok nyugtalanságot elkerülhetünk, mert tudjuk, vetőmagot hagytunk maradékainkra.

Sohasem gondoltam, hogy mint nagyszüleimnek, szüleimnek, nekünk is háborús éveket kell átélnünk. A bibliai hosszúságú, hét esztendeig tartó, 1991-ben kezdődött délszláv háború családommal menekülésre készítetett. Az anyaország fogadott be, Pécs, majd Gödöllő lett lakóhelyünk és új, választott szülőföldünk. Életem során a hetven esztendő alatt többször változott a lakcímem, de bárhol is voltam, azt a földet, amelyen meg-megálltam, sokan lazították körülöttem, hogy gyökeret ereszthessek és kibontakozhasson munkásságom. Hetvenévesen Teremtőmnek és segítőimnek tartozom ezért köszönettel, mert ők tisztában voltak azzal, hogy csak az a fa teremhet sokat, amelynek mélyek a gyökerei...

Dévai Nagy Kamilla

énekes, előadóművész (Budapest, 1950. február 17.)

„Elindult gitárját hátára akasztva 1968 őszén egy leány. Torkából a madarak tiszta éneke zengett, a lelkében is dal volt. Dacolva széllel, esővel, nappal, hóval, vitte az ezerfelé szóródott magyarsághoz az üzenetet, melyet a fenyők küldtek a Végekről a Végekre. Két fiát magához szorítva csak ment a maga útján. Krónikásunk volt 53 éven át. Nevelte gyermekeinket jóra, szépre, dalra, igazságra. Ma olvassuk

el írásait, melyeket szívünk küszöbére helyez.” Eddig tart az idézet, melyet nemrég írtak rólam – merthogy én vagyok az az egykori leány...

Talán vannak még, akik emlékeznek a *Nyílik a rózsa s a legelső Röpülj, páva!* tévévetélkedőre... Én énekeltem először gitárral népdalokat. Megszokták, megszerették az emberek. S az életem úgy hozta, hogy mind az öt földrészre eljuthattam énekelni. Elsősorban mindig magyarokhoz mentem, s önálló esteket tartottam egy szál gitárkísérettel. Közel járok a *tízezredik* alkalomhoz... Történetemet most rögzítem. *Akit az Isten meghagyott* címmel életregényem első kötete már napvilágot látott, most írom a második kötetet – ó, mennyi mesélnivalóm van! Csak egyet mondok most el.

New Yorkban eddig 32 alkalommal léptem fel. Az egyik előadás után még ott maradtak az emberek, beszélgetni akartak még velem. Kiderült, Joan Baez világhírű énekes menedzsere is ott ült. No, bennem fölbuzdult a lélek, hogy nemcsak az amerikaiak tudnak több nyelven énekelni, most bemutatok egy csokorra valót. Roppantul tetszett mindenkinek, mert énekeltem spanyolul, norvégul, lappul, finnül, bolgárul, szlovákul, no meg kecsua nyelven. A menedzser hozzám fordult, s megkérdezte: „Mondja, maga hány nyelven tud énekelni?” Mondom, hogy 29-en. (Azóta 34-re szaporodott.) Teljesen elképedt. „S mondja, van még a világon, aki ennyi nyelven énekel?!” Mondtam, hogy nem tudom. Megígérte, hogy utánanéző, és értesít, mert szerinte ez világrekord.

Telt-múlt az idő, egyszer csak a postás becsönget hozzám, kezében egy irdatlan nagy, tekintélyes boríték. Az Amerikai Tájékoztatási Hivataltól jött, ez állt benne: „Örömmel értesítjük, hogy utánanéztünk: a világon a legtöbb nyelven Ön énekel a hivatásos előadóművészek közül, ezért kérjük, ismét fáradjon New Yorkba, mert bekerül a Guinness-világrekordok könyvébe.” Így is történt. Tartottam egy hatalmas koncertet, melyen a 29 nyelv képviselői ott ültek, ők igazolták, hogy minden szót értenek... Mindez 1995-ben volt, meg is jelent még a fényképem is, és még ma is én énekelek a világon a legtöbb nyelven.

Ez csakugyan nagy dolog, de ennél is fontosabbnak érzem 1996-ban történt autóbalesetemet. (Nem én vezettem!) A sofőr elaludt, és 120 kilométeres sebességgel kicsúsztunk egy kanyarban, áttértünk az út túlfelére, ahol egy hatalmas pótkocsis kamion száguldott velünk szembe. Balra kapta a sofőr

a kormányt, de lerepültünk az útról, mert szántóföld volt mellettünk. Hétméteres szakadék. Mivel január volt, a jégen még 120 métert csúsztunk, s megálltunk egy fenyőfában. Kómába kerültem két napig. Lebénultam, fél évig tanultam újra járni, beszélni. Megtanultam, hogy az ember nem viszi magával sem a lakását, sem a kocsiját, sem a pénzét, de viszi magával a cselekedeteit, a lelkét. Megtanultam, hogy tudjak *adni*. Hogy az élet nem a gyűjtögetésről szól, hanem a segítségéről. A szeretetről. Hogy tudok-e *adni* önzetlenül. És rájöttem, hogy ez a világ legcsodálatosabb dolga.

Még mankókkal, bottal, sántítva nyitottam meg iskolámat, a Krónikás Zenedét, amely Európában is egyedülálló módon tanítja az énekes-gitáros előadó-művészetet. Egész életemben tanítani szerettem volna, de

a sors mindig a színpad felé irányított. Csodálatos tanárok álltak mellém, s immáron 24. éve él és szolgálja a magyar kultúrát a zenede. Elsősorban határon túli fiatalok érkeztek Erdélyből, Kárpátaljáról, a Felvidékről, sokuk már ismert művészként viszi tovább az itt tanultakat. Ma is hívnak még mindenfelé, a legkisebb faluba is elmegyek, mert az boldogít, ha adhatok... Írtam egy imát is (a baleset után megjelent egy 87 oldalas verseskötetem *Versvígasz* címmel), ezzel köszönném meg, hogy bekerülhettem ebbe az illusztris könyvbe. Fogadják szeretettel! A címet a drága Márai Sándortól kölcsönöztem, mert ez fejezi ki, hogy mit szerettem volna ezzel a verssel elmondani...

„Népek Krisztusa, Magyarország”

*Fölfeszítve a földgömbre
miért hagyod őt, Uram?
Lábait le Dél-Afrikába
miért szögezted, Uram?
Glóriás fejét Kanadától
Panamáig hajtja le, Uram,
szeme tükre Finnország
ezer tava, Uram.
Szíve, mája, lépe, tüdeje,
Cleveland, New York,
Argentína, Uram.*

Térde kalácsa valahol
 Chilében remeg, Uram.
 Két keze szétfeszítve
 Bretagne-tól Sanghajig, Uram!
 Hegyláncok vésődnek az
 ütőerek közé, Uram.
 Szemében az óceánok sós könnye, Uram...
 Tengernyi a szenvedése,
 mert atomjaira hullott, Uram!
 Homloknyi, tenyérynői népe maradt
 a Kárpátok karéjában, Uram...
 Ki minden porcikáját meg akarja látogatni,
 arra egy emberélet nem elég, Uram...
 És mégis él, mégis lélegzik
 mind a tizenötmillió sejt, Uram...
 Add, hogy ne kopjon el, ne fogyjon el
 Népek Krisztusának teste, Uram...!
 Sebeit begyógyítani, fertőtleníteni
 engedd krónikásaimat, Uram...!
 Járják tovább, mi már nekem
 nem adatik meg, hogy ők folytassák, Uram!
 Engedd, hogy higgyem: nem volt véletlen,
 hogy szent gitárom megmaradt,
 s hogy addig építsem iskolámat,
 míg a szívem megszakad...!
 Add, hogy legyen erőm szolgálni még
 a Népek Krisztusát, Uram,
 hogy dalunk fénye fussa körbe
 a nagy magyar éjszakát...!
 Nyújts vigaszt a szenvedőknek,
 biztosságot a kétkedőknek,
 hogy a Népek Krisztusa
 még egyszer önmagára talál.
 Összébb húzódnak sejtjei,
 határok szabdalta sebei,
 s ne bántson senkit azzal,
 hogy magyar.

Devai Hajkó

Ivánka Mária

sakkozó (Budapest, 1950. február 23.)

A negyvenes éveim elején búcsút mondtam az aktív versenyzésnek. Már akkor szükségét éreztem egy összegzésnek, ebből született meg az ezredfordulóra az *Ezüstvezér* című könyvem, amelyet nevezhetünk rendhagyó önéletrajznak, de a sakkozás világából való rengeteg kitekintés miatt inkább korekép.

be, 1978-ban az első között teljesítettem a normát. Az egyéni világbajnokságokon elért legjobb eredményem a 6–7. hely. Sikertől kétszer legyőzöm Gaprindasvilit aktív világbajnoknő korában. De a legértékesebbnek az olimpiai érmeimet tartom: csapatunkkal 4 ezüst- és 2 bronzérmét gyűjtöttünk. Többször is csak hajszállal

Édesapámtól lestem el a lépéseket. 1961-ben kezdtem versenyezni, miután véletlenszerűen kiderült a sakk iránti tehetségem. Első versenyem, a budapesti általános iskolás bajnokság megnyerése olyan lendületet és lelkesedést adott, amellyel öt év alatt a felnőtt női mezőnyben már a holtverseny 2. helyen végeztem, és ezzel konkurensé lettem tantómestereimnek, a sokszoros bajnok Karakas Évának. Ezt az eredményt akkor mindenki szerencsés véletlennek gondolta, csak az utána következő hat év alatt zsinórban szerzett magyar bajnoki aranyak és nemzetközi sikerek tudták meggyőzni a szakembereket az ellenkezőjéről.

Ezután a sok külföldi megmérés miatt ritkán vehettem részt a hazai bajnokságokban, de még további három alkalommal sikerült az élre kerülnöm. A Petőfi-gimnázium utolsó két évét már magánúton, a főiskolát pedig levelező tagozaton végeztem. A nemzetközi mesteri címet 18 évesen szereztem meg. A női nagymesteri címet tíz évvel később vezették

végeztünk az akkor még verhetetlen szovjet csapat mögött.

A sakkozás az egyik leghosszabb ideig űzhető sportág. Botvinnik még 50 évesen is nyert világbajnokságot. Amikor 17 évesen megjelentem a nemzetközi élvonalban, utána további tíz évig e versenyek legfiatalabb résztvevője voltam. Ma már mindez elképzelhetetlen lenne. Most sokkal korábban ismerkednek meg a fiatalok a játékkal, és az internetes hozzáféréseknek, valamint a gyerekversenyeknek köszönhetően folyamatosan kerülnek ki a tehetséges, képzett, gyakorlott fiatalok.

Sokat köszönhetek férjemnek, Búdinszky Andrásnak, aki a felkészülésben és alkalmanként a szekundálásban ténylegesen segítette az eredményességemet. Az edzőtáborozások és versenyek alatt – ha kellett – a három fiunkat is nagyszerűen ellátta. A srácok születése után mindig volt visszaesés az eredményeimben. Eleinte hamar visszaálltam a felfelé ívelő pályára, de később, a harmadik fiam érkezését nagyobb hullámvölgy és ne-

hezebb talpra állás követte. Azt gondolom, a versenyzéshez, nemzetközi eredményességhez, sportsikerekhez eleve nélkülözhetetlen akaraterőmnek köszönhetem, hogy még háromgyermekes anyuka koromban is sikerült magyar bajnokságot, valamint olimpiai ezüstérmeket nyernem.

Az első gyermekem születését 1973. szeptember elejére vártam. A világbajnoki zónaközi döntőt, ahová januárban bejutottam, Spanyolországban ősszel készültek megrendezni. Már az előző ciklusban is őszi tavaszra halasztódott a zónadöntő megrendezése, reméltem, hogy most is így lesz. A nyár folyamán, véletlenül jutott a fülembe, hogy a sakkszövetség lemondta a részvételemet. Mondhatom, egész életemben nem voltam jobban fölháborodva, mint akkor. Kinek volt joga ahhoz, hogy ha már én magam vívtam ki a részvételi jogomat, a megkérdezésem nélkül lemondja a szereplésemet?! Ráadásul már a tartalék is tudott róla, csak még én nem! Döbbenet tiltakoztam a vezetőségnel, hogy a gyerek is jöhet előbb, a verseny is lehet később, különben is, egy francia teniszszőnőről azt olvastam, verseny közben szoptatta a kisbabáját. De hiába tiltakoztam a versenyzői jogaim megtépzása ellen, végül kénytelen voltam beletörődni a megváltoztathatatlanba. Sok évvel később olvastam arról a kutatási eredményről, amely szerint a terhesség és szoptatás alatt bizonyos hormonok olyan módon változnak a női szervezetben, hogy megsokszorozzák a szellemi és fizikai energiákat. Így hát tudományosan is bizonyítottá vált, hogy milyen óriási esélyt mulasztottam el, amikor a világbajnoki zónadöntőn való szereplésemet megakadályozták.

Aztán eljött a szeptember, és minden sakkgondom tovaszállt. Megszü-

letett a kisfiam, egészséges, nagy srác! Annál csodálatosabb, magasztosabb érzést nem tudok elképzelni, mint amikor valaki megpillantja a saját testéből kelt új kis életet. Hálát adok az Égnek, hogy ezt a gyönyörűséget háromszor átélhettem!

1979-ben férjem ösztöndíjat kapott Austinba, a Texasi Egyetem számítástechnika szakára. Megkezdődött a kétlaki életünk Amerika és Magyarország között. Ott ismerkedtem meg a nagy létszámú nyílt versenyekkel, és a három Texas-bajnoki aranyéremem kívül is sok-sok férfi ellenfelet utasítottam magam mögé. Rengeteg utazás után nyugdíjas korunkra hazaköltöztünk, de az unokák miatt az ingázás továbbra is megmaradt. Kedvenc hobbimat, a kóruséneklést sok évvel ezelőtt Austinban a St. Theresa-templomban kezdtem el, és jelenleg a Szent Imre-templom kórusában folytatom. Másik érdeklődési köröm a színház, amelyet Csaba bátyám – a Nemzeti Színház fiatalon elhunyt színész-rendezője – szerettetett meg velem.

Gyakori kérdés, hogy miért sakkoznak jobban a férfiak, mint a nők. Ranschburg Jenő pszichológus szerint a nőket eredendően a család és házonbelüliség erős köteléke jellemzi, szemben a férfiakra évezredek óta jellemző külső, harcos modorral. Kaszparov úgy nyilatkozott, hogy a sakk kemény sportág, nagy harci szellemet, kondíciót, összpontosítási képességet igényel, s ezekben a nők nem érik el a férfiak szintjét. Ezek bizonyára mind hozzájárulnak a különbséghez, de egy-egy játszmában a nők ugyanolyan erősen játszhatnak, mint férfi ellenfeleik. Ezt sikerült is bebizonyítanom néhány férfi nagymester skalpjának begyűjtésével. A sakk azonban nagyon is korhoz kötött a nőknél,

csak egész fiatalon lehet gondtalanul a sakkozásra koncentrálni, a család mellett már sokkal nehezebb. Örökös lelkifurdalást okozott, amikor hosszú hetekre elutaztam, és fiaimra nagymama vagy pótmama vigyázott. A versenyek között viszont egész nap a gyerekekkel lehettem.

Sokan vitatják, hogy a sakk sport. Valóban nehéz összehasonlítani a fizikai sportágakkal, de például a sznúker vagy a sportlövészet is hatalmas koncentrációt igényel. Talán nehéz elhinni, de fizikailag is komoly igénybevétel, több kilót leadtunk egy két-három

hétig tartó sakkverseny alatt. A sakkjáték egyúttal tudomány és művészet is, de bánatomra a művészet felől egyre inkább a tudomány, majd az üzleti nyereség irányába tolódott el.

Már gyerekként elvarázsolt ez a csodálatos játék, amely végigkíséri az életemet. Ma már csak szurkolóként követem a világ sakkeseményeit, és igyekszem hat unokámnak továbbadni a sakkjáték szeretetét.

Judith Wania

Pojjákné Vásárhelyi Judit

irodalomtörténész, bibliográfus (Budapest, 1950. február 25.)

Az őszinte hála érzése jár át, amikor visszatekintek eddigi életemre. Elmondhatom, hogy mindig és mindenütt jó és igaz emberek voltak körülöttem. Az ő szellemiségük és életvitelük határozta meg az enyémet, s az ő emberségüknek és támogatásuknak köszönhetem, hogy különösebb buktatók és vargabetűk nélkül alakult az életem.

Kezdődött mindez a családban, ahol legkisebb gyermekként láttam meg a napvilágot. Édesapám, Vásárhelyi Boldizsár (1899–1963) csombordi református lelkész fia volt. Születésemkor műegyetemi tanár, a jelenlegi hazai úthálózat megálmodója, máig elismert szak tekintély. Édesanyám, Bohdaneczky Erzsébet (1910–1993) cseh és szlovák felmenőkkel rendelkező tanítónő volt, aki egész életét a család-

jának szentelte. Végtelen szeretete kiegyensúlyozott, biztos háttérrel teremtett mindannyiunk számára. Idősebb testvéreim voltak. Boldizsár (1937–2014) elképesztő ésszel, memóriával és nyelvérzéssel volt megáldva. Mindenre emlékezett, amit elolvasott. Közlekedésmérnöként méltó módon lépett Édesapám nyomdokaiba. Nővérem, Katalin (1938–2017) a szorgalom mintaképe volt. Körzeti gyermekorvosként a legelesettebbeket karolta fel, élete végéig gyógyított. 1948-ban mindössze kilenc hónapig élt kisebbik nővérem, Évike. Elvesztése múlhatatlan fájdalmat okozott az egész családnak. Nem csoda, hogy engem, a „jó kicsit”, ahogyan Apám nevezett, óvó szeretettel mindentől féltettek. Lehet, hogy egy kicsit el is voltam kényeztetve, bár emlékszem bizonyos határookra,

amelyeket következetesen betartattak velem, de ez is a javamra szolgált. Jó általános iskolába jártam. Az olvasás mellett szabadidőm nagy részét a zongorázás foglalta le. Ez időnként olyan jól ment, hogy néha megfordult a fejemben, hogy zenei pályát válasszak. Édesapám korai halála után azonban elvettem ezt a gondolatot. Ekkor – tizenhárom évesen – éltem át életem első veszteségét. Bátyám ettől fogva nemcsak testvér, hanem második apám is lett.

A Veres Pálné Gimnáziumba jártam, ahol Alszegehy Zsoltné Tési Edit egyénisége volt rám nagy hatással. Hozzá hasonló tanár szerettem volna lenni, így én is a magyar és latin szakot választottam. Hogy mégsem lettem tanár, azt az a régi magyar irodalom szakszemináriumi óra döntötte el, amikor Tolnai Gábor a kezembe adta Szenci Molnár Albert *Discursus de summo bono, értekezés a Legfőbb Jóról* (Lőcse, 1630) című fordítását azzal a kéréssel, hogy olvassam el és referáljak róla. A beszámolót szakdolgozat, majd pár év múlva egyetemi doktori értekezés követte, amely végül kandidátusi értekezéssé nőtte ki magát. A zsolttárfordító, nyelvész és teológus Molnár Albert munkássága áll azóta is kutatásaim középpontjában. Megjelentettem a *Discursus* kritikai kiadását, kísérő tanulmányt írtam *Imádságos könyvecskéje*, Kálvin *Institutio*-fordítása, nemrég pedig *Psalterium*-fordítása első, 1607. évi herborni kiadása hasonmásához. Filológusként igyekeztem sorra venni munkáit, és mivel azok a XVII. század első évtizedeiben jelentek meg, a 400 éves évfordulók nagyszerű alkalmat teremtettek arra, hogy ezek a páratlan értékek újra és jobban hozzáférhetők legyenek. Bibliakiadásainak összehasonlító vizsgálata érdekes felfedezéseket eredményezett, és vált egyben akadémiai doktori értekezésem témájává.

Tudományos kutatásaimat a kezdetektől nagyban támogatja munkahelyem, az Országos Széchényi Könyvtár, ahol 1974 óta a Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy) bibliográfiai csoport munkatársaként, majd vezetőjeként jelenleg is dolgozom. A hazai régi nyomtatványok bibliográfiájának rendszerét a korábbi nagy bibliográfusok (Czwittinger Dávid, Szabó Károly) nyomdokaiba lépve Borsa Gedeon dolgozta ki. Így a hazai könyvnyomtatás kezdetétől (1473) egészen 1800-ig igyekszik ez a csoport felkutatni, nyilvántartani, feldolgozni és bibliográfiákban publikálni a magyar vonatkozású nyomtatott emlékeinkre vonatkozó tudnivalókat. Az évtizedek során egymás után jelentek meg bibliográfiáink, köztük az RMNy vaskos kötetei (I–IV. 1473–1670, Bp., 1971–2012), és a munka folytatódik tovább. 1974-ben Borsa Gedeon két szerzetessel: Hervay Ferencsel és Holl Bélával készítette el az első RMNy-kötetet. „Nagy öregjeink” sora időközben még Dörnyei Sándorral vált teljessé. Mindannyian a színtiszta tudományt képviselték. Nagy kiváltság volt közöttük forgolódnni, mellettük beletanulni a bibliográfus-filológus szakmába. Igen magasra tették saját magukkal és velünk, fiatal kollégáikkal szemben is a mércét, de minden támogatást meg is adtak nekünk ahhoz, hogy elvárásaiknak megfelelő eredmények szülessenek.

A csoport mindenkori feladatai közé tartozik az is, hogy a régi hazai nyomtatványok példányait bel- és külföldi közgyűjteményekben a lehető legteljesebben felkutassuk. Évtizedekkel ezelőtt – nem lévén internet – ez utazások révén valósult meg. Én is sok gyűjteményben jártam a történelmi Magyarország területén. Élmény volt megtapasztalni, hogy a határon túli magyarság számára az OSZK „a nemzeti könyvtár”. Rengeteg barátság alakult ki az ottani kollégákkal Turócszentmártontól Kolozsvárig. 1979-ben alkalmam volt mesz-

szébbre is elutazni, és Wolfenbüttelben a Herzog August Bibliothekban összeírni a hungarikaállományt. Igaz, hogy az akkori politikai viszonyok miatt három évig tartott, amíg a Művelődésügyi Minisztérium egyáltalán engedélyezte, hogy külföldi ösztöndíjra pályázhassam, de végül is sikerült. Én voltam Wolfenbüttelben az első magyarországi ösztöndíjas. Azóta szerencsére már hazai kutatók százai élvezhették a wolfenbütteliek vendégszeretetét, és tapasztalhatták meg az ottani könyvtár csodálatos gazdagságát az itthon meg nem lévő kora újkori forrásanyag és modern szakmunkák tekintetében.

A fent körvonalazott eredmények nem születhettek volna meg férjem és gyermekeim türelme és támogatása nélkül. Férjem, Pojják Tibor (1947–2018) okleveles villamosmérnök, a Videoton eredményes fejlesztőmérnöke a rendszerváltozás után olyan alapos informatikai ismeretekre tett szert, amelyeket OSZK-s bibliográfiáink számára is szívesen mozgósított. Nagyobbik lányom, Klára magyar, angol és finn szakos. Jelenleg Helsinkiben, a Balassi Intézetben munkálkodik a magyar kultúra külföldi népszerűsítésén. Húga, Katalin vegyész-doktor, jelenleg fordítóként műveli anyanyelvünket. SDG!

Pojjákai Istváné Juci

Magén István

grafikus, festő (Budapest, 1950. március 2.)

Azért még a csapatok összecsapnak, talán csak az egyszerű szimpátiának köszönhető az elv és a pontos fényarchitektúra, meg a lökdösődések és ficánkolások a szabad térben. Egyetlen elhamarkodott pillantás lelki erőszaknak látszik. Az áldás megrendelése üzenet évezredekkel előtről, árnyék és fény ismeretlen szabályok szerint, csak tudni kell ol-

vaszni. Emlékszem a kecskelábú asztalkára, a rézmetszetekre (csapatostul voltak jelen), melyeket új akusztikai kombináció szerint raktunk össze. (Egy képzeletbeli hotel gyerekes eljárásokkal.) Szerves tartozéka a szép-

ségnek, mely hibának is nevezhető.

Nemsokára meghal, végrendeletet ír, rosszul mond dolgokat, amit magunkban akár hangosan is kimondunk. (A fiktív regény százvalahányadik oldalán az olvasó par excellence cselekvő, szélsőséges, gyűlöli a metszéspontokat.) Nem áldom meg őket, a nyomukba eredek, következésképpen újságpapírt tépek dara-

bokra, és használom a levegőt mint háttérképet. Nagy távolságot tartva egy festményt szemlélek, egyenesen felszabadító. Hosszú ujjai ruganyos erővel világítanak. Feltűnik a lábszár aranyló szőrzete, mintha egymáshoz

közük lenne. Túlzottan megfeszítetem, látszik az érintettség, a koponya feltűnő, az arc sovány és sima, kikezdetlenül erős, amolyan végeredmény formájú. A látása fájt, vártam az eltűnését, hogy újra kereshessem. Egy nő, aki azt sem tudja pontosan, hogy ki bukkan elő a ruha sárga fodrai alól. Elcsúsznak, vitatkoznak, fekete anyagot keresgélnek, ennyi idő után lerövidülnek a dolgok.

Egy vastag ecsetvonásokkal megfestett asszony ujjacskái pálcikaként hatnak. Az ujjja, a melltartója, az overallja, a fehérneműje, melyre vér cseppent, piros tömeggé olvadt. Zihálás hallatszott a sajtóhibát tartalmazó szövegek felolvasása közben. Létezik egy olyan kalap, mely a te fejedre is jó, szemügyre veszem lesóványodott, kisimult, napfénytől kifakult hajadat. Eszembe jutott, hogy a közönséges emberek azt tették veled, ami már volt, és mégis új. Egyetlen pillanatra, a tüzet magasra emelve láttam, hogy megmozdul (a kereszten), filmesek tolonganak körülötte. Törött kardok hevertek, játék volt, szabálytalan, spekuláció termékének tekintették, szellemes, meglepő optikai megformálással. Ösztönös volt, egy élesebb kontrasztokkal megrajzolt csoport, a megvetettek, akik a kín részein is áthatolnak. Megígérte, felhív, akaratot küld, nehogy másnap háttitaska nélkül menjek iskolába. A gyerekek egy hirdetemény nyomtatott névsorait köpdösték. A gyerekek fején összeborzolódik a haj, az egész föld szabálytalanul lett elfoglalva. A gyomrát kínozza a fájdalom, nem is szólva az optikai kifejezésekről. Foglyok fogtak körül egy vetkőző asszonyt, elgáncsolták, valami kimunkálatlan dolog csúszott a combjáról a padra. Telefirkálták, végigtapogatták. Kevés lány bőrének illata, combjának íze, lemásolása volt ennyire magától értetődő.

A mai bizonytalanság, a mai érzés, élő árnyék, műhelyek anyagai mutatói képességeinknek. A szín spontán, gazemberek vesznek részt a megelevenedés folyamatában. Négyezeröttször gyorsabban állítható elő, félreértettem a szimbólumok asszociációit. Könnyítés, a tételek kiválasztása, mozgalmak, melyeket megdorgáltak, és melyek beolvadtak a termelés ágazataiba. Az üresség eredményes működésére van szükség.

Elég hosszasan megnevetették a játékok. Felkészült a csapásra, felismerte, mi mire való. Néhány napja még csapatostul voltak jelen, még objektumokat ostromoltak. Ezek azok a dolgok, melyeket az öregek szájából hallottam. Félreeső területekről jöttek a hagyományban gyökerező erőforrásokkal. Jeleket képeztek, és már évek óta kisbetűvel írtak. Maga köré csavarta a függőnyt, a szándék még nem realizálódott, göröngyökkel díszített ruhában a téglaszínű Európa jött szembe veled. (A nagyjátékfilmek szilárd biztonságával szerettem ezt a jelenetet.)

Csapatostul volt jelen az ország. A filmes eszközei, a kamera néhány horzsolással, karcolással, a zavar, mely makogva üti a vállamat, nem tudom, miért nézek oda. (Lehajolok erős mozdulattal, a lépéseimhez gyűjtök erőt.) Tegnap még jelen voltak, ma a terület sivár, holnap leborulnak ismét. (Ne hagyjuk, hogy Európa a kezükbe essen, illetve hagyjuk, rohanok feljűk egy nehéz szagú mezőn, mely az enyém lehetne ismét! Virágzik, kedves kincsek gurulnak át a láthatáron. Hagyom, hogy kínjaimért szeressenek.)

Tóth György

fotóművész (Budapest, 1950. március 2.)

„Tóth György a kortárs magyar fotográfia egyik meghatározó alakja. Fotográfiai munkásságát harmincévesen kezdte el, 1980-ban tett fényképész szakvizsgát, majd ebben az évben került a Magyar Televízióhoz, ahol közel két évtizedet töltött el, 1997-től mint fősztályvezető dolgozott az intézményben. Kezdetben a dokumentarista fotográfia műfajában alkotott, sárkányrepülőkről, a május elsejei felvonulókról készített sorozatot. Ezekben az években a villamosvezetőkről és a villamosmegállókról készített sorozata kiemelkedik szigorú következetessége és társadalmi érzékenysége okán. Fényképein egyszerű vizuális eszközökkel mutatta be a magyarországi mindennapok kilátástalanságát, ugyanakkor fotográfiai megfogalmazásmódjában európai minőséget hozva létre. Később művészete gyö-

keres fordulatot vett, és az autonóm fotográfián belül dolgozta ki sajátos, csak rá jellemző stílusát. A multiexpoziációs, illetve a hosszú záridőt kihasználva, több vakuvillantást eszközöző technikai megoldása az akt- és a portréfényképezés területén egyedi, csak rá jellemző alkotásokat hozott létre. Ars poeticája (»Művészet = Lélek... a fekete nem fizika, nem szín, a fekete életforma...«) jól tükröződik felvételein is, ugyanakkor sohasem öncélúan használja az erőteljes fekete felületeket. Életműve utóbbi huszonöt évében lényegében egy témakört jár körül úgy, hogy a sorozatok egymásutánjai jól mutatják azt a belső művészi ívet, amelyet a valahonnan valahová való eljutás jellemez, számtalan kísérlet által. A kezdeti időszakra jellemző fekete háttér később fehérre is váltott, majd napjainkra felváltotta a háttér szerepét egyes felvételén a fény, úgy, hogy a motívumok konstans jelenléte mellett az ábrázolásmódot tekintve eljutott egyik végpontból a másikig. Egyéni és csoportos tárlatai Magyarország és Európa legrangosabb kiállítóhelyein kerültek megrendezésre, mint például a budapesti Ludwig Múzeumban, a Magyar Nemzeti Galériában, a londoni National Portrait Galleryben vagy a denveri Colorado Photographic Arts Centerben. Közéleti szerepeiben mindvégig következetesen az európai kortárs művészeti áramlatok magyarországi megjelenése mellett foglalt állást, a fotóművészeti szervezeteiken belül a progresszív kezdeményezéseknek adott teret. Művei számos múzeumban megtalálhatóak több kontinensen, többek között a bradfordi National Media Museum, a San Francisco Museum of Modern Art, a rochesteri George Eastman House, de természetesen a budapesti Ludwig Múzeum és a Magyar Fotográfiai Múzeum is őrzi műveit.” (Baki Péter)

Dobay András

zeneszerző, író, előadóművész (Pécs, 1950. március 7.)

A zenei általános után a pécsi Nagy Lajos Gimnázium angol tagozatára jártam.

Négyéves korom óta zongoráztam, így 1963-ban, mikor első gitáromat megkaptam, már könnyen írtam le a dalokat a Szabad Európából és a Radio Luxembourg slágerlistájáról.

A Pécsi Megyei Könyvtárban bukantam Alan Lomax amerikai népdalgyűjtő könyvére, melyből nagyon sok ír-skót-angol népdalt énekelgettünk az osztályban és az osztálykirándulásokon.

Miután a gimnázium vegyes karában is énekeltem, osztálytársaimmal spirituáléegyütttest alakítottunk, melylyel nagy sikereket értünk el a keszthelyi Helikon Ünnepségen is.

Sokat jelentett a híres amerikai folkénekes, Pete Seeger segítsége, aki népdalgyűjteményeket, bendzsó- és gitáriskolákat küldött nekünk Amerikából.

1968-ban kezdtem el egyetemi tanulmányaimat a BME Villamosmérnöki Karán, a diploma után a Magyar Televízióba kerültem hangmérnökként.

1969-ben duót alakítottunk Muszty Beával, és innentől kezdve a történetünk közös. Első hivatalos fellépésünk 1970-ben, a Nagyréten volt, ahol megismerkedtünk és összebarátkoztunk a Tolcsvay testvérekkel, így sokat szerepeltünk a Bem rakparti Tolcsvay Klubban, mely Tolcsvayék

feloszlása után a saját, Muszty–Dobay Folk Klubunk lett.

Országos ismertségre az 1972-es *Ki mit tud?* adott lehetőséget.

A tévészereplés után már rendszeresen játszottunk egyetemi klubokban, ahol saját szerzeményeket, versmegzenésítéseket és angol-ír-skót népzenei gyökerű dalokat énekelünk.

Folyamatosan szerepeltünk a tévé zenei

és irodalmi műsoraiban, az ORI (Országos Rendező Iroda) által szervezett turnékon.

A saját műsorunk mellett színesekkel, irodalmi estekkel jártuk az országot, majd a Fonográf együttesel turnéztunk, nem egy lemezfelvételükre meghívtak bennünket, hiszen az általam játszott öthúros bendzsó és Muszty Bea dupla húros ír hegedűjátéka (fiddle) unikumnak számított az országban.

Közben VÁZA Folk Klub néven heti rendszerességgel és nyári gitártáborokban tanítottuk a kezdő folkegyütteseket és -szólistákat.

Ennek következménye az 1979-ben megjelent *Folk gitáriskolánk*, amely a mai napig a legnépszerűbb oktatókönyv az országban.

Ádám gyermekünk 1984-es megszületése után már csak gyerekműsorokat vállaltunk, inkább itthon dolgoztunk a további gitáros-dalos könyveinken.

A Magyar Rádió irodalmi osztályának felkérésére hét zenés mesejátékot

írtunk, melyekből többet színpadon is bemutattak.

A *Boszorkánypalánta* című ifjúsági musicalünk első díjat kapott az ifjúsági tévéfilmek kőszegi találkozóján, majd a zenés ifjúsági filmek világfesztiválján is elnyerte a legjobb forgatókönyv és a legjobb zene fődíját.

A Pannónia Rajzfilmstúdió részére írt *Vacak, a hetedik testvér* című rajz-

filmünk és annak dalai a mai napig népszerűek.

Jelenleg a *Gitáriskolánk* és az öt *Csalamádé daloskönyvünk* folyamatos fejlesztésén dolgozunk.

Seregély István

rendező, operatőr (Budapest, 1950. március 14.)

Hogy is mondta József Attila *A Dunánál* című versében? „Anyám kún volt, az apám félig székely...”

Az én anyám Szlovákiában élő magyar, lengyel gyökerekkel, míg apám sváb felmenőkkel rendelkezett, és vitték amerikai hadifogságba a háború után. A bevagyonírozott és kitelepített lány és a hadifogságból hazaérkezett fiú ideális párt alkottak a kommunizmus táptalaján fejlődő diktatúrában. Így születtem az ötvenes évek gyermekeként, aki az első osztályban még reggelente Rákosi elvtársról énekelt. Nyolcadikos voltam, amikor anyámat behívatta a jó szándékú igazgató, hogy lebeszélje szándékáról: a kitűnő tanuló gyereknek ne tegye tönkre az

életét azzal, hogy a piarista gimnáziumba írattja. Nem fogadta meg. Hát így indult a karrierem.

Érettségi előtt színjátszó kört alakítottam, és egy amatőr filmstúdiót is, szüleim nagy szomorúságára. Végül megszületett köztünk a megegyezés. Ha szerzek egy „tisztesleges” diplomát, békén hagynak, és azt csinálom, amit akarok. Villamos-üzemmérnök lettem. A biztonság kedvéért szereztem egy filmesztétikai diplomát is, és egy novellapályázat egyik díjazottjaként újságírói képzésben részesülhettem.

Nagyon fiatalon elköteleződtem. Valószínűleg megéreztem, hogy biztos háttérre van szükségem abban a kihívásokkal teli életben, amelyet választottam. Gyerekkori, még általános iskolai nagy szerelmemet kértem erre a nem könnyű feladatra, és húszévesen örök hűséget fogadtunk egymásnak. Zsuzsa ekkor a BME Vegyész-mérnöki Karának hallgatója volt. A diploma megszerzése után a TGV-nél helyezkedett el. Ötven éve hű társam és támaszom. Két gyermekünk, Beáta és Ákos, sok örömet szerzett életünk során. Sokáig sajnáltam, hogy egyik sem követi pályámat, de ma már úgy látom, hogy jól döntöttek,

amikor lányom, Beáta először a BME-n építészmérnöki diplomát, majd a SOTE-n gyógytornászdiplomát szerzett, és jelenleg a SOTE oktatója. Ákos fiam szintén a BME Terméktervezői Karára járt, jelenleg mint programozó dolgozik az Országos Széchényi Könyvtárban.

Szinte minden voltam, csak akasztott ember nem. Minden, ami nem az eredeti szakmámhoz kötött. Szereztem ORI-engedélyt, hogy diszkózhassak, indultam diaporámafesztiválokön itthon és külföldön egyaránt. Nemzetközi díjakat nyertem, így kaptam meg a FIAP-diplomát, és lettem a Nemzetközi Fotóművészek Szövetségének a tagja. Kérdezhetnék, hogy mi a diaporáma. Mi csak úgy hívtuk, hogy a szegények mozija. Két diavetítővel, zenére komponált, sajátos dramaturgiával rendelkező képsorokat vetítettünk áttűnésben, hogy különféle mondanivalót közvetítsünk a közönségnek.

Közben azért a színházzal is próbálkoztam. Mivel rendező szerettem volna lenni, arra gondoltam, hogy ha asszisztensként jól szerepelek valamelyik színház elismert rendezője mellett, akkor hamarosan a Színművészeti Főiskolán találok magam (akkor még így hívták). De akármelyik színháznál kopogtattam a műszaki diplomámmal, csak fővilágosítói vagy hangmérnöki állást ajánlottak. Így kerültem egy hirtelen megüresedett hangmérnöki státuszba a Vígszínház kamaraszínházába, a Pesti Színházba. Még Várkonyi Zoltánnal dolgozhattam, utolsó rendezésében, a *Pisti a vérzivatarban* című darabban. Sajnos a premier előtt kórházba került, és a saját rendezését csak hangfelvételről, a kórházban tudta meghallgatni. Már nem jött ki a kórházból. A rádiós Zsedényi Zsóka volt a Vígszínháznak is a zenei szerkesztője, amíg nem disszidált Ausztráliába. Ekkor lettem a színház zenei szerkesztője. Nagyon szép időszak volt. Rengeteg nagy sikerű darabban dolgoztam Valló Péterrel, Kapás Dezsővel, Horvai Istvánnal, a színésznőkről nem is beszélve: Páger Antal, Gobbi Hilda, Bulla Elma, Szakácsi Sándor, Ruttkai Éva, Lukács Sándor, Hegedűs D. Géza. Ilyenek voltak többek között: *Kómíves Kelemen*, *Két Lotti*, *Ványa bácsi*, *Macskajáték*, *In memoriam Ö. I.*, *Csontváry*. Első zenei szerkesztői munkám ma is a színház repertoárján szerepel (*Játszd újra, Sam!*).

Aztán csörgött a telefon, és hívtak a portára. Kornis Péter fotóművész állt ott, aki sokszor volt a diaporámafesztiválok zsűrijének elnöke. Innen ismert engem. „Ajánlottalak a Nemzetközi Újságíró-szervezet Interpress filmstúdiójának megüresedett vezetői székébe.” Köpni-nyelni nem tudtam a boldogságtól. Később esett csak le, hogy én a színházat is nagyon szeretem. Másnap bementem Horvai Istvánhoz, az igazgatónkhoz, és elmondtam neki mindent. „Ez olyan ajánlat, amit nem szabad elszalasztanod – mondta Horvai, mint egy igazi jó apa –, de külsőként gyere vissza a színházba dolgozni, mert szükségünk van rád.” Számomra ennél boldogítóbbat csak az esküvőmon mondott leendő feleségem, amikor kimondta húszévesen az igent.

Stúdióvezetői pályafutásom a rendszerváltásig tartott, mert akkor megszűnt a filmstúdió. Vissza a színházi világba, amit sohasem hagytam ott teljesen. Iglódi István hívott a József Attila Színházba látványtervezőnek a *A kis herceg* című produkcióhoz, Valló Péter rendezésében. De ott volt Kapás Dezső is, így régi kollégák közé kerültem.

A filmes világ sem hagyott nyugodni. Beadtam az életrajzomat a Magyar Televízióhoz, bár minden ismerősöm mondta, hogy kapcsolatok nélkül telje-

sen reménytelen. Az Egri Szabadtéri Játékokra készültünk Egerben, amikor csörgött az irodában a telefon, engem kerestek a televízióból. Behívtak meghallgatásra, és kérték, hogy vigyek a munkáimból portfóliót. A meghallgatáson egyesével hívtak be mindenkit. A televíziós operatőrök és rendezők krémje ült velünk szemben rezzenéstelen arccal. Rövid beszélgetés után kiküldtek. Leírhatatlan érzés volt, amikor szólítottak, hogy mehetek átvenni az ideiglenes tévés belépőmet, kameraman-gyakornok leszek.

Amíg a Magyar Televízióban külsőztem, elhelyezkedtem a televíziósokból alakult első gmk.-ba, majd kft.-be a Vi-DOK Stúdióban. A Bakos Tamás és Michna Sándor vezetése alatt működő stúdióban remek filmeket rendezhettem. A paletta széles volt. A reklám- és referenciacinéma mellett, amelyek a bevételt hozták, dokumentumfilmek és televíziós sorozatok készítésére is bőven

nyílt alkalom, amikor a Magyar Televízió mellett egyre-másra alakultak új televíziós társaságok. A Vi-DOK Palota Stúdió az A3, majd később az MSAT Televízió műsorgyártásaival is foglalkozott. Három éven keresztül, a csatorna megszűnéséig hetente jelentkezett rendezésemben a *Bulivonal* popzenei magazin.

Tulajdonképpen a kilencvenes években kezdődött el a dokumentumfilmes pályafutásom. Különböző

filmstúdiók gyártásában készültek filmjeink a Magyar Televízió, később pedig a Duna Televízió részére. Csak a legemlékezetesebbeket említem, amelyek meghatározóak voltak életemben. Az Omnicolor Stúdióval 12 részes sorozatot készítettünk *Magyarok az Újvilágért* címmel híres, Amerikában élő magyarokról. Így találkozhattam többek között Teller Ede atomfizikussal a Stanfordin, a Nobel-díjas Oláh professzorral Los Angelesben és Andrew Vajnával Hollywoodban, a Cinergy Stúdióban. Évekkel később visszatértem az Egyesült Államokba, hogy bemutassam az amerikai indiánok asszimilálódását a hualapai törzs életén keresztül. Kalandozásaim során volt lehetőségem Bali szigetén riportot készíteni az utolsó maharadzsával, és megismerni, hogyan készül a tananszari.

Magyarországon és a határon túl is voltak emlékezetes történetek. A Duna Televízióban futó ismeretterjesztő sorozatunk, a *KalandoZoo* földünk állatvilágát mutatta be 38 részben az állatkert segítségével. A Paco Produkciós Iroda gyártásában költőkkel, írókkal beszélgetett Vámos Miklós 26 részben. Az egészség védelme sem maradhatott ki filmes életemből. B. Király Györgyi szerkesztő-riporterrel két sorozatot is készítettünk ebben a témakörben: *Teázzon a Korkontrollal!* és *Ne kockáztass!* címmel, a Pharma Press gondozásában. Vele forgattam az *Erdélyi kalandozások* sorozatot is. Kameránkkal megfordultunk Indiában is, ahol 14 nap alatt eljutottunk Észak-Indiából, Del-

hiból Dél-Indiáig, Kocsínig. Megörökítettünk halottégetést, hindu körmenetet, Csidambaramban pedig azt a pillanatot, amikor a templom kapujában beszorult a húszeszes tömeg.

A legnagyobb vállalkozás talán a *Léptünk koppan ódon köveken* sorozat volt, amely 52 részben mutatta be a magyarországi és határon túli műemlék templomokat Mocsár Eleonóra producer és a Közelkép Stúdió gyártásában. Ez régi, húszéves álmodom volt, de abban az időben anyagi okok miatt nem valósulhatott meg.

Kicsit talán kilóg a sorból, de 25 év elteltével ma is működik és mindennap indulnak a hajók a Legenda hajóállomásra, ahol egyórás hajóút során az ide látogató nézheti a kivilágított esti Budapest csodálatos fényeit és panorámáját, miközben a kivetítőkön filmünk segítségével bepillantást nyerhetnek a Vár, a Parlament, a Mátyás-templom és a többi nevezetesség belsejébe. Nagy kihívás volt ennek a filmnek az elkészítése, de megérte. Turisták és hazai érdeklődők generációinak mutatja meg csodálatos országunk lenyűgöző építészeti és kulturális kincseit még ma is.

Hogyan hetvenkedek? Hát szerencsémre nem felejtettek el. Dokumentarista énem sohasem hagy cserben. Mindig találok újabb és újabb érdekes témákat, érdekes embereket, akiket szeretnék bemutatni azoknak, akik nyitottak a különleges életutakra. Az utóbbi hat évben a verbita missziós rend idős, világot járt atyáival készítettem portréfilmeket különleges életútjukról. Beszéltek pénzt és kereskedelmet nem ismerő bennszülött törzsekről, ahol el kellett fogadtatniuk magukat velük, és bemutattam olyan történetet is, ahol a legprimitívebb eszközökkel iskolát, templomot építettek az őserdőben. 2018-ban saját vállalkozásban a Fülöp-szigeteken forgattunk, egy távoli földrész különleges emberei között. Bár egy misszionárius papszentelése kapcsán utaztunk ki Manilába, de onnan továbbkalandozva sok mindennel megismerkedtünk. Így a nézők láthatnak tömegközlekedési eszköznél használt amerikai katonai dzsipeket, működő vulkánt, és egy olyan alapítványi falut is, ahol a legszegényebbek kapnak otthont, iskolát, munkát és némi megélhetést.

Ha összegeznem kellene az elmúlt 70 évet, csak így tudnám. Életem, hivatásom mindig az álló és a mozgó, a valóságos és a virtuális KÉPEK vonzásában zajlott. A fotó, a film és a színház is mindig a képi megvalósulás különleges szintézise volt számomra. Egy olyan erőter, amelynek kihívásokkal teli világa mindig álmodni engedett. És én álmodtam egy olyan világot, amelyben az emberek legnagyobb kincse a határok nélküli szabadság. Szabadság a tudományban, szabadság a zenében, szabadság a művészetben és szabadság a nagybetűs ÉLETBEN.

Sóváradai Valéria

képzőművész (Tárnok, 1950. március 16.)

Nagy kerülővel jutottam el oda, ahol most vagyok. A Magyar Iparművészeti Főiskola textil szakán végeztem ruhatervezőként. De már akkor is a képzőművészet érdekelt.

Egy év szakmában eltöltött év után (Magyar Divatintézet) szabadfoglalkozású művészként dolgoztam tovább.

Azonban a festészethez és a grafikához nem minden átmenet nélkül jutottam el. Rengeteg technikát, anyagot kipróbáltam, ami számos műformát eredményezett. Kerestem a helyem.

Nagy méretű szén- és ceruzarajzok, monotípiák, művészkönyvek, kollázsok, akvarellek, színes litográfiák, papírból és talált tárgyakból készült nagy méretű installációk készültek a hosszú évek alatt.

Mikor 1997-ben elnyertem a Római Magyar Akadémia ösztöndíját, egy csapásra kiderült számomra, hogy festéssel és grafikával kell foglalkoznom. A Rómában lévő sűrű, művészettel teli közeg szinte kikényszerítette ezt. Munkáimon a fény és az árnyék szerepe elsődle-

ges. A FÉNY – nemcsak a természetes, hanem a mesterséges is – térformáló eszköz, ami nagyon inspiráló. Képeimen, a színes fényforrásokon kívül utalásszerűen vannak jelen építészeti elemek, tárgyak, az utóbbi időben figurák, már-már jellegtelenül, a tökéletesen lecsupaszított térben három-négy színre szorított kolorittal. Ez a redukció valamennyi

olajképemre és grafikámra jellemző.

Időközben több hazai és külföldi szakmai díjat és több ösztöndíjat is megkaptam.

2011-ben nekem is megítélték a hazai képzőművészet egyik legfontosabb elismerését, a Munkácsy-díjat.

2000–2010 között a Magyar Iparművészeti Egyetem, majd a MOME óraadó tanára voltam.

Szakmai szempontból elégedett ember vagyok

Munkásságom minőségének megítélése az utókorra vár.

Sóváradai Valéria

Fülöp Gábor

Költő, műfordító, dramaturg, újságíró
(Újvidék, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1950. március 19.)

1968–73 között az ELTE BTK magyar szakán diplomáztam. Maradtam még egy évig Budapesten, dolgoztam a Mafilmnek, az Európa Kiadónak, sőt meg is nősültem itt, a budai Úri utcában Weöres Sanyi volt az esküvői tanúm. Aztán Újvidékre költöztünk, ott szerkesztő-dramaturg voltam a rádióban. Én vezetem be azt, hogy a műsoraimat úgy konferálják fel, „az Újvidéki Rádió hangjáték-műsorát hallják”, addig ugyanis csak Radio Novi Sadnak neveztek minket. Született két szép lányom, mindkettő Zalaegerszegen. A jugoszláviai polgárháború miatt mindannyian visszaköltöztünk Magyarországra. Jugoszláviában több, itt egy könyvem jelent meg, mert már nem fizetnek érte. Ennyi az én rövidke életrajzom...

Fülöp Gábor

Kulcsár Szabó Ernő

Irodalomtörténész (Debrecen, 1950. március 27.)

(A szóértés szándékáról és hiányáról.)

Ilyen alkalmakkor – elég bizonyosság rá ennek a műfajnak a szövegtípusa – alighanem elkerülhetetlen, hogy valamilyen módon szóba ne kerüljön az eredet, a kezdet kérdése. Ez meg ráadásul olyan összefüggésekhez vezet, amelyeknek a szövevényében leginkább csak elveszni lehet, de a legkevésbé éppen a kezdetekről, az „ere-

detről” lehet tanúsíthatót mondani. Mert míg egyfelől Heidegger azt mondja, „az eredet a lényeg származása”, kedvenc gondolkodástörténeti hőse viszont pontosan az ellenkezőjét állítja, nevezetesen, hogy „az eredetbe való betekintéssel csak az eredet jelentéktelensége növekszik” (Nietzsche). Nem csoda, ha fogas kérdésnek számít: mit tudunk egyáltalán szemléltetni,

kivált megmagyarázni a kezdetekkel, egyszerűen szólva azzal, hogy honnan is jövünk? Különösen akkor, ha a kezdetek jelentőségének felvilágosult alábecsülése sokszor a fordítottjáról képes visszaütni, ráadásul onnan, ahonnan nem is várnánk. Azon az egyetemen, ahol az ezredforduló idején dolgoztam, egy speciális kutatószeminárium (szinte több professzor vett részt rajta, mint hallgató) végzetével éppen az én szobámban beszélgettünk, amikor valahogy az „eredeteink” kerültek szóba. Nagyjából azért, mert az egyik német kolléga felmenői annak idején Pétervárról menekültek Poroszországba, nehogy a Romanovok sorsára jussanak. Rövid keresés után meg is találtuk a család „származástani” útját a nagy Brockhausban. A beszélgetés egy pontján a szlovák kollégám – mindhárman már évek óta az egyetem főállású professzorai voltunk – arra emlékezett vissza, hogy hogyan is járt ő az apai intelmekkel. Érettségije előtt történt, hogy a jogász apa arra figyelmeztette a szintén szellemi pályára készülő ifjút: „Kisfiam, csak egyre ügyelj egész életedben! Soha ne bízzál meg a magyarokban, a németekben és a csehekben, mert ez mind ősi ellensége a szlovákságnak, mi több, lényegében mindig a létére is törtek.” Na, ehhez képest, folytatta a kollégám, „most, majd 40 évvel ezután, itt isszuk a whiskyt hárman egy német egyetemen, egy magyar professzor szobájában – és évek óta a cseh irodalomról tartok előadást”.

Az ilyen tapasztalatokkal szemközt tehát eléggé elbizonytalanodik az ember annak dolgában, vajon hogyan is állhatunk mi a saját kezdeteinkkel, mi az, amin érdemben változtatni tudunk, s mi az, ami valamiképp – még ha itt tréfás formában is, de – úgy szólván „beteljesedik” rajtunk, amit

megisméltünk a korábbiakból. Ráadásul reformátusként elég régóta – hol intenzívebben, hol kevésbé – foglalkoztat annak a rejtélyes működése, miként képes a mindenkori kezdet betörni a jövőbe. Mit jelenthet az, amit Heidegger úgy fogalmazott meg: „A kezdet még van. Nem mögöttünk hever, hanem (...) előttünk áll” – mert „már eleve átnyúlt minden eljövendő dolog felett, s így felettünk is”. Ezzel bizony még történő megértés esetei alapján sem tudok zöld ágra vergődni, hiszen az újkori szubjektumot éppen azzal szokás jellemezni, hogy a *Wilhelm Meister* óta mégiscsak ő az, aki autonóm személyiségként maga alakítja a saját történetét. Talán éppen ezért is nyitott kérdés, nem is igazán tudom jól megmagyarázni, miért hallgatom egészen másként, egyfajta odatartozással (igen, másként, mert észreveszem magamon) a *Magyar képek – zenekarra* (1931) könnyed, szvitszerű darabjait, különösen is az *Este a székelyeknél* címűt, mint az esztétikailag nyilván jelentősebb Bruckner-szimfóniák többrétegű, szólamgazdag és telített méltóságú, nagy zenei nehézkedésű „építményeit”. Egyszerűsítve úgy is kérdezhetnénk, a két nagyon különböző melosz miért egyaránt megrendítő? Még ha másképpen is, de nekem valahogy fenséges mindkettő. És megint másképpen az, mint a gyönyörű *Alpensymphonie*. Az *Este a székelyeknél* „tellurikus” közelségét másképpen érzékelem a zenében, mint a Richard Strauss művéét, holott az is az ott(hon)lét közelségének tapasztalatában része-sít. Ráadásul itt a nyelv nem is jön közbe, mint az én szakmámban, sőt annak sincs jelentősége, hogy Bartóknak magyar, Straussnak meg német az anyanyelve. Ugyanakkor megint a „magamé” gyanánt, egyfajta odatarto-

zással tudom hallgatni a *Vltavát* is, és ezt például nem azért, mert a ciklust Smetana a *Má vlast* (Hazám) címmel látta el. Itt is népzenei a dallamalapzat, ezt tudni tudhatjuk, de tényleg nehéz kérdés: hogyan történik meg „sajátként” a mi befogadásunkban, ami mégiscsak cseh. Mert ilyenkor például szinte bizonyosan nem csak annyi történik, hogy Olt gyanánt halljuk csobogni a Moldvát. De akkor mégis miként tapasztalunk meg valami sajátot abban, ami nem az? Mert azt meg mégsem állíthatjuk, hogy az idegen az nincs, csupán a róla szerzett benyomásaink léteznek. Azért hozom ezt szóba, mert mélyen foglalkoztat. És nemcsak zenehallgatáskor. Olyankor is, amikor például Krležát olvasva a horvátot kell valahogy érteni. Vagyis abba a körbe tartozik, amit nem zárt le valamiféle – ilyen-olyan, még ha csak részleges is az – megértés. De annyi ebből mégis megérthető módon tartozik ide, hogy talán a művészet vihet a legközelebb – Haydn *Die Schöpfungjától* Mahler *Das Lied von der Erdéjén* keresztül a Strauss-féle *Zarathustra* fenséges nyitányáig – az e világi idetartozás méltóságának tapasztalatához. A mai környezetvédelmi mozgalmak dühödt türelmetlenségével, a politikai Thunberg-szimptóma naiv kártékonyágával szemközt néhány bölcsebb filozófiai megfontolás inkább arra a személyes felelősségre emlékeztet, amely a naturához való szeretetteljes odafordulással veheti kezdetét – és úgyszólván a tellurikus közelség kis körletekben való újraalkotásával, „a megváltás helyeként” felismert kerti otthonosságban, a természet értő gondozásában ölthet testet. A sok személyes éden ilyenkor ugyanis mérhetetlenül többet teljesít, mint az olajfűró tornyok látványos megrohmozása. Talán azért ad ma

ilyen fenyegető válaszokat a természet a rajta esett kíméletlen emberi erőszakra, mert „minden tiszteletünket elvesztettük a föld iránt. Már nem látjuk és nem halljuk őt” (Byung-Chul Han: *Lob der Erde. Eine Reise in den Garten*, 2018).

Persze ilyenkor, az ún. jubileumokon mindenféle teljesítményeket, eredményeket, érdemeket szokás számba venni, de inkább azt veszem észre magamon, hogy még ilyenkor sem az foglalkoztat, ami megoldottnak vehető, vagy többé-kevésbé úgy sikerült, hogy még megmutatható hatással is van a szakmai környezetére. Többnyire inkább olyan – a „magas” szakmai nézetből – nehezebben látható dolgok, amelyek a munkámból kifolyólag például mások sorsával voltak érintkezésben. És ezek nem mindig sikertörténetek. Sok kiváló, sőt kiemelkedő, nemzetközi szinten is már jegyzett tanítványom van, de ők futják szépen a maguk pályáit. Ami nem sikerült, az azzal emlékeztet magára, hogy néhány szakmai útnak nem tudtam úgy közreműködni a szerencsésebb alakításában, ahogyan kellett volna. Mindenféle körülményekre lehet itt ugyan hivatkozni, de azt ma is fiasónak tartom, amikor például két kiváló doktori hallgatómat sem sikerült megvédenem egy-egy érthetetlen és motiválatlan szakmai kivégzéstől. Ráadásul az a talányos körülmény is nehezíti a dolog megértését, hogy néhány évnyi időkülönbséggel mindkettőt ugyanaz a távirányított kolléga kaszabolta le, akit oda sem hívtunk. Mindenesetre az egyik hallgatónak részben, a másiknak teljesen megtört a szakmai pályáját. És például intézetvezetőként is alá kellett vetnem magam saját intézeti tanácsunk ama szavazási eredményének, amely egy mélyen elkötelezett és az irodalomta-

nításban páratlanul igényes kollégát fosztott meg attól, hogy az ELTE-n taníthassa nyitottságra, emberségre, kollegialitásra és – ami ezekkel mélyen összefügg – kivételesen ideológiamentes szövegolvasásra a jövő irodalomtanárait. Magamban ugyan hiába voltam meggyőződve, hogy nem hoztunk jó döntést, a játékszabályok felülírták a korrekció lehetőségeit. Ez például itt mind olyasvalami, amit kívülről tekintve meg lehet ugyan érteni, de ettől még hibának mondható – és nem is lehet őket meg nem történtté tenni. Hogy az érintettek fel tudták-e ezt azóta dolgozni, azt nem tudom, én mindenesetre még mindig emlékszem rá.

Persze ezekből is adódik komoly tanulság, az pedig eléggé megerősíti a megértés elméletének egyik nagyon különös, sokaktól el sem fogadott alap gondolatát. Azt nevezetesen, hogy – bár ebben van a napnyugati kultúra egyik legerősebb alapzata – a kölcsönös megértés, közelebről is: a szóértés távolról sem magától értetődő valami. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy ha ez nem következik be, „megoldás” gyanánt az erőszak következik. Nem véletlenül írta Schleiermacher még a romantika korában, hogy nem a megértés adódik önmagától, hanem éppen a meg nem értés. A megértés ezért mindig – feladat. Mármost számos kulturális, sőt politikai példa is azt mutatja, igaza lehetett később a modern hermeneutika legnagyobb gondolkodójának, amikor úgy fogalmazott, hogy a szóértés mindaddig komoly akadályokba ütközik, amíg az egóvá fokozott újkori szubjektivitás metafizikájából kiindulva próbáljuk végrehajtani. Ha az egymással léte nem úgy fogjuk föl, mint – fűzhetnénk nagyon ellenszenves mai szóval hozzá – az individuális „komfortzónák” puszt-

ta egymásmellettségét, akkor annak minden következményével együtt jobban beláthatóvá válnék, miért komoly munka a megértésbeli kölcsönös megalkotása. Mert, ellentétben a közfelfogással, amely a szóértésre való hajlamot sokszor a vitáról való lemondás gyöngeségének tekinti, „lényegi értelemben megértésre jutni a legnagyobb és a legnehezebb harc, súlyosabb, mint a háború – és végtelen messze van minden pacifizmustól”. Meggondolkodtató, hogy ez a tudás miért hiányzik ma körülöttünk – az élet legkülönfélébb területein. Némely kollégámmal ellentétben engem kevésbé bosszant az a fékevesztett szereplésvágy, amely a Facebook népének nagyon egyforma mintázatú énközpontúságát jellemzi, mert a Facebook csak egy már mindig is meglévő sokféleséget tett ön maga számára is láthatóvá. Lényegében úgy, mint a sok centrovertált „eredetiség” egyformaságát. Mindenki „kreatív”, mindenki „beéri a legjobbal”, és mindenki „önmegvalósít”. Ennek a rengeteg pótolhatatlan individualitásnak ugyanakkor az a furcsasága, hogy amikor váratlanul kicserélhetőnek bizonyul, hirtelen valahogy mégiscsak az egymással létre, közösségre, sőt intézményre apellálva zokogja tele a világhálót. Nem is különleges paradoxon, hogy az ilyen „eredetiség” végül mindig sematikus egyformaságnak bizonyul. A jelenség kapcsán inkább annak kérdése foglalkoztat, vajon lehetséges-e még olyan közös vállalkozás egyáltalán, amely egy, a közjó eszméje formálta *démosz* önálló összességének együttműködésére emlékeztet.

Kulcs / 1 1 1 1 1 1

Ambrus Lajos

író, szerkesztő (Gyula, 1950. március 28.)

(Tölgyfa leszek.) Amikor tíz éve a budapesti könyvfesztivál színpadán a kérdésre: mi jöhet *hatvan* után, azt válaszoltam: „*Hatvan után – Miskolc*”, s amikor úgy fejeztem be: nem azért mondom, de retteghet a magyar irodalom, mert a nagyanyám is 102 éves korában halt meg, akkor is csak orvosi műhibából – általános lett a jókedv. Ezzel a mondattal zárult a Tarján Tamás által szervezett és vezetett akkori színpadi revü, ahol „évfordulós” írók-költők-tudósok szerepeltek.

Mit mondjak most, *hetven* után? Tarján Tamás sem él már, és mondjam azt, hogy *hetvenkedünk*? Túl kézenfekvő – csak semmi bonmot. De hogy mi jöhet, ki tudja azt, a *hetvenet* is megélni: *carpe diem*.

Vissza hát a családba és „pályába”? Inkább nem keresek „irodalmi” válaszokat, kimegyek a „hegyre”, Kis-Somlóra, hogy kilépjek az időből. Mert olyan hely ez („a szőlőhegy különös szent hely a magyarnál”, mondja 1835-ben Edvi Illés Pál), ahol a sziklák ötmillió évesek, erős és vad természetű itt minden (holott bukolicus pannon tájról beszélünk), a hegyoldal, a hegytető, a bazaltkráterek, a vulkáni erők nyomvonalai, a tufalepények, a szőlősorok és ősdzsungelek. Innét másként fest a kép – minden „felső megvilágításban”.

Él itt egy különleges tölgyfa.

Azért különös, mert egy vulkáni hamuból kitüremkedett sziklaperem elapadosott tetejéből nőtt ki magányosan – különös helyen, két hasadék közt, méretes bazaltsziklán. S végül is az „enyém”, mert az egyik pincém mögött találtam meg a hegytetőn, amikor vagy tizenöt éve megvettem a szőlőt, kis pincével együtt („Szabó-pince”). A vétel szó szerint a véletlenen múlt, ahogyan a vele járó tölgy is, hisz észre sem vettük, mert teljesen befedte a dzsungel. Benőtte a kökény-csalán-vadrózsa mindent elborító triásza, fojtogatta a veresgyűrűs som, nyomta az akáccserje, de a bozótból kimentve elképesztő természeti csodát produkált.

Egy, a kopár ormon szikla közepébe gyökeret fúró és abba kapaszkodó fa! – ott virít a magányos kocsányos tölgy (*Quercus robur*), mely fafaj pár éve az év fája is volt, s amelyet a pince megvétele után a dzsungelszerű aljnövényzetből úgy kellett kiszabadítani. Ekkor viszont újjászületett. Nem tudni a korát, élő talaj nélkül nőni, különösen egy ilyen széles gyökérszerű fának (taxonnak), nagy rejtély – akár ötvenéves is lehet, bár most is mindössze négy-öt méter magas. Egy vándormadár kloákája pottyanthatta ide, mert Kemenesalján leginkább a tölgy másik változata, a kocsánytalan tölgy (*Quercus petraea*) a honos; tanult erdész barátom sokáig nem is hitte, hogy hegyemen sík vidéki kocsányos tölgy nőhet, biztosan egy bölcsész tévedése a botanikai azonosítás, gondolta – viszont most olyan, mint az élet túlradó diadala. A túlélés csudája. Egy élő bon-

sai naturában – ilyen műalkotáson, mondja Távol-Kelet-járt komám, a japán bonsaikertészek száz évig is dolgozhatnak a maguk konok heroizmusával. És ez itt él – már uralja is a környezetet. Egy egész hadsereget tart fenn; tompa karéjú levelei közt némán libegő pillangókat, ragyogó, rubin- és smaragdszínben pompázó, futkosó, cikázó bogárvilágot, durván repedezett kérgén zuzmófajokat, a lombokban madárfészket, hazajáró, becsapódó énekesmadarokat. S ha „valami van”, elzarándokolok az olajzöld makktermésű gazdanövényhez. Elüldögélve a sziklaperemen s hallgatva az időtlen vadont, a madárdalt, a döglött csendet, a szőlősorok mozdulatlan és fegyelmezett struktúráját (mind én telepítettem), lelkemben összeviszsa „égnek” a „kis rözse-dalok”.

S hogy mifélek? Diákkori szerelmem, első feleségem emlékezetes zongorajátéka az időből – Debussy *Két arabeszkjének* (*Deux arabesques*) rövid, de csillagközelű disputája, amikor még fiatalon nem döntötte el, pianista lesz-e belőle (nem lett az). Aztán az egészen gigantikus, minden csontba mélyen hasító fenéges és szomorú barokk Purcell-zene; második feleségem, Lívia imádatának tárgya, a *Dido és Aeneas*. Amikor meghalt, jó darabig nem is mertem újrhallgatni, mert személyesen is bizonyossá vált, „jó vendég” a halál. Dido búcsúja az élettől – „*More I would, but death invades me. Death is now a welcome guest.*”

És ha lehet még valamit „hallani”, ó, kerek ötven éve már, egy 1970-es zene, egészen más műfaj, *Boogie Chillen No. 2.*, melyet azóta sem szégyellek. Ennek nehezebb utánajárni, mint az emlegetett időtlen klasszikusoknak; meg is adom az elérhetőségét: <https://www.youtube.com/watch?v=yWEHN1i00Cs> – hallgasd teljes hangerővel. John Lee Hooker és a Canned Heat. Brutális, populáris lázadás, a szabadság elérhetetlen vonata – amikor a zenét lemezre vették, két reménytelen éven át sorkatoná voltam a kecskeméti laktanyában, és szalagos, rossz felvételen többszázszor hallgattam. A bluesbreaker Hooker mondja Alan (Blind Owl) Wilsonról, az itt (is) parádésan szájharmonikázó, ökológiával is kacérkodó, depressziós fehér zenészfiúról, akire a fölvétel után holtan találtak hálósákjában a kaliforniai Topanga Canyon egyik háza mögött, hogy a valaha élt *legnagyobb* bluesharmonikás volt. Az egész világon, így mondja John Lee Hooker, az öreg feka. (Wilson is 27 éves volt, mint a lila-fekete, olykor fehér trapéznadrágban, színes fejdíszekkel, nyakán, karján gyöngysorokkal, szinte minden ujján gyűrűt viselő, magas sarkú cipőkben tipegő és éneklés közben is cigarettázó Janis Joplin, és persze az ördögös Jimmy Hendrix – akiket Wilson hamar követett a halálban, s akik ugyanolyan értelmetlenül pusztultak el, mint Jim Morrison, vagy éppen Brian Jones, a Stones-kedvencem.)

Újra a hegyen.

Az este, nincs benne póz, Beethoven-szonátákat hallgattam, ezeket kedvelem most inkább – Myra Hess felvételeit a legjobban, aki az összes Beethoven-zongoraszonátát lemezre vette. Nem Debussyt és nem Purcellt „hallom”, pláne nem a Canned Heatet. A *No. 30. E-dúr* (Op 109) Beethoven kései szonátája, belső mélységével, cantabileinek lassú tempójával (Myra Hessnek gyakran szeméretet vetették lassú tempóvételeit), éteri csöndjével, el-elúszó, mély hallgatásával. A porszemnyi létezés üzenetének belátásával: semmi vagy éppen a nagy univerzumban. Nincsen is már semmiféle nyomulás, nem létező irodalmi élet, csak valami átélhető öröklét. Ha körülnézel, egyszerű a belátás, süt a nap, és öreg, sokat szenvedett tölgyfád békésen és erőteljesen él.

Ami ezután következik, hetven után is: dolgozz tovább, talán mélyebb leszel, és pontosabb lesz a szöveged. Aztán botanizálj tovább, keresd és védj növényeidet: a gyönyörű kocsányos tölgyet, hogy tovább élhessen még évszázadokig. Amíg bírja. Aztán a kaszálóhegyen a tarka nősziromot és a fekete kökört; ezeket tavaszonként az idetévedt turisták lapáttal ássák ki és hazahordják a hegytetőről; de nem tudják, hogy teljesen értelmetlenül, mert hiába telepítik be saját kertjeikbe, nem élnek túl az átültetés pusztító műtétjét. És telepíted vissza a kerecsensólymot (*Falco cherrug*), valaha itt is élt a hegytetőn, hogy a szőlőt csapatostul dézsmáló seregélyeket elriassza – ha a villámgyors nemes kerecsen fölszáll, a természet elnémul, a többi madár rémülten elhallgat, és halálos csönd támad; még az ürgék és giliszták is hanyatt-homlok menekülnek lyukaikba. És ültess még több batult, bóralmát, fehér cseresznyét, buckós vajkörtét – olyan gyümölcsöket, amelyek csak itt szeretnek élni. De tovább: leginkább ültess szőlőt, hogy tízméteres gyökere a bazaltsziklák láthatatlan repedésein lenyúlhasson az éltető víz és egyéb tápláló ásványanyagok irányába – hogy továbbra is fittyet hányjon a klímaváltozásnak. Mert olyan sztoikus ő, aki a legmélyebb bölcséletet is könyv nélkül fújja: egyszerre igyekszik a Föld mérhetetlenül gazdag gyomra, de az éltető Fény irányába is. A legmélyebb és a legmagasabb erőkkel egyetértésben.

Imre Gellei

Gellei Imre

tanár, labdarúgó, edző (Badacsonytomaj, 1950. március 29.)

Szerencsés embernek vallom magam, akinek az elmúlt 70 esztendő során megadatott, ami elődeinknek, őseinknek nagyon ritkán: háborútól, nyomortól és szenvedéstől mentes évtizedek. Közel fél évszázada vagyok keszthelyi lakos, a VSZK testnevelő tanáraként léptem be a munka világába. Büszkén mondhatom, azzal, hogy Keszthely legeredményesebb labdarúgó-szakvezetője vagyok, vissza tudtam adni egy keveset a közösségnek, amelyhez tartozom.

Sikeres éveket töltöttem az élvonalban Zalaegerszegen, Siófokon, az MTK-nál, a Ferencvárosnál, Pakson, illetve a Vasas élén is. 534 NB I-es mérkőzésen ülhettem a kispadon, majd az edzői pálya csúcsára jutottam, amikor 2000-től az utánpótlás- és az

olimpiai válogatott szövetségi edzője lettem, 2001. szeptember 5-től 2003. december 31-ig pedig a szövetségi kapitányi tiszteletet töltöttem be. A magyar válogatottat 23 mérkőzésen vezettem. Kapitányságom alatt vált a válogatott

stabil tagjává Gera Zoltán, Szabics Imre és Löw Zsolt, akik később a top-bajnokságokban is sikeresek voltak.

Abban a szerencsés helyzetben voltam és vagyok, hogy lehettem jó néhány klubcsapat edzője, az utánpótlás-válogatott szövetségi edzője, majd a felnőttválogatott szövetségi kapitánya, most pedig az öregfiúknak, a magyar öregfiúk-válogatottnak vagyok a mestere. Egész életemben azzal foglalkozhattam, amit szeretek!

Az élet minden területén a közösség teremtő erejében hiszek. A sportban – mely eszmélesem óta a természetes közegem – és az élet minden területén alapvető szükséglet az egymás iránti tisztelet, mert nélkülözhetetlen lehet sikeres alkotófolyamat – a sportban pedig eredmény. Ugyanakkor pedagógusként és labdarúgóedzőként is tudom, hogy kiemelkedő individuумok nélkül nincsen, nem létezhet sikeres közösség. Az egyéniségek a dolog természeténél fogva gyakran nehezen kezelhetők, problémás emberek, hiszen az átlagtól eltérőek a képességeik, a karakterük, személyiségük. Karrierem elején egyszerre dolgoztam edzőként és tanárként. Hat évig tartott ez az időszak, közben még osztályfőnök is voltam. Az iskolában egy osztályt, a pályán egy csapatot kellett vezetnem, nemes feladat volt, a folytatásban valóban hasznát vettem az akkor szerzett tapasztalatoknak. Tanárként, szakedzőként, szövetségi kapitányként vagy szakmai igazgatóként tevékenykedve fontos feladatnak tekintetem, hogy olyan közösséget hozzak létre, melyben az egyéni érdekeket a közösség érdekeinek alárendelve segíthetjük az egyének kiteljesedni, oly módon, hogy az a közösség számára is hasznos legyen. Ez persze többnyire nem könnyű feladat. Munkám során voltak nehéz periódusok a klubcsa-

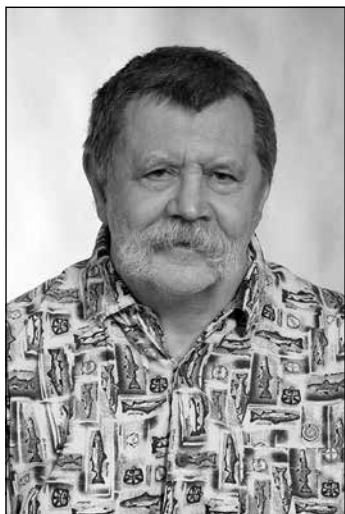
pataimnál és a válogatottnál is, de mindig nagyon fontos volt számomra, hogy inspiráló közeget hozzunk létre. Hiszem, hogy mindig a csapat (a közösség) a fontos, és bármilyen furcsa, a vezető edző vagy a szövetségi kapitány személye másodlagos. Edzősködni csak úgy lehet, úgy érdemes, ha tiszta szívvel, teljes erővel dolgozik valaki. Ugyanakkor azt is alapvetésnek tartom, hogy sehonnan nem szabad úgy távozni, hogy minden hidat feléget az ember maga mögött. Az élet már csak olyan, hogy idővel akár másképp is láthat az ember olyan dolgokat, amelyeket az adott pillanatban teljesen egyértelműnek ítélt meg. Ezért aztán úgy gondolom, sehonnan nem szabad úgy távozni, hogy nem hagyod legálább résnyire nyitva az ajtót!

Szakmai életút: A hatvanas évek közepén (1964–1968) a Vasútépítő Törekvés serdülő, majd ifi futballistája volt, majd a MÁV TIAC (1968–1969) és a Honvéd Szamuely SE-ben futballozott, aztán mint főiskolai hallgató a TFSE csapatában játszott. Pályafutását a NIKE Fűzfői AK együttesében zárta le, huszonhét évesen. Utána kezdte új karrierjét, edzőként. A következő, nagyjából három és fél évtized felírható akár nevekkkel és számokkal, emígy: Keszthelyi Haladás (1977–1983), Zalaegerszegi TE (1983–1986), Rába ETO (1986–1987), Keszthelyi Haladás (1987–1988), Siófok (1988–1990), Vasas (1990–1992), MTK (1992–1994), Siófok (1994–1995), Vasas (1995–1999), U21-es szövetségi edző (2000–2001), magyar szövetségi kapitány (2001–2003), ZTE FC (2004–2005), Nea Szalamina (ciprusi, 2005), FTC (2005–2006), Paks (2007–2010).

Gelli Puro

Adorján András

sakkozó (Budapest, 1950. március 31.)

„Magyar nemzetközi sakknagyemester. Tizen-
négy évesen megnyerte az országos ifjúsági
bajnokságot 1964-ben. Korrekorderként lett
mester 1966-ban. 1969-ben Stockholmban a
20 év alattiak számára rendezett junior világ-
bajnokságon a 2. helyet szerezte meg a később
felnőtt világbajnoki címet is szerző Anatolij Kar-
pov mögött. 1970-ben a 20 év alattiak számára
Groningenben rendezett Niemeyer-versenyen
junior Európa-bajnoki címet szerzett. 1970-ben
lett nemzetközi mester, és 1973-ban szerezte
meg a nemzetközi nagymesteri címet. Hat al-
kalommal szerepelt a válogatott tagjaként az
Európa-bajnokságon, amelyeken háromszor 2.
(1970, 1977, 1980) és kétszer 3. helyet (1973,
1983) szereztek meg. Az 1978-as Buenos Aires-i
olimpián győztes magyar csapat tagja. A csa-

pat-világbajnokságokon tagja volt az 1985-ben 2. és az 1989-ben 4. helyet
elért magyar válogatottnak. Háromszor (1984, 1992, 1993) nyerte meg a
magyar sakkbajnokságot. Nemzetközi sakkversenybíró, szakíró, sakkedző.
Híres szlogenje a *Black is OK!*, melynek alapján számos sikeres sakk-könyvet
írt. Garri Kaszparov és Lékó Péter szekundánsaként is dolgozott. 2000 júliusa
óta nem játszott FIDE által nyilvánított versenyen.”

„Jaj, a Fekete Rettenet
Itt van megint – ó emberek!
Kutya tapossa mellemet
Ez a Fekete Rettenet”

Töredelmesen bevallom, hogy posztumusz szerzőtársam Winston Churchill
volt. Ő a saját depresszióját úgy képzelte, mint egy nagy fekete kutyát, amely a
mellére ül. (Gondolom, kevesen szeretnék megpróbálni.)

Ami engem illet, 29 éves korom óta vagyok regisztrált mániás depressziós.
Aztán átkereszteltek bipoláris, rapid ciklusú depressziósra, mely utóbbi név
sokkal szebb, diszkrétebb, és látványosan cáfolja, hogy a pszichiátria egy jot-
tányit nem fejlődött 2500 éve, mióta Hippokratész felismerte a szimptomákat!
Sőt, elvi szempontból jó úton is járt, mikor a „melankólia” lehetséges okát a
testnedvek egyensúlyának megbomlásában jelölte meg (...).

Szóval „regisztrált”. Mi, elmeháborodottak ugyanezt priusznak nevezzük, és
sajnos méltán.

(...) Szóval engem regisztráltak, mint a pinty, nem is lehetett máshogy,
mert egy (müncheni) sakkversenyen összeestem. Minden értelemben. A ver-
sényről visszaléptem, és a Sportkórház Mentálhigiénés Osztályára kerültem.

Tragikus emlékem van abból az időből. Egy Batta Gábor nevű szobatársam nem szűnt meg hajtogatni, hogy nagy bajban van az ország. (Közgazdász volt.) De ki hisz egy félnótásnak? (1979-et írunk.) Mégis, úgy omlott össze az ország, ahogy illik, Gábor meg utóbb öngyilkos lett.

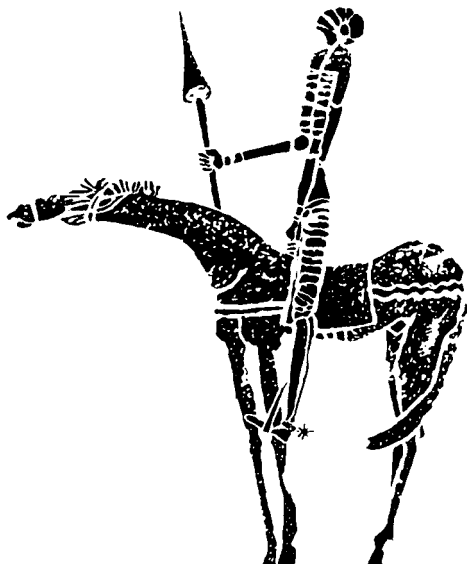
Én 3 hetet töltöttem a Buda Béla vezette osztályon, pontosabban, tisztán kettőt, mert korábban elvállalt kötelezettségeimet (CSB, szimultán Szegeden stb.) nem lehetett, és nem is akartam lemondani. Bentlétem leginkább beszédterápiát jelentett, esténként kaptam egy Hemineurint, amely leginkább a nyugodt alvást segítette. Hogy a bipoláris depresszió milyen kilengésekre képes: az, amiről eddig beszéltem, márciusban történt, szeptemberben pedig világbajnokjelölt lettem. (Azaz a világ 8+1 legjobb játékosa.) Olyan drámai körülmények között, melyeknél elképzelni is nehéz élesebbet...

Aztán jött 1981 januárja, mikor szakasztott megismétlődött a müncheni eset. (...)

Azt hiszem, hogy néha azért a Jóisten is mellényúl. Erre szoktam én mondani, hogy szolidárisnak kell vele lenni, elvégre ez az első Teremtése...

Velem például azt csinálta, hogy messze átlagon felüli intellektust, kiemelkedő sakktehetséget adott. (A hozzám hasonlókat annak idején csodagyerekeknek hívták, és ritka volt, ma meg minden seggfej zseni meg sztár.) Csakhogy a Teremtő elfelejtett engem olyan sportbeli adottságokkal is felruházni, amelyek – mondhatni – éppoly fontosak a sikerhez. Ezért majdnem minden játszám-ban szenvedtem, mint a kutya. Még azokban is, ahol korán előnyhöz jutottam. Volt egy csomó év (nem tudom, mikor, nem összefüggően), mikor minden egyes partit az utolsónak szántam, úgy szorongtam. Akkoriban egy játszma akár 7 óráig is eltarthatott, vele a tortúra. De nem volt menekvés, mert annyira szerettem a sakkot. Van is rajta mit! A szépségét, az igazságát („A sakk majdnem olyan, mint az élet. Csak igazságos!” – A. A.). Meg utána is néztem: a bányászoknak sem könnyű.

Iksz Ipszilon szorong. Iksz Ipszilon szorongott. Megint. Vagy még mindig? Gyakran szorongott, pedig nem is nagyon szeretett. De – lelkiismeretes ember lévén – ebbe is beleadott apait-anyait. Szégyellte volna csak úgy odakenni. Profi létére!? Úgy fogalmazott: a szorongásban egyedül az a jó, hogy egyedül is lehet csinálni. Ő pedig épp eleget volt egyedül. Sőt fölösen! Hogy mikor miért szorongott? Vagy épp történetünk idején miért törte a frász? Néha megfogható volt az ok, máskor alattomból csapott rá a testét-lelkét borzongató hideglelés. Szédült, verejtékezett. Ahogy ilyenkor illik. Nagy gyakorlata volt már, ha nem

is irigylésre méltó. Eleinte kicsit sajnálta magát a szeánszok kínjai közepette. Utóbb viszont a düh és az apátia közt vergődött. Hogy miért? Pont ő? Ennek már soha vége nem lesz? Ha mégis, az sem jobb: az ember folyton retteghet, mikor kezdődik az egész tortúra előlről. Versekert írt, akadt köztük jó is, de még a vackoknak is volt terápiás hasznuk. Ugye, aki ír, az nem tud kezét emelni magára. Legalábbis közben. Aki a konyhakésről versel, nem tudja azzal szíven szűrni magát. Az efféle dolgot az ember a szép kezével csinálja, különben még mellétrafál. És azért az blama. Most arra gondolt, milyen nevetségessé válna. Szorongott. Megint. Vagy még mindig?

„Végletes és tehetséges íróinkat szereti a köznyelv bolondnak titulálni. Ezek egyrészt megsértődnek, másrészt büszkéek erre a minősítésre. A nép kézlegyintéssel vagy rökönnyödvé osztályoz, de maga a szakma is ínyenckedve és sunnyogva mutat egy-egy kirívó és berívó esetre. Igyekszik fölsorolni egy-egy író pszichiátriai vagy neurózistani kezelését, »elgyöngülését«, vagy akár elvonásbeli vagy roboráló gyógyítását, társasági randalírozását, az »őrült« kategória sejtelmes emlegetésével.

Kérem, tessenek tudomásul venni, hogy úgy, ahogy egyéb és tisztességes szakmák (mérnök, utcasöprő, távugróbajnok, csillárkészítő, főkófa – mert ilyen is van már a magyar piacon, helyesebben az agráriumban –, gázleolvasó vagy kis mellű topmodell) körében, az írók és gondolkodók csapatában is fölbukkanhat egy-egy agy-különlegesség, akit könnyű lebolondozni, mégis hasznosabb, mint sok-sok hótt unalmas küzdőtársa.

Meg aztán, maga a bolondság... Hogy mi az?

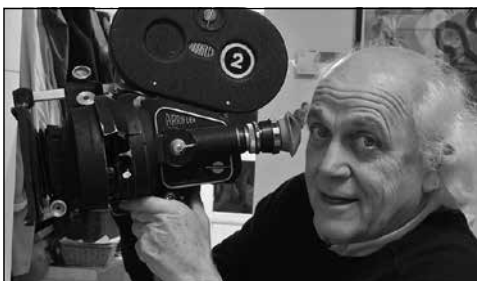
Arról jutott eszembe, hogy vadasan eredeti Adorján András Sakkazértis dacos, magyar lapját könyv alakban olvasván – a *Black is OK*-t –, jópofa tanulságokra tettem szert. (...) Nagyszerű, fölzaklató és bolondos olvasmány. (...) Most egy sakknagymesternek lelke lett.”

(Gyurkovics Tibor, *Lyukasóra*, 2001. április)

Adorján András

Dénes Gábor

filmrendező, operatőr, producer (Budapest, 1950. április 4.)

Azt hiszem, ez valami félreértés. Hogy én – hetven? Hogy én már hetven lennék? Biztos ez? Ja, hogy papíron. Az lehet, de a valóságban ez nagyon távolinak tűnik. Nekem még terveim, feladataim vannak. Én még álmodozom, sőt meg is valósítom, amit kitalálok. Én még szerelmes vagyok, én még bízom egy szebb és jobb világ megteremtésében.

Hogy készítettem-e számvetést? Hogy találkoztam-e avval a bizonyos fiatalemberrel?

Na, igen, néha beszélgetünk. Nem szoktam őt kérdőre vonni. Megértem őt, így utólag, érett fejvel. Nagy kanyarokkal, de elérte, amit gyerekkorától akart, amit akartunk. Néha persze ő kérdez. „Hol van a Hamlet-filmünk, hol a Rembrandt-film, a nagy nemzetközi koprodukció, az Oscar-díjas alkotás, művészettől átszőtt játékfilmek, amiket megígértél?” És persze én próbálok neki elmagyarázni, hogy nem volt még rá időm, mert meg kellett csinálnom a filmeket Neumann Jánosról, Szent-Györgyi Albertről, Ferenczy Béniról, Szenes Hannáról, hogy egy belső kényszer hatására be kellett mutatnom azokat a Mestereket, akik mindent tudtak, és sokan tanulhattak tőlük, mert önzetlenül osztották meg a tudásukat. Legyen az

Schuller Imre filmművész vagy Víg Tamást szobrászművész. Aztán jöttek a portrék a XX. századi magyar értelmiség történetéből. Harsányi János, Kertész Ákos, Király Béla, Teller Ede és a többi, mert fontosnak éreztem. Ahogyan azt is, hogy bemutassam azt a gazdag örökséget, amit elődeink ránk hagytak, akik itt születtek, itt jártak iskolába, akik sokáig magyarok voltak, de valamiért el kellett menniük, menekülniük, vagy itt pusztultak bele a közönybe, az intoleranciába, a korrupcióba, az irigységbe. Ezt a hallatlanul gazdag mentális örökséget szerettem volna bemutatni. Ezért készítettem miniportrékat, azt remélve, hogy a közt szolgáló televízió mint esti mesét mindennap levetít egy öt-hat perces portrét olyan magyarokról, akikről a magyarok szinte semmit sem tudnak, miközben alkotásuk révén megváltoztatták a világot: Gruby Dávid, Schwarz Dávid, Telkes Mária, Bánki Donát, Balassa János, Bíró László, Bláthy Ottó, Barényi Béla, Jendrassik György, és még sorolhatnám. Azt reméltem, hogy ezek majd doppingolják a fiatal nemzedéket, hogy van értelme tanulni, van értelme az alkotásnak, a szabad gondolatoknak, hogy ne alattvalók, ne szolgálk legyenek, mert szolgálk nem lehet a jövőt építeni. De kiderült, hogy ma a televízió nem a közt szolgálja.

Mit jelent az alkotói szabadság?

Azt hiszem, hogy ma a legnagyobb luxus a függetlenség, hogy azt csinálhatom, ami engem érdekel, amit fontosnak tartok. Büszke vagyok, hogy 1990 után létrehoztam a saját filmműhelyemet, a Dega Film Stúdiót. Itt készültek azok a tényfel-

táró dokumentumfilmek, amelyek az egészségügy lepusztulásáról vagy a privatizációról, az agráriumban véghez vitt rossz döntésekről szólnak. Itt készítettem a másságról szóló filmjeimet, amelyek a fogyatékosok világát mutatják be, vagy a fogyatékkal élők segítőt, a gyógyító lovakat vagy a vakvezető kutyákat. Olyan világokat, amelyek itt vannak, benne élünk, de semmit nem tudunk róluk, inkább elfordítjuk a fejünket. Pedig a csodák itt teremődnek. És úgy éreztem, hogy ezeket meg kell mutatni.

Fontosak az úgynevezett experimentális filmjeim, a filmetűdők, ahol végre én magam vagyok. Az én látásmódom, az én játékom, amit rajtam kívül senki más nem csinálhatna meg, mert minden ötletben, képben én vagyok benne.

Milyen tanuló voltam annak idején?

Rossz. De voltak remek tanárain, akiktől sokat kaptam. A rossz tanárok pedig arra voltak jók, hogy pont az ellenkezőjét csináljam, amikor elkezdtem tanítani. A Lauder Javne Zsidó Közösségi Iskola egyik alapító tanára voltam. Az általam kitalált „audiovizuális kultúra” nevű tantárgyat tanítottam. A kollégáim mind professzionális művészek voltak, így hitelesen önmagukat adták. Volt benne fotó, film, videó, grafika, plasztika, hangképek, színház. Számomra gyönyörű időszak volt. Amikor leérettségiztek az első, abbahagytam a rendszeres tanítást. Nem lehet két lovat ülni egy fenékkal. Maradt az igaz szerelem: a filmkészítés.

Hogy mit emelnék ki az azóta készült munkáimból?

A leghosszabb és legnehezebb filmes feladatom a *Töredékek a magyar zsidóság történetéből* című 13 részes filmsorozat. Több mint tíz éve csi-

nálom. A római kortól egészen napjainkig követjük a történetet, ha úgy tetszik, a magyar történelmet. Raj Tamás áldott emlékü tudós rabbival, aki a filmsorozat narrátora is volt, és Kollányi Judit vágóval készítettem volt. Sajnos a 13. rész még nincs készen. De ha elkészül a teljes sorozat, szeretném minden iskolába, könyvtárba, gyűjteménybe eljuttatni. És természetesen mindenki számára elérhetővé tenni.

Mit csinálok, amikor nem filmet készítek, szoktam-e írni?

Igen. Írok. Verseket, novellákat, tanulmányokat, esszéket, vagy éppen portrékat. Sőt, most éppen önéletrajzi regényt is. Egy alkotó ember számára nincs szabad szombat. Én mindenhol viszek papírt, ceruzát vagy fényképezőgépet. Sosem lehet tudni, mi fog történni.

Hol kapta a szakmai tanítást?

A Madách Színházban kezdtem mint világosító, aztán végre bekerülhettem a filmgyárba. Mint segédoperatőr nagyon sok emberrel dolgoztam. Aztán Németországban, Babelsbergben tanultam a híres HFF-en, a filmfőiskolán. Remek hely volt. Engedtek és segítettek, hogy kipróbálhassam magam. Ma is hálásan gondolok vissza. Teljes alkotói szabadságot kaptam.

Miért jöttem haza?

Mert én mindig magyarul gondolkodtam. Ez a kultúráim, ehhez van közöm. Nekem Bródy Sándor, Karinthy vagy Szomory Dezső nem pótolható Goethével, Schillerrel. És a mai napig végtelen dühös leszek, ha valaki vagy valakik ezt el akarják venni tőlem, ha ki akarják sajátítani a közös gyökereinket, kultúránkat, ha politikai okokból harmadosztályú mintákat tanítanak.

Mire jó, ha az ember hetven? A tapasztalat?

Általánosságban a hetvenkedő ember megismeri a protetikától a proktológiáig azokat a fontos területeket, amelyekről addig nem is vett tudomást. Konkrétan, nekem nem lett könnyebb az alkotás. Sőt. Azt érzem, hogy az alázat, a felelősségtudat csak erősödött. Nincs rutinból alkotás. Minden feladatnál mindent újra kell kezdeni, meg kell dolgozni azért, hogy a magam számára is minőségi munkát adhassak ki a kezemből. Az utókor majd eldönti, hogy volt-e értelme. Én ma is ugyanúgy izgulok egy filmem

vetítésekor. Izgulok, hogy jó lesz-e, hogy jó legyen. Soha nem tudom, hogy az adott közönség hogyan fogadja. Egyet azonban biztosan tudok: az a bizonyos fiatalember mindig ott van velem, és ő ugyanúgy izgul. Ha sikerül, megérinti a vállamat, és csak annyit mond: „Ez is megvolt, csináljuk meg a következőt.”

Oskó Judit

építész, televíziós szerkesztő (Szombathely, 1950. április 10.)

Szombathelyen születtem, egy romantikus kertes, öreg sarokházban. A magas kerítésen belüli meseország minden apró részletére pontosan emlékszem, a titokzatos padlásra, a ringlófára erősített hintára, az aranyesőbokrokra. A kinti világ nyomasztó légkörétől szüleim, nagyszüleim megóvtak engem, csodálatos nagyanyám „semmitől” készített ételeinek, süteményeinek ízeit máig őrzöm. 1956 az én életemben is meghatározó dátum. Szeptemberben, az egykori zárda – akkor már Hámán Kató Általános Iskola – első osztályos évnitóján láttam utoljára az édesapámat. A forradalmat követően disszidált. Hét év után kaptam útlevelet. Filmbe illő jelenet lehetett, amikor a kőszegi határátkelőnél a magyar oldalon édesanyám, az osztrák oldalon apám állt, és én a körülbelül 50 méteres senki

földjén baktattam a bőrdömmel, miközben a katonák hangosan csodálták a túloldalon álló harcsaszájú Citroënt. És 1956 szeptemberében volt az is, amikor édesanyám beiratott a Kokas Klára – Kodály Zoltán kedves tanítványa – alapította zenei általános iskolába. Csodálatos nyolc esztendő töltem el ott. Éltre szóló útravalót kaptunk az elszánt és elhivatott fiatal tanárnőtől, akinek különös képessége volt beleoltani diákjaiba a zene életfogytig tartó szeretetét. A csonkán indult tanév karácsonyára már megtanultuk Valentini tanító nénitől a szótagolt olvasást, Kokas Klárától meg a szolmizálást. Furulyázni kezdtünk, néptáncot tanultunk, később kórus, zenekar alakult, és Csillebércen kétszer is aranyérmet nyert a kamarakórusunk. Akkor szerepeltem először a televízióban

is. A vasi népdalcsokor szólistájaként – anyukám mesélte, hogy a képernyőt kitöltő hatalmas szájjal – énekeltem: „Idesanyám, jaj nekem, mást szeretnek, engem nem!” S milyen fura az élet: Kokas Klára házfestőtáboráról 50 évvel később kérésére filmet forgathattunk *Zenével tanítók* címmel. És most, néhány napja, augusztus 19-én megható és lélekemelő ünnepség keretében Klára szülőfalujában, Szanyban emléktáblát avattunk édesapja és az ő emlékére...

Az éneklés mellett rajzolni, festeni is szerettem. Jaksa Pista bácsi szakkörébe jártam, és meghallottam, hogy Pesten van egy különleges gimnázium a Török Pál utcában. 1964-ben felvételiztem és kerültem be a budapesti Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba. Nagy formátumú, műveltséget, sajátos aurát árasztó művész-tanárok tanítottak bennünket, az egész tanári kar – nyilván sok „megtúrt” személyiséggel – védőhálót emelt fölénk. Ma már tudom, ez akkoriban kivételes és különös adomány volt. Sok minden érdekelt, végül az építészet mellett döntöttem. A Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Karára nagy tervekkel indultam, a Műegyetem azonban csalódást okozott. Nem voltak már ott a nagy formátumú professzorok, nem igazán emlékszem meghatározó egyéniségre, olyanra, aki a tárgyán túl számomra szemléletet, vonzó és meggyőző építészeti hitvallást közvetített volna. A kontraszt különösen szembeötlő volt a Török Pál utca légköre után. Negyedéves építészhallgatóként tettem fel magamnak a kérdést: miért nincs a tévében építészeti műsor? Miért nem foglalkozik senki ezzel az életünk egészét meghatározó tevékenységgel, művészettel?

A Magyar Televízió akkor számomra elérhetetlen és szent helynek tűnt, így kicsit szorongva hívtam fel az egyetlen televízióist, akit ismerek, egykori osztálytársam édesanyját, D. Fehér Zsuzsát. Ő a közművelődési főszerkesztőhöz, a lelkes és művelt Sylvester Andrásához irányított, aki felvett szerkesztőgyakoroknak. 1973. november 1-jén léptem át először a televízió kapuját, és az *én időszámításom ettől a naptól kezdődik*.

Annak a 34 évnek, amely alatt a Magyar Televízió munkatársa voltam, minden percét élveztem. Ez nem jelenti azt, hogy nem voltak nehézségek, konfliktusok, de boldog voltam a munkámban, hiszen hittem abban, amit csináltam, és fantasztikus embereket ismerhettem meg. Kezdetben építészetről, pláne építőművészetről – ez a hetvenes évek közepe, a házgyári termelés nagy korszaka – nem igazán beszélt senki, a tervezőirodák névtelenségében dolgozó építészek a nagyközönség előtt ismeretlenek voltak. Nagy buzgalommal kezdtem el a műsorszerkesztői munkát, és azonnal lelkes segítőtársakra találtam, az építészek többsége örömmel fogadta, hogy van valaki, aki nyilvános fórumot teremt e hosszú ideje méltatlanul a perifériára szorított művészeti ágaknak. 1973. november 1-jén lettem televíziós, és – ma is hihetetlennek tűnik – fél évvel később, 1974 májusában elkészült az *Unokáink is látni fogják* című sorozat első darabja, amely sorozat az intézmény leghosszabb életű műsorfolyama lett. Az első adás az akkor újnak számító belvárosi középületeket mutatta be, szám szerint hatot, többek között az MTESZ-székházat a Kossuth téren, a Szervita téri iroda- és garázsházat, a Vörösmarty téri ORI irodaházat, a még csak épülőfélben lévő Roosevel (ma Széchenyi) téri irodaházat... Azóta ezeket lebontották, a helyükön már új házak állnak. Csupán ebből is látszik, mennyit változott körülöttünk a világ. A nem is olyan régi, betonból, kőből, acélból, téglából

– az „örökkévalóságnak” – emelt építmények ugyanolyan eldobhatóvá válnak, mint egy autó vagy egy karóra... Gerle János, a kitűnő építész írta a műsor 30. évfordulója alkalmából: „1973–74-re visszagondolnom valóságos történelmi időutazás; úgy érzem, érhozzám sincs közelebb ez az időszak valóban történelmi távlatokba tűnt koroknál, aki pedig átélője, részese voltam. Ezért Osskó Judit filmjei nem egyszerűen harminc évet, hanem mintha több emberöltőt fognának át, lenyomatát a többször is a történelem természetes ritmusát felrúgó 20. század egyik felgyorsult szakaszának.” Mert az építészet ezer szállal kötődik a mindenkori politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális környezethez, s így árulkodó tanúja a kornak, amelyek létrehozta azt. E műsorfolyam egyszer talán hasznos alapanyagul szolgálhat a magyarországi századvég, századelő kutatójának is, aki összehasonlíthatja a hetvenes, nyolcvanas, kilencvenes évek erkölcsi, szellemi környezetét a majdanival. Hogyan változott ezek alatt az évtizedek alatt a mindenkori hatalomgyakorlók építészetéhez való viszonya? Vajon a nemzedékváltások milyen drámai szakadékokat eredményeztek?

Kezdetől fogva fontosnak tartottam azt is, hogy a világban zajló építészeti folyamatokról, nemzetközi eseményekről tudósíthassam a szakmai és a „lai-kus” közönséget. A hetvenes, nyolcvanas években sokaknak ezek a műsorok nyitottak ablakot a világ építészetére. 1975-ben már forgathattunk az U. I. A., az Építészek Nemzetközi Szövetsége madridi kongresszusán, majd a három-évente megrendezett többin, így tudósíthattunk Mexikóból, Varsóból, Kairóból, Brightonból, Montrealból, Chicagóból, Barcelonából. Mi voltunk az egyetlen külföldi forgatócsoport, amelyik rendszeresen járt ezekre a konferenciákra. Később a velencei építészeti biennálékról hoztuk a szakmai híreket. És közben tucatnyi portréfilmben mutattuk be a külföldön dolgozó magyar építészek munkásságát, a távoli építészeti trendeket.

Az emberek az építészettel legközvetlenebbül saját házuk, lakásuk építése, berendezése során kerülnek kapcsolatba. Az ízlés fejlesztését, az igényesség felkeltését célozta az 1991-től jelentkező, *...az én váram, azaz lakáskultúra mindenkinek* sorozat, amely 16 éven át havonta jelentkezett a képernyőn. Művelődéstörténeti filmjeinkben a főszereplő ugyan nem az építészet volt, de a legfontosabb illusztrációk az épületek voltak: *A Biblia földjén, A fáraók földjén, Corbusier nyomában Indiában, A magyarok ezer esztendeje Rómában, Malajzia, az ellentétek földje*, vagy a hétrészes, a magyar világörökségeket bemutató sorozat izgalmas és tanulságos kirándulás volt nekünk, alkotóknak, és remélhetőleg a nézőknek is.

Az *Unokáink is látni fogják* televíziós sorozat utolsó adását 2007. június 24-én vetítették. E hosszú életű műsorról, valamint az egyedi építészeti témájú adásokról – összesen több mint háromezről – örömmel mesélnék, azokról a meghatározó szakmai és emberi találkozásokról is, amelyek mint egy folyamatos posztgraduális képzés alanyát formáltak, alakítottak az évtizedek során (ezekből egy vázlatos összeállítás az interneten *Építészet a képernyőn* címmel olvasható).

Négy könyvem jelent meg, kettő a televíziós műsoraimból (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1981, TERC Kiadó, 2007), Major Mátéval közösen jegyzett dokumentumkötet (Corvina, 1981), Antall József: *Kései memoár – Publikálatlan interjúk* (Corvina, 2013).

Tagja voltam az Építészeti Kritikusok Nemzetközi Társaságának, 2011 óta a Savaria Nyári Egyetem tanácsának, 2012 óta elnökségi tagja a Magyar Építőművészek Szövetségének. Munkámat több építészeti, újságírói és filmes díjjal ismerték el: öt MTV-nívódíj (1979–1993), Kós Károly-díj (1994), Dercsényi Dezső-díj (1995), Akadémiai Újságíródíj (1997), Táncsics Mihály-díj (2000), Ybl Miklós-díj (2005), Prima Primissima díj (2006), a MÚOSZ képzőművészeti különdíja (2015), a Magyar Művészeti Akadémia Aranyérme (2017).

2006 decemberében vehettem át építészeti, építőművészet kategóriában a Prima Primissima díjat, egy hét múlva felajánlották, hogy karkedvezménnyel elmehetek nyugdíjba. Azóta szabadúszóként dolgozom: fontos filmeket készítettem a belvárosi Zeppelinről, az Ybl-bazárról, az utolsó portrét Makovecz Imréről, Kokas Kláráról, a Gorkákról, a Magyar Művészeti Akadémia megbízásából több kitűnő építészről. Idén megjelenik a TERC Kiadó gondozásában a televíziós építészporthék folytatása 22 építészről.

Társam és negyven éven át mindenben szövetségesem, segítóm, férjem, Tokár György Ybl-díjas, Prima-díjas építész tavaly februárban örökre elment. Terveztük, hogy kettőnk nevének összekapcsolásával építészeti OSSKÁR-díjat alapítunk, de a feladat rám maradt. A Főépítészek Országos Kollégiumával közösen idén júniusban meghirdettük a díjat, és kíváncsian várom, várjuk: vajon az a hitünk és meggyőződésünk, hogy egy épületnek a helyhez, a hely szelleméhez kell illeszkednie, ma is vonzó meggyőződése-e a megbízónak, tervezőnek...

Barna Gábor

néprajzkutató (Kunszentmárton, 1950. április 13.)

Római katolikus, értelmiségi családból származó, kunszentmártoni születésű néprajzkutató vagyok. Életem négy fundamentumát jelenti ez a felsorolás. Szemléletünket nagymértékben meghatározza neveltetésünk, a családban és a felnevelő nagyobb közösségben, a szülőhelyünkön szerzett gyermekkori tapasztalatok

sokasága. Az ember érzékeli az őt körülvevő világot, és megpróbálja értelmezni, megpróbál kérdéseket megfogalmazni a megélt, tapasztalt dolgokkal kapcsolatban. Ezért az eszmélődésemet meghatározó gyermekkorra emlékezem hetvenévesen.

Én egy alföldi, Körös-parti, nagykunsági kisvárosban, Kunszent-

mártonban nőttek fel, az 1950-es és 1960-as években. Láttam az akkori jelen valóságát, s össze tudtam vetni a családban hallottakkal. Tipikus ket-tős nevelésben volt részem. Sosem volt kétséges számomra, gyerekként sem, melyik oldalon van az igazság. Családunk osztályidegen volt. Ügyvéd, közjegyző apai nagyapámat megfosztották nyugdíjától, házáat államosították. Néhány év alatt lelakták, majd kegyesen megengedték, hogy visszavásárolja. Államosították anyai nagybátyámék kis, mátrafüredi panzióját is, egyetlen megélhetési forrásukat. (Ma az Akadémia Malom Fogadója.) A környezetemben megtapasztaltuk a kulákküldözést, a téesz-szervezés embertelenségét, a meghatározó kunszentmártoni és környékbeli családok egzisztenciális tönkretételét, a semmihez sem értő pártkáderek tevékenységét. Nemcsak szülővárosom, de a magyar vidék megállíthatatlan lecsúszása ezzel vette kezdetét. Édesapám ügyvéd volt, aki kénytelen volt pályát változtatni, hogy öt gyermekét fölnevelhesse. Tanítónő édesanyám révén és a magunk iskolai tapasztalatain keresztül pedig láttuk, átéltük a szocializmus ideológiája és a valóság közötti mély ellentmondást. Ugyancsak meghatározó élmény volt Trianon. Anyai nagyapai családom csaknem minden tagja Csehszlovákiába és a (később) Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljára került, apai részről pedig a Partiumba. Észak-Erdély felszabadulása után édesanyám Kaplonyban kapott tanítónői állást. Az elcsatolt, megszállt területek problémái így a család, a rokonsággal való levelezés révén is mindennapi beszédtemává váltak. Környezetünkben éltek a Budapestről kitelepítettek, közöttük jeles tudós emberek is. De voltak szélnek eresztett szerzetesek is.

Vallásos értelmiségi család gyermekeként állandó diszkriminációban, olykor megaláztatásban volt részünk. Kétszer annyit kellett teljesítenünk a jó jegyért, az elismerésért. De ez megedzett bennünket, növelte akaratérőnket, erősítette hitünket, kitartásunkat. Gyerekkoromban régész-néprajzos szerettem volna lenni. Nálunk a születésnap, névnap, karácsonyi ajándék a könyv volt. Így már gyerekkoromban tekintélyesnek mondható történeti, művelődéstörténeti könyvállományt alakíthattam ki. Ugyanígy támogatták persze testvéreim más irányú érdeklődését is. Melléjük lépett „családi papunk”, a Kunszentmártonba internált és aztán itt is ragadt, megélhetését villanyszerelőként kereső ciszterci paptanár, Maróti Ervin Arnold atya. Ő – kimondatlanul – a cserkészlet eszközeivel formált miniket. Kedves felső tagozatos osztályfőnököm és magyartanárom, később atyai jó barátom Baldaszi József volt, akitől nemcsak megerősítést kaptam formálódó történelemszemléletemben, hanem büszke magyarságtudatot is tanulhattam. Ő ajándékozott meg hetedikos koromban Bálint Sándor *Népünk ünnepei* című, 1938-ban kiadott könyvével. Ő még hallgatta szegedi tanárképző főiskolás korában Bálint Sándort. Én pedig akkor nem gondoltam arra, hogy későbbi pályám legmeghatározóbb személye, emberi példaképe s a hozzá fűződő kapcsolat életem talán legnagyobb ajándéka lesz. Negyedik osztályosként Baldaszi József felvett a felső tagozatosok történelmi szakkörébe, s bejárhattam a történelmi szertárba, amit nagy kitüntetésnek tartottam. Hatodikosként – az ő biztatására és segítségével – megírtam az azóta lebontott és idegen kézre került ősi Barna-ház (Érpart 9.) történetét, s fel-

vázoltam a 19–20. század fordulóján benne folyt mindennapi életet. Ettől kezdve minden évben írtam valamilyen témáról (lakodalom, boszorkányhiedelmek, gyermekjátékok, népdalok stb.). Nagy lökést adott, amikor első gimnazista koromban a gyulai diáknapokon, az Erkel-diákünnepen aranyérmert nyertem. Ez ismertette fel velem, hogy a sikerrel felelősség is jár: a talentumokkal gazdálkodás felelőssége a Teremtő előtt. Az egyetemről elsősorban Borzsák István professzor úr filológusi precizitása, nagy műveltsége, a tudomány iránti alázata hatott rám. Később sokat jelentett Erdélyi Zsuzsanna szakmai elkötelezettsége és haláláig élvezett gondoskodó szeretete. Az ő példájukból tanultam meg – szabadon idézve most Bálint Sándort –, hogy az élet legnagyobb ajándéka az anyanyelv és a szülőföld, a legfontosabb erények egyike a hűség, s hogy „az én másokért adatott”.

A ma önző, gátlástalanul önmegvalósításra törekvő világában nehéz önzetlenségről, szolgáló szeretetről, hűségről, tudomány iránti alázatról beszélni. A mai ember ezt jórészt gyengeségnek, naivságnak tartja. Bár ha az előadásokban elmondom, hogy Bálint Sándor mindezt Isten és az emberek iránti szeretetben élte, követte, talán egy-egy ember elgondolkodik rajta. Bálint Sándor jól tudta, hogy csak harmóniában lehet és érdemes élni. Le is írta: „a társadalom lelke nem a kompromisszum, hanem a harmónia”. Harmónia Istennel, az emberekkel és a teremtett világgal. A mai ember is vágyakozik erre – gondolkunk csak a különféle természetvédő mozgalmakra –, mégsem követi. Ha Bálint Sándor megingathatatlan hitét nem is könnyű követni, hűsége mégis példa lehet. Hú volt hitéhez, meggyőződéséhez, anyanyelvéhez, a sze-

ged-alsóvárosi nyelvjáráshoz, házastársához és szülőföldjéhez.

A közvetlen és legfontosabb példát mindenben természetesen szüleim és a családom jelentették. Védelmet és biztonságot, derűs gyermekkort, támogatást, hit- és egyházhűséget, egymás iránti figyelmet és tapintatot, alázatot és ugyanakkor emberi tartást lehetett tőlük tanulni. A szellemi és lelki értékek fontosságát, szemben az anyagiakkal. Mái fülemben cseng figyelmeztetésük: csak azt nem vehetik el tőlünk, ami a fejünkben van. Abban a hazug, gerinctörő világban, ami az 1950-es, 1960-as években körülött bennünket, ennek nagy jelentősége volt. A minta hatott. Lelki otthonomat a Karmel jelentette, Ágnessel, a feleségemmel még esküvőnk is ott volt.

Anyai ágról pedagóguscsaládból származom. Van bennem egy alapvető késztetés, hogy a megszerzett ismereteket megosszam másokkal. Egyetemista koromban és nem sokkal a végzésem után honismereti szakkört vezettem egykori gimnáziumomban. Sorra jártam a kunszentmártoni járás iskoláit, s ahol a helyismereti kutatásokra, néprajzi, helytörténeti munkára vállalkozó pedagógust találtam, igyekeztem neki segíteni. Szép sikereket értek el önkéntes néprajzi és nyelvjárásgyűjtő pályázatokon, publikáltak. Az utóbbi években többüknek tudtam segíteni munkájuk könyv formában való megjelentetésében is. Lassan elmegy már ez a korosztály, de maradandó, értékes anyagot hagynak maguk után.

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–latin–néprajz szakán szereztem oklevelet. 1973–1986 között az MTA társadalomtudományi főosztályának alkalmazottjaként akadémiai kutató voltam

a debreceni KLTE néprajzi tanszékén. A Magyar Néprajzi Társaságnak 1971-től lettem tagja, 1989–1991 között titkára, 1991–1994 között pedig főtítkára voltam, majd több cikluson keresztül a folklór szakosztály elnöke. 1987–1993 között az MTA Néprajzi Kutatóintézetének (Budapest) tudományos főmunkatársaként, 1989–1992 között tudományos titkáráként dolgoztam. 1993-tól a Szegedi Tudományegyetem BTK néprajzi és kulturális antropológiai tanszékére kerültem egyetemi docensként. Egyetemi tanári kinevezést 2008-ban kaptam. Ugyanebben az évben, a szegedi történelemtudományi doktori iskolához kapcsolódóan elindítottam a szegedi néprajzi, antropológiai doktori képzést. 2009–2012 között a szegedi Gál Ferenc Főiskola által alapított, az SZTE BTK-val együtt működtetett Bálint Sándor Valláskutató Intézet igazgatója voltam, 2013–2019 között pedig az MTA–SZTE vallási kultúrakutató csoport vezetője. 1999-ben választott tagjának a Szent István Tudományos Akadémia, amelynek 2016 óta főtítkára vagyok. Életem nagy ajándéka, hogy a néprajzi terepkutatás során bejárhattam történelmi hazánk teljes területét. A sok kitüntetés közül a finn akadémia külső tagságának és a szülőföldtől kapott elismeréseknek örülök. A Magyar Érdemrend tisztikeresztjének indoklásában is ez olvasható: „a haza érdekeinek és az egyetemes emberi értékek gyarapításában végzett tevékenysége, a vallási néprajz területén elért, nemzetközileg is kiemelkedő tudományos eredményei, valamint szülőföldje kulturális fejlődését segítő önzetlen támogató

tevékenysége elismeréseként”. A legnagyobb elismerést mégis az jelentette, hogy sok kiváló ember megajándékozott barátságával.

Nagy munkák, nagy eredmények időszaka 1993-tól a szegedi néprajzi tanszék, máig a legkiterjedtebb nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező, alap kutatásokban nagyon aktív, sokat publikáló, hallgatóiban is eredményes tanszék. Bár távozásommal a vallási néprajz talán gyengül, de mellé felzárkózott egy nemzetközi keretű tánc kutatás és -oktatás.

A Jóisten a tenyerén hordott. Egész életemben azt csinálhattam, amit szerettem. Szerető, gondos, munkám biztos családi hátterét nyújtó feleségem, két lányunk, négy unokánk van. Be kell vallani, nem érzem a 70 év súlyát. Egyetlen furcsaságot észlelek az életemben, azt, hogy rohannak a napok, hetek, hónapok és évek. Azok, amelyek a 20-as, 30-as éveimben döcögtek. Most, hogy nyugdíjba vonultam, szeretném kutatásaimat mindinkább szülővárosom javára fordítani. Sok-sok tervem közül épp aktuális: emléket állítani a meghurcolt társadalmi csoportoknak, az üldözött parasztgazdáknak, a kulákoknak, a budapesti kitelepítetteknek, a műhelyüktől megfosztott iparosoknak, az államosított üzletükből kitiltott kereskedőknek. Az életem során összegyűjtött, Kunszentmártonra vonatkozó tárgyak, dokumentumok halálom után mind a helyi múzeumra maradnak.

Szemes Zsuzsa

író (Túrkeve, 1950. április 14.)

A politika soha nem érdekelt. Egyetlen párt-nak sem voltam a tagja, és nem is leszek. Soha nem írtam, és NEM írok alá semmiféle kiáltványt, programot, amelyek főleg a választások környékén buzdítanak, noszogatnak, követelnek s ígérgetnek. Soha nem hagytam magam ide-oda rángatni, befolyásolni. Ennek ellenére tudom, hogy ki vagyok, mennyit érek, mik az erőnyeim, a hibáim, hol a helyem és mi a kötelességem. Születésemkor kaptam egy gerincet, s azt nem fogom váltogatni. Magyar

állampolgár vagyok. Nekem is ez a hazám. Itt is vannak gyökereim. Ezért erkölcsi kötelességemnek tartom, hogy a hazámért, annak gyarapodásáért, jobbításáért a magam helyén, a legjobb képességem és tudásom szerint mindent megtegyek. Büszke vagyok arra, hogy még mindig úgy nézhetek a tükörbe, hogy nem kell magam szembeköpnöm a szegénytől. Másom nincs, nekem ez a gazdagságom. Azt szoktam volt mondani, hogy hozzám csak a szívükkel szóljanak, mert a száj sokszor hazudik. Az a fajta vagyok, aki soha nem kér senkitől semmit, nem kuncsorog, aki adni szeret és örül a más sikerének, s aki büszkén döglök éhen.

Mindegyik ősömnek megvolt a saját szenvedéstörténete, melyeket féltek megosztani velünk, gyerekekkel, hogy bajunk ne essen. Mivel a szüleim már nem élnek, így nem kell hallgatással védeni a családot sem – sőt, én is „védett korban” vagyok, nyugdíjas –, szabad egy kis bepillantást engednem abba a korba, amelybe beleszülettem. Itt most az életemből egy-egy olyan meghatározó korszakot idézek fel, ahol a történések sodrásában anélkül lett változatos az életem, hogy azt terveztem vagy akartam volna. A családtagjaim és felmenőim között volt: tanító, tanár, villamosmérnök, ügyvéd, festőművész, könyvkötő kisiparos, nemes, aki minden vagyonát elkártyázta és nőkre költötte. Nemzetiség szerint magyar, szerb, horvát, sváb és zsidó, a státuszuk pedig a világháborúk és minden politikai rendszerváltozás után az alábbiak szerint változott. A volt vitézből (a származása miatt is) kapitalista imperialista, hazaáruló lett, az egykori hősből, a katonatisztből apaállat-gondozó, azaz kanász. Majd elfelejtettem, hogy az Auschwitzot megjáró zsidóból anélkül, hogy tudta volna, hazaáruló imperialista cionista lett. Nos, aki rossz időben rossz helyen, s ráadásul ilyen színes családi forgatagba születik, annak kemény és küzdelmes sorsot szánnak az égiek. Így nekem is...

Szüleim eleinte egy hosszú juhodályban kaptak lakhelyet a többi imperialista elemmel együtt, míg a hodály másik felében egy egész birkanyáj bégetett. S itt, 1950. április 14-én Isten engem a létbe szeretett. Anyámnak nem volt teje, s mivel ő éhezett, így én is. Alig telt el egy hét, bennem már alig zengedezett az élet. – Asszonyom, ez a leánya nem fog megmaradni. Agyhártagyulladás van – mondta az ugyancsak internált orvos a juhodályban, szemben a szalmán ülve anyámnak, aki erre, mintha már nem is lennék, elsiratott. Ám nekem még sok meglepetést tartogattak az égiek, s az orvos által gyógynövényekből főzött

teaesszenciának és a lopott birkatejnek köszönhetően új erőre kaptam. Amikor a tábort feloszlatták, a valódi lakhelyére szinte senkit sem engedtek vissza, mert azokat a házakat, lakásokat már közben kiutalták azok részére, akik azt akkor valamivel kiérdemelték. Ám rólunk is gondoskodtak. Először egy csőzkunyhót utaltak ki egy rizsföld szélén, majd amikor azt elmosta az eső, a családnak kapott egy félig összedőlt tanyát. Innen végül Túrkevére költözhattünk, mert az apám munkát kapott, apaállat-gondozó lett, vagyis kanász, és ezzel járt a szolgálati lakhatás is. Ez már 1956 nyara volt, s itt kezdtem el az elemi iskolába járni. Anyám mániákusan havonta átpakolta a bőröndöket, s ellenőrizte, hogy minden megvan-e. Az iratok, a tisztálkodószerek a család részére, fehérnemű, ruhák a gyerekeknek növekedésük ütemében – mindezt azért, hogy ha ismét jönnének értünk, akkor mindenünk meglegyen, legalábbis az első hetekben.

Ebben a korszakomban történt meg a család védelmének és túlélésének az „oktatása” is. Kinek mit szabad mondani, és mit nem. Lényegében senkinek semmit, mert bárki „rosszakarónk” lehet, és ismét a hodályba kerülhetünk. A család elárulása a legnagyobb bűn! Ha kérdezik, ki az apád és az anyád, akkor azt kell mondanod, hogy бүдös parasztnak, és én is az vagyok. Azt is feltétlenül tedd hozzá, hogy szeretem a szocializmust! Ezeket kívülről kellett fűjni. Különösen nekem mindent duplán a szájamba rágtak, mert csacsogós és barátságos voltam mindenkivel, és félt volt, hogy elszólom magam. (Felnőttként sokat gondolkodtam azon, hogy 6-7 évesen ugyan mi a fenét árulhattam volna el?! Annál is inkább, mert a szüleink előttünk soha nem beszéltek semmiről! S különben is, én már „bүдös parasztnak” születtem, nekem ez volt a természetes, csak azt az életformát ismertem, mint megannyi hozzám hasonló gyerek!)

Végül is senkivel nem állhattam szóba, és ettől teljesen összezavarodtam. Anyyira bizonytalanná váltam, hogy már mindenkitől félttem, sőt dadogni kezdtem. Ha ismerős felnőtt az utcából vagy a boltban valaki kedvesen megkérdezte, hogy van az anyád, görcsbe rándultam, és lesütött szemmel csak hápogtam-tátogtam, mert hang se jött ki a torkomból, annyira rettegtem: ha megszólalok, akkor mehetünk vissza a hodályba vagy a rogygánt tanyába. S mindezt miattam! A vásárlást félbehagyva, sírva rohantam hazáig. Az iskolában, ha tanfelügyelő jött, és hangosan kellett olvasni, vagy ha azt kérte, hogy meséljek a szüleimről, meg se tudtam mukkanni, olyan szívdobogást kaptam, úgy zokogtam, hogy nem kaptam levegőt és elájultam. Gyűlöltem iskolába járni, mert bármennyit is tanultam, bemagoltam a leckét, hibátlanul elmondtam, mégis 3-asnál jobb jegyet soha nem kaptam. Egyszer, amikor sírva mentem haza, kifakadt belőlem a keserűség: – Én ezeknek a rohadt дögöknek nem tanuló többé! – Nagypapa mosolyogva hallgatta: – Hát, ne is nekik tanulj, mert azok már tudnak, hanem magadnak! Készülj arra, ha újból háború lenne, és véletlenül a nyakadon maradna a fejed, akkor azzal a tudással, amit beletömtél, mindig újakezdheted az életed, bárhová is vet a sors. – Megfogadtam a tanácsát. Nem sírtam többé, hogy ne lássák a gyengeségem...

E bezárt s kirekesztett világunkban azért voltak szép pillanatok is. Nagypapám jóvoltából sokféle olvasnivaló állt a rendelkezésünkre. Nekem pedig a szépen gyarapodó „keresetemből” (napi újságfelolvasás Iza néninél) és a Nagypapámtól kuncsorgott heti egy-két forintból vásárolt Olcsó Könyvtár sorozatból a magyar irodalom képviselőitől többek között Jókai, Móra, Mikszáth művei,

a francia, az orosz irodalom nagyjaitól megjelent művek lettek a vigasztalóim. Akkor vált szenvedélyemmé az olvasás, ami kitart a mai napig.

...Az apám 55 éves korában meghalt, én akkor 13 múltam és a 8. osztályba jártam. Az apám halála után megengedték, hogy a munkáját kegyelemből közösen végezhessük, a beteg anyám és én. Az ólakban tenyésztésre, a gazdák részére 22 db és 3 különböző fajszerűség – apaállatok, azaz kan disznók voltak –, ezek ellátása lett a mi közös feladatunk. Hajnali fél 5-kor keltem, megettettem, itattam, járattam a disznókat, majd kitakarítottam az aklokat, és csak utána mentem az iskolába. Délután a lecke megírása után legeltetés, este ismét etetés, ólak kitakarítása és vízfordítás a gémeskútból a reggeli etetéshez. Örökké álmos és fáradt voltam. Azt is tudtuk, hogy csak néhány hónapig tartható ez az állapot, és ki kell költöznünk a szolgálati lakásból is. A sorsom ezzel meg is pecsételődött, mert továbbtanulásról már szó sem lehetett. Az, hogy dolgoznom kell, eltartani a családot, természetes volt. S így az addig dédelgetett álmaim fényérvnyire kerültek a megvalósítás lehetőségétől.

Az iskola befejeztével azonnal adódott egy pénzkereseti lehetőség, igaz, hogy csak időnyomunka volt, négy hónapig. Így lettem gulyásbojtárja egy olyan számadónak, akinek a felesége és a lánya is bojtár volt. A fizetésem havi 300 forint és beszoruláskor 4 mázsa búza. A szabad ég alatt aludtam, s a tűző nap-sütés, az eső, a viharok tettek edzetté, s ha befogáskor felöklelt vagy megrúgott egy tehén, jajgatás nélkül túrtem a fájdalmakat, mert mindig arra gondoltam, hogy most a családom kenyeréért dolgozom. Az a tudat, hogy szükségük van rám, örömmel töltött el, hatalmas erőt és öntudatot adott. Felnőttnek éreztem magam. Ezután, szintén időnyomunkásnak, néhány hónapig egy baromfitelepre kerültem, innen pedig Csepelre a Csepel Vas- és Fémművekbe, először mint diákmunkás kifutó, majd egy üzembe kerültem segédmunkásnak... S ekkor még csak 16 éves voltam, és segédmunkásként 8 órás délelőtti műszakban, petróleumban gépalkatrészeket mostam.

...Közben nem várt fordulat történt. Az *A lány meg a ló* című kisregényemmel elnyertem egy irodalmi pályázat 3. díját, melyet a Csepel Újság hirdetett meg. Az irodalmi melléklet szerkesztője Tamási Lajos költő volt. Az „irodalmi karrierem” innen indult. Tamási Lajosról csak annyit mondhatok: nem tudom megítélni a költészetét, de azt tudom, hogy igaz ember volt. Felkarolt, sőt apám helyett apám volt, vigyázott rám és tanított. A tudásom alapjait Sarkadi nagyapám rakta le, de Lajos bácsinak köszönhetem annak kiteljesedését, elmélyítését. Formázta jellemem, sőt az akkor adódott lehetőségekhez mérten, sorsom jobbra fordulásában is tevékenyen részt vett. A Csepel Műveken belül munkahelyet változtattam – a hőerőműben szénhúzó lettem, és jóval magasabb volt a fizetésem, mint a petróleummosóban –, s Tamási Lajos közbenjárására kaptam helyet a munkásszállón is, így végre igazán megkezdhettem az önálló életem. Kinyílt előttem a világ! Nagyon olcsók voltak a színházjegyek és a bérletek, így szinte minden este valamelyik színház előadásában gyönyörködhettem. Ráadásul a Zeneakadémia „kakasülőin” is gyakori vendég lehettem. Szóval tobzódtam a gyönyörúségekben, kell ennél szebb élet?!

...Hamarosan adódott egy nagyszerű lehetőség, hogy a hőerőmű beiskolázzon magasnyomású kazánfűtőnek a Landler Jenő Gépipari Technikumba. Itt jelesre végeztem, és alig egy évet dolgoztam mint kazánfűtő, amikor egy

hatalmas szélvihar levitte a házunk tetejét. S hogy segíthessek, kénytelen voltam gyorsan új munkahely után nézni, ahol sokkal többet kereshetek, mint kazánfűtőként. Az építőiparban lehetett akkoriban a legnagyobb fizetést kapni, ráadásul a hétvégeken a kőművesek nyaralókat és házakat építettek, szükségük volt a munkásokra. Ami még vonzó volt a számomra, az az olcsó munkásszállás. Így lettem egy nagy építőipari üzem dolgozója, és máris Újpalotán találtam magam mint „Maltermári” – így gúnyolták a maltert keverő nőket. Valaki egyszer azt mondta, hogy az építőipar a deklasszált elemek gyűjtőhelye. Igaza volt. A kőműves, a festő, az útépítő brigádok tele voltak börtönből szabadult bűnözőkkel, tolvajokkal. Sok politikai elítélt szabadulása után csak itt kapott munkát, s ezenkívül sok-sok cigány férfi és nő, valamint kivezényelt katonák serege építette a szocializmust – csekélységgel együtt természetesen.

„Visszasírtam” a Vörös Csepelt, amely mégiscsak az öntudatos munkásosztály fellegvára volt, s a szemtelenkedő KISZ-titkárt, akit ágyékon rúgtam és felpofoztam – pedig ártatlan kis báránynak tűnt az építőiparban dolgozó férfiakhoz képest... Fogadásból, amit meg is nyertem, beiskoláztak Debrecenbe az Építőgépipari Nehézgépezelő Iskolába, toronydarusnak tanultam. A vizsgák után visszatérve újabb gépekből nyílt alkalmam levizsgázní: GF-251 gőzfejlesztő, E-1514 kotrógép, T-100M földtoló (lánctalpas, segédmotorral induló) és LM-841 Volvo rakodó. Itt sem álltam meg, mert beiskoláztak az Ipari Szakmunkásképző Intézetbe, ahol építőgép-szerelő szakmát szereztem. S mindezt miért tettem? Mert lehetőségük volt lakást kapni az építőipari dolgozóknak is. Azt reméltem, ha én is kapnék egy kétszobás panellakást, akkor végre anyámmal, a húgommal együtt lehetnénk. Főleg anyám miatt, aki valaha nagy színházba járó volt. A lakás árát már összegyűjtöttem. A kérvényem elfogadták, és ezek után vártam és vártam, miközben rengeteg túlórárt vállaltam. Sőt hétvégén is dolgoztam, ráadásul az ebédidőmet is rendkívül „hatékonyan” töltöttem el, mert a közeli temetőben 500 forintért sírokat ástam a kotrógéppel. Szóval szépen gyűlt a bútorra való is.

Feltűnt, hogy azok a hölgyek, akik jóval utánam adták be a lakáskérelmüket, már az új lakásban laknak. Kifaggattam a szakszervezetis Anti bácsit, hogy mikor kerül már rám a sor. Sunyin azt válaszolta, hogy csak az én készségességgem múlik a dolog. Nem érttem. Megmagyarázta. Összeszámolta a kezén, legalább nyolc fontos elvtárral kellene ágyba bújniom – természetesen köztük volt ő is! Elegem lett. Utáltam az egész rohadt világot! Nem volt tovább maradásom. Ekkor tudtam meg, hogy a Szovjetunióba nagyon sok építőipari szakmunkást várnak. Kiemelt fizetéssel és teljes ellátással, a krasznójarszki-irkutszki építkezésekre, ahol toronydarusokat és kotrógépezelőket kerestek...

Soha nem érdekelték a pletykák, hogy ki kivel él, kivel bújjik ágyba – semmi közöm hozzá. Így a magánéletemről sem beszélek soha senkinek, mivel az csak rám tartozik. Férjeim, gyermekeim már meghaltak, s attól, hogy itt sajnáltatnám magam, a hiányuk miatti mélységes fájdalom még nem enyhülne, csak újból felzaklatna. Nagyon röviden: első férjem Kis József filmrendező volt, aki 33 évvel idősebb nálam és zsidó származású. Ezt csak azért írom le, mert ekkor szembesültem először az antiszemitizmussal, és azzal a féktelen és okatlan gyűlölettel, amely a felszín alatt „vígan buzog és munkálkodik” mind a mai napig. Férjemmel alkotótársak voltunk. Több dokumentum- és népszerű

tudományos kisfilmjének voltam a forgatókönyvírója, de amire a legbüszkébb vagyok, az a közös álmunk sikeres megvalósítása, Vámbéri Ármin közép-ázsiai útjáról szóló játékfilmünk volt...

Éjjel volt. A mentőre vártam. Le-fel rohangáltam a 4. emeleti lakásunktól a kapu előtt kirakott szemetes kukákig meg vissza, ha jönnek a mentősök, beengedhessem őket. Eközben a férjemből dőlt a vér, kezdett elszürkületni, szeméből eltűnni a fény. Tehetetlenségemben a kukáknál térdre borultam, és könyörögtem Istennek, hogy ne vegye el tőlem ezt az egyetlen embert, akit nagyon szeretek, érte bármit megteszek... Megérkeztek a mentősök, és maguk közt mondogatták: – Na, ez se éri meg a reggelt... – A kórházban az orvosok egy lepedővel elválasztott ágyra fektették, vérátömlesztés se kapott, mert minek az már neki. Nekem, mellékesen, odamondták: – Asszonyom, nem tehetünk semmit, készüljön fel a legrosszabbra! – s hazaküldtek.

Egész éjjel Istent zaklattam. Fogadalmat tettem. Az orvosok szerint csoda történt. A férjem életben maradt... Az Istennek tett fogadalmam is betartottam. Miniszteri engedéllyel ugyan, de elvégeztem a Vas utcai Egészségügyi Szakiskolát mint általános ápoló és asszisztens, három év helyett, figyelembe véve a tanári diplomámat, két év alatt. Erre vagyok a legbüszkébb, mert szerelemből, a férjemért tettem.

...Tíz év múlva, a férjem halála után sokáig nem kaptam legális munkát, de addig is élni és a számlákat fizetni kellett valahogy. Hétfévenként irodaházakat takarítottam, majd már különböző otthonokban is szorgoskodtam mint bejárónő. Azt gondoltam, hogy a gondos és alapos munkámért vagyok annyira „népszerű”, s adnak kézzől kézre egyre nagyobb fizetésért – de nemcsak azért. Egyik alkalommal egy hatéves kisfiú, aki otthon maradt, mert betegeskedett, s állandóan körülöttem sertepertélt, bizalmasan azt mondta: – Ha felnőtt leszek, nekem is író nő lesz a takarítónőm. – Miért éppen író nő? – kérdeztem döbbenetben. – Azért, mert az író nők nem lopnak...

Következő munkahelyem a Pest megyei Tápiószelén volt, a Pest Megyei Munkaügyi Központ alkalmazásában mint programvezető dolgoztam. Kísérleti programként Pest megyében nyolc helyszínen halmozottan hátrányos helyzetű, tartósan munkanélküliek számára jött létre, főleg a cigányok felzárkóztatása érdekében. Itt, a munkám során döbbentem rá, hogy milyen sok felnőtt analfabéta van, ráadásul állandóan „újratermelődik”! Itt dolgoztam ki az analfabetizmus felszámolására irányuló elképzelésemet, melyet a program befejezése után Tápiószecsen meg is valósítottunk Szeretet Iskolája néven. A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya alkalmazott és adta a nevet a program megvalósításához, az anyagiakat pedig két osztrák cég. Az OMW és az ERSTE BANK adójuk bizonyos százalékát egy Európán átívelő, a romák integrációját segítő programra ajánlották fel. A program a befejezése után, 2008-ban Budapesten, a VIII. kerületi Magdolna negyedben folytatódott Szeretet Iskola néven. A Szeretet Iskoláját és módszereit adoptáltuk 2010-ben: Miskolcon a jezsuiták fenntartásában és Kecskeméten a város fenntartásában is működnek. 2012 júniusában mentem nyugdíjba.

Kanyargós életem sokféle vitt, rengeteg tapasztalatot gyűjtöttem, mindig nyitott szívvel és szemmel jártam, tanultam, őszintén szerettem, öleltem és gyűlöltem – vagyis „teljes” emberi életet éltem. Semmit nem bántam meg.

A másik szeretett férjem, Nagykárolyi András mérnök halála után, 2017-ben lelkileg teljesen összetörtem. Nincs annál siralmasabb, ha már nincs kit ölelni, szeretni, vigyázni, óvni, s aki elé a szívét teszi az ember. Ezért 2018-ban Budapestről Zala megyébe költöztem. Most a naplemente-korszakomat élem, s már van időm az őszi erdők aranyában gyönyörködni, szarvasokat lesni, madarakat megcsodálni, fűben-fában, kicsinyke virágban örömet lelteni – addig, amíg el nem jön az örök szenderegsem napja.

SZEMES ZSUZSA – Születési hely: Túrkeve, 1950. 04. 14. Végzettség: könyvtár-pedagógia szakos tanár. Egészségügyi Szakiskola: általános ápoló és általános asszisztens. Életút: Csepelen kifutó, segédmunkás, kazánfűtő, Budapesten néhezgépkezelő, építőgép-szerelő, toronydarus, könyvtáros, ápolónő, író, forgatókönyvíró, szerkesztő-újságíró, programvezető, programíró. A Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya alkalmazásában: a Szeretet Iskola oktatási programjának kidolgozója, írója és a Szeretet Iskola vezetője, tanára. Megjelent művek: Első publikálása 1966-ban a Szembesítés című antológiában volt (A lány meg a ló című – kisregény). Ettől kezdve novellái és elbeszélései jelentek meg az Élet és Irodalomban, a Kortársban, az Új Írásban, a Magyar Nemzetben, a Tekintetben. A Westpennes osztrák irodalmi folyóiratban látott napvilágot a Kancahotel, és a németországi Kursbuchban a Csillag lesznek című novella. Önálló kötetei közül 1980-ban jelent meg A hallgatag mélyből címmel kisregény, amely egy betiltott, meg nem valósult játékfilm irodalmi forgatókönyvének regényesített formája (Szépirodalmi Könyvkiadó). 1987-ben Kancahotel címmel novellák a Magvető Könyvkiadónál, 1988-ban Boldog sziget címmel regény a Szépirodalmi Könyvkiadónál. 1995-ben főszerkesztője és újságírója a Pátyi Kurír c. községi újságnak. Megvalósult és bemutatott filmforgatókönyvek, népszerű, tudományos és dokumentum-kisfilmek, tévéfilmek, játékfilm- és rajzfilmsorozat-forgatókönyvek között voltak a következők: 1983-ban Nyitott utak (Dokumentumfilm a magyarországi egyházakról, 1 óra); 1984-ben Hazánk (Dokumentumfilm Magyarországról, 1 óra 20 perc); 1985-ben Naszreddin Hodzsa országában. Tadzsikisztán népművészete. (3 részes tévéfilm, 2 óra). A forgatókönyvet a televízió nívó-díjban részesítette. 1987-ben a Sánta dervis (Játékfilm Vámbéry Ármiról – magyar-szoujet koprodukció); 1988-ban Gyökereink (Egy népzeneész – Birinyi József – portréja. Dokumentumfilm, 76 perc). 1987–88-ban A zene mindenkié I–VI. (Kodály Zoltán zenei öröksége, 6 db 1 óra film a magyar zenepedagógia hagyományairól); 1989-ben Csobán Anna (Dokumentum-kisfilm, 25 perc); 1989-ben Kalotaszegi táncok, tiszaháti táncok (Dokumentumfilmek a – Timár Sándor-féle – Magyar Állami Népi Együttes táncjátékáról). 1994-ben Az erdő kapitánya II. (13 epizódból álló rajzfilm-forgatókönyv). 2007-ben a Szeretet Iskolája 13 perces bemutató filmjének írója és rendezője. Tanulmányok: 2010. MÚLT ÉS JÖVŐ. A Magyar Jezsuiták száz éve (1909–2009). A Szeretet Iskolája – A Magyar Jezsuita Szerzetesrend új felnőttképzési modellje. 2012 SZÍN KÖZÖSSÉG MŰVELŐDÉS. A Szeretet Iskolája Intergenerációs tapasztalatátadás. (A filmforgatókönyvek felsorolása nem teljes, ugyanígy a megjelent pedagógiai tanulmányok sem.)

Szemes Zsuzsa

Kósa Gábor

ütőhangszeres, zongora-, orgona- és csembalóművész, karmester, zeneszerző
(Budapest, 1950. április 15.)

Még meg sem születtem, máris elköteleztem magam Bach mellett. Édesapám, Kósa György zeneszerző és zongoraművész az 1949–50-es évadban huszonnégy hangversenyen eljátszotta Bach összes billentyűs hangszerre írt művét zongorán. Az utolsó koncerten bejelentette, hogy megszülettem. A közönség erre, teljesen érdem-

telenül, megtapsolt. Érdemtelenül, hacsak azért nem mégis, mert Bach valóban életem középpontja lett. Eljátszottam vibrafonon és marimbán a hegedűre és csellóra írt szonátáit és partitáit, zongorán a teljes *Wohltemperiertes Klavier*t, csembalón a *Goldberg*-variációkat, orgonán pedig a *Kunst der Fugét*. Ha megadja az ég, megtanulom és eljátszom még a hat orgona-triószonátát is. Ha ez megvalósul, talán megérdemlem az első tapsot.

De addig még sok mást is pótolnom kell.

Amióta az eszemet tudtam, édesapám minden vasárnap házi koncertet tartott. Minden alkalommal más volt a műsor (fizetni nem kellett). A ház minden ülőalkalmatossága előkerült, hogy a vendégek leülhessenek. Így a zeneirodalom zongora- és kamaraműveinek jelentős részét otthon magamba szívhattam. Budapest első zenei általános iskolájába, a Lorántffyba jártam. Időközben különféle hang-

szereken tanulgattam, részben hivatalosan, részben úgy, hogy az osztálytársaimtól elkéregtettem a hangszerreket. Komponáltam is: gyerekes módon, a hallott zenékből szedtem össze, amit tudtam. A Bartók Béla Konzervatóriumban, majd a Zeneakadémián a zeneszerzés tan szakra jártam. Ott már igyekeztem megfelelni a korszellemnek,

ezért átvettem a „modern” elvárásokat. Sőt, túl is teljesítettem őket: így Magyarországon elsőként számítógéppel írtam zenét. Ezért kaptam is hideget-meleget mesteremtől, Sугár Rezsőtől. Közben ütőhangszerekre is felvettek, abból diplomáztam elsőként. Diplomakoncertem sikere hozzájárult ahhoz, hogy az Országos Filharmónia ütős és zongoraművész szólistája lettem. Nemsokára – Magyarországon elsőként – ütős szólóesteket adtam, amelyeken számtalan kortárs mű bemutatója mellett modern hangszeren – vibrafonon és marimbán – régi szerzők műveit is előadtam, saját átírataimban. Zeneszerzői tevékenységem változatlanul „haladó” maradt, sőt – konstruktív beállítottságom miatt – új hangrendszer is alkottam. Amikor a Zenetudományi Intézet új technikai eszközeinek segítségével meg is hallgathattam addig csak elméletben létező hangrendszeremet, csalódottan tapasztaltam, hogy az nem embernek való. Hiába jó a

konstrukció, ha nem élvezet hallgatni. Hosszas kísérletezés után végül sikerült úgy átalakítanom a hangrendszeremet, hogy megfeleljen a klasszikus zenében tapasztalható funkció-tonális működésnek. Ez rávezetett engem arra, hogy a konstruktivitas helyett a zene szépsége kell hogy irányítson. Azóta számtalan, lényegében klasszikus darabot írtam új hangrendszeremben. A zene hagyományos területein is alkottam: zeneszerzőként a korai darabjaim után – amelyeket már meg sem bírok hallgatni – egyebek mellett megzenésítettem Arany János *Walesi bárdok* című versét, amelyet a legjelentősebb művemnek tartok. Négy évig írtam, de csak a legvégén hittem el, hogy ezt egyáltalán be lehet fejezni. Írtam kamara- és szólóműveket, kórusműveket, zenekari darabot, három oratóriumot is. *Credo* című leánykarom – a liturgikus megoldás helyett – csakis ezt az egy szót tartalmazza: credo. Ezzel azt a meggyőződésemet fejeztem ki, hogy a hitnek nem a tárgya, hanem a működése a legfontosabb. Előadóként is volt néhány jelentős teljesítményem: vibrafonon, bizonyára a világon elsőként,

eljátszottam Mozart *Üvegharmonika*-kvintettjének üvegharmonika-szólamát, Wagner *Parsifal*-előjátékát pedig – amely nyolcvantagú zenekarra íródott – átírtam és eljátszottam egy szál vibrafonon. Zongorán két alkalommal is eljátszottam Beethoven legnehezebb, „*Hammerklavier*”-szonátáját. Először 19 évesen, majd harminc évvel később. A zene területén több mindennel foglalkoztam ezen kívül is: édesapám műveit koncertsorozatban bemutattam az Óbudai Társaskörben, főleg mint dalkísérő. Játszottam zenekari művek orgonaszólamait, egyszer a világ legnagyobb templomi orgonáján is, Passauban. Különbféle hangszeréken és stílusokban improvizálok, ezenkívül tanítok is. Nem is beszélve a zenén kívüli foglalatosságaimról.

Bizonyára többre vittem volna, ha nem szórom szét magamat. Mégsem vagyok csalódott: miután mindig az új kihívások irányították az életemet, ezeket kellett követnem. Alighanem erre vagyok predesztinálva.

Záborszky Gábor

festő- és grafikusművész (Budapest, 1950. április 17.)

2000 tavaszán fogalmazódott meg véglegesen: amikor hálót borítunk a világra, térben és időben mérőldköveket állítunk, az nem a világ, hanem a mi ügyünk. Ezért talán nem a kétezrediknek nevezett év, hanem a megélt ötven a fontos. Sőt valószínű, hogy ez a szubjektív lét is bír némi meghatározó erővel a világ irányába. Viszonyunk állandó adás és kapás, melyben mindketten változunk.

Mérőldkö volt az *A föld meséi* sorozat nyolc állatfigurája. Sárból, törekből, földszínekből. Ma már minden darab múzeumokban van. Valami nagyon ősi, atavisztikus élmény volt anyagában, szellemében egyaránt. Ebben az időben

láthattam az őseber lascaux-i barlangját, Új-Mexikó indián falvait, a görög szigeteket. Micsoda ereje van a múltnak, milyen erős a meghatározottsága! Sokat tanultam és tanítottam. Meggyőződésem, hogy a világháló, az információs szupersztráda korábban is a tanítás az, amikor egy ember beszélget a másikkal az általa talán jobban ismert dolgokról. Mindig szigorú voltam a diákjaimmal a megismerés terén, de nagy szabadságot biztosítottam a megjelenítéshez.

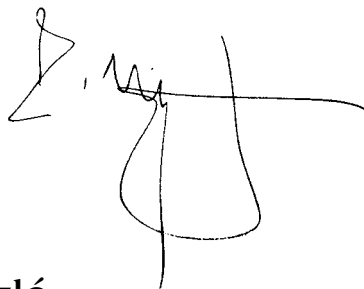
Fiatalon olvastam Borsos Miklós könyvét: *Visszanéztem félutamból*. Szép volt. Szent Ferenc-i panteisztikus életérzés sugárzott belőle. Bár a Balaton mégsem az Égei-tenger, megértettem, hogy a művészet és az élet azonos dolog. Azóta sem hiszek a spekulációban, elvárom a tisztességet és a kíváncsiságot a világ dolgai iránt.

A nyolcvanas évek végén több közös kiállításom volt Jiro Okurával. Így alkalmam volt megismerni egy, az európaiktól idegen, de hozzám közel álló művészi magatartást, mely a kiotói kolostorokat járva egyre inkább érthetővé és egyedül elfogadhatóvá vált. Vajon miért mondta John Cage, hogy a Ryoanji-templom sziklakertjében ezer éve érintetlenül álló sziklák közül az egyik rossz helyen van, és miért fogadta Okura barátom ezt tőle szokatlan megdöbbenéssel? Az elmúlt évtizedekben már kevésbé izgattak a művészet aktuális mozgásai. Inkább a magam és az anyag „jelke” foglalkoztatott. A papír és az egyre jobb papír. Eleinte olyan munkák készültek, melyeken a tárgy nem, csak a lenyomata van jelen. Egy sajátos – van is, meg nincs is – szituáció állt elő. A lét, nemlét határán egyensúlyozó fehér ragyogás. Ezt a „hiányt” társítottam az arany színével. Soha nem használtam az aranyat a gazdagság barbár szimbólumaként. A középkor találmánya: a transzcendentális tér érdekelt. Micsoda realitás! A szem nem tudja bemérni az arany pontos helyzetét, így valóban előáll a meghatározhatatlan, nem e világi tér.

Visszagondolva furcsa rendet vág az élet. Munkáim kezdetben dongaboltotatú pincékben szerepeltek (Pécs, Óbuda, Stockholm). Majd, feljebb kerülve, barokk kolostorok következtek (Róma, Lienz, Frankfurt).

Végül 1998-ban a megrendítő erejű templomtér, Kiscell. Nagy kihívás. Hogy a méreteket növelni tudjam, üvegszállal erősítettem meg a papírmaszszát. Ettől azután új lehetőségek nyíltak. Az eddig csak a síkban működő anyag plasztikussá vált, és közben megőrizte hihetetlen érzékenységét. Ez a közvetlen, földhözragadt érzékiség ütközött az arany, néha az ezüst megfoghatatlan testetlenségével. Végtelenre nyíló kapukat, réseket és súlyos titkokat őrző tekercseket állítottam ki. Annyira együtt szólt a térrel, olyan teljességet adott, hogy sokáig úgy gondoltam, ehhez nincs mit hozzátenni.

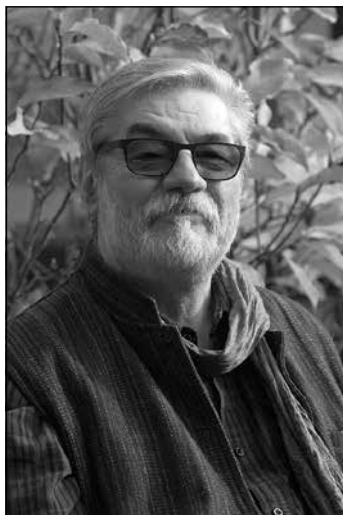
Most Mozart *Varázsfuolája* szól a műteremben, és tavaszodik.

Szentirmai László

művészpedagógus, bábteoretikus (Mezőcsát, 1950. április 19.)

Tehetségemet, képességeimet és a tanuláshoz való lehetőséget – beleértve nemegyszer a szorgalmasabb munkálkodásra való sarkallást is – pedagógus szüleimnek köszönhetem. Jó iskolákba járhattam. Már az elején, majd később a gimnáziumban úgy tartottak számon, mint aki valamivel jobban rajzol, mint a többiek. Felsőfokú tanulmányaim sorát Egerben

kezdtem. Tanáraink – javarészt nagy tudású professzorok – pontosságukkal, példájukkal rajz-földrajz szakos tanárt, pedagógust faragtak belőlem. Friss diplomásként – agrármérnök párommal közösen – Alsóvadászon, Szikszó mellett találtunk mindketten állást. Folytattam a tanulást is, Debrecenben pedagógia szakon újabb,

akkor már egyetemi diplomát szereztem. (Ilyen irányban folytattam tanulmányaimat Budapesten, végül Leuvenben teljesítettem ki.)

A hetvenes években indultam. Akkoriban az iskolai mindennapokat a tananyagcsökkentés jelszava lengte be, az ólomlábban járó esztendőket elvetették a későbbi Nemzeti alaptanterv magvait. Zsolnai Jó-

zsef és számos társa törekvései nyomán megemelkedett – többek között – az ösztöndíjak respektusa is. A táncmozgalom és a véle karon fogva járó, őszinte színeiben felfénylő magyarságismeret olyan határokhoz vezetett, amelyek szinte követelték a kitekintést, az átlépést. A zene, a tánc, a folklór, a dramatikus

népszokások mindannyian a nemes tradíciók módszeres felkutatását követették. Jankovics Marcell és mások kapudöngető alkotásai, általában a magyar film eredményei hihetetlen erővel hatottak mindenkire, akik a hidegháború árnyékában is élvezhették az európai békét, s bár rongyos, de mégis vidám barakkban lakhattak. Kinevettünk a koszos ablakon, de benn módszeresen rakosgattuk azokat a dominókat, amelyek végül hatalmas kigyóként dőltek hasra. Az utolsó kilökte a barakk ajtaját.

Sárospatakinak lenni kicsit rebelisnek lenni is számít. Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona, Rákóczi városában, azokon az utcákon és falak között járhat az ember, ahol pár száz éve a Comenius nevével fémjelzett pedagógiai forradalom magvai kerültek termőföldre. A tradíció és annak az iskolázás általi közvetítése, ami a közművelődéssel, a nyakas felekezettel, a reliigiózussal, a lélekvezetők képzésével forrott egybe – egy egész életutat meg tud határozni.

Debreceni diplomámmal megpályázhattam, és el is nyertem a Sárospataki Tanítóképző egyik tanársegédi állását. A nyolcvanas évek elején tragikus sorsú kollégám, K. József feladatai közül rám osztották a bábjáték oktatását. Az óvodában – ahova a műfaj klasszikus közönsége jár – „nevelési eszköz” a bábu, a játék neve pedig alkalmazott bábjáték. Hamar kiderült számomra, hogy a bábjáték sokkal többet rejt, mint amit a közgondolkodás feltételez róla.

A tanítóképzős tanár, aki vizuális nevelés címen rajzoltat, festet, képeket, plakátokat alkottat meg, előbb-utóbb ráeszmél, hogy a múzeum csendjében a falon lógó művek kíváncsi nézők nélkül kevesebbet érnek. De ha ugyanezek együtt dísz-

letként, nemes muzsikára mozgatott izgó-mozgó-beszélő szoborként alkalmi közönség elé kerülnek, az sokkal gyümölcsözőbb vállalkozás, hisz a néző a jegyvásárlással már felbízott. A sznobokat persze nem kerülhetjük el – bár a Sotheby's sem.

Gyerekkoromban minden év végén vizsga volt. Temérdek fehér és lila orgona s más vágott virágok illata vett körül bennünket. Frissen vasalt ruhánkban, a hátsó sorokba leültetett szülők előtt kivágtuk a rezet. Szavaltunk, énekeltünk – még egy-két matkópélda is becsúszott –, és aztán a végén mindenki boldogan hazament. A nyolcvanas években, a dániai szakmai kirándulásra elcipelt tanítóképzős diákjaimmal ámultan néztük a színháztermet, amely egy óra alatt tornateremmé volt átalakítható, s vissza. Ugyanezt láttuk az NSZK-ban, Hollandiában, a Lajtán túl végiglátogatott Waldorf-intézményekben mindenütt: tudomány és művészet kéz a kézben jár, és egyenrangú félként építi a személyiséget.

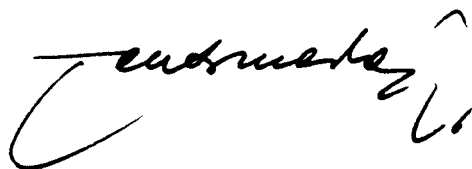
A művészeti nevelési tanszék vezetőjeként – az ország szinte egyetlen ilyen műhelyében – hoztam létre olyan közeget, amely szinte kikövetelte a dráma-, a képző-, a tánc- és zeneművészet egybeolvasztottságban való szemléletét. A példát a Makovecz Imre megálmodta Művelődési Házba a Földöt kontinenséről két évente összekürtölt kamara-bábszínházak, szőlőjátékosok erősítették. Negyed századon át élt a *Zsákomban a bábom* nemzetközi fesztivál. Szinte kötelező lett összegyűjteni, rendszerezni, elméletét tekintve teóriává keretezni azt, ami a legutóbbi huszonöt évemet kitöltötte. Hetvenévesen ma is írom, rajzolom, hirdetem a színi, a rituális, a tradícióban gyökerező cselekedetek – abban és ott is a bábjáték – fontosságát.

A tanító- és óvopedagógus-képzésben művészpédagógusként igyekeztem a felnövekedő új pedagógusgenerációk hasznára lenni. Ez a látás, a gondos megfigyelés, a kutató elemzés, az értelmező és alapos ábrázolás, az (ön)kifejezés néhány formájára – rajzolás-festés-tárgyalkotásra, no és a bábkészítésre – épül. Cölöpjei a művészetpedagógia, a művészetlélektan, a képességfejlesztő alapállású metodikák, amelyekhez az alkalmazott bábjáték, a tartalmas drámajáték, a tárgyalkotó népművészet és a néprajz területéről válogatott javak organikus együttese járul. A Sárospataki Tanítóképző művészeti nevelési tanszéke egy ritka kincs volt a magyar pedagógusképzés területén. Másutt mindenki azon dolgozott, hogy különálló ének-zene, rajz vagy éppen dráma tanszék jöjjön létre – amolyan zseb-tanárképzőcskéik. Tanszékvezetőként azon dolgoztam, hogy a számos jó művészpédagógus közössége együtt maradjon és integrált teammunkát végezzen. Tanítsa a következő pedagógusgenerációkat a nemzeti hagyaték értékére, közvetítse, szeretesse meg a megőrzött önazonosságunk kincsét érő erejét.

Az iskolázás nem kedvez a magyarságtudatnak. A butykosok, a szuszékok a többi tárggyal együtt elementek a rajzórára. A népmesék és balladák, a magyarórákra száműzött dramatikus népszokások gyöngyszemei hullanak porba, ha a magyartanár olyan. A népdal Kodály kottáiba kötözve igyekszik élve átbukdácsolni az énekórákon, néptáncoktatás is csak ott van, ahol a tornatanár úgy akarja... Széttépetett, felnegyeltetett a népművészet, mint annak idején Koppány. Az a tragédia, hogy – akárcsak ő – a népművészet is, benne a magyarság tiszta tartalmával – belehal ebbe.

Állami díjas pedagógusnak nem lehet készülni. Csak ha a kívülről szemlélődők úgy találják, akkor lehet azzá az ember. De csakis úgy, ha konokul haladt a hiteles értékek felé, ha minden idegével, tetteivel át akarta adni, amit kapott vagy szerzett vagy kitalált vagy összekombinált. 2008-ban *„a magyar neveléstudomány eredményeinek felhasználása területén kiemelkedő tevékenységet folytató pedagógusi és neveléstudományi kutatómunkának elismeréseként”* a Kiss Árpád-díjat vehettem át. Nem vagyunk túl sokan.

Hiszem és vallom, hogy csak a mindennapi valóságos életben, kreatívan, újszerűen használható ismeretek és a velük kigyakorlott képességek a valódi kincsek. Ami a jórészt hazug médiából híg áradatként ömlik ránk, gyermekeinkre és tanítványainkra, az csakis a magunkból kibányászott, originális termékkel ellentételezhető – legyen az bármi: egy grafika, egy gondosan nevelt cserép virág, egy új tankönyv, egy saját kézzel varrt bábu... Bármí, ami pénzért boltban (még) nem kapható. Ezért a jó, értéképítő iskolázás nem nélkülözheti a „művésztanárt”. Remélhetőleg kihallani a háttérből azt a többszólamú kórust, amelyekben a rajztanár, a bábtervező, a dramaturg, a pszichológus, a lélekvezető az értékekért aggódók hangján szól. Az életet nem lehet betöltetlenül hagyni – az unalom veszélyes. Az élet finom rezdüléseire *érzéketlen*, a reklám diktálta kényelem karjaiban vergődő, fogyasztóvá idomított tömegek potenciálisan életveszélyesek.

Bárász Péter

matematikus, szak- és műfordító (Budapest, 1950. április 20.)

Végzős hallgatóként könnyű úgy határozni, hogy abban az országban akarsz tovább élni, ahol egyetemre jársz már hatodik éve. Félreértés ne essék: nem igazán sajnálom, annak ellenére sem, hogy később jöttek a meglepetések. Elsőnek az, hogy 300 kilométeres körzetemben nincs több magyar. (Na jó, pár év múlva került egy, illetve később még egy.)

Csupa jól fizető állásom volt (összesen négy), de mindig kerestem (és találtam) hozzá mellékeket, így aztán sokkal többet használtam azt a néhány nyelvet, amit tudok, mint a matekot. Jó-e, rossz-e ez, nem tudom, de tény, hogy így lettem hetvenéves koromra az, aki.

Úgy kezdődött, hogy ahányszor csak magyar ember „akadt az utamba” itt, Belaruszban, én mindig örömmel segítettem – az említettek túlnyomó többsége úgy talált rám, hogy nyelv- és/vagy helyismerettel rendelkező valakire volt szüksége. Így kezdtem immár hivatásszerűen tolmácsolni... Közben, de ettől függetlenül, foglalkoztam különféle szakfordításokkal: mikor mire kaptam megbízást, egyszer-kétszer akár még tök ismeretlen nyelvből is – mondván, hogy viszonylag sok nyelvemmel bizonyára jobban kezelek egy szótárt és értelmezek egy nyelvtani szerkezetet, mint aki használhatóan nem tud egyetlen idegen nyelvet sem.

Ahogy egyre kevesebb, végül nulla lett a szerethető az államban, úgy kedveltem meg egyre inkább Belarusz történelmét (no, nem a szovjetet) és kultúráját. Hogyan, milyen apropóból lett ebből a műfordítás, ezt már sokszor elmondtam/leírtam, most a korlátozott volumen miatt nem ismételtem meg. A lényeg az, hogy megtaláltam a helyemet: ismereteket terjesztek egy, a magyarok túlnyomó többsége számára vadidegen országról, kultúrájáról/nyelvről/történelméről, amely olyannyira ismeretlen, hogy még a nevét sem tudják/akarják sokan megtanulni. Rendszeresen kell például azt magyaráznom, hogy miért helytelen és miért sértő a „fehérorosz” kifejezés az öntudatos belaruszok számára. Őszintén szólva, ez a népszerűsítés a műfordításból indult, de mára a helyzet megfordult: a műfordítás lett a Belarusszal kapcsolatos tevékenységem egyik – tagadhatatlanul a jelentősebb – része.

Eljött az ideje, hogy Belaruszt megismertessem Magyarországgal, legalább valamennyire. Lennének ehhez itteni partnereim, de sajnos egyelőre nincs senki, aki pénzt biztosítana hozzá. Sebaj, ami késik, nem múlik...

Gryllus Dániel

zeneszerző, előadóművész (Budapest, 1950. április 23.)

Mikor Samu fiam kicsi volt, nagymamájával beszélgettek:

– Ha meghalok, te fogod örökölni a zongorát.

– De én nem akarom, hogy meghalj!

– Márpedig ez az élet rendje, az ember megszületik, egy idő után oviba jár, aztán iskolába, felnő, dolgozik, aztán megöregszik és meghal.

– Akkor én nem akarok iskolába járni!

Logikus válasz, idejében meg kell állítani a dolgot, és akkor megelőzzük a bonyodalmakat. Felnőttként persze jól lehet rajta mulatni, de bárhogy szeretnénk megszakítani a folyamatot, sajna nem tudjuk. Én is elértem az öregkor határát (vagy már túl is vagyok a határvonalon).

Óvodába nem jártam, mert velünk lakott a nagymamám. Iskolába igen, a Kodály Zoltán koncepciója szerint tanító Lorántffy ének-zeneibe, aztán a Móricz-gimnáziumba, majd a Műegyetemre, ott diplomáztam 1975-ben szerkezet-építőmérnöki szakon. Nem tudom, milyen mérnök lettem volna, mert nem mentem soha állásba, a diáktársaim segítségével talán nem is végeztem volna el az egyetemet, mert mással voltam elfoglalva. 1969-ben megalakítottuk a Kaláka együttest Mikó Pistával, Vilmos öcsémmel, 1972-ben pedig megnősültem. A kettőnek látszólag nincs köze egymáshoz, de mégis. Ha nem lett volna Kaláka, nem ismerkedtem volna

meg egy színházi felkérés kapcsán Kóváry Katalin rendezővel, későbbi gyermekeim mamájával, és ha nem kötjük össze az életünket, talán a Kalákából sem lett volna az, ami, egy költészetet hitelesen zenébe átültető csapat.

Persze a muzsika korábban kezdődött. Mamám zongorázott, nagypapáéknál, akikkel egy házban laktunk, hétvégén vonósné-

gyest hallgattunk, előbb én is zongorázni kezdtem, később klarinétozni tanultam, a zeneiben mindennap volt énekóra, sokat szerepeltünk iskolai kórusokkal is. De kórus volt a Deák téri templomban is, a Lutheránia, ahol gyerekkorom óta énekeltünk a szüleimmel, öcsémmel. Itt, a Deák téri evangélikus templomban volt az esküvőnk is, ahol az oltárnál Keken András lelkész azt mondta, nektek együtt kell dolgoznotok. Nagyon fontosat mondott, igazolhatja a 48 éves házasság és az 50 éves Kaláka.

Az életem további része nagyon mozgalmasan telt, pedig nagyjából ugyanazt csináltuk, énekeltünk, zenéltünk. Eljutottunk negyven-egynéhány országba, énekeltük több mint háromszáz költő verseit, muzsikáltunk sok rajzfilmzenét (a legfontosabbak a *Magyar népmesék*), jóval túl vagyunk már a tízezredik koncerten. Játsszunk irodalmi esteket, gyerekműsorokat, koncerteket mindenfelé. Vannak olyan költők is, akik munkáiból teljes kiad-

ványra valót énekelünk. A névsor: Kányádi Sándor, Weöres Sándor, Kosztolányi, Arany János, Szabó Lőrinc, Villon, Jeszenyin, József Attila, Tamkó Sirató Károly. Készültek tematikus anyagok is, állatokról, madarokról, káracsnyírról. A felsorolással felhagyok, akit érdekel a teljes lista munkáinkról, koncertjeinkről, ajánlom, nézze meg a www.kalaka.hu honlapunkat.

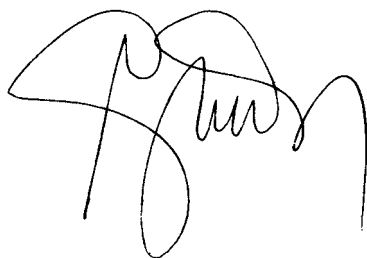
A zenekarban általában fúvós hangszereken játszom, de nagyon kedvelem a citerát is. Amikor egyedül énekelek, citerával kísérem. Valamikor a hetvenes évek elején vettem az első hangszeremet Bársony Mihálytól, és kezdtem citerás dalokat írni. Talán életem legfontosabb lemeze lett *A teljesség felé*. Weöres Sándor költői prózájának mondataira írtam. Meg is jelent a költő 75. születésnapjára. Büszkén vittem a kiadványt Sanyi bácsinak, aki örömmel hallgatta, és utána azt mondta, sok kimaradt belőle, de a lényege benne van. Ezt, az első szólólemezemet hangszerelte meg Samu fiam a barátaimból álló húszfős csapattal, hatvanadik születésnapom alkalmából ajándékként, és remélem (ha a vírus is így akarja), a hetvenedikén is elhangzik. Fontos citerás lemezem a *Pál apostol – dalok Pál levelei szerint* Sumonyi Zoltán verseire. Több százszor énekeltem már harminc év alatt különböző felekezeti templomokban, koncertteremben, színházban. Mikor írtam, nem tudtam, hogy egy bibliai sorozat első darabja született meg, követte a *Hegyi Beszéd*, a két zsoltár-lemez és a *Tíz példázat*.

Azt hiszem, nem leltározom tovább a dolgaimat, pedig még itt vannak az általam alapított fesztiválok, a Gryllus Kiadó, a turnészervezés,

a Kaláka Zenebolt, és itt vannak a tervek, amelyekről, remélem, majd akkor értesül az olvasó, amikor megvalósulnak.

Nagyon sokat köszönhetek a muzsikálásnak. Megtapasztalhattam, hogy nincs több magyarság, csak egy, éljen bár az ember itthon, a környező országokban vagy messzi túl a tengeren. Megélhettem, hogy bármelyik felekezeti templomába megyek, mindenhol szeretetet kapok. Megismerhettem más népek kultúráját, ételeit, énekeit, ha felszínesen is, de közelről.

Mamám már 96 éves. Kata még mindig, ha nehezen is, de elviseli, hogy nem tudok leállni, és persze folytatódik az „együtt dolgozás”. Samunak van zongorája, ő Bécsben zeneszerzést tanít, és nagy örömmel, örökölte apja szervezőkészségét, amit összhangba tud hozni az alkotói munkásságával. Bizonyíték erre az évente januárban zajló, remek *Átlátszó Hang* fesztivál. Színésznő Dorka lányom a sok hazai és külföldi siker után most nem nagyon tud filmezni, utazni ebben a lefékezett életben, de amúgy is inkább a jövővel van elfoglalva, babát vár... a harmadik unokámat. Tóbiás és Soma, mintha nem is unokatestvérek lennének, egy húron pendülnek, és nagyokat hancúroznak, ha lehetőségük adódik rá. Tóbi még kicsi korában így nevezett el: apajó, ami talán a nagyapó valamilyen változata. Azóta így szólít a család. Persze a mamám kivétel, ő most is így hív: Danika.

Csák Gyöngyi

író, költő (Kisvaszar, 1950. április 28.)

Örömmel fogadtam a Napút főszerkesztőjétől kapott felkérést, hogy írjak magamról, az elmúlt 70 évről valami összegzésfélért. Nem gondoltam, hogy fejtörést okozhat a megtisztelő feladat, hiszen verseimben élek, verseimben vallok a világhoz, környezetemhez fűződő viszonyomról.

A véletlenek játszottak szerepet az életemben. Ilyen véletlenszerű a fogantatásom: ha 1949-ben apám kubikosbrigádjával nem vetődik el az Alföldről a komlói út építése okán a falunkba, majd pedig három hónapi felületes ismeretség után nem veszi feleségül

15 éves leendő anyámat, nem születek bele egy konfliktusokkal teli, szegény családba. Szüleim jó és dolgozó emberek voltak, talán boldogabban élhettek volna egy hozzájuk illő társ oldalán.

Két öcsémmel korán megtanultunk szorgoskodni, dolgozni, nem ülhetünk tétlenül, ha nem végeztünk a napi munkával a földeken, nem mehettünk játszani a szomszéd gyerekekkel. A háromgenerációs családban megtanultuk az alapvető erkölcsi normákat, nem beszélhettünk vissza, nem hazudhattunk, mert nagyanyám azt mondta, hogy parazsat tesznek a hazugok nyelvére. Tiszteltük az idősebbeket, felelősek voltunk a kisebbekért, a rászorulókéért. Nem ajnároztak minket, a jól végzett munkáért megdicsértek, a hibáinkért büntettek. Beteges gyerek voltam, szerettem beteg lenni, ilyenkor nagy csend volt a házban, apám is visszafogta magát, ha felöntött a garatra, nagyanyám régi történeteket mesélt, anyám meg a szomszédoktól, könyvtárból hozott könyvekből olvasott. Később, mikor megtanultam olvasni, a magam ura lettem, faltam a könyveket; már akkor tudtam, hogy csak költő lehetek, hiszen göthös vagyok, és templomegere-szegény.

Nagyszerű tanítómnak és tanárainknak köszönhettem, hogy Dombóvárra mehettem gimnáziumba, ahol nagy tudású pedagógusegyéniségek tanítottak, osztálytársaimban összetartó, szerető közösségre leltem. Rendező szerettem volna lenni, de esélytelennek éreztem a felvételemet, ám hogy a kultúra közelébe legyek, Szombathelyre, népművelő-könyvtárosi szakra jelentkeztem. A sikertelen felvételi után dolgoznom kellett, nagy emberélményt jelentett a Felsőkövesd-pusztán, képesítés nélküli nevelőként eltöltött néhány évem. Életem legboldogabb, leghatékonyabb időszakának tekintem. Mivel pályaválasztási tervem meghiúsult, itt tapasztaltam meg, hogy a tanító az rendező és színész is egy személyben, a gyerek pedig a leghálásabb közönség. A tanítást választottam hivatásomul, levelező tagozaton, asszonyként végeztem el a főiskolát Kaposváron. Fordulatos, mesebeli elemekkel átszőtt életem eseményeit évek óta készülő, *Létmorzsák* című könyvemben igyekszem feldolgozni. Hogy jutottam el Kisvaszarról, a varázslatos Baranya megyei zsákfaluból 1974-ben Budapest-

re a XVII. kerületben állást keresni és találni. Hogy tudtam új munkahelyemen asszimilálódni, és 33 évig dolgozni, tanítóként, majd 23 évig igazgatóhelyettesként, innen vonulni nyugdíjba 2007-ben. Hány megpróbáltatás várt még rám a válásom után? Hogy sikerült egyszemélyes családfenntartóként helytállnom, a nyári szünetek nagy részét takarítással töltenem, és nőttek a fiaim, mert az egy pedagóguskereset kevésnek bizonyult.

Az állandó pörgésben gyorsan teltek az évek, közben folyamatosan írtam. Hogy sikerült, húszéves késéssel, kortársak nélkül, a bolytól leszakadt hangyaként kiadatni első soványka könyvecskémet a Littera Nova Kiadónál, ezután még nyolc kötetet a nagylelkű mecénatúra segítségével. 2013 óta a Magyar Írószövetség tagja vagyok. Nem tartozom a sikeres költők közé, nem törleszkedtem; ahol a szerkesztők nem fogadtak kellő tisztelettel, ott nem kopogtattam többé. Szerencsére vannak folyóiratok és segítő szerkesztők, akik számítanak írásaimra (a készülő könyvemben a mai irodalomról és szerkesztőségekről is szót ejtek).

Hogy összegezném az elmúlt 70 évet? Sikerült a legnehezebb élethelyzeteket megoldanom, súlyos betegségeimből felépülnöm, felnevelnem gyermekeimet; megmaradt a lélektisztító, gyógyító írás, és ma is lételemként kezelem. Prózakkal is próbálkoztam és próbálkozom, az idén kerül kiadásra az első prózakötetem. Csodálatos költő barátaim elhaltak mellőlem, nehezen dolgozom fel a hiányukat. A gáncsolók mellett ők voltak a segítők: Nadasdi Éva, Kinde Annamária, Botár Attila, Simándi Ágnes és Gyimesi László, aki idén távozott az élők sorából.

*„Gazdag vagyok,
saját temetővel, sok temetetlen holttal,
közéjük feledkezem lenni,
ne felejtsem el, mit is akartam.”*

Egyetlenként a Bánkúti Miklós-díjat a Napsziget Alapítványtól kaptam.

Távolodó

*Ezek a mérföldkövek,
bebalzsamozott holttestek:
megvalósítatlanjaim.*

*A meggömböcsített fákat nézem,
eleven felszólításként kísérem:
ne szaporítsam jóvátehetetlenjeim.*

Asztrik Gyöngyösi

Valló Péter

rendező (Budapest, 1950. április 30.)

„Mindig derűvel” – írja Szondi szerkesztő úr számtalan e-mail-jének számtalan zárósorában, amivel – gondolom, nemcsak engem – lankadatlanul arra ösztökél, arra buzdít, hogy adjam már le „derűs” cikkek-kémet az idén hetvenévesek antológiájába. Számomra – bár ezt ő bizonyára nem sejtí – nagy visszatartó ereje

van ennek a szlogennek. Ezért is késlekedek. Nem tudom, mit kezdjek ezzel a bizonyos „mindigderűvel” fogalommal, jelenséggel, hittel, viccel stb.

Nemhogy most, hetvenévesen nem érzek derűt, ami nyilván érthető, de nagyon visszagondolva, nem is éreztem soha. Fiatalon se. Azt hiszem, nem is tudom, mi az. Persze irodalmilag, színházilag stb. tudom, tudok rendezni „derűs jeleneteket”, tudom instrukcióba adni a színészeknek, hogy „derűsen”, de mint érzelmi állapotot, mint „világszemléleti státuszt”, nem hiszem, hogy átéltem valaha. És sem apámra, sem nagyapámra nem emlékszem, hogy valaha is derűsek lettek volna. Sokszor neveltünk, sokszor sírtunk mi mind. Sokszor keseregünk, sokszor vicceltünk. Élünk – jól-rosszul, ahogy lehetett. De hogy derűsen?! És ha így folytatódik minden tovább, alig hiszem, hogy a fiamnak vagy a lányaimnak lenne bármiféle kicsi esélye arra a bizonyos derűre, bármikor a jövőben.

Nálam biztosan sokan beszélnek jobban a magyart, Arany János gyönyö-

Fotó: Szkárosy Zsuzsa

rú nyelvét, de a derű fogalma, azt hiszem, valamiféle nyugodt, folyamatos, a dolgokat megengedő, szelíd mosollyal konstatáló, csendes, félig-meddig boldog állapotot takar. Valami elégedettségféléseget. Valami lassú, anekdotikus, pipafüstös, nem keserves rezignációt. Az elviselhetetlen állapotokon való szelíd felülemelkedést.

A folyamatos atrocitásokkal szembeni bölcs, nem fájó megadást. Az ország, a nemzet, a világ, a hivatás, a saját család, a koalák, az éneklő kutyák során való nem aggodalmaskodást stb. Most – ha nem bánják – ennél pontosabb definíciónak nem nézek utána sem az értelmező szótárban, sem az etimológiáiban. (Bár lehet, hogy a szamojéd vagy az indoeurópai derű fogalmát át tudnám élni.)

Az Úr 2020. esztendejében pedig ezen állapotra nem hiszem, hogy bármi ok is lenne. És nem volt a kétezertizenkilencedikben sem, és ha így megy tovább, nem lesz a kétezertizegyedikben sem.

Persze azon kívül, hogy még mindig élek, és nincs semmi komolyabb bajom (legalábbis ezen írás gépelésének pillanatában még nincs tudomásom róla), még koronavírusos sem voltam, és a családom minden tagja is egészségesnek tűnik, és még elvagyunk anyagilag (se fent, se lent – a legjobb helyen), és irányomban semmilyen komoly rokonszenvről, illetve semmilyen komoly üldöztetés-

ről nem tudok (magyarán: mintha a világon se lennék – a legeslegjobb), és valamennyit még megőriztem ifjúkorom szellemi igényeiből, és szinte semmit annak reményeiből (ezt az adományt nem is tudom, kinek köszönjem meg), és még mindig van munkám és dolgozom – nem tudom, hogy ezeken kívül miért is kellene derűsnek lennem.

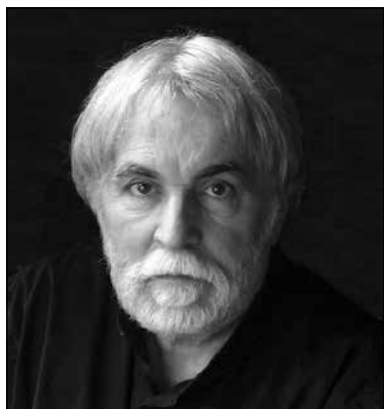
Bár lehet, hogy Szondi szerkesztő úr pont ezen dolgok összességére

gondol, mikor azt a bizonyos „mindigderűvel”-t leírja. Hívjuk inkább úgy: „soharosszabbat”, „ennéllejjebbne”, „csakneromoljon” stb. És akkor már tudom is, miről van szó – és már el is tudok kezdeni értekezni arról: milyen hetvenévesnek lenni.

Hegedűs 2 László

képzőművész, fotóművész, filmrendező (Nagyhalász, 1950. május 4.)

1950-ben született Nagyhalászon. 1968-ban Pécsen elvégezte a Művészeti Gimnáziumot, majd 1970-ben Budapesten a Kirakatrendező Iskolát. 1973 és 1986 között a Pannónia Filmstúdióban filmgrafikákat tervez, filmeket rendez. 1976 Magyar Iparművészeti Főiskola (befejezetlen). 1980-tól rendszeresen vesz részt hazai és nemzetközi kiállításokon, filmfesztiválokon. Egyedüliként, tagja a három országos vizuális művészeti szervezetnek, a Magyar Képzőművészek Szövetségének, a Magyar Fotóművészek Szövetségének, a Magyar Filmművészek Szövetségének, valamint a Magyar Filmakadémiának. A Magyar

Művészeti Akadémia köztestületi tagja. Állami díjak: Munkácsy-díj, 2002, Balázs Béla-díj, 2009, városi díj, 2005. Deák Dénes-díj, megyei díj, 2006, Prima fődíj, 2016 Nagyhalász díszpolgára. <http://h21.hu/wp/>

(Az utolsó osztálytalálkozó.) Valahol a hegyek között vezetett egy út, ahhoz a házhoz, ahol korábban az osztálytalálkozók voltak. Ez a hely napfényes időben, madártávlatból is tisztán látható volt. A kanyargós utat követve, a karjaimat T alakban tartva, egyre lejjebb ereszkedtem. Enyhén előrehajolva, jobbra-balra fordulva kerestem azt a helyet, ahol földet érhetek. Az egyik kezemben görbe botot, a másikban pedig egy fehér, zománcozott ételhordót tartottam. A bottal a leszállóhely irányába mutatva lassan leereszkedtem, és az enyhe emelkedőn elindultam a ház terasza felé, ahol egy fehér abrosszal borított, hosszú asztal volt székekkel körülvéve. Csend borított be mindent. A napfény és az enyhe szellő a falombok leveleinek abroszra vetett árnyékával

játszott. A botot az egyik szék háttámlájára akasztottam, miközben az ételhordót az asztalra tettem. Leültem. Tik-tak. Alkonyodni kezdett. Egy lámpa lógott az asztal fölött. Ahogy sötétedett, úgy erősödött a fénye. Az ételhordó árnyéka egyre kontrasztosabbá vált. Közelebb húztam magamhoz, majd kis idő után az edényeket összefogó rögzítő pántot kiakasztottam, és leemeltem a tetejét. Lassan deformálódni kezdett a csend. Az iskolai tanórák közötti szünet zsvajgására emlékeztető hangok áradtak szét az ételhordóból, majd újra csend lett. Tik-tak. A széket hátracsúsztatva felálltam, megfogtam a szék támlájára tett botot, és elindultam arra a helyre, ahol leszálltam. Odaérve a karjaimat T alakban kitarva, a bottal felfelé mutatva emelkedni kezdtem. Eközben a székem az asztalnál lassan visszatolódott. Az erdei úton egy kis busz közeledett a házhoz. Egy fiú az ablakon kihajolva felém mutatott. Tik-tak, tik-tak.

Ungedra "2"

Pokol Béla

jogtudós, politológus (Záhony, 1950. május 7.)

Jogászvégtetséggel, eleinte filozófiai, majd szociológiai érdeklődéssel már több mint harmincöt éve a politológia tanszéken vagyok az ELTE jogi karán, de ezt a szűk kötöttséget csak úgy tudtam elviselni, hogy mellette 1991–2018 között Szegeden a jogelmélet és a szociológia

tanszékvezető professzora voltam, és egy ideig ezek mellett 1991–1998 között még Miskolcon is a szociológia és a politológia tanszékvezető professzoraként tevékenykedtem. Csak a tantárgyaim nagyelőadásait tartottam személyesen mindhárom helyen, így összesen nem volt több órá a három egyetemen, mint hat–nyolc óra hetente, és alapvetően kutató voltam az ed-

dig 43 éves egyetemi pályafutásom során.

Ehhez a mintát már egyetemi pályafutásom első éveiben a német Niklas Luhmanntól kaptam, aki mellett a nyolcvanas években a Humboldt Alapítvány révén két évet töltöttem ösztöndíjasként tanulmányúton. Tőle tanultam: ha lehet,

semmilyen egyetemi vezető pozíció, kevés oktatás, és minden időt a tudományos kutatásra fordítani.

Ahogy lehetett, ezt követtem aztán én is itthon, és bár a tanszékvezetést nem lehetett megúszni, de ennek adminisztratív terheit mindig átadtam a helyetteseimnek. Kutatásaimat így a jogelmélet és a jogtörténet egyes nagy témaköreitől kezdve a szocioló-

giaelméletek nagy életműveinek feldolgozásán át a politikai szociológia, a tudományszociológia és a jogszociológia részletes elemzéséig folytattam, de egy-egy kötet erejéig és az erre töltött egy-két éves kutatási időre feltérképeztem Európa demográfiai összeroppanási tendenciáit, nem függetlenül a nők anyaszereptől való eltávolodásától.

Ehhez az utam a közmorál félresöpri tendenciájának feltérképezésén át vezetett, melyet az 1800-as évek elejétől főként a kanti morálmélet nyomán láttam kimutathatónak a *Morálfilozófiai vizsgálódások* című kötetemben. Az elmúlt években hosszabb időt töltöttem a mesterséges intelligencia teljes társadalmat átalakító hatásainak elemzésével is, és a mai kezdetek után a mesterséges intelligencia társadalmának eljövetelet térképeztem fel, annak minden áldásával és óriási veszélyeivel.

Ezek mellett belekeveredtem az országos politikába is, és egy ciklusra országgyűlési képviselő voltam 1998–2002 között, az aktivista alkotmánybíráskodás elleni kitartó kritikáim révén pedig 2011-ben alkotmánybírónak is megválasztottak 12

évre, amit 2023-ig töltök még be. Ez utóbbi aztán – a döntési munka begyakorlása adta könnyítés révén – jó alkalmat teremtett számomra a kutatáshoz, hogy a világ nagy részén az utóbbi negyven évben elterjedt és egyre nagyobb hatalmat jelentő alkotmánybíráskodásnak a demokráciát sok helyen háttérbe toló tendenciáit és kiváltó okait megértsem. E kutatások eredményeként írtam az elmúlt néhány évben több kötetben a jurisztokrácia kritikáját, és mivel ez sok országban problémát jelent, ezt német és angol nyelven is több kötetben kiadták, illetve kiadásuk folyamatban van. Ezekkel együtt összesen eddig 55 kötetem jelent meg, ezen belül hat angol nyelven, négy német nyelven, és két kötetem spanyolul is megjelent.

Bízom benne, hogy szellemi tevékenységemmel a tudományon túl hatni tudtam a szellemi életben, a hazai politikai nyilvánosságban a nemzetállami demokratikus szerveződés melletti kiállásommal mind az Európai Unión belül a szuverenitás megtartásának erőit támogatva, mind a jurisztokráciával szembeni kritikákkal a demokrácia megtartása felé. De majd az utókor eldönti ezt.

Rentsch Piroska

író, költő (Püspökladány, 1950. május 9.)

Egy sár és por lepte – az elmúlt hetven év alatt városi rangra emelkedett, abban a nehéz időkből embert próbáló szegénységgel küszködő – alföldi faluban, Püspökladányban születtem.

Vallom, hogy a szegénység a legjobb tanítómester. Elégedettségre, becsületre tanít. Sarkig nyitja a fogékony lelkeket és a látni akaró szemeket. Így tett velem is. Hálás vagyok érte. A nélkülözések ellenére sikerült felépítenem az életemet. Igaz, körülményeim miatt gyerekkorom vágya, hogy régész vagy orvos lehessen, hogy tanulhassak, nem valósulhatott meg, de az évek során mindkettőhöz sikerült közel kerülnöm. Egészségügyi végzettségem a betegek gyógyításával, írói tevékenységem pedig a múlt, a korok feltárásával teljesedett, teljesedik be.

Gyerekkoromban az eke kiszántotta cserepeket gyűjtöttem és sikáltam tisztára, ma a szavakkal teszem ugyanazt. Három gyermekemmel együtt így lett teljes az életem.

(Gyerekkorom „korrajzát” a *Szelíd ég alatt* című regényem örökítette meg, amely a többi regényemmel és kötetemmel együtt ingyenesen kikölcsönözhető a Magyar Elektronikus Könyvtárból.)

Közel húsz évig éltem Németországban. Az 1999-ben Németországban megjelent könyvem jelen volt a frankfurti könyvvásáron. 2000-ben a chicagói könyvvásáron is részt vettem. Íróként először a Kürschners Deutscher Literatur-Kalender 2000–2001. évfolyamában jelentem meg, majd 2002-től a Deutsches Schriftsteller Lexikonban is.

Olvasmányaim és utazásaim során megismertem idegen kultúrákat. Eljutottam Amerikába, Kanadába, számos európai országba. Rövid látogatást tettem az Északi-sarkon és Ázsiában is. Afrikában három hónapot töltöttem. Volt időm belelátni a fekete kontinens életébe, nyomorába, megismerni az ott élő emberek sanyarú, de lélekemelő világát. Nincs semmijük, és mégis vidámak, boldogok, elégedettek. Ők még tudnak örülni... (A *Három hónap letöltendő* című regényem próbálja bemutatni az ott élőket és az európai ember számára nem éppen veszélytelen vállalkozásom napjait.) Ott-tartózkodásom során több mint ötszáz fotót készítettem, amelyekből körülbelül hetvenet *Afrikai arcok és életképek* címmel önálló kiállítások során már hét alkalommal mutattam be. További célom minél több embertársammal előadások és kiállítások formájában megismertetni a tőlünk oly távol élő és évszázadokkal lemaradt emberek életét, hétköznapjait. Így próbálok rajtuk segíteni, hogy megmutatom őket. Úgy vélem, a képek láttán van min elgondolkodnunk...

Mozgalmas 70 évet tudhatok magam mögött.

Életem jól és rosszul megélt hozadékát is ajándéknak tekintem. Tisztelem az életet és a tudást. Ez utóbbiból igyekszem még minél többet begyűjteni. Vallom, hogy az olvasás a legnemesebb tudást nyújtó foglalatosság.

A napokban kezembe akadt egy közel százéves kis könyvecske. Ebből idézek, és egyben üzenek a kedves olvasóknak: „Fogadd a magyar írók ajándékát, azokét, akik lelkük gyönggyé nemesült könnyeit csillantják eléd, hogy gyönyörködj bennük, szeresd őket és tanulj tőlük szeretetet!”

Borgó

képzőművész (Marosvásárhely, Románia, 1950. május 10.)

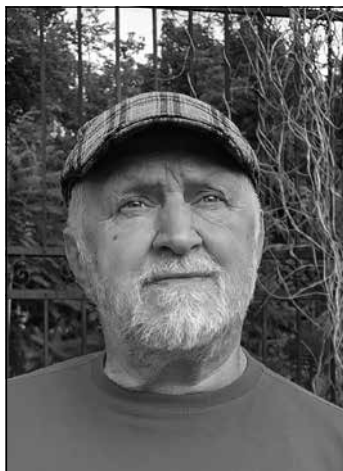
Ajánló az Önkéntes Bugyorlakó létének lehetséges megismerése és megértése céljából.

Találkozunk majd: világbékeidő után. Szerdán. Esetleg. Bugyor: nincs. (?) Sem annak a lakója nem létezik már. (?)

Pláne önkéntes. (?) Majd kiderül. Majd.

Kezdjük az elejéről. A jelen mondat egy nem létező vala-

mi apokrif lenyomata csupán. Legyen mondjuk: tény. Tény bizony. Tetszik, nem tetszik. Annak a ténye, hogy használunk szavakat, amelyek valahogyan megragadtak bennünk, de gyakorlatilag már majdnem elveszítették mindenüket. Itt libegnek közöttünk, mint valami aranyérmes bor, amelyet soha meg sem ittunk. Csak a márkája ismert. Legyen az a miénk. És micso-da fogva tartó íz, zamatok... Hallomásból. Vagy talán, mint valami vízenjáró boszorkány, aki nem merül el. Na

ilyen a BUGYOR szavunk és annak az esetleges önkéntes lakója.

Pedig mindketten valóban léteztek.

Most csak homályos fogalmak, de az időket visszapergetve pontos tárgyi és személyi azonosságuk is volt. Ó, azok az idők, azok az idők...

Ott és akkor, olyan céllal találták ki jelen bugyunkat (és fondorlattel ácsolták össze),

hogy ha alkalom kínálkozott rá, az a személyiséget kényszerűen szabadítsa fel saját tudatától. Illetve önmagától. Ez volt az eredeti rendeltetése. És bizony bőven akadt az ilyesmire alkalom.

Maga a bugyor ácsolata, mai képzeteink szerint, inkább hasonlított egy kicicomázott falusi budihoz.

Aztán, jóval később, a humanista szellemiség lassan, de fokozatosan torlódó feledésbe száműzte a fizikai valóságból ezt a tárgyat, amelyet a

kárhozandó lelkek örök gyötrelmének elkerülése céljából hozott létre az emberi elme.

Rövidecske gyötrelmem a földi élet hirtelen és egyáltalán nem önkéntes befejezésére, abból a biztos megtisztulást célzó gyakorlatból, hogy majd ODAÁT minden kiegyenlítődik. Majd.

Kérem szépen: az értelmező szótár abban nem téved, hogy itt valamilyen útról van szó. Valaki pontosan a bugyorról vagy általa bandukol épp valahova. De nem kirándul, vagy nem épp jókedvűből teszi. Bugyrát a vállára veti, és halad: valamerre. Az ilyen valami más bugyor.

Hát akkor szóljunk A BUGYORRÓL.

Az inkvizíció egyik eszköze volt valakinek (bárkinek) a sátánnal való szövetsége kikényszerített bevallására. Természetesen ez a bevallás egy kis segítséggel, majdnem önkéntesen történt. Szóval: összeácsoltak egy szekrényyszerű deszkaépítményt, amelybe kívülről tűhegyes és borotvaélesre fent acélpengéket vertek be, oly módon, hogy ezek a szöges tárgyak egy akkora üres teret formázzanak, amekkorába egy ember elférhet. (Külső díszítése valószínűleg az alkalomnak és a környezet igényeinek megfelelő lehetett.)

A sátánnal feltételezetten cimboráló lélekkel gyanúsított egyént, önszántából, szépen, udvariasan betuszkolták ebbe a térbe, és rácsukták az ajtót. Ott aztán elmélkedhetett. Egy ideig bírta a szerencsétlen, de aztán a térde fokozatosan kezdett megrogyni. Az bizony kellemetlen volt, mert az éles szögek kezdték felhasítani épp azt a testrészét, amellyel érintkeztek.

Amikor az emberünknek fogyott az ereje, és ezzel egyidejűleg nőtt a szögek okozta fájdalma: nem bírta

tovább. Bevallott mindent. Létezót és nem létezót egyaránt.

Tehát boszorkánnyá vált a bugyorlakó. Minden kétséget kizáróan bevallotta. Más választási lehetősége nem volt.

Ezután következett a közjátékkal történő, mindent megtisztító tűz.

A tűz, amely mártírt formált az eretnek papból, a tudósból, a bába-asszonyból, a szinglimingliből, a parasztból, a vargából, a pékből, a grófból, a szűzből, az utcalányból, és azokból is, akik soha nem gondoltak a megtisztulás élményére bugyor előtti létükben. Többnyire azt sem tudták, hogy mi az. Nemhogy még katarzis...

Ugyan már! Még mit nem? Egyetlen vágyuk mindössze annyi maradt, hogy csak végre-valahára kikerüljenek valahogyan a bugyorból. Az már maga a szabadság tökéletes élményének tűnhetett. Akkor is, ha esetleg tudták, hogy ebből már csak a végkifejlet közeledik. Az utolsó út...

Sokan fel sem fogták az ellenük felhozott vádak lényegét. Kevesen voltak közöttük Giordano Bruno (ez esetben a többes szám használata fölösleges).

A bugyorlakó gondolatai valahova a kifeszített erősség felé, a mennybe emelkedtek, egyenesen, mint a Jónás fohásza. Inkább szabadíts meg, Uram, a cethalban való kintől, mint hogy itt kelljen maradnom. Inkább meghalok. Inkább.

Csakhogy Jónásnak nem ért véget a küldetése a bugyrából való szabadulással. Be kellett teljesítenie azt, amire született. Míg a hatékony segítséggel, jószántából önkéntessé vált bugyorlakó már semmi mást nem kívánt, csak a mielőbbi végkifejletet.

Valahol elszívárgott belőle a földi élet vágya, és minden gondolat, amit ehhez köthetőnek mondhatunk. Az eleven húsba vágó szög érzése min-

dent, mást elnyomott. Úgy bizony. Irgalom, ne hagyj el!

A végén önkéntes bugyorlakó hő-sünk szépen meghal. Látványra lesz a látványnak szánt énje: elfüstölik.

Még utoljára arra gondol, vagy talán ki is mondja, hogy esetleg tévedés ez az egész eljárás. Nem neki kellene ebben a ceremóniában főszereplővé válnia, hanem valaki másnak. Egy másíknak. Tévedés ez az egész. Ám akkor már késő. A bugyor már visszavonhatatlanul megtette az elsődleges hatását. A sok-sok másíknak pont ez a látvány ígérete. Látványos mutatvány. Megmásíthatatlan verdikt.

Csak a fohász maradt még hátra. Esetleg... A fohász... Ábrahám bugyra, aki csak akkor válhatott szabaddá, ha feláldozza gyermekét. Ő akkor nem tudta, hogy a hitében rejlik minden esélye. A helyzete egyértelmű volt. Mégis. Számára csak az az egy út volt járható. Nem tagadhatta meg a hitét.

A bugyorlakó számára szintén csak egyetlen járható út maradt. A végső. Kilépni onnan. Ki, a Szabadságba. Már megharcolta téves harcát, pedig semmi mást nem csinált, csak állva megrogyott a küzdelme közben.

Kevés Galilei.

Még kevesebb Bolyai.

Chaplin csak egy.

A szerencsés bugyorlakónak, aki sokan van, nem volt sem bevallanivalója, sem visszavonnivalója (főlöszleges a többes számot használni). És nem is lesz... A bugyorból elszáll(t) semerre.

Ó, mily szépek és csábosak a bugyraid, kedves világom!

Megannyi Jogobella, Marlboro, Milka csokoládé, Pepsi, Hell, Landliebe, McDonald's, Bio Tech U.S.A. stb. Szépen, fegyelmezett sorokban a polcokon, és azon kívül is az egyéb sorokban, és soron kívül is, ha már

megszoktad... A színes csomagocskabugyrocskák. Nem fáj.

(Figyelem! Nyomokban ezt-azt tartalmazhatnak.)

„Do you know something about Transsylvania?

Yes! Dracula! Dracula!”

Na, mit mondtam?

Fogy az idő... Rettenetesen fogy.

Menjünk gyorsan akcióskikapcsolódásrawizzairmallorcára!

Jó csomagolásban hirdetik épp most.

Hoppssza! Fókuszáljunk, fókuszáljunk... Már csak némi Mozartkugel hiányzik a bugyrunkból, és a kellő elégedettségérzés meghozza az áhított közösségtudati önbizalmunkat...

Önkénteseknek majdnem ajándék.

Nem kell félni. Nincs Campo de Fiori-veszély.

Vége az ajánlásnak. (Az utolsó boszorkányt, egy Farkas Borbála nevű bábaasszonyt Marosvásárhelyen, 1753-ban égették el. Több mint száz tanú is látni vélte, amint a Maros fölött éjszakánként lebegve haladt, és a vízben nem merült el. Talán bedugták egy bugyorbá, majd elvitték a Maroshoz. A vízpróbát sem állta ki, mert gyorsan elmerült. Majd nyilvánosan elfüstölték. Pontosan azon a helyen, ahol fél évszázaddal később útjára indult a valaha élt egyik legnagyobb matematikus: Bolyai János. Áldott felvilágosodás!)

Esetleg lehetne tovább is folytatni. Kutya gumit.

Túl sokan van a bugyorlakó. Az önkéntes. Mindegyike akar lenni legszép, legjó, leggazdag, legokos, legsikeres és legügyes. Kevés itt már a lehetséges felület.

Találkozunk szerdán.

(Merületek közben írtam én 1980-1984-1994-1999-2002-2017-2020

években, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szentendre, Vác, Nagybörzsöny, Százhalombatta, Miskolc, Szirmabesenyő, Eger, Dunaújváros és ismét Szirmabesenyő földrajzi helyeken.)

Borgó (dr. György István Csaba) Munkácsy-díjas képzőművész 1950. május 10-én született Marosvásárhelyen, az akkori Magyar Autonóm Tartományban. 1969-ben érettségizett szülővárosában, a Bolyai Farkas Gimnáziumban. 1976–1980 között a Kolozsvári Képzőművészeti Főiskolára (Állami Egyetem) járt, ahol festőművészrajztanár diplomát szerzett, mesterei Paul Sima és Victor Ciato voltak. 2009-ben a Magyar Képzőművészeti Egyetemen doktori fokozatot szerzett.

Eddigi munkássága során készített festményeket, grafikákat, szobrokat, és monumentális gobelineket, ezenkívül egyéni és kollektív installációk létrehozásában és performanszokban is részt vett. 1996-ban a százhalombattai önkormányzat Százhalombatta Város Kultúrájáért díjjal tüntette ki, majd 2002-ben többéves társadalmi munkájáért is elismerésben részesítette. 2003-ban a Bolyai Farkas Gimnázium Arany Oklevél díjjal jutalmazta. 2013-ban a Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata Kondor Béla-kitüntetésben részesítette, 2019-ben Szirmabesenyő Nagyközség Önkormányzata Szinyei Merse Pál-díjban részesítette. 2014-től Dunaújvárosban élt és dolgozott, majd 2018 óta Szirmabesenyőben és Miskolcon.

Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetségnek, a Magyar Festők Társaságának, a Magyar Alkotóművészek Közösségének, a Szentendrei Vajda Lajos Stúdióinak és a Grafikai Műhelynek, a Magyar Grafikusművészek Szövetségének.

Alapító tagja a MAMÜ Csoportnak, amelynek 1984–1986 és 1989–1992 között vezetőségi tagja volt.

Alapító tagja az 1992-ben létrejött Túlsó P.ART Csoportnak.

Eddig 76 egyéni kiállítása volt, és több mint 400 csoportos kiállításon vett részt külföldön és belföldön egyaránt

Művei 24 közgyűjteményt gazdagítanak – külföldön többek között: Európai Parlament (Strassbourg); Kairói Nemzeti Múzeum; Tokiói Képzőművészeti Egyetem Múzeuma, Nemzeti Múzeum (Bangkok); Amerikai Szövetségi Nemzeti Múzeum (Washington); Kolozsvári Művészeti Múzeum.

Liptay Katalin

újságíró (Salgótarján, 1950. május 13.)

*„Szabadon szolgál a szellem”
(Keresztury Dezső)*

Az Eötvös Collegium jelmondata

Számomra úgy tűnik, túl hamar jött el ez a betöltött hetvenedik életév, de már az is szép, hogy megértem! Köszönet érte a Gondviselésnek.

Igényes szellemi és erkölcsi környezetben, szerető családban nőttem fel. Szüleink lelkes lo-kálpatriótaként neveltek engem és fiatalabb lánytestvéremet, ez – többek között – azt is jelentet-

te, hogy Mikszáth és Madách gyakran idézett házi szerzők voltak otthon. Apai nagyanyám Kubányi Lajos képzőművész (a palócok festője) gyermeke, Madách Aladárnak, a költő fiának a keresztlánya volt. A korán megözvegyült asszony emberi tartása, finomsága, tisztos szegénységben méltósággal viselt élete példa előttem a mai napig.

A Madách Imre Gimnáziumot szülővárosomban végeztem. Kitűnő érettségi vizsgával egyidejűleg az Országos Középiskolai Tanulmányi Versenyen magyarból első helyezést nyertem 1968-ban, ami belépést jelentett az ELTE BTK magyar szakára. Felvételiznem csak angolból kellett. Jeles eredményű, magyar–angol szakos középiskolai tanári diplomámat 1973-ban kaptam meg. Gimnáziumi és egyetemi éveim alatt többször szerepeltem a Kazinczy Ferenc Szép Magyar Beszéd versenyen. 1967-ben, még középiskolásként első lettem, aranyérmert nyertem. Már egyetemista voltam, amikor beneveztem a hetvenes években népszerű *Riporter kerestetik* vetélkedőbe, amelyben a középdöntőig jutottam. Ezután két éven át hallgatója lehettem Vitray Tamás Riporter Stúdiójának, ahol sokat tanultam.

Az egyetem befejezése után pár hétig tolmácskodtam, majd egy tanéven át a Németvölgyi úti („Macis”) Általános Iskolában angolt tanítottam. Igazából már kamaszkoromtól a kulturális újságírói, irodalmi szerkesztői hivatás iránt vonzódtam, bár egy ideig színészi-előadóművészi ambícióim is voltak. (Ez valószínűleg minden szép beszédű, versmondó embert megkísért.) Végül irodalmár alapképzettségem és a szereplési vágy együttes mozgató erejének, valamint a szerencsének köszönhetően 24 éves koromban rádiós lettem. A Magyar Rádió személyzeti vezetője, aki a riportervetélkedőben zsűritag volt, emlékezett a szereplésemre, és behívott egy bemondói meghallgatásra. Megfeleltem, de értesülvén arról, hogy az irodalmi osztály szerkesztőgyakornokot keres, ott is megpróbálkoztam, és 1974 augusztusában felvételt nyertem. Egészen 2015-ig ennek a szerkesztőségnek a munkatársa voltam, riporteri, műsorvezetői, szer-

kesztői, időnként szerkesztőségvezetői beosztásban. Örömmre szolgált és teljesítményemet gazdagította, hogy rendszeres munkatársaim, riportalanyaim lettek azok a mesterek, akiktől rendkívül sokat tanultam az egyetemen és/vagy a könyveikből: Hankiss Elemér, Lőrincze Lajos, Nemeskürty István, Németh G. Béla, Török Endre, majd Balassa Péter, Szávai János, Szegedy-Maszák Mihály, Szörényi László – hogy csak pár meghatározó egyéniséget említsek közülük. (Néhányukkal a századvégen portréfilmet is készített a Magyar Televízió, ahol több esetben én lehettem a beszélgetőtársuk.) A kortárs magyar irodalom jeleseit sorra vendégül láthattam műsoraimban. Ajándék a sorstól, hogy még jól ismerhettem Weöres Sándort, Pilinszky Jánost, Vas Istvánt. Sokat dolgoztam Ágh Istvánnal, Beney Zsuzsával, Gergely Ágnessel, de Mészöly Miklós, Jókai Anna, Szabó Magda, Esterházy Péter, Zalán Tibor, Háy János is többször ült mikrofonom elé. Ez a tiszteletre méltó társaság mindennapi ihletet és élethoszsig való tanulást jelentett számomra.

Pályámat némi rádiós tanulói után (itt Albert Zsuzsa és Kulcsár Katalin voltak a mestereim) a *Könyvről könyvért* irodalmi rejtvényműsor egyik műsorvezetőjeként kezdtem. Hosszú ideig szerkesztettem és vezettem az *Irodalmi évfordulónaptárt*. Riportokat készítettem a *Gondolatba* és utódműsoraiba: a *Mindenesbe*, valamint az *Irodalmi Újságba*. Utóbbinak később egyik állandó műsorvezetője lettem. Ez a műsorunk, ugyanazon cím alatt, hála Istennek – még ma is él. Rádiós pályafutásom legkedvesebb produktuma a *Társalgó*, amelyet a nyolcvanas években alapítottunk, és hosszú évekig sikerrel létezett, öt-hat szerkesztő-műsorvezető gondozta. Az enyémben sokáig állandó munkatárs volt Csengery Adrienne operaénekes, Kósa László néprajzkutató és Pándy Lajos színművész. Az eredeti adás a Kossuth rádióban, ismétlése a Petőfin hangzott el. A műsor azután egyre rövidebb lett, majd a múlt század végére megszűnt. A 2000-es évek után újraindult, immár élő adásként, először a Petőfin, azután a Bartók adón jelentkezett. Sok szép emlékem fűződik a *Társalgó*hoz. Kiváló kortárs írók, költők, művészek voltak a vendégek, remek zenei szerkesztés (Kiss Gyöngyi, Gebauer Mária, Szakács Emese, Szigeti István) társult a bemutató, kedvcsináló beszélgetésekhez. Igazi csapatmunka volt, szerettük egymást, és azt is, amit csinálunk. Ez a stábra és a vendégekre egyaránt vonatkozik. Irodalmi évfordulók, hallgatói kérések, megjelent könyvek, színházi bemutatók, hangversenyek, egyéb kulturális események szolgáltatták a témákat.

Munkámat megbecsülték, pályám során számos jutalmat, elismerést, nívódíjat kaptam. Már a 21. századhoz kötődik a három legértékesebb és talán szívemnek legkedvesebb: az Év Rádiósa kitüntetés, a Magyar Tudományos Akadémia Újságírói Díja és a Magyar Írószövetség elismerő oklevele.

A Magyar Rádióból 41 szolgálati év után 2015-ben mentem/küldtek nyugdíjba. Szerencsémre a Magyar Katolikus Rádióban rögtön munkára kértek, így nem kellett egy csapásra búcsút mondanom a hivatásomnak. Két műsorom: a *Koszorúk* és a *Pályám emlékezete* havonta egyszer jelentkezik. Itt is jó közösségre találtam, szívesen dolgozom velük.

A legfőbb örömforrás szűkebb családukban ma az unokám. Harmincegy éves fiam, Rónai Dániel (a HR-szolgáltatásokkal foglalkozó Wyser cég magyarországi vezetője) gyermeke: Miron Olivér kétéves múlt, és csodálatos kis teremtmény. Párom, dr. Molnár Péter patológusprofesszor korán elhunyt férjem,

Rónai Béla (kiváló középiskolai tanár, a Németh László Nyolcosztályos Gimnázium alapítója) legjobb barátja volt. Lassan másfél évtizede vagyunk egymásnak megbízható és biztató társai. A zene szeretete és a természet közelsége hatja át életünket, közös hobbink a koncertlátogatás és a kertészkedés. No meg főzni is szeretünk együtt. Ám még a gasztronómiánál is jobban kedveljük a könyveinket. Nekünk fájdalmas, hogy a könyv lassan kimegy a divatból, kérelhetetlenül átveszi ennek a helyét is a mindenható internet. De a rádió aranykora, amelynek szolgáló, értékközvetítő részese lehettem, nagyobbrészt még a Gutenberg-galaxisban telt el. Istennek hála, hogy a legszebb, legtermékenyebb éveimet ott tölthettem.

Bohumil Hrabal, pontosabban Immanuel Kant a szerzője annak az idézetnek, amellyel a Napút olvasóitól búcsúzom. Forrása a *Túlságosan zajos magány* című remek kisregény. A sötét, nyomorúságos alagsorban dolgozik, használt papírtömeget báláz, présel, a szépséges Mancinkát és a jó cseh sört módfelett kedvelő felebarátunk: Hanta. Kedvencem ez az elvárásolt lélek, aki – mint mondja – akarata ellenére lett művelt és bölcs, mivel a bezúzó könyveket, újságokat, kéziratokat munka közben olvasgatja. Nem is olvasgatja, inkább ízlelgeti, egészen magába szívja és magához hasonítja őket. A pusztulásra ítélt könyvek egyikéből böngészi ki az életben tartó gondolatot: „...két dolog tölti el elmémet mindig új és növekvő csodálattal. A csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény énbennem.”

Liptay Katalin

Csányi Béla

tekéző (Szeged, 1950. május 23.)

Héttagú család harmadik gyermekeként láttam meg a napvilágot. Móravárosban éltem meg fiatal éveimet, a magyar sport egyik legeredményesebb időszakában, 1956-tól 1964-ig.

A sport már ebben az időben is életem részévé vált. Minden lehetőséget kipróbáltam amit az iskolák közötti vetélkedések biztosítottak. Tagja voltam

a móravárosi Kinizsi mezítlásbas úttörő-focicsapatának.

Sportágválasztásomat az adott körülmények határozták meg: a vendéglő (Sánta kocsmá) kuglipályájával szemközti házban, 1964 ősztől igazolt tekéző, négy év kibontakozás után ifjúsági, majd felnőtt válogatott lettem.

Egy álom teljesült: 1969. január 2-ától az

Megnyitó a budapesti vébén

FTC igazolt le. A klub vonzása nagy volt, a döntés hamar megszületett. Megnyílt előttem az az út, amelyiken a már akkor, fiatalon megfogalmazódott céljaimat elérhettem.

Húsz éven keresztül megvalósultak álmaim, vb-győzelmek, BEK- és magyar bajnoki címek következtek. Tizenhat éven keresztül az ország legjobb tekézője voltam. Kapcsolatok és barátságok alakultak ki. Közben a tanulás is megfogott, technikai érettségem, majd a TF-en szakvizsgámat végeztem el.

Századik válogatottságom alkalmából 1984. március 24-én az FTC elnöke a klub aranydiplomájával tüntetett ki.

A családalapítás is valósággá vált: négy gyermek, hét unoka.

1989 februárjától az FTC elnökségének tagjaként képviseltem a sportolókat.

1989. július: hív a Bundesliga. Németország, Bamberg, egy új kihívás a sportban, egy új cél és lehetőség önmagad kipróbálására egy még ismeretlen környezetben.

Csodálatos harminc év következett, telis-teli kimagasló eredményekkel: német bajnokságok és világkupa-győzelmek, majd az edzői pálya kezdete, és a sikerek sem maradtak el. A WNBA-NBC (Speichersdorf, Németország) az 50 éves sportolói és edzői eredményeim elismeréseként 65. születésnapomon a halhatatlanok klubjának első számú oklevelével tüntetett ki.

Ezen a napon megívót kaptam, hogy legyek a magyar válogatott szövetségi kapitánya. Örömmel elfogadtam. Az idő és az eredmények magukért beszélnek.

Pályafutásom alatt beteljesült minden, amit egy sportoló elérhet.

További cél: a tapasztalatok továbbadása, fiatalok képzése, a családdal még sok éven át, túl a hetvenen boldogan élni!

Kilencszeres világbajnok, 31-szeres magyar bajnok, tízszeres német bajnok, valamint VK-, EK-, NBC-, BL-bajnok vagyok.

Kordos László

őslénykutató (Mezőcsát, 1950. május 23.)

Szerettem a barlangokat. Még csak 11 éves voltam, amikor Miskolcra barátaimmal kilógtunk a Bükk barlangjaihoz, ahol elkaptak minket az amatőr-profi barlangászok. Megtanultam, hogy a sötét sárban mindenki egyenlő, megtanultam, miként kell a karbidlámpát használni, milyen csodálatos az a világ, ahol az ember előttünk még sohasem járt. Ott, a sötétben lettem türelmes gondolkodó. Harmincadik életévem után, régi álmom beteljesüléseképpen, megjelent a *Magyarország barlangjai* című könyvem, s ma már csak sajnó ízületeim emlékeztetnek a múltamra.

Szeretem az őszállatok csontjait. A barlangokban ott lapultak a barlangi medvék és kortársaik sok ezer éves csontjai, s kijelölték utamat a

geológia és az őslénytan felé. Középiskolás koromtól bejártam a Természet-tudományi Múzeum Föld- és Őslénytárába, majd Jánossy Dénes szárnyai alatt a nyári ásatásokon (Süttő, Tarkó, Por-lyuk, Osztramos, Villány) sokezernyi apró csont ment át a kezem között, és máig megmaradt bennem, hogy röptében megmondjam, melyik milyen állaté volt.

Szerettem is, meg nem is tanulni. Előbb a Szabó József Geológiai Technikum padjait koptattam, ahol a szakmát az egyetemi tankönyvekből és a terepen oktatták. Az ELTE geológus szakát meg sem próbáltam, mert ott az általam felfoghatatlan matekból és fizikából kellett volna felvételizni. Regényes mellékvágányokon keresztül (egri Ho Si Minh Tanárképző Főiskola, debreceni KLTE, szegedi JATE) okleveles biológia–földrajz szakos tanár, valamint okleveles geológus lettem, miközben az első diploma után biológiából egyetemi doktorrá avattak.

Szeretem a tudományos kutatást. Még barlangkutató koromból, az egykor nagyszerű jósvafői karsztkutató állomáson eltöltött nyarakon ragadt rám máig meghatározó szemléletem, amely integrálja a csillagászatot, a meteorológiát, a vízkutatást, a földrengésészelést és természetesen a barlangok tudományos kutatását. Gondolataim csak kényszerűségből merültek el a specialisták „egy-ügyű” karrierharcaiban. Az őslénytani leletet csak adatforrásnak tekintem, a tudomány számomra más világ. Szerencsésen – talán idő előtt – eljutottam az emberré válásban fontos Rudapithecus kutatásához, az ipolytarnóci ősvilági lábnyomokhoz, a mecseki Komlosaurus-dinólábnyomok felismeréséhez, a tengeri tehének törzsfájához, az elmúlt tízezer év ember–környezet kapcsolatrendszerén át a „globális felmelegedésnek” nevezett, máig ismeretlen folyamatokhoz, s természetesen az emberré válás és az emberiség jövőjének őslénytani tényeken alapuló értelmezéséhez.

Szeretem a Földtani Intézetet. Ott kezdtem 1974-ban, majd onnan nyugdíjazási indokkal rúgtak ki 2012-ben. Bejártam a teljes számléírtát, voltam se-

gédmunkatárs és az intézet igazgatója is. Az 1869-ben alapított Magyar Királyi Földtani Intézet gyönyörű, Lechner Ödön tervezte szecessziós palotája ma már a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat egyik telephelye. Ne csodálja senki sem, hogy életem értelmét hagytam ott, s nem is kívánkozom oda újra betenni a lábam!

Szeretek tanítani. Anyám, apám pedagógusok voltak Miskolcon. Nem tudom, hogy miként tanítottak, csak azt, hogy jól csinálták, szerették őket. Magam még ma is különös késztetést érzek, hogy emberek előtt szerepeljek. Nagyszerű érzés, amikor mondanivalóm értő fülekre talál, amikor az ifjaknak, doktoranduszoknak nyithatok távlatokat, miközben tőlük rengeteget tanulhatok. Így lettem Debrecenben egyetemi magántanár, Szombathelyen pedig professzor. Utóbbi szerencsés kényszerpályaként lehetőséget nyújtott arra, hogy „intercity-professzorként” állásom legyen. A fűnyíró használói azonban úgy gondolták, hogy nem kell kivárnom a 70. életévemet, már élvezzem a nyugdíjasok minden keservét.

Szeretem az ismeretterjesztést. Fantasztikus érzés volt az első könyvem vagy egy-egy cikkem megjelenése az Élet és Tudományban, a Természet Világában. Azóta sok száz követte, s még mindig várom a nyomdászágú példányt. Filozófiám szerint csak arról írok, amiről saját eredményeimmel részolgáltam. Természetesen ott volt a rádió, a televízió, ahol a riporterek, szerkesztők tudták, hogy nem csalódnak bennem. A megbeszélte időt másodpercre tartottam. A szabad, papír nélküli, „blattoló” előadásra már fiatal koromban edzettem magam, s csak most, a 70+ idején jött el, hogy mondanivalómat leírjam – majd élőben valami egészen mást mondjak. A tudományos újságírók 2010-ben mindezekért *Az év ismeretterjesztő tudósa díj a csillaggal* címmel tüntettek ki.

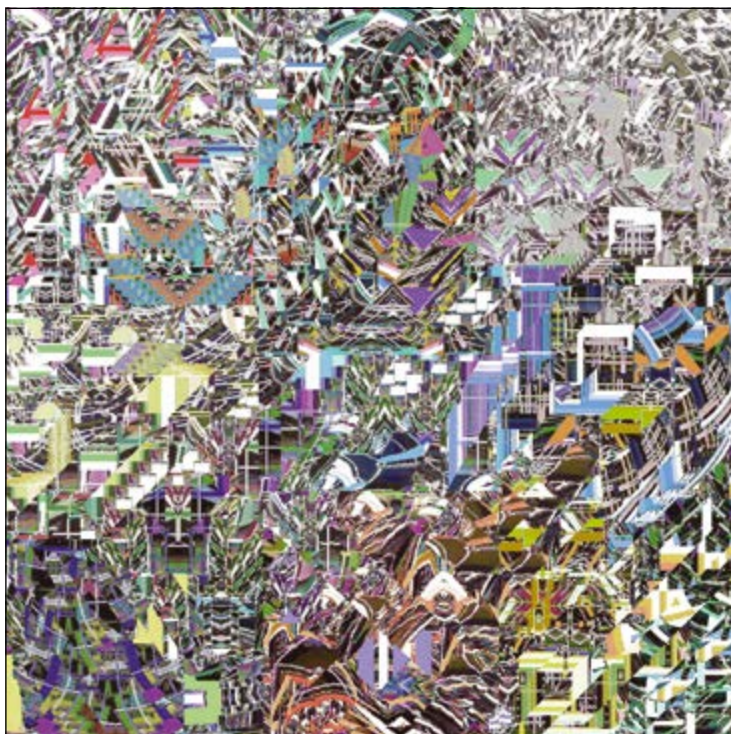
Szeretem: Illéséket, Bródy szövegeit, Koncz Zsuzsát, a Beatlest, kedvenc dalom a Honeycombstól a *Have I the Right*, az Animalstól a *Felkelő Nap Háza*. A színház és illata egykor életem része volt, mostanában ugyanúgy nem köt le, mint az opera és a balett. Ady, a költő, Huxley *Szép új világa*, Ionesco *A kopasz énekesnője* helyettesíti nálam a Bibliát. Elmélyültem a nehezen érthető egzisztencialista filozófiában, kedvelem a Brassai fotóin megörökített festőket és bohém világot. Párizs az „én Bakonyom”, ahol egy évet tölthettem, s ahová egy hosszú hétvégére is bármikor elmegyek. A Szent Mihály útján a Szajna felé ballagva megérint, hogy Párizsba beszkökött az ősz. Sokfelé jártam, leginkább szakmai rendezvényeken és a múzeumokban, egyetemeken Kínától Kenyáig, Pakisztántól Amerikáig a munkámhoz kapcsolódó őslények miatt. Az unalmas üdülést, ha lehet, mellőztem, inkább mostanában kényszerülünk rá. Természetesen sohasem mentünk szervezett csoporttal és fapadossal. A világ másfelé tart. Az evolúció természetes közegében, az állandó változásban, a szabad gondolkodásban éltem, nagyrészt azt csinálhattam, amit szerettem. Most tudomásul kell vennem, miszerint „Ne gondold, ó, ne, hogy tied a világ... / Egész más most ez a világ / Jobb lesz, ha végre már megérted, / Az idő lassan-lassan eljár feletted.”

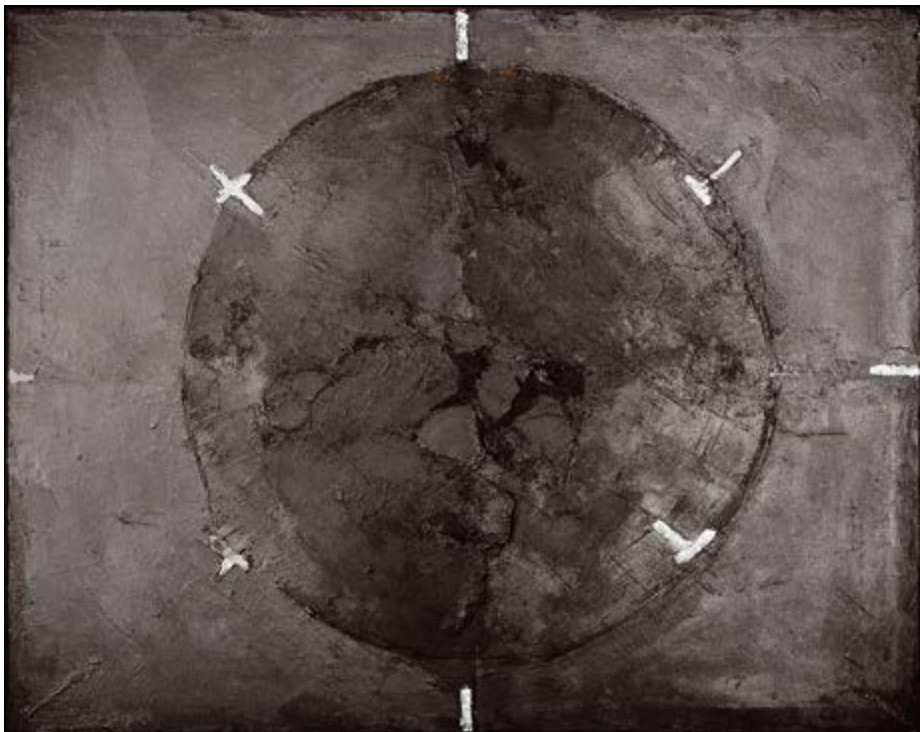
NOTH ZSUZSÁNNA | NAPÖRVÉNYT VÁRNI

MAGÉN ISTVÁN | HIPERDIMENZIÓS TÉRELEMÉK

SÓVÁRADI VALÉRIA | ÉLHETETLEN

ZÁBORSZKY GÁBOR | AZ ANYAG FEKETE LELKE (FOTÓ: PECSICS MÁRIA)

HEGEDŰS 2 LÁSZLÓ | A NÖVÉNY IS NŐ

BORGÓ | A BOT SZEME - TRIPTICHON

JAKAB GYÖRGY | LESZÁLLOTT A PÁVA

VÁRADY RÓBERT | MEGFELELÉSBN LENNI (?)

SZÉCHY BEÁTA | OLVASHATATLAN KÖNYVEM

KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE MIKLÓS | A HOL A FEKETE TYÚKOK KAPIRGÁLNAK

CSÁKÓ FERENC | KAPCSOLATOK

Aradi Jutka

(dr. Aradi Zsoltné) közművelődési szakember (Budapest, 1950. június 18.)

*„Az életnek értéket csak a szolgálat adhat,
amellyel az emberek ügye felé fordulunk.”*

(Márai Sándor)

Hihetetlen, de már én is hetvenkedem. Évtizedeken át nyughatatlanul tevékenykedtem a kultúra színterein. Talán ezért kerültem ebbe az évkönyvbe. A legjobb tudásommal, lelkesen segítettem közművelődési intézmények, alkotó- és előadóművészek, művészeti és civil szervezetek munkáját. A közösségeket szolgáltam a felügyeleti teendők ellátásával is, közvetítőként az alkotók és a döntéshozók között. Sokat jelentett, hogy kultúrapártoló önkormányzatoknál dolgozhattam. Rendszeresen jártam az intézményekbe, ahol osztoztam a gyakorlati munkát végző kollégáim gondjaiban és sikereiben. Így

tudtam érvelni, kiállni kezdeményezéseik mellett. Ők voltak az én természetes közegem. A közösségek ereje, a tenni akaró partnerekkel való együttműködés, a szerteágazó törekvések befogadása adott erőt a mindennapokhoz. Ezt a sokrétű szolgálatot együtt éltem meg a család hétköznapjaival és örömeivel. Munkahelyet, illetve feladatkört csak a fővárosba költözésem, majd a fiam születése miatt változtattam, valamint akkor, amikor elveimmel ellentétes vélemény nyilvánítására nem voltam hajlandó. Addig-addig mondogattam, hogy holnap is a tükörbe akarok nézni, míg búcsúztatómra a kollégáimtól kaptam egy kis falitükröt. Ha belenézek, eszembe jutnak kedves munkatársaim, közös élményeink.

Az életben csak a változás örök, ezt a hivatásom elnevezésének folyamatos módosulása is mutatja: népművelő, művelődésszervező, közművelődési szakember. Számomra a lényeg változatlan: a kulturális értékek közvetítése, a szabadidő hasznos eltöltésének szervezése, támogatása.

A művelődés és a művészet szeretetét Debrecenből, otthonról hoztam. Édesanyám, H. Péteri Nikola (eredetileg színésznő) a színház művészeti főtítkára, édesapám, dr. Haraszty Árpád a tudománygyetem professzora volt. Természetes életterem lett a kultúra. Gyermek- és ifjúkoromban gyakran forgolódtam a színházban, olykor statisztáltam is. Népművelő és könyvtáros végzettséget szereztem.

A fontos és sokszínű közszolgálatot vállaló, a hagyományokat ápoló, de folyamatosan meg is újuló közművelődési szakma szinte minden területén tevékenykedtem. A soproni Liszt Ferenc Művelődési Központban amatőr művészeti csoportok, klubok programjait szerveztem, kiállításokat rendeztem, részt vettem konferenciák, színházi előadások, hangversenyek, bálók előkészítésében, lebonyolításában. Kőbányán, az EVIG művelődési központjában oktatási

előadóként dolgoztam. Felemelő élményt jelentett, hogy sokakat sikerült meggyőznöm az általános iskola elvégzésének szükségességéről. Később a kerületi tanács vb művelődési osztályán 12 éven át szakmailag felügyeltem, összehangoltam a közművelődési intézmények és üzemek kulturális teendőit. Segítettem a lakóklubmozgalmat is.

A XIII. kerületi tanács vb/önkormányzat Polgármesteri Hivatala művelődési osztályán töltött 20 év alatt kiváló kollégáimnak, a csapatmunkának is köszönhetem, hogy megálltam a helyem. Szerettük a közösséget, szolgáltuk a kultúrát, a művelődést, a különféle alkotótevékenységeket. Az önkormányzattal – míg több helyen bezártak nagy múltú művelődési házakat – mi megmentettük a Láng Művelődési Központot, speciális közművelődési intézményként a fővárosban elsők között létrehoztuk az Iránytű Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodát.

A kerülethez kötődő mintegy 200 képző- és iparművész tevékenységét segítettem az önkormányzat és az alkotók közötti összekötő szerep vállalásával. Művész barátaim kérésére a XIII. Kerületi Képző- és Iparművészek Egyesületének (KIPE 13) egyik alapító tagja, évekig titkára voltam. Fórumokat készítettem elő, melyeken a kerületi alkotó- és előadóművészek az önkormányzat vezetőivel megvitatták az együttműködés lehetőségeit. A helyszín, az Újlipótvárosi Klub-Galéria különösen a szívemhez nőtt, részt vettem a létrejöttében, kiállításában. A galéria 1994-től ad helyet a kerületi és kerületen kívüli művészek bemutatkozásának, szakmai összejöveteleinek. Így a városrészben 1999-ben indult Napút évi tíz száma képzőművészeti alkotói is rendszeresen kiállítottak itt, s a tárlatok megnyitásával egy időben a folyóirat szerkesztősége nagy sikerű zenés-irodalmi estek keretében ismertette az adott lapszámot.

Az ezreket megmozgató „nagyrendezvényeket” (pl. Angyalföldi Utcabál, Margitszigeti Gyermeknap, kerületi napok sok helyszínes rendezvénysorozata) az intézmények munkatársai szervezték, de az előkészítésben aktívan részt vettem, aztán ott nyüzsögtem velük egész nap a hömpölygő tömegben. Ha siker volt, boldogan dobbant együtt a szívünk, ha gond adódott, közösen szurkoltunk, szorongtunk és fogtunk össze, hogy gyors megoldást találjunk.

A XIII. kerület Közművelődéséért Közalapítvány titkáráként javaslatot tehettem a kulturális pályázatok kiírására, támogatására. Nagy örömet jelentett, hogy szinte a megszállottságig lelkes emberekkel ismerkedhettem meg. Különleges élményt adott évente a díszpolgárávató ünnepség megrendezése, mert rendkívüli, példaértékű, a kerületért és a magyar szellemi örökségért tevékenykedő személyiségekkel találkozhattam.

Szívesen vettem részt a helyi újság, a XIII. kerületi Hírnök szerkesztőbizottságának munkájában, ahol nyugdíjazásom után mint szerkesztőségi titkár kamatoztattam kapcsolataimat és ismereteimet.

Közművelődési szakfelügyelőként a minisztérium megbízásából tíz év alatt 16 település önkormányzatát vizsgáltam, hogy a kulturális törvényben rögzítetteknek miként tesznek eleget, s javaslatot készítettem a hogyan továbbra. Jelentéseimet az önkormányzatok köszönettel fogadták, majd hasznosították.

Kitüntetésem: Szocialista Kultúráért (1982), a tanács kiváló dolgozója (1986), polgármesteri dicséret (1997), a Kultúraközvetítők Társaságának Fehér Rózsa-díja (1999), A XIII. kerületért díj (2002), Bessenyei György-díj (2007). Hozzájárultam a XIII. kerület közművelődési tevékenységének elismeréséhez

is: a minisztérium pályázatán kétszer nyertük el a Közművelődést Pártoló Önkormányzat címet, valamint a Magyar Népművelők Egyesületének Önkormányzatok a közművelődésért emléklaplettjét.

2007-ben kérvényeztem nyugdíjazásomat. Szeretett szakmámat messziről továbbra is követem, de a legnagyobb örömet két fiam és két kisunokám jelenti. Kollégáim búcsúzóul egy emlékkönyvben leírták a velem kapcsolatos élményeiket, kifejezték köszönetüket. Nagy megtiszteltetés, hogy ez a könyv a Kossuth-díjas költő, Baranyi Ferenc versével kezdődik:

Búcsúrigmus

*Szomorkodunk, szemeinket
a könny telefutja,
mert megtudtuk, hogy nyugdíjba
megy Aradi Jutka.*

*Kerületünk kultúrája
sínyli meg hiányát –
költők, festők és zenészek
„nyugtában” is áldják.*

Mr. Asahi Koltva!

Bába Iván

egyetemi tanár, politológus

(Teplice, Csehszlovákia – ma: Csehország, 1950. június 25.)

Túl a hetvenen már nem készítünk hosszú terveket. Az egyik optimista barátom öt évvel ezelőtt mondta: „Én már tizenöt évnél többre nem tervezek.” Azóta öt évvel rövidült a tervezés időszaka. Sokszor halljuk, hogy nem a kor számít, hanem hogy az ember hogyan érzi magát. Ez önbecsapás. Szerveim pontosan tudják, hány éve működnek. Bár még szolgálnak, de időnként jeleznek is. S apró jelzések az elmúlás tünetei.

Túl a hetvenen akaratlanul is egyre többet gondolok – vissza. Voltam politikatáncos és műsorvezető, mézeskalácsos és főszerkesztő, nagykövet és

tanár, balhátvéd és államtitkár. Beszéltem, írtam, szervezkedtem, vitatkoztam, tanítottam. Néhány gyermeket neveltem. Ez volt az élet.

Már nem szeretek vitatkozni, és azok társaságát keresem, akikkel alapkérdésekben egyetértünk. Türelmetlen lettem és intoleráns. Mélyen konzervatív. Nem tűröm

a társadalmi, nemzeti közösséget roncsoló gondolatokat, az aljasságot, az ostobaságot. Nem vagyok jó keresztény, mert megvetem a politikai kártevőket.

Túl a hetvenen egyre többet gondolok előre – az elmúlásra. Hagyok-e

magam után valamilyen nyomot? Hiú kérdés, de elkerülhetetlen.

Talentumaimmal igyekeztem jól gazdálkodni, szétszórtam, de talán el nem pazaroltam. Munkámmal mindig másokat szolgáltam, s az úgy volt jó. Talán marad valami nyoma munkámnak, írásaimnak, mondókáimnak, erőlködéseimnek. Már nem foglalkoztat gondolataim átadásának hatékonysága. Ha valaki meghallgatja egy-egy előadásomat, elolvassa írásomat, és utána valamivel többet tud, mint előtte tudott, akkor nem volt hiába.

Néha elgondolkodom világunk jövőjén. Nem vagyok derűlátó. A mesterséges intelligencia térhódítása és kultusza aggodalommal tölt el. Egy téli kutyasétáltatás közben a többi gazdával arról beszélgettünk, hogy már nincsenek rendes havas telek. Bezzeg 1987-ben mekkora hó volt...! Majd az egyik kedves ifjú kutyatulajdonosnak, aki magával hordta mobiltelefonját is, aznap délelőtt a munkahelyi számítógépén váratlanul és kéretlenül megjelent a szép téli havas táj. Ez már nem a KGB vagy a III/III. primitív technikája. Ez valami más – és sokkal félelmetesebb.

George Friedman 2050-re jelezte a harmadik világháborút, amely precíziós háború lesz. Mesterséges Intelligenciák ütköznek majd meg egymással. Na persze lesznek emberi áldozatok is, de nem az dönti el a csatákat.

A 21. század egyik nagy kérdése az lesz, hogy a természetes intelligencia féken tudja-e tartani a mesterséges intelligenciát!

Másrészt: mit művel majd a természetes intelligencia? Ifjú emberként még erősen hittem abban, hogy az emberek képesek tanulni a múltjukból, és a felhalmozott tudás továbbadható – nemzedékről nemzedékre. Ma már úgy látom, hogy a tudásnak

csak egy része adható tovább, nagyon csekély számú embernek. A legtöbb ember csak a saját kárán tanul. A tömegek pedig megbolondíthatóak, manipulálhatóak, s az örökre letűntnek hitt ordas eszmék is feléleszthetőek és bevethetőek. Az emberi nem – úgy általában – fejlődésképtelen.

Túl a hetvenen egyre érzékenyebb vagyok az élet különféle megnyilatkozási formáira. Sajnálom, ha elszárad a virág, aggódva nézem, nyílik-e a rózsa, nem szeretem leütni a legyet.

Nézzük Ágotával a csillagos égboltot, és a téridő végtelenségén gondolkodunk. Érteni véljük, hogy az univerzum egy sűrű pontból az ősröbbanással keletkezett (állítólag 14 milliárd évvel ezelőtt), de makacsul foglalkoztat az a kérdés, hogy mi (ki) volt előtte...

Túl a hetvenen egyre többet gondolok a halálra. Ha nem akarom, akkor is szembejön. Temetjük, gyászoljuk kortársainkat, kollégista társainkat, focistatársainkat, közös nagy csatákban harcostársainkat, gyülekezeti testvéreinket, barátainkat. Helyszínek, hangok, villanások azokra emlékeztetnek, akik már elmentek. Fogyatközzünk, s így fogy az életünk is.

Egyre többet gondolok arra, hogyan fogok meghalni. Tudom, a halál egy pillanat, de meghalni nehéz. Azt remélem, talán részesülök az isteni kegyelemben, s távozásom e földi létből nem jár majd túlságosan nagy kínnal.

Tudom, hogy földi életem folytatódik gyermekeimben – s immár unokáimban. Valami bizonyosan megmarad belőlem. S ez megnyugtató.

A többi hit és nagy titok.

Báton László

Frideczky Katalin

zongoraművész, író (Budapest, 1950. július 11.)

„Te még születni is tudtál!” – áradozik Anya. „Jaj, Anya, miért dicsérsz olyasmért, amiről nem tehetek? Honnan tudhattam volna, hogyan kell születni?” Második gyerek voltam, természetes hát, hogy könnyebben világra csusszantam, mint az első. Bátyám hét évvel korábbi születése erősen megkínozta anyámat. Merem remélni, hogy neki viszont nem tett szemrehányásokat ezért.

Születésem idején szüleim albérletben laktak a Délibáb utcában, kertes házban, ahol egy Pajtás nevű farkaskutya vigyázott rám. Apám gyakran tolt a babakocsimat a

Városligetben. Míg ő a csinos nőket nézegette, én addig-addig forgolódtam, míg ki nem estem a kocsiból. Már akkor is minden érdekelt, és semmiből nem akartam kimaradni.

1956. *Nem kell iskolába menni. Pince. Lábasból eszünk. Apu nem jön le. Nézi a repülőket. A rádióban mindig ugyanaz a zene. Mi, gyerekek nem félünk, a felnőttek igen. Érdekes. Feledi bácsi kenyérért megy. Görnyedten szalad, pedig még nincs is nála semmi. Lőnek, tudod, futni kell. Vége. Fölmegyünk. Nagymamám feljött vidékről. Segít. Finomakat főz. Libamájas kenyérral mászkálok az utcán. Töltényhüvelyek. A félig kész új iskola jövő tornaterme. Sínek, csillék, mint a bányában. Bokáig járunk az üres töltényhüvelyekben. Olyat keresünk, ami még jó. Bolgárföldek. „Bolgár néni, tessék adni egy kis borsót!” Itt oroszok laknak. Minden lakásba becsöngetünk, azt mondjuk, durák, és elszaladunk. „Te vagy durák!” – kiáltja utánunk egy pillangómasnis kislány. Arca piros a haragtól. Később összebarátkozunk. Neki van szánkója, nekem nincs. Egymást húzzuk a havas utcán.*

A tehetség komplex dolog, bennem is többféle módon megmutatkozott már egészen kicsi koromtól. Apám a Zeneakadémiára járt, mikor én megszülettem. Ha leült a zongorához, azonnal a nyakába másztam. Poharakba különböző mennyiséget töltve víziorgonát csinált nekem, amelyen már én is kicsilingeltem dallamokat. Sok zenét hallgattunk, sokat énekeltünk. Hároméves koromra több mint 300 népdalt tudtam. Apám el is büszkélkedett velem Kodály Zoltánnak. Jó volt a mozgásom is, vékony alkatom a jövő balerináját rejtette magában. A lakás frissen festett falára pingált óriási, bajszos nyuszikáim pedig határozott freskófestői tehetségről árulkodtak. Anyám nem szidott meg érte, inkább elnevette magát, olyannyira mókások voltak azok a rajzok.

Gyermekrajzpályázatokon nyertem, meséket írtam a Dörmögő Dömötörbe, jártam a rádió gyermekkórusába, szavalóversenyeken vettem részt, a zene iránti vonzalmam azonban mindennél erősebbnek bizonyult. Egy gyerekkori szívizomgyulladás hónapokra ágyba kényszerített, leszűkítve pályaválasztási

lehetőségeimet. Tízéves koromban kezdtem el zongorázni, de már akkor tudtam, hogy zongoraművész leszek.

Egyenes utam vezetett a Konzervatóriumba, majd a Zeneakadémiára, ahol 1974-ben szereztem zongoraművész-tanári diplomát. Ezután két évig (1974–1976) tanultam ösztöndíjasként Leningrádban. Ott ismertem meg a férjemet, Togobickij Viktor zeneszerzőt.

Az élet igazi nehézségeivel csak ezután szembesültem. Férjem orosz származása nemhogy előnyt jelentett volna, de igazi hátrány volt számunkra mind munka, mind lakásszerzés szempontjából. Az első önálló lakásunk idején kislányunk már hároméves volt. Hogy ki tudjuk fizetni a lakást, el kellett adnunk a munkaeszközömet, egy Steinway márkájú zongorát, amit azóta is siratok. Soha nem leszek olyan anyagi helyzetben, hogy vissza tudjam vásárolni. Első munkahelyem a szegedi Konzervatóriumban volt, ahová 1976–1981 között hetente lejártam.

Gyerekként 1982-es születése után szerettem volna Pestre visszakerülni, de sehol nem volt állás. Kacérkodtunk a gondolattal, hogy külföldre megyünk szerencsét próbálni. Kuvaiti kiutazásunk lehetőségét váltottam föl egy kínálkozó félállással a Bartók Konzervatóriumban, ahol aztán 2012-es nyugdíjazásomig folyamatosan tanítottam. Azóta is vallom, hogy nem az a honleány, aki tetőtől talpig trikolórbá burkolódik, hanem aki itthon marad havi 2400 forintért egy kuvaiti „aranybánya” helyett.

Férjem tehetségét itthon csak tíz, gyötrelmesen nehéz év után kezdték felismerni. Sajnos az addigi mellőzöttség megviselte idegrendszerét, felőrölte az egészségét. Még megérte, hogy Erkel-díjjal tüntették ki, de rá egy évre, 1999-ben súlyos betegségben, alig 47 évesen meghalt.

A tanítás és a pódiumszereplések mellett a 2000-es évek óta írással is foglalkozom. Sokáig pihentettem novelláimat, mielőtt a nyilvánosság elé léptem. Valójában egy bonyolult szerelmi kapcsolat lappangó feszültségei késztettek írásra. Írásaim többsége a párkapcsolati problémákat járja körül. Irodalmi karrierem valóságos „vadkeleti” sikertörténet. Első kiadómhoz (Balázs Tibor) szó szerint az utcáról kopogtattam be. Kezdeti lépéseimet ő, valamint Suhai Pál, költő barátom egyengette. Utóbbi bábáskodott első két novelláskötetem (*Jolán gyereket vár*, *Salto vitale*) megjelenése körül is. Később a Palócföld folyóirat köré tömörülő művészcsoporthoz találtam igazi mentoromra Handó Péter személyében. Sokat köszönhetek lányomnak, Togobickij Verának, aki túl azon, hogy mindig ő az első kritikusom, a *Minden relatív* című mesekönyvem illusztrátora is.

2009 óta rendszeresen publikálok irodalmi lapokban (Csillagszálló, Palócföld, Spanyolnátha, Ezredvég, Élet és Irodalom, Irodalmi Jelen...), valamint prózai és lírai antológiákban. A költészet világába röpke kirándulásokat teszek, haikuk, tankák, szabad versek formájában, többnyire felkérésre. Rendszeres szereplője vagyok rádióműsoroknak, irodalmi rendezvényeknek. Hét önálló kötetem jelent meg eddig. Novellistaként tartanak számon (*Fehér árnyék*), de írtam mozaikregényt (*Álomszöttes*) éppúgy, mint mesekönyvet (*Minden relatív*), kisregényt, vagy filmforgatókönyvet (*Újratervezés*). *Haláljel* című írásom felkerült az Irodalmi Jelen online folyóirat örökranglistájára közel százezres olvasottsága révén. 2014 óta tagja vagyok a Szépírók Társaságának. 2018-ban

megkaptam az Irodalmi Jelen 2017-es prózadíját. 2019-ben megjelent az *A kör bezárul* című kötetem, mely húsz év ötven válogatott kisprózáját tartalmazza. Ez az én ajándékom a hetvenedik születésnapomra.

Akármennyi lábnyomot hagyunk is a Földön, egyszer véget ér... Minden élet torzó. Az ember nincs befejezve.

Fridereky Katalin

Kolozsvári Grandpierre Miklós

képzőművész (Budapest, 1950. július 18.)

Nagyon köszönöm a felkérést a nemzedéki tablóban való részvételre. Nem való vagyok én oda... Nagy neveket olvasok, akiket végtelenül tisztetek. Tudásomat, műveltségemet, emberi tartásomat tőlük is kaptam.

Húzódózásom lényege, hogy soha semmilyen elismerésben nem részesültem. Sokat próbálkoztam betörni

a művészeti elitbe, igyekeztem megfelelni addig a határvonalig, ameddig el nem veszem az egyéniségemet, mondanivalómat. Senkivel nem akasztottam bajszot, igaz, nem is alázkodtam meg. Valószínű, hogy mégiscsak bennem van a hiba, hiszen nagyon sok igazán kiváló, elfogadott szaktekintély nem fogadta el a munkáimat. Szemben velük én egyedül nem lehetek okos, tehetséges.

1974 óta élek ebből a szakmából. Kicsi, fatornyos falumban csináltam magamnak kiállítóhelyiséget, amely majdnem mindig tele van érdeklődőkkel, látogatókkal. Semmilyen szempontból nem panaszkodom.

Kolozsvári Grandpierre Miklós

Varsányi Ferenc

filmrendező (Budapest, 1950. július 23.)

Ha megkérdezik tőlem, akár hivatalosan, akár „csak úgy”, hogy „mit csinálsz?” – általában nehéz helyzetben vagyok. Olyannyira szerteágazó a tevékenységi köröm, hogy erre a látszólag egyszerű kérdésre nem könnyű válaszolni. Ha még be lenne írva személyi igazolványomba a foglalkozásom, ott valószínűleg az „animációs rendező” szerepelne... De ez nem ilyen egyszerű, mert legalább féltucatnyi „dologgal” foglalkozom emellett: időnként „kirándulok” a dokumentumfilm világába, forgatókönyvet írok, egyetemeken tanítok, bírálóbizottságban elnökölök, fesztiválokön zsűrizek, filmklubot vezetek – hogy csak a „leggyakoribb néhány dolgot említsem”. És természetesen mindezt nyugdíjasként, hiszen „hetvenes” vagyok már...

Na de hogy jutottam ide? Kanyargós úton...

Gyerekként elég jól rajzoltam, de eszembe sem jutott, hogy ennek valaha köze lehet majd a pályafutásomhoz. Pedig még csak 13 éves voltam, amikor az első rajzom megjelent egy hetilapban. Végigrajzoltam karikaturistaként a gimnáziumi éveket, és így annyit kerestem, hogy nem kellett zsebpénzt kérnem a szüleimtől. Meg tudtam venni a szalagos magnómat, a gitáromat, az erősítővel együtt – egyszóval mindent, amire egy „normális” kamasznak szüksége lehetett a hatvanas években. Azután negyedik gimnáziumban egy csomó „művészpálya” barátom lett, és rajtuk keresztül beszippantott az animáció csodás világa...

„A lejtőn már nem volt megállás...” Sorra rendeztem a filmeket, sorra nyertem fesztiváldíjakat, tanultam az Iparművészetin, majd a Filmművészetin. Egy ideig „tévéztem” is, és nemcsak rendeztem ott, hanem műsorvezetőként is dolgoztam. Majd úgy alakult a sorsom, hogy a szó szoros értelmében újra visszatértem az animációs film csodái közé. Mert az egy kész csoda volt, hogy kikerültem Hollywoodba, minden filmes vágyainak világába. Öt év Hollywood és Távol-Kelet, egy Emmy-díj az Amerikai Televíziós Akadémiától. Majd jött a honvág, és visszatértem szép hazámba. Stúdiót alapítottam, befektettem filmes projektekbe, csináltam reklámfilmeket, dolgoztam a Magyar Média Mecenatúra programban mint bíráló, jöttek sorra az egyetemi tanítások, külföldi fesztiválok, konferenciák, tanulmányutak... Nemrégén megszámláltam: „eddig” 55 országban jártam, volt, ahol hússzor is, de újra meg újra rájöttem, hogy „bár mindenütt jó, de a legjobb otthon”...

Meg szokták kérdezni, vannak-e kedvenc saját filmjeim. Igen, vannak... Bár több száz filmet rendeztem, de a két kezemen meg tudnám számolni ezek közül, melyikeket szerettem a legjobban, melyikekre vagyok a legbüszkébb... Kezdem életem első rendezésével, a *Mézes-táncos* című mézeskalács-animá-

cióval. Komoly kihívás volt ennek a filmnek az elkészítése, mert mindent magunknak kellett kitalálni a kivitelezés során, ugyanis nem volt előzménye ennek a filmtípusnak. Végül elkészült egy különleges film, amelynek a zenéjét a Sebő együttes játszotta, és a csodálatos hangú Sebestyén Márta énekelt benne. Ez a filmem bekerült egy amerikai kiadványba (*Book of the Animation*) mint a világ egyik legérdekesebb filmje... Egyszóval nem volt egy rossz kezdet.

A másik kedvenc filmem is „korai zsenyém”, címe: *Irka-fírka*. Ezt is egy különleges technikával készítettem, amelynek „pixilláció” a neve. Élő szereplők, színészek és pantomimesek mozgását vettem fel fázisokként animációs technikával (filmkockáról filmkockára). Varázslatos volt a hatása, a közönség, a kritikusok, a televízió imádta ezt a filmet, és sorra rendelték meg a hasonló technikájú filmeket. Éveken át gyártottam a „pixillációs” mozikat (*Suli-buli*, mozi- és tévésorozat-változata stb.). Én untam meg hamarabb, mint a közönség, mert egy idő után azt éreztem, hogy már csak önmagamot ismétlem...

Később új utakra léptem: legókocka animációi, televíziós műfajok, majd jöttek a már említett amerikai animációs évek. Amikor betört a film világába a számítógépes technika, az forradalmasította a filmkészítést. Sokan visszasírják a régi filmtechnikát, de bevallom, én nem tartozom közéjük. Ma már szinte el sem tudom képzelni, miként tudtunk filmet készíteni számítógépek nélkül. A film és a világunk jövője egyértelműen ebbe az irányba halad.

Vallom, hogy emberként azért születünk meg, hogy véghez vigyünk az élet-hivatásunkat, vigyázzunk a családukra, környezetünkre, szűkebb és tágabb világunkra. Ha ez a virtuálisvalóság-technika abban segít, hogy az életünket gazdagabban, szebben, jobban, kiterjesztettebben, az emberekre és önmagunkra figyelve éljük, akkor ez nagyon jó. Adott egy eszköz, amelyet bármire lehet használni. A technika önmagában soha nem ártalmas. Az embernek a technikával való kapcsolata csak akkor lehet veszélyes, amikor az ember nem arra használja azt a technikát, amire kellene, hanem valami másra, az embertől eltávolodóra, környezetellenesre, vagy ha önmaga ellen fordítja. Az a fontos, hogy az ember miként viszonyul ahhoz az eszközhöz, ami valamiféle technikai találmányként birtokába jutott. Tehát az ember maga a kulcskérdés mindenben, így az összes művészetben is.

Vassanyi János

Németh S. Katalin

irodalomtörténész, könyvtárvezető (Celldömölk, 1950. július 24.)

(Személyek – helyszínek – munkák.)

Amikor a megtisztelő felkérés örömen és a 70 év hivatalos levélben először olvasott sokkján túlestem, első gondolatom a kezdő három szó volt. Mint filológus és könyvtáros még saját életem, visszaemlékezéseim is katalogizálom, tehát akikre és amire most visszaemlékezem, az három katalógusfiókba vagy komputerezált adatrendszerbe sorolható.

(Személyek.) Akiktől a legtöbbet kaptam, akiknek a legtöbbet köszönhetek: szüleim, édesapám, Németh Lajos magyar–német–történelem szakos tanár, a celldömölki Berzsényi Dániel Gimnázium igazgatóhelyettese, édesanyám, Németh Katalin, az MNB főelőadója. Harmadik generációs pedagóguscsaládból származom, volt idő, amikor rokonaim között 14 tanító-tanár volt. Celldömölkön jártam iskolába, édesapám volt a magyartanárom, soha fel sem merült bennem, hogy nem az irodalom lesz valamilyen módon életem meghatározó jellemzője. Édesanyámtól a pontosságot, a zárkózottsággal párosuló barátkozási igényt örököltem, és a virágok szeretetét. Ugyan sokat jártam vissza a szülői házba, de aktív életem nagy részét nem velük töltöttem; örülök, hogy életük utolsó éveinek minden percében együtt lehettünk, és a sok történet ifjúságról, iskoláról, a Don-kanyarról, az amerikai hadifog-

ságról örökre megőrződött bennem.

Tanáraim közül az első gránitdiplomás édesapám, akit százéves korában vesztettem el, a szege-di egyetemen pedig két, nagyon különböző személyiség, akik az első éves kollókviumon kijelölték számomra az utat a régi magyar irodalom felé: a temperamentumos

és kiváló előadó Kovács Sándor Iván és a halk és minden témát többször átdolgozó/átdolgoztató iskolateremtő, a most 93 éves Keserű Bálint. Nem volt közvetlenül tanárom, de munkahelyi igazgatóm volt Klaniczay Tibor, a régi magyar irodalom pótolhatatlan tehetségű professzora, akitől szakmai ismereteim nagy részét szereztem. Sokat köszönhetek témavezetőmnek, Tarnai Andornak is.

Érdekes módon, barátaim és kollégáim köre nagyrészt egybeesik. Az egyetemi szakszemináriumi társak valamennyien irodalomtörténészek (Ötvös Péter, Balázs Mihály, Jankovics József), első munkahelyemen, az OSZK-ban megismert kollégák szintén könyvtárosok vagy irodalmárok (Madas Edit, P. Vásárhelyi Judit, Heltai János, Szelestei Nagy László), és a reneszánsz–barokk kutatócsoport belső és külső tagjai mind a mai napig társak a szakmai kérdésekben és segítők barátok a magánéletben. A munkahelyeken kívüli néhány igazi jó barát ma is mellettem van az örömeimben és tragédiáimban. Nagy fájdalom, hogy

ez év elején búcsút kellett vennem harmincöt éven át segítő barátnőmtől, a történészprofesszor Péter Katalintól.

(Helyszínek.) Szülőföldem Berzsenyi vidéke, a Kemenesalja, tizennyolc éves koromig Celldömölkön éltem és jártam iskolába, majd szüleim ápolása érdekében önkéntes nyugdíjazásom után visszatértem ebben a nyugodt kisvárosba. Diákkorom legszebb éveit Szegeden töltöttem, magyar–német szakon végeztem 1973-ban. A harmadik jelentős helyszín munkahelyeim városa: Budapest. Ma is második otthonom, minden szakmai kapcsolat és barátság odaköt, munkahelyeim, az Országos Széchényi Könyvtár és az MTA Irodalomtudományi Intézete minden bölcseész számára fogalom, nekem – minden átszervezés ellenére – életem meghatározó közege. Ahogy több mint harminc éven át, ma is ingázom Celldömölk és a főváros között. A legkedvesebb külföldi városom Wolfenbüttel, ahol 1985 és 2005 között évente egy-két hónapot töltöttem különféle ösztöndíjak igénybevételével. A világhírű főúri barokk könyvtár gyűjteménye, a több mint ezer Fachwerkhaus mindennapi látványa, a reneszánsz és barokk művelődéstörténet nemzetközi kutatótársadalmának megismerése kinyitotta számomra a szakmai világot éppúgy, mint ahogy megnövelte a barátok körét.

(Munkák.) Az OSZK-ban régi könyvekkel foglalkoztam és magyar irodalomtörténeti szakbibliográfiát szerkesztettem, az Irodalomtudományi Intézetben több mint húsz évig a könyvtárat vezettem és a Rebakucs kutatásaiban vettem részt. 1982-ben egyetemi doktori, 1987-ben MTA kan-

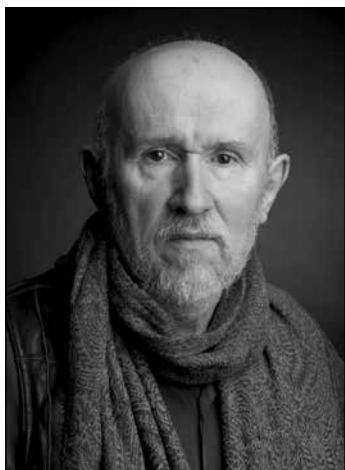
didátusi fokozatot szereztem. Publikációim a régi magyar irodalom- és könyvtörténet területéhez kapcsolódnak, legfontosabb munkám a müncheni Saur kiadó által megjelentett háromkötetes hungarikakatalógus, amely a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek 1720 előtt megjelent magyar vonatkozású anyagát dolgozta fel (német ösztöndíjak és kiadási költség segítségével). Éveken át tudományos titkára voltam a wolfenbütteli reneszánsz munkaközösséggel közösen rendezett munkakonferenciáknak és szerkesztője a tudományos üléseket dokumentáló német nyelvű tanulmányköteteknek. Több szövegkiadásom mellett fontos megemlítenem 2014-ben megjelent magyar–német kapcsolattörténeti tanulmánykötetemet és egy 16. századi német utazó kéziratának (Veit Marchthaler) lefordítását, jegyzetelt közreadását, amely 1588-ban megtett magyarországi és erdélyi utazásait örököltte meg. A régiséggel foglalkozó tanulmányaim mellett nagy kedvvel írok művelődéstörténeti szakkritikákat, amelyeket ugyan sokan nem értékelnek, de számomra a több mint száz írás nem a bírálat lehetőségét, hanem az új ismeretek megszerzését és a saját kutatásaimmal való kiegészítését jelentik. Irodalom- és könyvtörténeti tevékenységemért szülővárosomtól Kresznerics-díjban, az Irodalomtudományi Intézettől Tarnai Andor-díjban részesültem.

Hogy tanárainknak emléket állítsak és szülővárosom történetéhez hozzájáruljak, összeállítottam a celldömölki pedagógusok síremlékeinek fotótárát.

Németh S. Katalin

Dukay Barnabás

zeneszerző (Szöny, 1950. július 25.)

Kezdetben minden megvolt.

A Nap, a Hold, a Föld.

Miután kiütköztek az emberi létforma sajátosságai, keresés következett.

Szolid fél évszázad után a sok talált valami – magától – megértő látomássá rendeződött.

Innentől ugyan minden ismerős volt, de mégis, mintha más volna.

Kevesebb halott idő, több élő idő.

Csak úgy.

A homályban.

Gulyás László

sportújságíró, szerkesztő, riporter (Budapest, 1950. augusztus 1.)

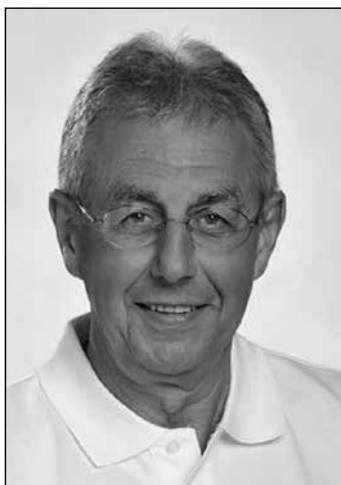
„Megrázott?” Ezt a kérdést tették fel jó néhányan 70. születésnapomat követően. A válasz egyértelmű: nem.

Miért is rázott volna meg, hiszen tenni ellene nem tehetek, el kell viselni: szaladnak az évek, csak így, bőven hatvan után sokkal gyorsabban, mint előtte.

Persze ilyenkor az emberfia már többször is mérleget készít: mit rontott el?

Igen, csak ezt, mert ami jó, azért soha nem dicsértem magam. A rontás az igen, hiszen abból tanulhatunk.

Szóval rádióriporter apa, kisemmitzett családból származó, tanítóképzőt

végzett édesanya. Két végpont, amely között magam lettem volna az egyenes, az egyenes, amelyet bizony sokszor kellett terelgetni, nem mindig könnyen kezelhető gyermek lévén, hiszen a kettősség – ugye már a nagyszülőknél is – nemegyszer keltett bennem feloldhatatlan érzelmeket emberek s a rendszer ellen, mert mást kaptunk az iskolában – 12

évfolyamos elit iskola –, s mást mondtak otthon, a négy fal között...

Nem én vagyok az egyedüli, aki ilyen körülmények között cseperedett fel, s kereste később az igazságot a világban, a rendszerekben.

Túllépve a belső válságon az emberfia általában lel egy utat, amelyet magáénak érez, amelyre feltétlenül rá akar lépni, hogy azután némi kitérők árán, de eljusson a célig, mondjuk, a hetven évig...

Nehezen találtam ezt az utat, s amikor ráléptem, nem éreztem, hogy erre szeretnék haladni.

Mert ugye, akinek az édesapja riporter, annak a fiát sokszor hasonlítják, s ez az ifjabb nemzedéknek nem mindig ad kellemes érzést. Így volt ez velem is, amíg nem veszítettem el őt 1974-ben. Attól kezdve – sajnos – csakis a magam útját jártam, járhattam.

Jólelkű segítők s álnok alakok mindig is akadtak, de ez így van mindenkivel, nem hiszem, hogy csak engem szemelt volna ki a sors, hogy folyamatosan kettős mércével éljek, magammal s másokkal szemben is. Na azért mára már megtanultam különbséget tenni jó és rossz szándék között. (Az biztos, hogy otthon alig beszéltek a család múltjáról, tettekről, mondván: nehogy elkottyintsa magát a fiú.)

Lehet, hogy kezdeti zárkózottságom is ennek köszönhető, mert még ma is, majd ötvenévi újságíróskodás után is elő-előfordul, hogy picit izgulva állok oda az interjúhoz. Igaz, alig egy-két perc múltán ez ma már elmúlik, s járom az utam.

Járom azt az utat, amelyet kijelöltem magamnak: lehetőség szerint ne ártsak senkinek, s magamnak igyekezzek megbecsülést szerezni, hiszen mint afféle sajtóember, igazán hiú is vagyok.

De nem annyira, hogy ezt ne lássam be.

Bejárhattam a fél világot, ott voltam tizenegy olimpián, tucatnyi futball- s atlétikai világbajnokságon, kézilabda-, kosárlabda-, röplabdameccs nélkülüm el sem kezdődhetett volna, s azt hittem, ez elég.

Hát nem!

Tizenhárom esztendővel ezelőtt a fiatal főszerkesztő úgy gondolta: el kell távolítani az 57 éves – amúgy ereje teljében lévő – alakot, s nyugdíjaztatott.

Pofon, mégpedig jókora, de hát, ugye, csak felkelnek a bokszolók is egy-egy természetes ütés után.

Három év: tanítás, írás, rohangálás, majd tíz éve, hogy révbe értem: rádió, tv együtt – élvezem, amit csinállok.

Ja, azt nem tudják a környezetemben lévő kollégák, hogy én időközben megtanultam számolni!

Igen: mielőtt elmondanám a véleményem, előbb nyelek egyet-kettőt, s csak utána mondom. Higgadtan, érvelve.

Hát ez az, ami hiányzott az előbbi éneemből. Az időnkénti belenyugvás, a dolgok, az esetek, az emberek tudomásulvétele.

Csakhogy ehhez élni kellett hét évtizedet.

Most, a nyolcadik elején lesz némi-
leg bölcsebb az ember?

Jónyer István

asztaliteniszező (Miskolc, 1950. augusztus 4.)

Főbb sikerei: 325-szörös válogatott, 35-szörös magyar bajnok, négy-szeres Európa-bajnok (párosban és csapatban), négyszeres világbajnok (egyesben, párosban és csapatban). Klubjai: Diósgyőri VTK (1963–1969), Bp. Spartacus (1969–1983), TTC Modica (olasz, 1983–1985), TTC Stockerau (osztrák, 1985–1989). Sportvezetőként: a Magyar Asztalitenisz-szövetség alelnöke (1996), a magyar válogatott szövetségi kapitánya (1997). Kitiüntetései: A Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztje (1994), Prima-díj (2013), Magyar Örökség-díj (2014), Az európai asztalitenisz hírességek csarnokának tagja (2015), Pro Urbe Budapest díj (2015), Onga díszpolgára (2016), Miskolc díszpolgára (2017), Emberi Méltóságért-díj (2018)

(Amikor megállította a tankokat.) 1956 ősze. Forrong az ország, nemcsak Budapestet, a vidéki városokat is eléri a forradalom, illetve az utóhatása. A miskolci Fő utcában élő Jónyer család fiúgyermekét, a mindössze hatéves Pistit tejjért küldik a közeli boltba. A megtöltött fémkannával hazafelé tartó fiúcska arra lesz figyelmes, hogy az utcájukban egymás után jönnek a tankok. A veszélyt nem érezvén lelép az úttestre, odaáll az első elé, leveszi a fémkanna tetejét, majd elkezd körözni vele fejfelé is fordítva, bizonyítván, a centrifugális erőnek köszönhetően nem ömlik ki belőle a tej. A tankban ülő katonák gyaníthatóan maguk sem értik, mi történik, de megállnak, a történeteket az ablakból figyelő Jónyer mama pedig pánikszerűen kirohan és elrángatja fiát az útról.

(Amikor hungarocellel vert meg mindenkit.) Az ötvenes évek vége. A Miskolcon élő Jónyer családot nem veti fel a pénz. A családfő épületasztalosként dolgozik, a fa illatát imádó kilencéves Pisti sokszor ott lábatlankodik mellette, figyeli, ahogy a nyersanyag édesapja keze alatt szinte életre kel. Mivel szeret pingpongozni, rábeszéli, készítsen neki ütőt, de mert borításra már nem futja, a fiúcska javaslatára hungarocellel ragasztanak mindkét oldalára, ezáltal az ütőfa majd háromcentisre dagad. A fura látvány mosolyt csal az iskolák közötti bajnokság résztvevőinek arcára, ám a nevetés villámgyorsan ámulatra vált: Jónyer ezzel az ütővel is megnyeri a versenyt. Későbbi edzője, Dankovics József itt szúrja ki magának: „Öcsi, belőled még pingpongos is lehet” – mondja az ismeretlen srácnak.

(Amikor egy nyáron át játszott.) A hatvanas évek eleje. Dankovics elhívja a DVTK-hoz, próbálja ki magát. A 13 éves Jónyer nagy kedvvel érkezik meg az első edzésre, amelyen a nála öt évvel idősebbekkel játszik, s persze még 15 pontos előnyről is alaposan elverik. A fiú nincs ehhez szokva, ezért az egyik barátjával a nyár elején talicskával eltolnak hozzájuk egy asztalt, a kertben

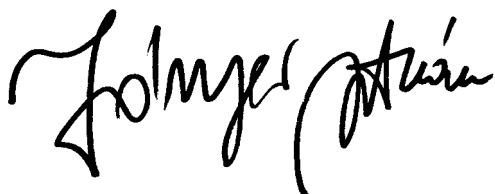

felállítják, ő pedig elkezd a magánedzéseket: reggel nyolctól este nyolcig üti a labdát, legfeljebb annyi szünetet tart, amíg a cseresznyefára felmászik megbédélni. Így telik el a három hónap, majd a szünetet követő első edzésen a teremben mindenkit hülyére ver: nemhogy nem kap előnyt a nagyoktól, már ő ad nekik öt fórt, de így sem bírnak el vele.

(Amikor lebukott 12 bőröndnyi szövettel.) A hetvenes évek közepe. Már bőven túl vagyunk a nagojai vb-n, amelyen Klampár Tiborral világbajnok lett. A kor más honi sportsztárjaihoz hasonlóan ő is a hiánycikknek számító áruk becsempészésével egészíti ki a családi büdzsét. Az egyik útjukról hazafelé tartva a vámos már várja a pingpongosokat: a bőröndökkel teli vonatkupéba lép. A csomagokból tizenkettő csak Jónyeré, aki első körben persze ködösít, de a vámtisztet nem lehet eltéríteni. A bőröndökben lévő ipari mennyiségű német szövetet elkobozzák, az útlevelét bevonják és letiltják – alig néhány hónappal a kalkuttai vb előtt. Jónyer elszánt, kettőzött erővel edz, s Indiából már hősként tér haza, egyesben és Gergely Gáborral párosban is aranyérmeket szerez.

(Amikor kikerülte a svéd vámosokat.) A hetvenes évek második fele. Svédországban kelendő cikk az alkohol, ezt Jónyer is tudja. Az aktuális versenyre indulva egy bőröndbe szépen becsomagolva, nehogy egy is eltörjön, harminc üveg szilvapálinkát pakol. Az utat busszal, vonattal, majd hajóval teszi meg a csapat, a svéd határra érkezőn egy vámházon kell keresztül menni. Hosszú a sor, Jónyer pontosan tudja, ezzel most lebukik, nincs vámos, aki átengedné a bőröndöt, amelynek a súlytól már a füle is letört. Egyre közelebb kerül a vámtisztthez, amikor egy hirtelen ötlettől vezérelve, mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga, lazán kiáll a sorból és megkerüli a vámházat. Ilyen arcátlanságra nyilván senki sem számít, így aztán a kutya sem szól hozzá: harminc üveg pálinkával, senkitől sem zavartatva lép be Svédország területére.

(Amikor repült a satu.) 1979, Phenjan. Az aranyesélyesnek számító férfi-válogatottunk az időeltolódás miatt a rajt előtt több mint egy héttel érkezik meg az észak-koreai vb-re. Hogy ne legyen túl monoton a felkészülés, a válogatott tagjai egymás között játszanak „tétmeccseket” egy-egy csokiért. A Takács Jánostól vereséget szenvedő Jónyer a szálloda boltjában megveszi a lila csomagolású Milkát, amelyet legyőzőjének szán. A másnapi visszavágót már Jónyer nyeri meg, Takács azonban a táblás csoki helyett egy Sport szelettel állít be Jónyerhez, aki éppen a satujával babrál, az ütőjén állít be valamit. Jónyer – aki jó erőben van, miután a később utazó rádióssal, Vass István Zoltánnal hozatott harminc kiló (!) sárgarépával tartja karban magát – Takácshoz vágja a kezében lévő satut, akinek csak annyi ideje marad, hogy behúzza az ajtót, amelyet behorpaszt a súlyos tárgy. A phenjani szálloda vezetői a mai napig úgy tudják, a kibírhatatlan huzat tett kárt a becsapódó ajtóban.

(Szűcs Miklós: Azt meséld el, Pista! Magyar Nemzet, 2020. augusztus 4.)

Karda Beáta

énekesnő (Győr, 1950. szeptember 4.)

(Karda Bea soha nem adja fel.)

Tizenhét éves volt, amikor megismerte a közönség. Az 1967-es *Táncdalfesztivál* tévénézői a fekete-fehér tévékészülékek előtt is gyönyörű szökevény látták a tini lányt, aki gimnazistaként énekelt első dalát, a *Csuda jó fej* című szerzeményt. Temperamentumát olasz származású nagymamájától, zenei érzékét édesapjától örökölte.

Ma is dinamikus, életvidám és optimista. Azt meséli, a szülei arra nevelték, hogy soha ne adja fel. Tavaly másodszorra is megtámadta a mellrák, de határozottan állítja, hogy újra sikerült legyőznie. Karda Beával énekesi pályafutásáról, sikereiről és optimizmusáról beszélgettünk.

– Szeretném, ha ezúttal a hétköznapjairól mesélne, hiszen mostanában *le kellett mondania a fellépésekről*.

– Az idei év nekem a kerek évfordulókról szól: 50 éve vagyok a hivatásos előadóművészi pályán, és szeptemberben betöltöttem a 70-et. Ez utóbbi nem hangzik túl jól, ezért inkább úgy fogalmaznék, hogy 69+1 éves vagyok. Izgalmas fiatalkori életem volt, és bevallom, soha nem hittem volna, hogy hetvenéves koromban még mindig a színpad biztosítja számomra a megélhetést. Sajnos nem úgy alakult az életem, hogy mostanában hátradőlhetnék és élvezhetném a közönség előtt töltött évtizedek gyümölcsét. Sok éven keresztül hóna-

pokra előre terveztem, az utóbbi időben csak két-három napra szeretném előre látni a programokat, de erről is inkább megpróbálok leszokni. Ha nem jön össze az A terv, akkor életbe lép a B vagy a C. A második műtétem utókezelései a tavaszi karantén időszakára estek, és most, hogy ismét elszabadult a járvány, nagyrészt a lakásban töltöm a hétköznapja-

imat. Szerencsére soha nem voltam unatkozó típus. Aktívan töltöm az időt, olvasok, tévét nézek, naponta tornázom, szobabiciklizem és meditálok.

– A Vándorcirkuszos szeretnék lenni című slágerében a *rivaldafény vonzó erejéről énekel. Tinédzserként hogyan került a Táncdalfesztiválra?*

– Zenészcsaládból származom, édesapámat, Karda Tibort, a Fészek Klub népszerű zongoristáját szinte az egész magyar művészvilág ismerte. Szüleim társaságában a világ legszebb gyerekkorát élhettem. Édesapám tanított énekelni és zongorázni. Ő volt az, aki kézen fogott és elkísért a táncdalfesztiválok előválogatására. Életem első fesztiválján, 1967-ben Berki Géza és Halmágyi Sándor szerzeményét, a *Csuda jó fej* című dalt énekeltem, innentől kezdve több fesztivál és tévéműsor után megismert a közönség. 1969-ben Wolf Péter hangszerelésében egy igazi nagy ívű kompozíciót kaptam, *Mindig tanul az ember* címmel, ez a dal azóta is a

kedvenc dalaim közé tartozik. Érettségi után beiratkoztam a Magyar Rádió könnyűzenei stúdiójába. Itt végeztem a zenei tanulmányaimat, hangképzésoktatásban vettem részt, az akkori csodálatos zenei nagytudású emberektől tanulhattam.

– *Az 1970-es évektől a Magyar Rádió Tessék választani! és Made in Hungary című könnyűzenei versenyein is rendszeresen elindult. Kikkel dolgozott, kik írták a dalait?*

– A dalszerzőim között volt többek között Szigeti Ferenc (Karthago), az akkori Corvina együttes frontembere (a Corvinával vehettem részt az első hazai turnékon), Papp Imre, a Gemini együttes sikerdalainak szerzője, Nagy Tibor, akinek a legtöbb fesztiváldalomat köszönhetem, Szigeti Edit, a Generál néhány dalának zeneszerzője és énekes, a Piramis együttesből Gallai Péter, Révész Sándor és Som Lajos, akikkel nagylemez is készítetttem, valamint Méhes György, akinek a *Könyörgés a kedvesemért* című dalával az egyetlen hazai fesztiváldíjamat nyertem (1994-ben második helyezés). A hetvenes évtizedben eljutottam külföldre is. Fesztiváldíjakat nyertem többek között Egyiptomban, Írországban és Franciaországban; nagyon sok zenei rendezvényen öregbítettem a magyar könnyűzene hírnevét. A hetvenes évek elején Beata and the Piramis néven két éven keresztül közösen turnéztunk a Piramissal az NSZK-ban és Svájcban. Máté Péternek is – akivel sok éven keresztül szomszédi barátságban laktunk – köszönhetek néhány kedvencemmé vált dalt. Ötvenéves pályafutásom után az ő nevével fémjelzett állami kitüntetés, a Máté Péter-díj nagy örömmre szolgálna és megtisztelő lenne számomra is.

– *A pályájának és magánéletének alakulásáról mindig egyedül döntött?*

– A közönség úgy gondolja, hogy a művészvilág tagjai félvállról veszik az életet. Én fiatal koromban is képes voltam arra, hogy rendkívül racionális legyek, ugyanakkor lelkiileg komolyan gyöttrődtem. Kétségtelen, hogy voltak rossz döntéseim, mert húszévesen tapasztalatlan voltam, és úgy éreztem, hogy jól ítélem meg a dolgokat. Mai fejjel természetesen tisztán látom, hogy néhány fontos kérdést alaposabban át kellett volna gondolnom. A rossz döntések közé tartozott az első házasságom, amely összesen 16 évig tartó kapcsolat volt. Rockzenész férjemet, a Piramis együttest alapító Som Lajost 21 évesen ismertem meg, 24 évével ő is csak toporgott a világban. Sokat jártunk külföldre, együtt is, külön is, akkoriban sikeresen indult a pályám. Úgy alakult az élet, hogy kitartóan mentem az ő útján, de a sajátomat sem hagytam el. Hatévi együtt járás után házasodtunk össze, a házasságunk tíz évig tartott. Sajnos benne ragadtam egy olyan életben, amelyből hamarabb ki kellett volna ugranom. A 16 év egyetlen csodája volt, amikor megszületett a lányunk, Niki, akire nagyon vágytam. A válás keserves időszak volt. A ragaszkodó és kitartó énem miatt jó néhány évbe telt, amíg meghoztam a döntést. Nem akartam az elváltak táborába tartozni, mert naivan azt gondoltam, hogy összetart bennünket a család közössége. Küzdöttem, de ami szétesett, azt nem sikerült egyben tartanom, és emiatt nagyot csalódtam. Végül 37 évesen elváltam. A gyereknevelés mellett akkoriban rendszeresek voltak a hazai és külföldi fellépések. Az NDK a rendszerváltásig fontos bázisom maradt, szinte kéthetente kiutaztam egy-egy rövidebb turnéra. Az ottani fesztiválokon való részvételeken német szerzők dalaival igazán nagy népszerűségre

tehettem szert. Soha nem felejttem el, 1989-ben a drezdai Kulturpalastban volt az utolsó fellépésem, amely után – az akkor már zajló politikai tüntetések miatt – nyolc rendőr kísért át a hotelbe, hogy ne sodorjon el a tömeg.

– *Milyen változást hozott az életbe a rendszerváltás?*

– A 2000-es évhez fűződik, hogy 50 évesen átvehettem Magyar Köztársasági Elnöki Ezüstérem erkölcsi díját. Akkoriban egy nagy stílusváltással rátaláltam a Romantic és a Nox együttes fiatal zeneszerző-párosára. Velük készítettem a B52 című lemezem, rajta a *Búcsúzik az ezüst nyár* című dallal, amelyet ma is velem énekel a közönség. Az énekesi pályám mellett 2004-ben megalapítottam a Karda Beáta Énekstúdiót. Sasvári Annamária énekesnő barátnómmal több művelődési központban indítottuk el a tanodát, ahol az énekesi pályán szerzett tudásunk mellett tapasztalatainkat is átadtuk a hallgatóinknak. A stúdió egy évtizeden keresztül működött, majd a televíziós tehetségkutató versenyek népszerűsége miatt már nem volt létjogosultsága. Azok a fiatalok ugyanis, akik úgy érzeték, hogy egy kicsit is tehetségesek, előképzettség nélkül is jelentkeztek a tévéműsorokba. Nagy szeretettel gondolunk erre az időszakra, hiszen nekünk, az oktatóknak és a növendékeinknek is egy igazán szép korszak volt.

– *A 2000-es évek közepén hirtelen eltűnt a közönség elől, majd kiderült, hogy mellrákkal küszködik. Miért vállalta fel, hogy a betegségéről a sajtóban is nyíltan beszéljen?*

– Tizenhárom éve mellrákkal diagnosztizáltak, amelyben már az édesanyám és a nagymamám is szenvedett. Korábban is jártam rendszeres kontrollra, tudtam, hogy a hajlamot én is örököltem. A betegséget a korábbi

évek boldogtalanságára és a szorongásaimra fogtam, de a műtét és a kezelések megértették velem, hogy nem én vagyok az egyetlen, aki mellrákban szenved. Úgy gondoltam, ismert emberként talán tehetek valamit annak érdekében, hogy felhívjam a figyelmet erre a tömegeket érintő, súlyos betegségre, amely egyébként – ha időben kiszűrjük – gyógyítható. 2007-ben alávettem magam mindennek, amit az orvos előírt, és azt hittem, hogy a betegség soha többet nem tér vissza. Tavaly novemberben a vizsgálaton közölték velem, hogy ismét operációra van szükség. Idén januárban megműtötték, majd sugárkezelést kaptam, és ma is gyógyszert szedek, ami kisebb fáradságot okoz. Mindemellett fontos feladatomnak tartom, hogy odaálljak a mellrákos nők figyelemfelhívó akciói mellé, és kiálljak értük, önkénteskedjek vagy jótékonysági rendezvényen vegyek részt, ahogy ez többször is előfordult.

– *Lelkileg hogyan vészelte át a betegségét?*

– Nem szeretem a magányt, nekem nagyon fontos a lelki támasz. Édesapám 2002-ben meghalt, édesanyámat pedig alig egy évvel az első műtétem után vesztettem el. Rádöbentem, hogy a szüleim nélkül – akik egész életükben a biztonságot jelentették számomra – teljesen egyedül maradtam. A „romantikus véletlen” nem hozta meg a társam. Négyévi egyedüllét után egy barátnőm tanácsára végül bejelentkeztem egy társskereső oldalra, így találtunk egymásra Lacival. Tizenegy éve élünk hűségben, boldogságban, öt évvel ezelőtt összeházasodtunk. Tőle olyat is megkapok, ami fiatalon nem adatott meg számomra. A férjem nem a művészvilágból való, civil ember, és teljesen más személyiség, mint én, ugyan-

akkor megbízható társ, és hűséges hozzám. A kitartás és ragaszkodás nagyon fontos számunkra. Olyan különleges ajándékokkal is meglepett már, amikkel régi vágyaimat teljesítette.

– *Hogyan érzi magát 69+1 évesen?*

– Alapvetően ma is vidám, optimista, kitartó és dinamikus embernek tartom magam. Békésebb, vírusmentes időkben imádom repülni, sportosan vezetni, nagyokat sétálni és kirándulni. Ragaszkodom a megszkott tárgyaimhoz, szokásaimhoz, és hűséges vagyok, de ha valaki lelkileg megsért vagy csalódom benne, akkor kénytelen vagyok határokat szabni. A pályám – ahogy az előadóművészeké általában – mindig is kissé zilált volt, sok bizonytalansági tényezővel. Évtizedeken keresztül nem tudtam, hogy a hétvégén hol lesz fellépés, vagy mikor és hová indul a következő turné. Ahogy múlnak az évek, egyre kijjebb kerülök a pályáról, ráadásul

körülöttünk tombol a világjárvány, de kitartóan optimistán, mosolygó szemmel tekintek a világra. A bakancslistámról már több dolog teljesült, az egyik: nyáron Törökországban két delfinnel úszhattam együtt. Öt évvel ezelőtt pedig a születésnapomon ejtőernyőzhettem tandemugrással 4000 méteres magasságból. A listán még két dolog szerepel: nagy vágyam egy sok országot érintő tengeri utazás, és egy olyan dupla CD, amelyen az életem legkedvesebb dalai szerepelnek. Ez utóbbival szeretnék nyomot hagyni a magyar könnyűzenei életben és a közönség szívében.

Rojkó Annamária interjúja

Várkonyi Mátyás

zeneszerző (Budapest 1950. szeptember 4.)

A nevem Várkonyi Mátyás. Zeneszerző. Zenesz. Karmester. Szövegíró. Producer. Barkácsoló ezermester. A Szűz jegyében születtem, Budapesten. Mindig itt laktam, ebben a városban, először Pesten 43 évig, azután Budán 27 éve. Hetven év alatt az emberfia rengeteg élményt elraktároz a fejében, néha eltűnnek, aztán egyszer csak felbukkannak. Ezeket a csodákat kiválthatják illatok (szagok), hangok, vagy például az aszfaltról felszálló hő.

Az aszfalttal különösen meghitt kapcsolatom volt zsenge gyerekkoromban több száz horzsolás, vérző seb és barnából kékbe hajló zúzódás okán. A Nyáry Pál utcában laktunk, a Váci utca szegényebbik részén, az angol kisasszonyok templomával szemben, a galambok személyes ismerőseim voltak. A római számok rejtjelmeivel a szent épület feliratai révén ismerkedtem meg. Édesapám Géza,

anyukám Tusi. Két testvérem van, egy nővérem (Ani), egy öcsém (Peti). A házunkban ismert emberek is laktak, például a második emeleten a lifttől balra (mert volt!) Remenyik Zsigmond író élt a nejével és lányával. 1956 karácsonyán nagybátyám egy felcsatolható görkorcsolyával lepett meg. Fogalmam sincs, hol szerezte azt a csodát. A házunk előtti utcán kezdtem neki a gyakorlásnak, és mivel az egész környéken összesen két autó parkolt, bőven volt hely a gördüléstechnikám csiszolására. A híres író élvezettel nézte ablakából bukásaimat. Évek múlva rajongással mesélte szüleimnek, amit látott. „Ebből a gyerekből lesz még valaki – mondta. – Olyan szívós kitartással gyakorolja a korcsolyázást, ha százszor elesik, százegyedszer is feláll, nem adja föl.”

Ez voltam akkor én. Említettem a két autót, amely a Váci utcában parkolt, az egyik a közvetlen szomszédunké, Kállai Ferencé volt, a másik Szendrey Karper László gitárművészé. Kállai Feri, mert így hívtuk, a bejárati ajtónkkal szemben lakott, tehát az egyik falunk közös volt az utca és a lépcsőház között. Mivel elég hamar a zenészi hivatást választották nekem, reggel kilenckor már bőszen gyakoroltam a Stingl bécsi mechanikás zongoránkon. A színészcsoport később egy társasági összejövetelen nevetve mesélte, hogy megkeserítettem a fiatalságát a reggeli ébresztőkkel. A Magyar Rádió Gyermekkorúsába jártam. Nagyon jól éreztem magam, kamarazenéltünk Fischer Ádámmal és Fischer Ivánnal, felléptünk az Operaházban, a Nemzeti Színházban, a Bartók Gyerekszínházban, amely akkor még a Váci utcában volt. Utána jelentkeztem a konziba és a Bartók Béla Zenegimnáziumba.

Még egy bukás: amikor a konzi zeneszerzés szakára felvettek, ahol Sugár Rezső és Soproni József voltak a tanárim, apám egy R28-as bicajjal lepett meg. Ezt azonnal ki akartam próbálni. Egy bökkenő volt csak, nem tudtam még igazán jól biciklizni. Lementem a Duna-korzóra a vadonatúj kerékpárommal. „Száguldtam, mint a szél”, amíg egy beton virágtartó utamat nem állta. Öt métert repültem, és az aszfalton landoltam. (Megint az aszfalt!) No se baj, de mi van a bicajjal? Elgörcbült mind a két elülső villája. Akkor bizony a szám is elgörcbült.

Mivel pontosan a huszadik század felén születtem, az én időszámításom szerint még mindig tart az évszázad. Sok emlékem van 1956-ból, de azokat nem szeretem feleleveníteni, az ötvenes évekre különben is úgy emlékszem, hogy mindenütt sötét van, füst és emberszag, és nagyon hosszú csöndek.

A hatvanas évek a zenéről és a beatkorszakról szóltak, az első héthúros orosz dobozgitárról, amelyet összeviszsa furkáltam, hogy bele tudjak szerelni egy Balogh-pickupöt.

A hetvenes évek a rock és dzsessz évtizede, a nyolcvanas évek a színházé: a Rocksínház.

Persze ezzel párhuzamosan a családom, a feleségem, gyerekeim, a műveim és néha a megszállottságig hajszolt munkák.

A politika mindig érdekelt, de nem a zsigeri része, hanem az emberi kapcsolatok sokszínűsége miatt.

Na és a barkácsolás! Mindennek működni kell, mindent meg kell javítani a világok végezetéig. Ezért aztán egyre nagyobb tereket foglalok el a házban, ahol lakunk.

A rendszerváltás nem jelentett nagy sokkot, gyakran mondogattam, a rockzenében már elég régóta magunkra vagyunk utalva, a saját magunk életét és

szabadságát éljük, ahogy akkor mondtuk, ridegtartásban, és egy kicsit le is néztük a környezetünket. A művészet és az alkotás szabadsága a legnagyobb kincs a világon. A fejünkbe úgyse tudnak belemászni, mondtuk akkoriban. Úgy véltem, nagyobb bátorság volt az idő tájt itthon maradni, mint külföldre költözni. Persze könnyen volt nagy a szám, a Generállal már a hetvenes években rendszeres jártunk Keletre, Nyugatra.

Ez az életem 2002-ig tartott, utána még egyszer-kétszer muzsikáltunk együtt, létrehoztam előadásokat, és fejlesztettem a hangstúdiómat, amelyet már lassan harminc éve építettem. (Milyen sok a hetven gépelt sor! Ilyen sokat éltem?) Ha egy ember szerencsés, jó családba születik, szép és tehetséges felesége van (Horváth Kata jelmeztervező), szép és okos gyerekei (Máté, Ádám, Zsófi), aranyos unokái (Emília és Olivér), akkor igazán sok panaszra nincs oka. Nagyon színes életem volt ez ideig, és hiszem, hogy ezután is.

Lett belőlem valaki? Igen! Benne van az aszfalt, a görkorcsolya, a gyerek-kórus, az Operaház, az R28-as bicaj, a Balogh-pickup, a barátok és ellenségek, a sok tehetséges ember, akikkel összehozott a sors, na és persze a szerencse meg az emberszeretet, ami nélkül nem lennék most ilyen pozitív. Hogyan tovább? Munkálkodom, gondolkodom, bosszankodom, és semmit sem hagyok abba. Szeretek nyugdíjas lenni, szoktam mondani: jó dolog, ha a semmittevésért megfizetnek.

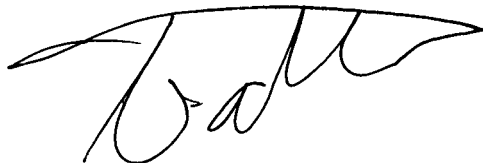
Idekívánkozik *Béres Attila* költő, szerzőtársam néhány veretes sora a *Báb-játékos* című poperettünkből, amelyet üzenetnek szánunk az elkövetkező generációknak:

*Figyelj rám, fiam, és ne vádolj oktalan!
Minket minden összefűz, bennem lángolt így a tűz.*

*Figyelj rám, fiam, hosszú életem során
Hittem én is ostobán, dolgoztam a nagy csodán.*

*Majd egy nagy színházban őszintén cseng a szó,
És a rivaldában új kabátban áll az igazgató,*

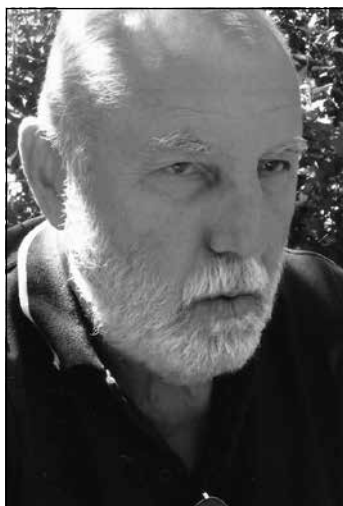
*És a bársonyszékből úgy ünnepel a nép,
Ehhez foghatót úgyse látott még.*

Gutai István

író (Sárpilis, 1950. szeptember 16.)

A hatvanas évek elején egy magas, ősz hajú író bácsi, Féja Géza látogatott a sárpilisi általános iskolába. Arra volt kíváncsi, hogy „a kis emberpalánták milyen pályára készülnek”. (Sárközi élményeit és utazásainak tapasztalatait 1963-ban, a Szépirodalmi Könyvkiadónál megjelent, *Sarjadás* című könyvében tette közzé.) A válaszok között „különleges élettervekkel” is találkozott. Érdeemesnek tartotta lejegyezni: „egyetlen gyerek, akit az írás vonz”. Ez a gyerek én voltam.

A kultúrház szolgálati lakásában éltünk akkor. Édesanyámmal a konyhablakon át aggódva néztük azon az őszön a faluba Decs felől begördülő tankokat – mintha egy partizánfilmet láttunk volna megelevenedni –, az egyiknek nyitott tornyából a Vörös Hadsereg hurkasapkás harcosa szemlélte az ellenséges területet.

A helyszín a falu társasági és művelődési életének központja volt: lakodalmak, bálók, a népi együttes próbáinak és előadásainak, vándorcirkuszosok mutatványainak, fojtott hangulatú téesz-közgyűléseknek a helyszíne. Megállítom most emlékezetem filmjét, és egy képet kimerevítetek belőle: ott ül a földosztáskor hat holdhoz juttatott, egykori napszámos öregapám az agrárproletárrá tett parasztok között, és ő is hallgatja a járási elvtárs szónoklatát.

Működött könyvtár is az épületben, a KISZ-helyiségben órákon át lehetett pingpongozni, vasárnap délutánonként döngött a kuglipálya dobja a becsapódó golyóktól. Egyáltalán nem inger-szegény környezet!

Nekem azonban a legnagyobb élmény, persze csak a néprádióból és a Képes Sportból ismert római olimpia után, a mozi. Hetente háromszor

lestem a gépház kukucskálóján a varázslatot, közben Magyar Jani bácsi – aki napközben óras- és műszerész-mester volt – kék munkaköpenyben, svájcisapkában tekerceselte, fűzte a 16 milliméteres filmet, élesítette a képet, igazította a hangerőt, ha lent a közönség hangosan elégedetlenkedett.

Nem lettem mozigépész és filmrendező, mint Giuseppe Tornatore *Cinema Paradiso* című filmjének főszereplője, a pilisi gépház nem égett le, hanem lebontották és eldózerolták a nagyteremmel, a kuglipályával együtt.

Édesanyám a helyi tanács hivatalsegédje és a kultúrház gondnoka, édesapám, a főlszámolódtott és átrétegződött földműves, egy ideig a közeli vasúti gócpont fűtőházi munkása, majd az otthoni cseretelepen váltja a falubeliek kis búzáját a bátaszéki malomban őrölt lisztre, korpára. Később a decsi malomban dolgozik, majd a 11. számú AKÖV buszkalauza. Raktári segédmunkásként vonul nyugalomba.

Éltünk, ahogy lehetett, a másik 3 T – telek, tévé, Trabant – kiegyezéses, fakó ígéréteiben. A telken fölépült a család háza, apám Pannónia motorja téglá, mész, cement formájában a falak része lett.

Középiskolás éveimben – melyeket végigkísértek az öncélú fegyelmetlenségek és lázadások – leveleztem Féja Gézával. Folyamatos Pest utáni sóvárgásomat nagy türelemmel igyekezett csitítani, és életvezetési tanácsokat is adott. 1968. április 15-én kelt levelében így biztatott: *„Tanulj és tanulj, szerezz általános műveltséget, válassz valaminő szakmát, és emellett olvass mennél többet, de jó, tehát értékes műveket, a klasszikusokat s a jelen legjobbait.”*

A másik eleven író, szociográfus, akivel szülőfalumban 1970-ben találkoztam, Kunszabó Ferenc volt. Terepmunkája során elkísérhettem a közeli, azóta a földdel egyenlővé tett pusztá cselédházaiba is. Évek múlva nemcsak a *Puszták népe* világát juttatta eszembe az a látogatás, hanem arra is rádöbbentem, hogy olyan házakban lakhattak néhány kilométerrel odébb apai őseim is.

Kunszabó Ferenc is észlelte a falu romlását. „A termelőségvetkezett a múlt év márciusában egyesítették a várdombi és az alsónánai közös gazdaságokkal, [...] a tanácsot is 69 nyarán tették át Decsre, [...] az iskola felső tagozatát átvitték a decsi körzeti iskolába, szó van arról, hogy az alsó tagozatot is oda helyezik. [...] Mindezek következtében a község hivatalos élete meghalt, a közélet mélypontjára süllyedt” – írja *Sárköz* című, az újra életre lehelt *Magyarország felfedezése* könyvsorozatban megjelent kötetében (Szépirodalmi, 1972).

„Mi történt itt az évszázad utolsó évtizedében, amikor elkezdődött a

nagy emberi átalakulás színjátékának következő felvonása?” Erre a kérdésre a *Gyönyörű a szibériai erdő* című könyvemben igyekeztem válaszolni.

Érettségi után választott szakmám a betűszedés lett, amelyen azóta átgázolt a „fejlődés”, és megszűnt. A segédlevél megszerzése után elvégeztem Szombathelyen a népművelő-könyvtáros szakot, majd levelező tagozaton az egyetemet, és elkezdődött a pártirányítású népszolgálat, de elkezdődtek az első generációs szívritmuszavarok is. Több, sikertelen menekülési kísérlet után – családomnak köszönhetően – talpon, a pályán és életben maradtam.

Dolgoztam az alsósági, a paksi, a dunaföldvári művelődési házban, szerkesztettem a Paksi Hírnököt és vezettem a Pákolitz István Városi Könyvtárat. 1987 táján, a szabadság és tulajdon jegyében, belevetettem magam a politikába, majd néhány év múlva, illúzióimat elveszítve, kihátráltam belőle.

Első könyvem, a *Valóságshow* Tüskés Tibor javaslatára a Szirtes Gábor vezette Pro Pannonia Kiadónál látott napvilágot. A hosszú készülődés és kései indulás után találkoztam történelmünk eltitkolt és eltanított eseményeivel: a Gulag-rabok szenvedéstörténetével, a bácskai magyarok és németek elüldözésével, irtásával, a parasztság fölszámolásával is.

Megszóllaltattam a túlélőket.

„Bocsásd meg Úr Isten, ifjúságomnak vétkét... Könnyebbítsd lelkem terhét!” (Balassi Bálint)

Guta Ptoái

Széchy Beáta

grafikus, képzőművész (Budapest, 1950. szeptember 20.)

70? Hihetetlen, de elérkeztem a hetedik X-hez. A www.naputonline.hu felkérésére megpróbálom besűríteni az életemet 70 sorba.

Nagyszüleimmel, szüleimmel, bátyámmal, később férjemmel és gyerekemmel éltünk együtt a családi házban, amelyet még a dédapám épített 1934-ben. A család és a ház története mélyen bennem él. Igazi történelem, sok jóval és sok tragédiával. Ahogy múlik az idő, egyre többet gondolok a régi időkre. A családi ház ma már üres, de az emlékek itt vannak velem.

A Mártonhegyi úti általános iskolába jártam, ahol a rajztanárom Bakonyi Mihály volt, neki köszönhetem, hogy végül is a művészeti pályát választottam. Több országos pályázatra benevezte

a rajzaim és festményeim, többször díjat is nyertem velük. A legemlékezetesebb díj egy nagy doboz francia pasztellkészlet volt egy akvarellpapírtömbbel – nagy kincs volt ez akkoriban –, amelyet az Iparművészeti Múzeumban adtak át ünnepélyesen (talán 1959-ben vagy 1960-ban lehetett).

Az általános iskolából a Képző- és Iparművészeti Gimnáziumba jelentkeztem. A gimnáziumi évek voltak életemnek talán a legszebb évei, kiváló tanárokkal, életre szóló tanulással. Több mesterem is volt: Szalai Zoltán, Miskolczy László, Gacs Gábor, Pásztor Gábor, Zala Tibor. Jártam gobelinszövésre, grafikára, szobrászkodtam, festettem, de a legjobban a papírral szerettem dolgozni, játszani és rajzolni.

1968-ban, 18 évesen férjhez mentem, 1970-ben megszületett a kislányom. Ezért a gimnázium után nem jelentkeztem azonnal továbbtanulásra, a Képzőművészeti Főiskolát csak 1976-ban kezdtem el, amikor a kislányom is iskolába kezdett járni. Mesterem Sarkantyú Simon volt. A főiskolán kezdtem el a háromdimenziós papírképeket, a papírt hálósan megvarrtam, majd a rétegeket roncsolva, megfestve alakítottam ki képeimet.

A nyolcvanas évek elején a reklámgrafika mellett sokat rajzoltam és rézkarcokat, litográfiákat készítettem, minden nyáron részt vettem a makói művésztelepen – régi családi fotográfiák átalakításával foglalkoztam. A *Család* című ofszetnyomat például egy kertben ülő, két kisgyermekét tartó, láthatóan fotózáshoz beállított apa és anya idillikus képe. A veteményes előtér mögött és az úri parkot reprezentáló háttér növényfüggönye előtt ülő pár között még egy virágcsendéletes asztal is áll, a polgári lakás kelléke, csipkével leterítve. Az egykori fényképész ezzel a beállítással próbálta meg bensőségesé tenni a családi jelenetet, a visszavonhatatlan múltba zárulást egy fekete kereszt jelképezi, a „virágcsendélet” körbevarrása pedig az életet.

1986-ban a Római Magyar Akadémia ösztöndíjasa voltam, ott egy vizuális naplót készítettem, ez volt talán az első művészkönyvem. Napról napra készült egy-egy oldal, mígnem a sorozat 200 méteres leporellóvá terebélyesedett.

A könyv ezután a távollétemmel került összefüggésbe. 1987-ben elindultam világgá. Amerikában egymás után készítettem könyveket, leporellót és installációkat: a *Borderless (Határ nélkül, 1993)* a japán szárazkertet idéző nyomatokból, varrásokból álló művészkönyvsorozat (6-6 darab egy-egy dobozban); 1992-ben Berkeley-ben bemutattam a *I Ching – A változások könyve* című monoprint puzzle-omat; 1994-ben a Dorottya Galériában *Outside-Inside / Kint-bent* címmel volt kiállításom könyvobjektvekből.

Több installációt is készítettem: *Borderless / Határtalan* (Dallas); *Last Supper / Utolsó vacsora* (Budapest Galéria); a Ludwig Múzeumban *Floppy Flower / Flopiflóra* – a padlót színes virágmintákkal burkolt, középen lyukas flopilemezekkel borítottam be, alóla vörös, szívritmusban pulzáló fény világított, a zenét madarak „adták” Ország Mihály hangfelvételeiről.

Tíz éven át tanítottam rajzot, festészetet a Tarrant County College-ben (Dallas, Texas).

1990-ben megalapítottam a HMC nonprofit kulturális szervezetet, magyar filmeket mutattam be Amerikában, klasszikus koncerteket szerveztem, művésztelepeket, kiállításokat, művészbeszélgetéseket Magyarországon.

Ötévenként rendeztem önálló kiállítást, és évente több csoportos kiállításon vettem részt.

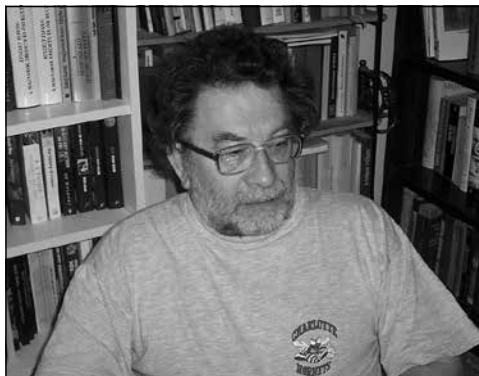
Minden évfordulón bemutattam az új munkáimat: az 55. évest az Ernst Múzeumban, a 60. évest a Galeria 9-ben, a 65.-et a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A 70. éves kiállításomat elhalasztottam 2021-re a Covid-19 vírus miatt.

Fél évet itthon, fél évet Amerikában töltöttem az utóbbi 33 évben, ez a ketős élet nem könnyű sem lelkileg, sem anyagilag, sem fizikailag, minden vágyam, hogy végre megpihenhessek és itthon maradjak a családommal, három csodálatos unokámmal és a barátaimmal.

Gy. Horváth László

műfordító, író, könyvkiadó (Egyed, 1950. szeptember 23.)

Rábaköz, azon belül a Csornai-sík, annak is a déli, legeldugottabb része. Nagyon Nyugat-Magyarország, mégis kívül az ország vérkeringésén. Egyednek, a falunak meg az a csücske, amely a legmesszebb esik a szomszéd faluktól. Ott már csak a határ van, a legelők, meg a Szőlődomb homokja, amelyből rendre emberi csontok fordultak ki gyerekkoromban, állítólag német, szovjet katonáké. Lapos, vízjárta vidék, pagonyok, árté-

ri ligeterdők a Rába felé, a miénket Megágnak hívták. Walter Scottot, R. L. Stevensont olvastam, mindig is hegyek közé vágytam. Apám alighanem abban reménykedett, hogy az én életemben eljön még a kisbirtoklás ideje, mindenáron otthon fogott volna, földművelőnek. Tőle és öregapámtól tanultam a kitartó, céltudatos munkát, a robotolás végső értelmét, az életfeltételekről való gondoskodást. Anyám viszont becsvágyó volt, öccse emberemlékezet óta az első egyetemviselt ember a faluban: nekem is ott a helyem. Úgyhogy gimnázium: Csorna.

Csorna: szinte a nagyvilág. Pedig 1965-ben még csak nagyközség. Lekéstem a jelentkezést, majdnem latinos osztályba kerültem, már csak ott volt hely. De én angolul akarok tanulni! Végül beszorítottak az orosz tagozatos osztályba, heti két órában angollal mint második idegen nyelvvél. Engem akkor már rég megrontott Scott, Stevenson, Cooper, az orosz az általánosban sem érdekelt, bár a pár száz kötetes falusi könyvtár Turgenyevjeit, Puskinjait ronggyá olvastam. Sajnálhatnám az orosz elhanyagolását, ha nem úgy alakul, hogy nagybátyám tanácsára az angol-magyar szakpár helyett az angol-oroszra jelentkezem az ELTE-n: oda jóval több diákot vesznek fel, talán még engem is, bár a dolog eléggé reménytelen. Még úgy is, hogy harmadikban valami csoda folytán bejutottam az országos középiskolai tanulmányi verseny angol döntőjébe. Csorna nem egy Eton.

Ködbe vesző, régi idők. Egy éles pillanat: vakító verőfény, forró nyár. Dél előtt a falu legszebb kislányát tanítom matekra, délután mehetek ki marhapásztorkodni a rétre. Délben bandukolok hazafelé, túl az érettségig, felvételin. Az alsó utcakereszteződésben szembejön a postás, lobog-

tatja a tanulmányi hivatal levelét. Föltépelem, és fejbe ver a hőség: felvettek, következhet a tizenegy havi katonászkodás. Nincs nálam boldogabb ember 1969-ben.

A tömény hülyeség tizenegy hónapja után nemhogy ELTE, de még Eötvös Collegium is. A nyolcszáz lelkes (mára csak négyszázvalahányas) falu széléről a magyar Cambridge-be, ott is mindjárt a King's College-ba! Ott év boldog lubickolás. Mesés tanárok, Zöldhelyi Zsuzsa, Péter Mihály, Stephanidesz Károlyné, Ruttkay Kálmán, Zombory Erzsébet, Sarbu Aladár. És a kollégium, illetve akkor már az Irodalomtudományi Intézet elképesztő könyvtára, ahol (nem holmi olvasóteremben: a polcsorok dzsungelében) a kollégista este tízig elfészkelhette magát. Olyan társakkal, mint Borsikálmán Béla, Szondi György, Kiss Irén, Ördögh Szilveszter és Csilla, Lóska Lajos, Federmayer Éva, Ugrin Aranka, Bába Iván, Dukkon Ágnes, Fröhlich Ida, Pintér Lajos, Vándorfi László, Baski Imre, Hukaya Sitosi, Gilicze Gábor, Kiss Gy. Csaba (ő már az intézet munkatársa volt). Micsoda névsor!

Amióta az eszemet tudom, műfordító akartam lenni. Az orosz tanszék minden évben rendezett versenyt, ami nagyon jó gyakorlóterep volt, az angol tanszék fura módon nem, viszont éppen akkoriban indította el legendás műfordítás-szemináriumát Géher István. Tőle tudtam meg, hogy ebben a szocialista világban műfordítói szakma sajnos nincs, el kell helyezkednem valahol. És volt is egy remek ötlete: az Európa Könyvkiadó. Ahová be is protezsált 1975-ben korrektornak. Onnan mentem nyolc éve nyugdíjba, főszerkesztőként.

Na és hogyan indul a pályáján egy ifjú műfordító? Természetesen

Shakespeare-rel. A TDK-k környékén ismerkedtem meg Dávidházi Péterrel, aki 1973-ban, végzősként olvasta fel az egyik ülésen szenzációs, zengzetes hangján Edward, Lord Herbert of Cherbury *Elégia egy sír fölött* című gyönyörű, 17. századi versének friss fordítását. Mondom neki, van egy Shakespeare-sonett-fordításom, a 12. Nekem is van három, feleli, a 2., a 15. meg a 18., ki kéne adadni őket – majd megmutatom Szenczi bácsinak, ő tagja a Filológiai Közlöny szerkesztőbizottságának. Jók, üzente Szenczi Miklós, de bevezetőt kell írni hozzájuk. Nekem arra most nincs időm, írd meg te, mondta Péter. Így lettem harmadéves egyetemistaként esszéista és Shakespeare-fordító, ott díszelgünk az 1974. január-júniusi számban.

A többi történelem, ahogy az angol mondja. Írtam esszéket Marina Cvetajeváról, Lawrence Norfolk-ról, Martin Amis-ről, George Barkerről, Richard Brautigan-ról, Tim O'Brien-ről, Muraszaki Sikiburól, Vaszilij Grosszmann-ról, Nacume Szószekiről, J. M. Coetzee-ről és másokról. Írtam két könyvet a nindzsákról meg a japán kultúrtörténetről. Fordítottam Byront, Scottot, Capote-ot, John Fowlest, Naipault, Joseph Conradot, rengeteg Updike-ot, Agatha Christie-t, Burgesst, Tolkien, Stevensont, Virginia Woolfoot, Churchillt, Goldingot, Pynchont, Coopert, John Williamst, Colson Whiteheadet, Hardyt, oroszról Cvetajevát, Turgenyevet, Viktor Jerofejevet, a japán irodalomból Misimát, Basót, Mu-

raszaki Sikibu hatalmas, 11. századi *Gendzsijét*, és mire ez az emlékezés megjelenik, a vége felé fogok járni az *Anna Karenina* újrafordításának.

Hetven év. Aminek, stílszerűen, mégiscsak a hetvenes évek volt a legizgalmasabb része. Mondjanak bármit erről a „szürke” évtizedről, az volt az ifjúságunk. Az elején kezdtem az egyetemet, a közepén a pályámat, és mire a végére értem, nekem is megvolt az ide fáziskéséssel érkező hatvanas évek, a részeg tombolások, éjszakázások, szerelmek, a méla rendszerutálat évada. Napsütötte táj, amit az az 1969-es déli verőfény harangozott be. És a világlátás: tanszéki ösztöndíj Angliában 1973-ban, Brontë country, sylvan Wye, King's Road-i counterculture; féléves részképzés Moszkvában, a Lomonoszov Egyetemen 1974-ben, kiruccanásokkal Szuzdalba, Vlagyimirba, Arhangelszkojéba, sőt Buharába, Szamarkandba. Nívódíjak, Wessely-díj, Forintos-díj, Év Könyve Jutalom, Thornton Wilder-díj a Columbia University-től, József Attila-díj: már csak hab a tortán. Feleségem, Katona Ágnes harmincnyolc éve a világ legjobb szerkesztője, csak akkor vagyok nyugodt, ha ő is látta a kézirataimat. Talán még nálam is jobban tud angolul, szoktam mondani, bár azt rémült áhítattal nézi, amikor cirill betűs szövegeket bújok a számítógépen. (Ez itt a szájlji helye ezekben a Covid-pandémiás időkben.)

Sy. Horváth László

Jakab György

fa- és csontszobrász (Farkaslaka, Románia, 1950. szeptember 24.)

„Aki kézzel alkot, az kézműves.

Aki kézzel és ésszel, az a mester.

Aki kézzel, ésszel és szívvel, az a művész.”

(Aquinói Tamás)

A művész élete mifelénk általában eseményekben szegényes, vagy egyenesen szegény, tartalmában viszont felmérhetetlenül gazdag. Ez a felénk élő – mert könnyen kétségbe vonható – megállapítás az én esetemben is igaz. Ahhoz a generációhoz tartozom, amelynek lehetőségeit a politika cövekeltte körül, amelynek a saját sorsa, életrajza alakításában volt éppen a legkisebb része. Ezt a tételt vagy kijelentést manapság – természetesen – magyarázni kell.

Megtapasztalva az emlékezet szelektív kiesésének gyakoriságát s az emberi visszaemlékezések csapodárságát, valamint feltételezve, hogy a jövő fiatal olvasója még kevesebbet fog tudni erről a korról, amelyben a saját életemet próbálom elhelyezni, megállnék egy-két felvilágosító mondat erejéig ennél a pontnál.

Szükségesnek tartom ezt már azért is, mert feltételezhetően lesznek szép számmal olyanok is, akik memoárjaikban a szép emlékek fátyolába igyekeznek becsomagolni ezeket az időket. Érthetővé pedig ezt az engedékeny magatartást talán akkor teszem, ha mindjárt itt, az elején leszögezem, hogy a társadalmi fejlődés eddig ismert története azt mutatja, minden szakasznak megvoltak és továbbra is megmaradnak a maga haszonélvezői, akik kisebb-nagyobb mértékben előnyöket tudtak és tudnak kovácsolni, hasznot tudtak és tudnak húzni mások hátrányaiból, még úgy is, hogy komolyabban be sem avatkoztak a dolgok menetébe.

Ez a kis kitérő kellett ahhoz, hogy megértsük, miért olyan szegényesek művészeink életrajzai, és különösen miért olyan szegény az enyém, aki előtt csak akkor nyílhatott meg az új világ, amikor véglegesen becsukódott mögöttem egy másik, a megszokott, a megtartó, és amely a világra hozott.

Székelyudvarhely mellett, Magyarországnak abban a legmagyarabb térségében születtem, amely száz esztendeje – a trianoni szerencsétlen világfelosztás óta – nem is tartozik már hozzá, s ahol több más, szülőföldjét ugyancsak elhagyni kényszerülő híresség látta meg addig is a napvilágot. Ezek közül némelyekkel – már csak a farkaslaki származás okán is – igen szoros kapcsolatba kerültem, és ezek a kapcsolatok jelentősen befolyásolták életpályámat.

Apai nagyanyám, Tamási Erzsébet az író, Tamási Áron első unokatestvére volt. Így rokoni szálak kötöttek a nagy székely íróhoz, aki elég gyakran vendégeskedett nálunk. Egy-egy ilyen rokoni látogatás alkalmával bizony megesett, hogy a térdén lovagoltatva feltette a világrengető kérdést: „Mi leszel, ha nagy leszel?” (Azt hiszem, most konkrétabb választ tudnék adni!)

Akkortájt, amikor őseim cseperedtek, még más világ járta, arrafelé meg egészen más. Ilyen környezetben az én gyermekéveim is izgalmasan teltek.

Az a világ, amelyről Tamási Áron is írt, számomra a valóság volt. Az író regényhősei között nőtem fel úgymond – nagyon sokat közülük ismertem is –, és annak a világnak minden élettérzése máig a zsigereimben van.

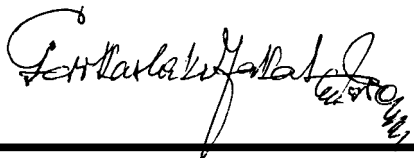
Talán a kereszttívvel érkező konokság és a majdani őszinte szakmatisztelet terelgetett a művészet irányába. Afféle „ünnepnap” művésznek érzem magam. Csontba vésett balladáimmal, történelemórákat helyettesítő alkalmi kompozícióimmal istentiszteletre hívó harangozáskor, a legszebb gúnya felvételekor lépek a csodákra éhes közönség elé. Hogy földre szállhassanak a harangok, ünneplőbe öltözhessenek az istenek is. (Szeptember 11-én lesz Lengyeltótiiban a köztéri Trianon-szobrom avatása.)

Meghatározó fordulópontja volt életemnek 1971–72, amikor a két Szervátiusz (apa és fia) a Tamási-emlékművet faragták Farkaslakán. Megengedték, hogy ott „látatlankodjak” körülöttük és ellessem a kőfaragás „mesteri” fogásait. Alaposan meghatározta pályám alakulását, mert akinek megkeményedett tenyeréből egyszer vért sercintett Szervátiusz Jenő mester kalapácsa, annak Isten megpecsételte a sorsát. Vagy örökre elkötelezte a kegyetlen konokságot követelő művészetrel, vagy örökre elhessegette attól. Velem az előbbi történt. Kiállításaim színhelyei: Budapest, Miskolc, Szerencs, Vác, Pomáz, Budakalász, Kőszeg, Csíksomlyó, Kézdivásárhely, Farkaslaka, Bécs, München, Stockholm, New York, Washington, Chicago, Damaszkusz.

1990 óta Magyarországról próbálom „befaragni” a világot. Pomázon élek és alkotok. Manapság inkább fában és csontban dolgozom, és ha alkotás közben eszembe jut egy szép gondolat, azonnal lejegyzem, és később glédába állítva rímelt faragok belőle. (Eddig három verseskötetemet jelent meg.)

Apoteózis

*Időróttá árkok barázdálják arcom,
Vér, verejték, könny kísérte sorsom.
De a hétpróbát székely módra állom,
Farkaslaki rögből nyertem szíjasságom.
Itt a szemedbe néz az igéző táj,
A végtelen s a hegyek koszorúja.
A falum, hol mondává duzzad a hír,
Mire három embernél helyet cserél.
S a képzelet szárnyán kiszínesedik,
Azt hinném, a Mindenség itt lakik.
Majd mikor az élet rám esteledik,
S az idő már végleg megfeneklik,
Hazatérek ide örök nyugalomra
Egy csokor verssel a tarsolyomba,
Mit örököül hagyok az utókorra.
Ott állok majd a túlvilág tornácán,
A fodrozva libegő felhők hátán,
A purgatórium és mennyország között,
Esdve a szótlan égboltot faggatom,
Mondja meg, hol lesz majdani lakom.*

Urbán László

irodalomtörténész (Debrecen, 1950. szeptember 26.)

Az ötvenes évek elején találkoztam először, édesapám jóvoltából, értékes szépirodalommal. A napközbeni erőltetett Rákosi-hozsannák estéin és éjszakáin félelem és rettegés járta be szülővárosomat, Debrecent, rémhírek és lefüggönyözött ablakú fekete kocsik járták az utcákat. Vasutas édesapám is sietett haza, hogy még sötétedés előtt hazaérjen, de útköz-

ben felkereste a városi könyvtár fiókját, és remek regényeket kölcsönzött ki. Esténként nekem és édesanyámnak olvasta fel őket, s mi nagy élvezettel hallgattuk a történeteket, így amikor átléptem az iskola küszöbét, már kb. 30 regény szüzséjét ismertem. Többek között Jókai és Verne műveit, s persze az *Egri csillagokat*, *Copperfield Dávidot*, *Twist Olivért*, *Tom Sawyert* és *Huckleberry Finnt*, a *Légy jó mindhalálígot*, a *Pál utcai fiúkat*, a *Szent Péter esernyőjét*, a *Kincskereső kisködmönt*, a *Tamás bátya kunyhóját*. Az iskolában aztán pillanatok alatt megtanultam olvasni, és a városi könyvtár ifjúsági részlegéből magam hordtam haza tucatszámra a könyveket, s olvastam éjjel-nappal, de nemcsak szépirodalmat. Előszeretettel forgattam csillagászati, atomfizikai, biológiai témákkal foglalkozó ismeretterjesztő írásokat is, nem csoda, hogy biológia-kémia szakra jelentkeztem a középiskolába. Ekkor ismerkedtem meg Julow Viktor professzor úrral,

a jeles Fazekas Mihály- és Csokonai-szakértővel, aki beavatott az irodalomtörténeti kutatások módszertanába. Ő hívta fel a figyelmemet a periodikumkutatásra, amit mindmáig folytatok.

Első nagyobb tanulmányom a humán és reáltudományok keresztútján található sci-fivel foglalkozott: *A magyar utópikus, disztópikus és tudományos-fantasztikus irodalom története* először szakdolgozati

témámként szerepelt, majd továbbfejlesztettem doktori disszertációvá (summa cum laude), kandidátusi értekezésként csak egy rosszindulatú bíráló miatt nem fogadták el. A több mint 20 éves, gazdagon illusztrált anyag azóta is várja a kiadót. Szerintem a hasonló nemzeti monográfiák mindegyikét felülmúlja, majd 1200 művet dolgoz fel a populáris ponyvától a magas irodalomig, Madáchig, Jókaiig, Karinthyig, Juhász Ferencig.

Az időszaki kiadványok kutatását nem hagytam félbe, az Országos Széchényi Könyvtár teljes hozzáférhető anyagát feldolgoztam, mintegy 3 millió újságot (vagy többet?), 130 ezer forráshelyet ismerek, melyből eddig 108 kötetet adtam ki.

Könyvet szerkesztettem (a zárójeles számok a különálló kötetek számát jelentik) Tömörkény István (2), Gárdonyi Géza, Tóth Árpád, Kosztolányi Dezső (3), Krúdy Gyula, Móricz Zsigmond (2), Cholnoky Viktor, Karinthy Frigyes (6), Tamási Áron, Reményik Sándor,

Bródy Sándor, Benedek Elek, Hunyady Sándor (5), Gelléri Andor Endre, Szabó Magda, Wass Albert (2), Nyíró József, Kassák Lajos, Szép Ernő, Márai Sándor (2), Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Dsida Jenő, Nadányi Zoltán, Berda József, Lázár Ervin (2), Kodolányi János (2), Petelei István, Csoóri Sándor (2) lappangó műveiből. Ezenkívül öt helytörténeti jellegű kötetem jelent meg (Érd), egy technikatörténeti albumom s 12 tematikus novellaválogatásom a karácsony ünnepétől az anyaszeretelig, a sörivástól a borkóstolásig. Két könyvem három, három pedig két kiadást ért meg. (Igaz, másik négy megjelent könyvem a nevem sem szerepel, lenyúlták a könyvhiénák.)

De itt van még József Attila, Juhász Gyula, Devecseri Gábor, Dutka Ákos, Falu Tamás, Gyóni Géza, Török Gyula, Hernádi Gyula, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Kormos István, Kaffka Margit, Pilinszky János, Jékely Zoltán, Kós Károly, Ladányi Mihály, Lovik Károly, Mécs László, Oláh Gábor, Ratkó József,

Sík Sándor, Somlyó Zoltán, Szilágyi Domokos, Szini Gyula, Tersánszky Józsi Jenő, Kolozsvári Grandpierre Emil, a prózaíró Szép Ernő, Bethlen Margit, Thury Zoltán, Vas István, Vészi Endre, Fodor András, Csurka István, Móra Ferenc, Hervay Gizella, Szécsi Margit, Sárközi György, Kassák Lajos, Szabó Dezső, Szomory Dezső, Vay Sándor/Sarolta, Ráth-Végh István és a többiek, sok tucat lappangó remekművel.

Velük mi lesz?

Három év óta élet- és munkatársammal, Bíró Erzsébettel nagyobb sebességre kapcsolunk, most már csak irodalompolitikai döntés, hogy meg akarjuk-e ismerni a teljes magyar 20. századi szépirodalmat. Hogy eltüntessük a fehér foltokat. Hogy ráleljünk végre nemzeti irodalmunk lappangó kincseire.

Nem rajtunk kettőnkön múlik.

Utóban László!

Sterbinszky Amália

kézilabdázó (Hajdúszoboszló, 1950. szeptember 29.)

Mindent a sportnak, a kézilabdának köszönhetek. Hatodik osztályosként, 1962/63-ban kószoltam bele először a sportágba. A kezdet kezdetétől olyan tanárok, edzők keze alatt, akik odavoltak a kézilabdáért, és örömmel tanítottak minket, zöldfüلűeket a labda varázsára. Mindig is szerettem a mozgást, a kemény edzést, többféle sportot kipróbáltam, többek között atletizáltam is, aminek később nagy hasznát vettem. Az általános iskola befejezése után, 1966-ban a hajdúszoboszlói Hógyes Endre Gimnáziumban folytattam az iskolát. Az első év volt egyben az utolsó is. Heten voltunk testvérek, két nővérem kézilabdázott a helyi Bocskai csapatában. Így szinte természetes volt, hogy gyakran a pálya szélén sündörögtem, abban a reményben, hogy

egyszer én is beállhatok a „felnőttek” közé játszani. Szerencsére ez egyre gyakrabban előfordult. Biztos vagyok abban, hogy ez nagyon sokat segített a jövőmet illetően, bár akkor még senki sem képzelhette, hogy a sportágat egy megélhetési lehetőségnek lehet tekinteni.

Gizi nővéremet 1966 őszén csábították Debrecenbe játszani, aminek természetesen nagyon örült, én meg nagyon irigyeltem. A bökkenő csak az volt, hogy szüleink nem engedték el egyedül. Nem volt más hátra, én is vele mentem szerencsét próbálni.

A Gördülőcsapágó Művekben kaptunk hatórás állást mindketten. Az első „albérllet” – távoli rokonoknál, könyörületből – egy konyhában álló egyszemélyes heverő volt, rugó nélkül! Kb. három hónapig bírtuk ki – szerencsénkire felszabadult két ágy a gyári munkásszálláson. Egy nyolcszemélyes szoba, nyolc vaságy, nyolc bádogszekrény. Közös fürdő, konyha és egy közös tévészoba. Egyre jobban megszoktuk a közösséget mind a munkahelyen, mind a csapatban, de a körülmények mai szemmel nézve szinte embertelenek voltak.

Annak ellenére, hogy egyre ügyesebbek lettünk a kézilabdapályán, ebben az időszakban nem éreztük magunkat superboldognak, elégedettnek, sem szerencsésnek. Mi megszoktuk, hogy mindenért küzdeni kell. A csapat formálódott, és eljött az idő, amikor a város két csapatából egy lett, ami magasabb színvonalat biztosított nekünk, játékosoknak. Ettől kezdve az NB I/B-ben a debreceni Dózsa színeit képviseltük. Szuper jó érzés volt.

1967-ben rendeztek egy nyári tornát Debrecenben, ahova tehetségkutatók érkeztek Budapestről, a Ferencvárostól – upsz! –, Elek Gyula, az akkori edző és egy-két vezető a klubból. A torna végeztével a szüleim lakcíme felől érdeklődtek, szeretnének velük beszélni. Én meg sem tudtam szólalni, azt sem igen tudtam, hogy a Fradi az ország egyik legjobb csapata. Azt nem lehet elmondani, micsoda káosz, rengeteg kétség, kérdés bukkant fel bennem.

Mire hazaértem, mindent tisztáztak a felnőttek. Szó sem lehetett arról, hogy ilyen fiatalon egyedül elköltözzek egy ilyen nagy városba, ahol nem ismerek senkit. Hol fogok lakni, dolgozni stb. Szüleimnek valószínűleg rémálmaik voltak hosszú ideig. A Dózsában ígéretet kaptam arra, ha végigjátszom a következő szezon, elengednek minden probléma nélkül.

Ez sajnos feledésbe merült, amikor eljött az ideje. Ott álltam nagyon csalódottan, elkeseredve, azt hittem, vége van mindennek. Ez annyit jelentett, hogy egy évet ki kellett várnom játék nélkül. Ez volt a legnagyobb büntetés.

Mindezek ellenére elhatároztam, elutazom Pestre, kivárom az egy évet, így legalább tudok edzeni, még többet, még keményebben, és így talán jobb játékos válik belőlem. Folytatom a gimnáziumot esti tagozaton. Nem volt ujjongás otthon, a szülői házban. Először életemben egyedül döntöttem a jövőmről, lesz, aminek lennie kell! 1968 végén felültem a vonatra Budapest felé, nagyon nehéz szívvel, egy kis bőrönddel és egy sporttáskával, ebbe mindenem belefért. Két vezető várt rám a klubból a Nyugati pályaudvaron. Elkísértek az új „otthonomba”: egy fűtetlen szoba télvíz idején, egy idős, beteg házaspárnál. Mit mondjak, nem ujjongtam.

Eltelt egy hónap, és megint rám süttött a nap: egyik új játékosársam egyedül maradt egy tágas bérleti szobában, amelyet szívesen megosztott velem. Ő volt a mentőangyalom.

Krónikusan sovány voltam, ezért két hétre befektettek a sportkórházba hízőkúrára. Edzésre sem mehettem – ami azt eredményezte hogy még két kilót fogytam! Így a kúrát abbahagytam. Ennek ellenére erős és szívós voltam, és már nagyon türelmetlenül vártam büntetésem lejártát. Lassan eltelt az 1969-es év, nehézségekkel, de végre eljött az öröm napja, amikor részt vehettem az első bajnoki mérkőzésen az ország legjobb csapatában. Határtalanul boldog voltam. A játék egyre jobban ment, és ezzel párhuzamosan meghívót kaptam táviratban közös edzésre a magyar válogatott csapatba. Török Bódog írta alá. Elképzeltetetlen és egyben hihetetlen volt! Ezzel a távirattal kezdődött pályafutásom a válogatottban.

A norvég válogatott elleni mérkőzésen vehettem fel a címeres trikót először, és még 249-szer az ezt követő 13 évben. Ez volt az év legjobb és egyben legfelejthetlenebb napja.

A Hollandiában 1971-ben rendezett véré után váltak el útjaink a Ferencvárostól. Ezután nagyon népszerűtlen „hazaáruló” voltam egypár éven keresztül a Fradi-szurkolók szemében. Lassan azért megbocsátottak. Ez a váltás a Vasasba sem volt egyszerű. Itt is egy év felfüggesztést kaptam, más lehetőség nem volt. Így újra szüneteltek a bajnoki és a válogatott mérkőzések. Nem akartam sokat rágódni az újra elpazarolt éven, összeszorítottam a fogamat, és még nagyobb energiával edzettem új játékosársaimmal a Vasasban. 1973-ban végre piros-kék mezben, a Fáy utcában folytatódott a karrierem. Úgy tűnik, a legjobb klubot választottam, itt megkönnyebbülten, örömmel és felszabadultan játszottam. Szinte legyőzhetetlenek voltunk az ezt követő tíz évben. Ebben a periódusban három kiváló edzőnk volt: Fleck Ottó, Csík János és Mocsai Lajos. Különböző egyéniségek, más-más típusú edzők, de mindhárman a lehető legjobbat hozták ki belőlünk. Ennek meg is jött az eredménye tíz év után, amikor – a magyar női kézilabda történetében először – sikerült megnyernünk a BEK-döntőt!

Ennél többet senki sem kívánhatott egy ilyen szupercsapattól, és én személyesen egy búcsúmérkőzéstől. Nem volt könnyű a búcsú ilyen fergeteges tíz év után.

1973-ban újra játszhattam a magyar színekben a következő vében, Jugoszláviában felejthetetlen edzőnk, Török Bódog szárnyai alatt.

1975 újra vb-év volt, a Szovjetunióban sikerült kiharcolnunk a részvételi jogot az 1976-os montreáli olimpiára egy harmadik hellyel. Újra felejthetetlen: olimpiai bronzsal dicsekedve landoltunk Ferihegyen az érmes repülővel.

Négy évvel később a Szovjetunióban a negyedik hellyel kellett beérnünk. Ez elég nagy csalódás volt mindannyiunknak.

A budapesti közönségtől 1982-ben búcsúztam el, ezüstéremmel, ami a nagy sikerek közé sorolható, és amire mindannyian nagyon büszkék vagyunk akkori edzőnkkel, Csík Jánossal együtt.

1982 óta Dániában élek, az itt eltöltött 38 év alatt hihetetlen elismerések sorozatát értem meg. 1984: búcsúmérkőzés a válogatottól Szegeden. 2000-ben megválasztottak az elmúlt század kézilabdázójának. 2003: meghívás a Sportcsillagok Fala ünnepségére Marosi László és Éles József társaságában. 2011: a Vasas századik évfordulójának megünneplése. 2019. szeptember 21.: a Vasas kézilabdacsarnokának felavatása, amely az én nevemet viseli! A legnagyobb megtiszteltetés, amiről senki sem képes még álmodni sem.

Én most már álmodhatok, és a hála könnyeivel ébredek.

Dániai életemnek is nagy része volt a kézilabda az első tíz évben. Játsoztam a helsingöri első osztályú csapatban két szezonban, két bajnoki cím született. Az aktív játék után az első osztályban játszó férficsapatnak lettem erőnléti edzője, és szintén két bajnokságot nyertünk. Emellett, ezzel párhuzamosan, kezeltem sérüléseiket is, ami legalább olyan fontos volt, mint az edzés. Privát klinikámon 1982 óta folyamatosan dolgozom, bár most már kicsit csökkentett óraszámmal.

Az út idáig nem volt sem könnyű, sem rövid, de én ennek csak örülni tudok. Biztos vagyok benne, hogy mindenki mindent elérhet, ha igazán akarja. Az idén betöltöttem a hetvenediket, jó erőben, egészségben a koronavírus ellenére is.

Természetesen mindezt nem egyedül értem el, a családom szeretete, aggodása, barátaim, barátnőim, edzőim, a vezetők bizalma, türelme, támogatása, biztatása nélkül sohasem valósulhatott volna meg. Mindent nektek és a sportnak köszönhetek!

Stenbjørn Quaalie

Szentmártoni Szabó Géza

irodalomtörténész (Tiszanagyfalu, 1950. október 1.)

Szülőhelyem, a Szabolcs-Szatmár megyei Tiszanagyfalu szépséges tájon, a Tisza nagy kiterjedésű morotvái mentén, a Tokaji-heggyel szemközt, Rakamaztól délre fekszik. A Magna Villaként először 775. eszten-deje említett falu XIX. századi mozgalmas

társadalmi életéről a Napút egyik számában bővebben értekeztem.¹ Ott írtam arról, hogy Terhes Sámuel református lelkész itteni szolgálata idején vívott éles hangú irodalmi párbajt Ungvárnémeti Tóth Lászlóval, az 1810-es évek felettébb külön poétájával, akinek költészete Weöres Sándor érdeklődését is felkeltette; ide járt udvarolni Bekény Katinak a „hun-schytha” jelekkel titkos naplót vezető Jászay Pál, a reformkor jeles történésze; itt szövődött Tompa Mihály és Bónisné Pogány Karolina plátói kapcsolata; itt volt birtokos a falu református templomát építtető Tolcsvai Bónis család, amelynek tagjai Kazinczy Ferencsel is szoros kapcsolatot tartottak. Ez a család volt az, amely itteni kúriájában megőrizte Zrínyi Miklós prózai műveinek egyetlen teljes kéziratát.

Ebben a nevezetes faluban születtem Szabó Géza református lelkész és felesége, Gönczi Erzsébet fiaként. A Szabolcs megyei Gégényből származó apám 1944 nyarán, Balatonkenesére küldött kiségitő lelkészként, az ottani református templomban, a va-

sárnapi istentiszteleten látta meg először Pesterzsébeten született anyámat. 1947 végén egyszerre történt házasságkötésük és apám lelkészi beiktatása Tiszanagyfaluban. Az általam felépített új parókia épületében jöttem világra 1950. október 1-jén, a vasárnap es-

ti istentisztelet idején. Másfél évvel később ugyanott született villamosmérnök öcsém, László is. Az ötvenes évek elején sok nehézséget, köztük politikai természetű támadásokat is el kellett viselniük a szüleimnek. A falu akkoriban arról híresült el, hogy 1945. március 27-én az országban először itt tartottak földosztást, amely még az ünnepélyes pusztaszerit is megelőzte.

1956 tavaszán felsőbb egyházi utasításra apámat Békéscsabára helyezték át, az ottani lelkészt pedig Tiszanagyfaluba. Így adódott az, hogy iskoláimat városban, még hozzá a megyeszékhelyen végezhettem el. Az eredendően szlovák lakosságú és evangélikus többségű városban elenyésző kisebbséget alkotott a református gyülekezet, amely csak a Felvidékről áttelepített magyarok révén gyarapodott meg némileg. A várost keleten átszelő, vízbe hajló fűzfákkal szegélyezett Élővíz-csatorna közelében, a hársfákkal teli Deák utcában, 1912-ben épült fel a templom és a kúriákkal vetekedő méretű, sokszobás, jól felszerelt parókia. Ifjúkoromban

¹ Szentmártoni Szabó Géza, *Tiszanagyfalu*, Napút, 2018. 7. szám, 199–216.

sok örömet leletem a hatalmas, bokrokkal és fákkal teli, sőt még filagóriát is rejtő udvarban, ahová a környék gyerekei is seregestül jártak be bújócskát és katonásdit játszani. Általános iskolai éveimben átéltem az osztályidegennek járó kirekesztettség nyomasztó voltát, miközben a közelben lakó megyei vezető pártember fiával, Kertész Lacival kerültem közeli barátságba.

Nagyszüleim közül egyedül anyai nagyapámat, a Püspökladányból származó, példásan határozott egyéniségű, ezermester Gönczi Elemért ismerhettem, akinek maga építette pest-erzsébeti kicsiny kertés házában nyaranta sok időt tölthettem el. Budapest iránti máig tartó szeretetem is abban gyökerezik, hogy serdülőkoromban övele együtt a budai hegyektől Aquincumig széltében bejárhattam az általam nagy csodálattal szemlélt fővárost. Remek ételeket főző mostohanagymamám jóvoltából gyakorta vendégeskedtem Dömsödön rokonainak ott álló nádtetős, mestergereadás hajdani gátórházában. A Ráckevétől odainduló, több kikötőt is érintő, látványos hajós utazás a Kis-Dunán ugyancsak maradandó emlékeim közé tartozik.

Gimnáziumi éveim idején az iskolatársak között kivívott némi tudásbeli tekintélyem már elhessentette a korábbi ellenséges hangulatot, a tanárok pedig nemcsak felkészültek, de jóindulatúak is voltak. Zongorázni is tanultam, jóllehet kevés eredménnyel, mégis a későbbiekben nagy hasznát vettem a szolfézs tanulásában szerzett ismereteimnek. Anyám, aki leánykorában irodai munkát végzett, kiképezte magát organista kántornak, majd gyülekezeti kórust szervezett, amelynek én is tagja lettem, sőt az ő révén nyári református kórustáborokba is eljutottam, ahol sok később be-

érő baráti kapcsolatra is szert tettem. Az iskolában tanult népdalok mellett a templomi énekek révén a XVI. századi eredetű magyar dallamok is a zenei anyanyelvem részeivé váltak. A történelem volt a kedvenc tantárgyam, ám a geometriát is nagyon kedveltem, ezért egy ideig építésmérnök szerettem volna lenni. Vonzott az előadó-művészet is; bejutottam a *Szép magyar beszéd* című verseny győri döntőjébe, majd a megyei színház ifjúsági rendezvényein versmondóként szerepeltem.

1969-ben érettségiztem, majd végül Szegedre jelentkeztem, az ottani jogi karra, ahová közel maximális pontszámom ellenére sem vettek fel, sőt a fellebbezésemet is elutasították. Apám azt javasolta, hogy menjek Debrecenbe, az ottani teológiára, lehetek akár egyháztörténész is, ha nem akarnék lelkész lenni. Oda felvettek, de csak két esztendő végéig, mert elment a kedvem az egésztől az ott történt visszás egyházpolitikai ügyek miatt. Ugyanakkor hasznomra váltak és az érdeklődésemet is megváltoztatták az ott szerzett, az addigiakban tőlem távoli ismeretek, főként az alapszintű latin mellett középszinten oktatót héber és görög nyelvel való találkozásom lett a későbbiekben fontos kiindulópont számomra. Szívesen emlékezem vissza a kollégiumi kántus énekkari próbáira és szerepléseire, ahol a gyülekezeti kiszállásokon Ady-verseket szavaltam. Különleges élmény volt az ünnepi legációk során a professzorok által írt prédikációkat olyan nevezetes helyek szószékein elmondanom, mint Sárospatak, Domborád vagy Szatmárcseke. További életem során is ragaszkodtam a magyar református hagyományokhoz, amelyek sok tekintetben hatottak gondolkodásomra és magatartásomra.

A teológia elhagyása után Budapestre költöztem, ahol műszaki főiskolára járó öcsémmel laktam együtt albérletben a krisztinavárosi Mészáros utcában. 1971 őszén a közeli Budapesti Történeti Múzeumban kaptam kiegészítő állást és ígéretet arra, hogy ajánlást is kaphatok majd, ha egyetemre kívánok bejutni. Kiállítások építésén és leletmentő ásatásokon dolgoztam fizikai munkásként. Itt ismertem meg majdani egyetemi professzoraim egyikét, Kubinyi Andrást, és ugyancsak itt lett a barátom az akkor még a tanulmányai mellett a múzeumban dolgozó majdani neves régész, Siklósi Gyula, aki vidám életstílusával segítette a számomra szokatlan környezetbe beilleszkednem. Egy alkalommal valamilyen ügyben fel kellett keresnem az ősrégész és antropológus Gábori Miklóst, aki keleties fizimiskámra tekintve, nagy komolyan ezt kérdezte tőlem: „Nem maga volt-e az, aki a kunbábonyi avar fejedelem sírjából mászott elő?” (Nota bene! Akkortájt nagy régészeti szenzációt keltett a kunbábonyi homokbányában megtalált, aranyleletekben gazdag avar sír feltárása.) Itt említem meg azt is, hogy születésemkor a jobb kezem kisujja közepén egy táltosjelnek tartott, ujjyszerű bőrkinövés volt, amelyet cernával elkötöttek. A heg dudoros helye még ma is látszik.

Ekkoriban döntöttem el, hogy a történelem–latin nyelv és irodalom szakpárra nyújtom be a jelentkezésemet. Latin érettségi híján csupán a teológián szerzett csekély tudásomat önképzéssel, illetve különórákra járással igyekeztem pótolni. Másodszori próbálkozásomra, 1973-ban sikerült bekerülnöm az egyetemre. 1974-ben diplomáztam az öcsém. Ekkor a közös albérletet elhagyva, nagy szerencsémre, felvettek a Gellért-hegy

déli lejtőjén magasodó, Tóth Gábor igazgatta Eötvös József Collegiumba. Sokat köszönhetek az ott megismert, egymást is tanulásra serkentő baráti közösségnek és a szabadon bejárható Eötvös-könyvtárnak. Egy esztendeig szerepet vállaltam a kollégiumi öngazgatásban is, amikor diáktársaim nagy többséggel megválasztottak a diákbizottság titkárává.

A régi magyar irodalommal egyetemi tanulmányaim során, választott két szakom mellett kezdtem foglalkozni. A kollégium tagjaként és annak égisze alatt régi magyar históriás éneket jelentettem meg. Főként Balassi Bálint életműve és a XVI. század költészete vonzott. A Ménesi úti épületben már ekkor kapcsolatba kerültem az MTA Irodalomtudományi Intézetének munkatársaival, köztük elsőként a Balassi-kutató Varjas Bélával. Szakdolgozatomat köztes témából Unger Mátyás professzorhoz írtam *A magyarországi reformáció irodalmának történetiszemléleti elemei* címmel. 1978-ban, a diplomám megszerzése után az Országos Széchényi Könyvtárban kaptam munkát, ahová a kollégiumban fragmentumkutató csoportot irányító Mezey László professzor ajánlása révén jutottam be. Ott előbb Borsa Gedeon csoportjában a magyarországi szerzők adattára készítésében, majd a referenz segédkönyvtárban dolgoztam. Közben két évig a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolában történelmet tanítottam nappali és esti tagozaton.

Ebben az időszakban ismertem meg a feleségemet, Makay Teréziát, aki akkoriban az MTA SZTAKI budavári nagy számítógépénél operátorként dolgozott. 1982-ben kötöttünk házasságot. Három gyermekünk született: Emese (1984), Fruzsina (1987) és Levente (1988). Bartók Béla úti, majd

Bertalan Lajos utcai bérelt lakásunkból szülői segítséggel és munkahelyi kölcsönökből sikerült saját lakáshoz jutnunk az Aquincumhoz közeli, akkoriban kiépült Római úti lakótelepen. Harmadik gyermekünk születése után ugyanott, az Órló utcában egy nagyobb lakásba költözhattünk, ahol jelenleg is élünk.

A nemzeti könyvtárban töltött éveimben kapcsolódtam be az MTA Irodalomtudományi Intézetében a Klaniczay Tibor által vezetett reneszánsz osztály munkájába. Ott 1983-tól három évig tudományos továbbképzési ösztöndíjas voltam Pirnát Antal irányítása mellett. 1987-ben Klaniczay Tibor ajánlására és Tarnai Andor tanácskezelő hívására a régi magyar irodalom oktatója lettem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Fő tevékenységem ettől kezdve a tanítás mellett az irodalomtörténeti kutatómunka lett. Felsőoktatási tankönyvek készítésében is közreműködtem. A rendszeresen publikált szakcikkekén kívül évek óta a régi magyar irodalom szövegeinek sajtó alá rendezésével foglalkozom, a zenei és ikonográfiai vonatkozásokat is figyelembe véve. Kutatási területem elsősorban Balassi Bálint költészete, élete és a XVI. század irodalma, valamint a humanizmus, benne pedig jelesül Janus Pannonius élete és költészete. Ezen a téren Balassi Bálint verseinek és komédiájának Kószeghy Péterrel közösen készített, kritikai igényű kiadását tartom a legfontosabbnak.

Egyetemi oktatómunkám mellett továbbra is kapcsolatban maradtam az MTA Irodalomtudományi Intézet reneszánsz osztályával. Több konferenciájának is én voltam a szervezője,

illetve a róluk megjelent tanulmánykötetek szerkesztője. 1996 óta a *Régi Magyar Költők Tára* XVI. századi sorozatának szerkesztése is az én feladatom lett.

1992/93-ban részt vettem előbb a Pázmány Péter Katolikus Egyetem, majd 1993/94-ben a Károli Gáspár Református Egyetem magyar szakának beindításában. Az utóbbin évekig óraadó voltam. Jártam külföldi kutatóutakon is. Először Wolfenbüttelben, majd jó néhányszor sikerült Klebelsberg Kunó-ösztöndíjjal eljutnom Bécsbe, Rómába és Nápolyba. A tudomány-népszerűsítésben is igyekeztem szerepet vállalni. Időnként megszólaltam rádiós és televíziós irodalmi műsorokban, valamint régizenei hangversenyeken. Rendeztem két kiállítást is a Petőfi Irodalmi Múzeumban.

2009 májusában megtaláltam Janus Pannonius 1452-ben szerzett, ám addig csupán felerészben ismert *Renatus-panegyricus*ának teljes szövegét. A nápolyi Biblioteca Nazionaleban őrzött XIX. századi másolat szövegét digitális formában megszerkeztem, a szöveget sajtó alá rendeztem, s az addig ismeretlen rész 543 sorának magyar műfordítását is elkészítettem. Az erről a felfedezésről is szóló könyvem 2010-ben jelent meg a Napkút Kiadó gondozásában.² Egy 2009. október 10-én, a Magyar Hírlapban megjelent, velem készült riport a 2010. május 3-án 90 000 diák által írt középszintű magyar érettségi szövegértési feladata lett. Ugyanezen év júliusában Nápolyban kutatva előbb azonosítottam a panegyricus XIX. századi másolatának készítőjét, majd az ő személyéhez kapcsolódó további kutatás révén eljuttam másolatának

² Szentmártoni Szabó Géza, *Parthenope veszedelme. Újdonságok a Janus Pannonius-filológia köréből*, Cédrus Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2010. (Értekezők – etüdök, 2)

előzményéig, egy XVII. századi kéziratig; azaz sikerült megtalálnom az elsődlegesebb forrásszöveget.

Janus Pannonius-felfedezésemért Klaniczay Tibor-díjjal tüntettek ki. Hatvanadik születésnapomon egy *Ghesaurus* című, vaskos tanulmánykötetel köszöntöttek kollégáim és barátaim. Sok halogatás után, 2011-ben irodalomtudományi doktori oklevelet szereztem summa cum laude minősítéssel. Ennek nem sokat örülhettem, mert számomra nehezen elfogadhatóan, erőm teljében, 2013 nyarán nyugdíjba küldtek. Nem jelentett gyógyírt erre az sem, hogy 2015. augusztus 19-én a *Magyar Érdemrend lovagkeresztje* kitüntetésben részesültem. Az már inkább a kedvemre szolgál, hogy önkéntességi szerződéssel továbbra is tarthatok szemináriumi órákat az egyetemen. Azt pedig nagy sikeremnek tartom, hogy 2013. november 16-án az én javaslatomra és közreműködésemmel helyeztek el Janus Pannonius emlékezetére egy Csíkszentmihályi Róbert által alkotott emléktáblát az itáliai Narniban, az ottani Feronia-forrásnál.

Itt, a Napútban, első ízben a 2004-es Balassi-évben jelentek meg az írásaim. Szondi György tág horizontú folyóiratának tematikus számaiban azóta is gyakorta kaptak helyet kisebb-nagyobb tanulmányaim, sőt versimitációim is. 2018-ban pedig a megtisztelő Napút-díjban részesültem.

Publikációimban 1990 óta a Szentmártoni Szabó Géza nevet használom. A névválasztásom családtörténeti előzményeken alapult. Gyermekeként, mint érdekes mesét, sokszor meghallgattam, hogy apai családom ere-

deti neve a Szentmártoni volt, de a XVIII. században Demecserben lakó, szabóként munkálkodó ősünkre hosszú élete során a falubeliek ráragasztották mesterségének nevét. Fiai hosszú igazolási perek után tudták bizonyítani, hogy Szentmártoni János nevű felmenőjük 1677-ben Apafi Mihály erdélyi fejedelemtől nemesi kutyabőrt nyert. Armalista nemességük nem járt birtokkal, ezért kellett a továbbiakban mesterségből megélniük. Az 1791-ben sikerrel zárult ügyük után megtartották korábbi ragadványnevüket is, ezért Szentmártoni Szabó néven szerepeltek a falu református anyakönyveiben, egészen 1848-ig.

Felnőttként, történészdiplomával, szakmai ártalomként is érdekelt e történet valóságtartalma. A kilencvenes évek elején, szinte az utolsó pillanatban sikerült elérnem azokat a távoli rokonaimat, akik még sok mindent elmondhattak a család történetéről. Egyiküknél a Gyulafehérvárott adományozott nemesi oklevél is fennmaradt. A ráfestett címer felett ez a jelmondat olvasható: „Virtus alit et defendit”, azaz, régiesen szólva: „A jóságos cselekedet táplál és megoltalmaz.” Valójában meglepődtem, amikor a mesének vélt történet igaznak bizonyult. Levéltári kutatásaim eredményeként megírtam a család történetét a Turul című szakfolyóiratban.³ Mindez már csak annyi gyakorlati haszonnal járt számomra, hogy a publikáló Szabó Géza nevűek között a Szentmártoni Szabó Géza elnevezés, a maga egyediségével, védjegyül szolgáljon.⁴

Szentmártoni Szabó Géza

³ Szentmártoni Szabó Géza, *Adatok a Pozsonyi Szentmártoni, avagy Szabó család történetéből*, Turul, LXXIII (2000), 3–4. füzet, 73–92.

⁴ A rólam itt közölt portrét Sáray Ákos készítette 2020-ban, Tokajban, az írótaborban.

Szurdi Miklós

színész, rendező (Budapest, 1950. október 2.)

6 fantasztikus gyerek:
4 fiú, 2 lány – Tamás,
András, István, Judit,
Panna, Balázs

2 diploma – szín-
ész, rendező

4 lányunoka – Li-
na, Fanni, Zsanna, Lea

158 színházi elő-
adás rendezőként – az
ország szinte összes
színházában

4 játékfilm rende-
zőként – *Hatásvadá-
szok, Képvadászok,*

Öld meg a másik kettőt, Vademberek

10 film színészként – *Szimulánsok,*
Bohóc a falon, Laura, Sose halunk
meg, Pókháló, Optimista tragédia stb.

6 tv-sorozat – *Família Kft., Linda,*
*Angyalbőrben, Éretlenek, Privát ko-
pó, Tv a város szélén*

35 000 doboz cigaretta – Kossuth,
Symphonia, Philip Morris, Marlboro,
Amber Heets

4 igaz barát – egy életen át

7 nem igaz barát – nagy csalódá-
sok

37 költözés – Buda, Buda, Pest,
Buda, Pest, Pest, Buda stb.

5 év színházigazgatás – Székes-
fehérvári Vörösmarty Színház

10 tv-show – *8 mesterlövész, Vit-
riol* stb.

3 házasság

3 válás

6 nagy szerelem

1765 teniszmeccs

15 kis szerelem

40 év szakadatlan munka

2×5 év munkanélküliség

35 év színésznevelés – több száz
diák, legalább 150 a pályán

14 autó – Wartburg,
Trabant, Fiat 500, Zsi-
guli, Szamara, Tra-
bant, Trabant, Honda
Civic, Honda Civic,
Honda CRX, Honda
Accord, Ford Mondeo,
Audi, Opel Astra

1 fiútestvér, báty –
Andris, a legjobb barát

5 nem megvalósult
forgatókönyv

3 felépített, majd
elvesztett otthon

1500 bölcs tanács

a gyerekeimnek – sajnos nem mind
megfogadottak

1500 buta tanács a gyerekeimnek
– szerencsére nem mind...

1 utolsó csodálatos társ

17 szemüveg – növekvő diopt-
riákkal

9476 focimeccs végignézése

6 kutya – német juhász, bobtail,
berni pásztor, dalmata, husky, golden
retriever

3 cica + 27 kölyök – cirmosok

1 rendezői díj – Filmszemle, 1983

1 kritikusok díja – 1983

1 nagy bánat – nem lehettem focista

5 reménysugár – a még megvaló-
sítható forgatókönyvek, az SZFE visz-
szanyerhető autonómiája, az a néhány
ember, aki képes meghallani mások-
kat, a családom benne, akik el tudják
fogadni egymás érveit, és hogy a vi-
lágban mindig akad majd olyan veze-
tő, aki a saját önös érdekei ellenére a
társadalom érdekeit tartja szem előtt

1 élet.

Szikora János

rendező, színész (Budapest, 1950. október 9.)

(Confessio.) Életem két, egymástól távoli szegletében találkoztam két operával. Negyvenöt éves voltam – velem minden későn kezdődött –, első gyermekeim, az ikrek még az anyjuk méhében lapultak, amikor eljött hozzám a *Varázsfwola*. Aztán elmúlt majdnem húsz év, és megtalált *Az árnyék nélküli asszony*. Mozart operájának hőse, Tamino egy eszményképet hajszol egész életén keresztül. Jellemző módon szerelme is úgy kezdődik, hogy a Kép-áriában megismer egy lányt. Nem egy hús-vér alakot, egy igazi embert, hanem egy ideált ismer meg, egy eszményt. A XVIII. században vagyunk, amikor ennyi épp elég volt, hogy harcba induljon az ember azért az ideálért, amit magának talált és kitűzött, és

– a felvilágosodás szellemének megfelelően – e harcban méltóvá nemesedjen rá, mire megtalálja.

A XIX. században aztán megváltoztak a dolgok. Richard Strauss *Az árnyék nélküli asszony* című operájának cselekménye úgy kezdődik, hogy van két férfi, akik megkapták azt, amire vágytak, de vágyuk tárgyát rövidesen el fogják veszíteni. És el is veszítik egy időre, mígnem aztán számtalan szenvedés és próbatétel után újra megtalálják. Birtokában lenni valami kincsnek, és értékét rémülten csak akkor ismerni fel, amikor már elveszett – vajon ez nem a XIX. század gyümölcsét leszüretelő és azt öntudatlanul habzsoló polgár riadt ébredése, amikor rávirradt a XX. század?

Én – az álmodó, és akit megálmodtak, a harcos és a vesztő – ennek a XX. századnak már az estjén születtem. (Ténylegesen is, késő éjszaka volt, közel az éjfélhez.) Milyen szép szimmetria: a század alkonyán fogant életem estéje most az új évszázad harsogó reggelére esik. Szeretem az életem szimmetriáit, mert már látom őket.

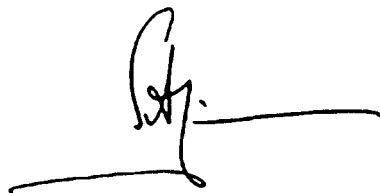
Látom az időben távoli, egymástól független pontokat, amelyeket ma már össze tudok kötni. Az idő összefüggést teremt a dolgok között. Aztán az ember csak nézi-nézi, amit kirajzolt, és eltöpreng: vajon ennek most mi az értelme? Az az érdekes a dologban, hogy mindez nem egyszerre történik. Vannak rögtön látható összefüggések, és vannak hosszan homályba burkolózók.

A találkozások nagy emberi ajándékait rögtön látja az ember. A váratlan szerelem, vagy az, amikor egy közös munkában rád hullik a fény, ami a másik ember tehetségéből árad, vagy épp csak az egyszerű gesztusok, amikor lábosban meleg levest hoz valaki a betegágyadhoz... – igen, ezeket látjuk, értjük, hisz miattunk van, nekünk valósult meg, értelmét nem kell magyarázni, hisz mindez azért történt, mert jár nekünk.

Az elválások és kudarcok, az értelmetlen fájdalom és kétségbeesés tekintében már nem ilyen egyszerű a helyzet. Ezekben értelmet találni, rendszert és

összefüggést... – hát igen. Ehhez meg kell érni, vagy – ne kerülgessük a szót! – meg kell öregedni. Elnézem életem kudarcainak szimmetriáját: hogyan árultam el házasságaimban, amiről azt hittem, szimpla idill, és csak amikor kiűzettem belőle, akkor vettem észre, hogy elveszett paradicsom. Színházi összeomlásaimban refrénszerűen átéltem a kiütött bokszoló együgyűvé butult értetlenségét: hogyan történhetett ez meg velem? Hiszen én vagyok a legjobb, a legerősebb, a leghíresebb. Rólam szólnak a hírek, felismernek az emberek. Szívós munka és tehetség áll sikerem mögött – és most mindez egyetlen ütés miatt oda?! Hol történt a hiba, melyik pillanatban? Ma már tudom: a hibát nem egy pillanatnyi vétkezésben vagy mulasztásban kell keresni, hanem az árnyékban. Az árnyékban és mögöttem ugyanis mindig ott volt már az a másik, aki majd jobb lesz nálam. Mert mindig árnyékban nő és észrevétlen, aki jobb lesz. És erre a győzelem csúcsán nem ügyelni több mint hiba: bűn, amiért büntetés jár.

Ezeket később látja az ember. És csak ekkor válik teljessé a kép és világosul meg annyira az értelem, hogy képes lesz megnevezni, ami az életében történt. A 70 év olyan, mint a hegyekben a magassági határ. Jó tudni, hogy felette egyre fogy az oxigén. De minden veszély dacára végre megértem, hogy a kép szimmetriája, ami innen fentről látható, nem más, mint a szépség, amit anyám nekem álmódott.

Szombathy Bálint

multimediális művész, lapszerkesztő

(Pacsér, Jugoszlávia – ma: Szerbia, 1950. október 17.)

Tíz esztendő a szülőfalumban, Pacséron (eredetileg: Bácsér), tíz esztendő Szabadkán, harminc esztendő Újvidéken és húsz év Budapesten. Így fest mértani utam ebben a pillanatban. Pacsér falva a városba küldött, a kisváros Szabadka a nagyobb városba mentesztett, a „kinőtt” Újvidék elmenésre kényszerített, a világváros Budapest befogadott. Nemcsak Budapest

fogadott be, hanem minden olyan emberi környezet a nagyvilágban, ahol megfordultam, égtájtól függetlenül. Ezt a különleges érzést határozottan átéreztem.

Van egy különös képességem, mégpedig az, hogy bárhol otthon tudom magam érezni, az élet ott tapasztalt minőségétől függetlenül. A jó embereket magamhoz vonzom, a rosszakat

eltaszítom. Immár ösztönszerűen, elrendeltetészerűen, megerőltetés, külön odafigyelés nélkül. Hogy ide jussak, legalább ötven évembe került. Sok vagy kevés, nem tudom, de csak megérett ezzé a szép emberi tulajdonsággá az eltelt múlt. Több mint tulajdonság, már-már erővel áthatott hatalom. Melyet megérez, aki szembejön velem az utcán.

Mindez legalább olyan fontos számomra, mint az, amit vallott művészetkedvelőként (*art lover*), mások szerint művészként (*artist*) az asztalra helyeztem. Holott mi mindent meg nem tettem, hogy művészetet teremtve ne művész legyen belőlem a szó hagyományos értelmében! Ezt a fogalmat a hatvanas évek végén gyakran ellenszenvvel idéztük, olyannyira múltba tekintő volt a valós jelentése, mi pedig a jövőt kívántuk építeni. Annnyira más értékrendet képviseltek ennek a szónak a gyökeret vert helyi birtokosai, hogy arra vetemedtünk, átértékeljük.

Nem művészet, nem esztétika, nem intézmények, nem kánonok, nem külső elvárások, nem karrier, nem pénzszempontok, hanem a még ismeretlen „én” kibontása, a művellet holdudvarában pedig az átértékelt művészetfogalom – erre törekedtem ifjúként, és ez a vezérelvem ma is. A képzőművészet nem lehet ipari termelés, nem lehet célzottan anyagi felemelkedés – egyéb érdekeket nem kiszolgáló szellemi és erkölcsi felemelkedés annál inkább. És önmaga felülértékelése, a korszaknak megfelelően, kissé mindig a kor előtt.

A sorsformáló felismeréseket nem lehet megtervezni, és főleg nem lehet iskolához, diplomához kötni. A művészeti tudást nem a tanintézmény adja, hanem az egyéni tudásvágy. A művészetet nem lehet iskolában ta-

nítani és megtanulni, mert a művészet tiszta érzékenység – szupremáció –, amit az ember egyrészt a génjeivel hoz magával, másrészt önmagában fejleszt, támaszkodva az emberiség egyetemes tudásforrásaira, az elődök hagyatékára – „faragva” saját jellemét. Lényegében a saját maga által létrehozott iskolát járja.

Minden apró-cseprő és mérete-sebb munkám alapja a saját életem. Nem konstruáltam magamnak mesterséges világokat sem a vizuális munkáimban, sem élő előadásaimban, sem pedig írásművészetemben. Mindig a valós élményeimet bontottam a külső értelmezés rétegeibe, a mások számára is megfogható nyelvi és tartalmi foglalatokba. Művészetem tehát életem szerkezetiségét tükrözi, ami többszörösen felér mindenféle hasonló írásbeli vallomással, mint ami ez is lenni kíván. Szavakkal elmondani a hetven évemet és a művészetemet nem a leghálásabb munka számomra. Látszatra sok, de mégsem túlságosan sok mindaz, ami mögöttem van.

Még nincs vége, maradjunk ennyiben. A vége majd ott lesz, amikor azt mondom, megalkottam utolsó művemet. Még ez, és nincs több. Reményeim szerint erről nem a biológia fog dönteni, hanem a belső elhatározásom. Természetesen van ebben némi ellentmondás, hiszen kitartóan hangoztatom: a művész nem megy ténylegesen nyugdíjba, munkálkodik az utolsó percig. Életét addig húzza, amíg a művészete nyúlik avagy nyújtható. Bonyolult helyzet mindenképpen, amit csak a halál oldhat fel. Élet-halál, művészet – nem művészet, továbbá élet = művészet. Fiatalságom egyik központi paradigmája mára új értelmezési vetületet nyer, némi fanyar humorral kapva gellert, ha ez utóbbi párosítást kiemelten vizsgál-

juk. A művészet rendre nagy túlélőnek bizonyul, törvényszerűen maga mögött hagyva a teremtőjét.

Akkor hogyan is van most mindez? Művészet vagy nem művészet? Amit az élet összekazlázott, úgy érett művészetté, hogy nem volt benne a rendszerszintű betagozódási szándék. Aztán kiderült, hogy értékelhető teljesítménnyé érett mégis, amit teremtettem – mindenféle külső kényszer nélkül. A maga természetes módján, lazán, erőlködésmentesen, szervesen,

a belső megismerés tiszta szándékaik mentén. Felvetődik a kérdés, mi mozgatta ötven alkotói esztendőm aktivizmusát. A válasz mindig csupán ez: a szabadságvágy, az emberi-alkotói szabadság határainak a tágítása a mindennél vonzóbb ismeretlenbe – tudatilag és nyelvileg egyaránt. Az élni akarás.

Szombathy B.

Örsi Julianna

néprajzkutató (Karcag, 1950. október 21.)

A 70. évem betöltéséhez közeledvén megállok egy pillanatra, és visszanezdek, mérlegelek. Ki vagyok én? Milyen életutat jártam be? Röviden erről számolok be most Olvasóimnak.

Parasztlányként láttam meg a napvilágot, mégpedig 21-én (a 21-es szám nálunk különösen jeles nap, mert a családban négyen is ezen a napon születtünk!). Koraszülöttként a kemence „torkára” tettem „érlelni”, így kaptam második névként a Piroska keresztnévet. Gyermekkoraomat a karcagpusztai tanyán töltöttem, amely az alföldi rónaság tág horizontját, a messzire látást jelentette számomra. Messze szárnyalhatott a képzelet, nagy volt a szabadság. Igaz, mint minden gyereknek, nekem is meg kellett tanulnom a paraszti munkát, a kötelességet, az illemet, az együttélés szabályait.

Általános iskolás koromban már a városban laktunk, amely új helyszínnel, új emberekkel (tanító nénik, osztálytársak, utcabeliek) való találkozást jelentett. A betűvetést elsajátítván belépett a könyv, az olvasás az életembe. Egy életre szóló élményt jelentett Györffy István *Nagykunsági krónikája*, Szűcs Sándor sárreői írásai. Hát még mikor nagy időt megélt emberek történeteit hallgathattam!

Ezekben az években új szelek fújtak a Rákosi-éra közvetítésével, ami számunkra a tévesztést jelentette leginkább. Otthonról csak a biztatást hallottuk: „Tanulj, hogy ne legyél paraszt!” Természetes volt, hogy a karcagi gimnáziumba megyek továbbtanulni. Ott kiváló fiatal tanáraitól lelkesedést, a közösségért való tenni akarást láttam és tanultam. Újságíró akartam lenni. Rideg István magyar és történelem szakos tanárom volt rám a legnagyobb hatással, aki saját

példáját, szemléletét adta át, ami követendő példaként hatott rám. Paraszt elődeink sorsa, munkaerőköltsége tiszteltre méltó. Az egyetemre szóló jelentkezési papírom aláírásakor az apám kezében megakadt egy pillanatra a toll: de hát tudjuk majd mi ezt fizetni? Pedig akkor még ingyenes volt az oktatás. Én pedig mint az országos tanulmányi verseny nyertese sikeresen bejutottam a kiválasztottak közzé.

Történelem–orosz szakosként kezdtem meg a tanulmányaimat. Ekkor már egyre jobban érdekelték a múlt hagyományai és az emberi sorsok. Ott tudtam meg, hogy létezik tudomány is, ami az én érdeklődési körömhöz igen közel áll. Így lettem történelem–néprajz szakos hallgató a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen. Az akkor induló társadalomnéprajzot választottam kutatási területemnek. Ott is nagy szerencsém volt, mert Gunda Béla professzor felfedezte bennem a paraszti közösséget, a hagyományos életformát belülről ismerő, érdeklődő és tenni akaró fiatalot, és a néprajztudomány művelésére nevelt. Előadásai, útmutatásai segítettek felfedezni a paraszti kultúra értékeit, és megtanította azt is, hogyan kell kívülről és belülről is látni a közösségek működését. A kutatói pályára felkészítő kiváló szakember megtanította tanítványainak az adatgyűjtés, -feldolgozás minden csínját-bínját, és egyengette újukat a szakmai sikerek felé. Egyetemi éveim alatt több publikációt készítettem, és a többszöri megméretés után az Akadémiai Kiadónál jelent meg az első könyvem Karcag társadalomrajzáról. Így lettem karcagi kutatóból nagykunsági, jászkunsági, majd Alföld-kutató. Ugyancsak szerencsés voltam, hogy a Györfly István nevű viselő Nagykun Múzeumban Bellon Tibor néprajzkutató mellett sajátíthattam el a muzeológusi munka mindennapi teendőit.

1982-ben lettem a túrkevei Finta Múzeum igazgatója, ahol nyugalomba vonulásomig (2008) végeztem a vidéki kismúzeum sokirányú, küzdelmes vezetését. Igyekeztem a város vezetése által elvárt közművelődési, ismeretterjesztési feladatokat ellátni, ugyanakkor szakszerű muzeológusi tevékenységet folytatni. Hálás lehetek a sorsnak, hogy mindemellett feletteseim szabad kezet adtak és utat engedtek a tudomány műveléséhez. Érdeklődésem a népi társadalom működésére irányult, ami lehetőséget jelentett interdiszciplináris kutatásra. Így több elismert kutatóval (Nemeskéri János fizikai antropológus, Kovács Zoltán demográfus, Somlai Péter szociológus stb.) kerültem munkakapcsolatba, akiktől új munkamódszert, szemléletet sajátíthattam el. Természetesen a legszorosabb kapcsolatom a néprajztudomány és a történettudomány művelőivel alakult ki (Paládi Kovács Attila, Szilágyi Miklós, Györgyi Erzsébet, Kövér György, Gyányi Gábor stb.). Többekkel (Szabó László, Bellon Tibor, Barna Gábor, Fűvessy Anikó stb.) együtt végeztük a Szolnok megyei és az Alföld-kutatást. Az 1980–1990-es évek Alföld-szerte a közös terepmunka, a monografikus kutatások ideje volt. Kutatásainkból tanulmányok, könyvek születtek. Ismereteinket konferenciákon oszthattuk meg a tudományszakunk képviselőivel és a nagyközönséggel. Időközben bekapcsolódhattam a palóckutatásba is. Egy-egy kutatótársam meghívására a dunántúli falvak más jellegű kultúrájáról szintén közvetlen ismereteket szerezhettem. A néprajztudomány képviselői, szervezetei mindig fontosnak tartották a kapcsolatot a honismeret művelőivel. Igyekeztek a fiatalabb korosztály képviselőit megismertetni a külföldi szemberekkel is. Így tágult a szakmai kapcsolatom, ami egyúttal Kárpát-medencei kutatási területet is jelentett.

A Partiumban, Erdélyben 70 évvel korábban a nagykunsági értelmiségi pályára készülők – Györffy István, Tőkés András és mások – a kolozsvári egyetemre is eljutottak. Az én időmben a népi kultúra iránt érdeklődők – zenészek, népdalgyűjtők, folkloristák stb. – gyakran jártak Erdélybe mint a hagyományos magyar kultúra kincsesbányájába néprajzi gyűjtésre. Majd ott is létrejött a néprajzi tanszék és a Kriza János Néprajzi Társaság. A Vajdaságban a Kiss Lajos Néprajzi Társaság, Szlovákiában a Kisebbségkutató Intézet Etnológiai Központ fogta össze a magyar kultúra értékeinek ápolásán fáradozókat.

A rendszerváltás számomra megnyitotta a külföldi kutatások, szereplések, kapcsolatok lehetőségét. Így lettünk a magyar kultúra értékeinek hírvivői, megismertetői számos nemzetközi konferencia előadói. Én e célból jártam Norvégiában (Bergen), Észtországban (Tartu), Ausztriában (Innsbruck, Bécs), Izraelben (Názaret), Romániában (Kolozsvár, Bukarest), Szerbiában (Szabadka, Torontálvásárhely), Szlovákiában (Nyitra, Pozsony), Indiában (Bangalore), Hollandiában (Amszterdam). Részt vehettem egy román–magyar kutatási csoport munkájában is a Fekete-Körös völgyében, és itthon a nemzeti kisebbségkutatásban. A bácskai magyarokkal – akik elődei a Nagykunságból származtak – már az 1970-es években kialakult a kapcsolatom, így ott is kutatótársakra, barátokra találtam. A szlovák–magyar kultúra együttélésének tanulmányozására az 1980-as években a Balassa Iván által szervezett konferenciák adták meg a lehetőséget.

Nagy élményt jelentett számomra az Észtországban rendezett egyik konferencia, ahol mindazon finnugor népek képviselőivel találkozhattam, akik gyerekkori olvasmányélményemben (Németh Imre: *Az ősi szó nyomában – Reguly Antal regényes életrajza*) szerepeltek. Majd udmurt ismerőseim elvittek az Urál hegységbe is. Így lettem én az alföldi parasztlányból világjáró néprajzkutató.

Kutatásaim eredményeit rendszeresen megírtam, tanulmányokban, könyvekben megjelentettem. Amit összegyűjtöttem a népi kultúráról, az ifjabb nemzedékkel is igyekeztem óraadó főiskolai tanárként továbbadni. Hittem és bíztam benne, hogy a több száz, agrárvégzettséget megszerző fiatal visszakerülve a vidéki településekre mintaadó értelmiségként továbbvivője lesz az elődei által képviselt népi-nemzeti kultúrának.

Mivel mindig érdekelt a lokális társadalom működése, a változása és annak kulcsemberei, így változásvizsgálatokkal 1974-től foglalkozom. Itt most nincs lehetőség a szakmai és a nagyközönségnek szánt publikációim felsorolására – egyébként is ez a több mint ezer tételt tartalmazó lista a *Kötődés* című könyvben 2015-ben megjelent. A *Parasztvilág* című könyvemben pedig részben összefoglaltam a legfontosabb kutatási eredményeimet. Csak annyival fejezem be a mondandómat, hogy a néprajzi gyűjtést, megfigyelést, fotózást, levéltári kutatást azóta is folytatom. Terveim között még számos tanulmány és néhány újabb könyv megírása, kiadása szerepel.

Írásom meghaladta a kiszabott terjedelmet, pedig még arról nem is ejtettem szót, hogy a helyi közösségek működésének jobbításáért a rendszerváltástól milyen lehetőségeim voltak civil szervezetek alapítójaként, vezetőjeként, aktivistájaként a városban, a Nagykunságban, a Jászkunságban és az országos szakmai szervezetekben. Csak annyit említek meg, hogy sikerült társaimmal egy informális kutatóközösséget, szerzői gárdát magunk köré gyűjteni, írásai-

kat szerkeszteni és több könyvet megjelentetni az utóbbi két évtizedben... Itt megszakítom az életutam rövid bemutatását. Bízom abban, hogy még folytatódik a jövőben is az életpályám. Munkám még további örömet, sikereket hozhat számomra, és a jövő nemzedék is használni tudja, amit a vidéki emberért, a parasztságért, a nemzeti kultúra megismertetéséért, fennmaradásáért tettem.

Dr. Örsi Judit

Mikó István

színművész (Budapest, 1950. október 22.)

Szüleim Kisvárdán ismerték meg egymást, egy osztályba jártak, amolyan gimnáziumi szerelem (amely kitarzott a háború után is), melynek későbbi gyümölcsként születtem meg. Apám könyvtáros volt, anyám pedig tanítónő. Gyermekkorom jelentős részét töltöttem nagymamánál, a szabolcsi kisvárosban. A nagynénémnek volt egy

vezetékös rádiója (imádtam, ha szólt belőle a zene), s én előtte állva, egy hosszú ceruza segítségével a világ leghíresebb zenekarait vezényeltem, azt képzelve, hogy én vagyok a karmester. Nénikém úgy gondolta, ennek a gyereknek van valami érzéke a zenéhez; vett nekem egy feles hegedűt, s elvitt egy tanárhoz, aki hatéves koromban megtanított a hangszeren való muzsikálás alapjaira. De más is szólt abból a rádióból. Esténként élő színházi közvetítéseket hallgattunk a sötétben, csak az Orion készülék zöldes varázsszeme villogott. Csodálatos élmény volt. A zene és a színház azóta végigkíséri az életemet.

A budapesti, Kodály Zoltán által alapított, Lorántffy Zsuzsanna utcai ének-zene tagozatos általános iskolában eltöltött nyolc esztendő nagy hatással volt rám. Nemcsak a zene, hanem a kapcsolódó művészetek (képzőművészet, irodalom) alapjait is magas színvonalon oktatták. A közös muzsikálás örömét az énekkarban és a ze-

nekarban is megtapasztalhattam. Világhírű művészekkel találkozhattunk: Yehudi Menuhinnal (aki épp az én hegedűórámon találkozott sok év után tanárnőmmel, Dullien Klárával, akivel csodagyerekként együtt játszott Amerikában egy közös koncerten), Pablo Casalszal, Dmitrij Sosztakoviccsal (akinek meg hegedülhettem egy bemutató órán).

Életre szóló barátságok is kötődtek ott az iskolában. Burai Kovács Jánossal (ma nagyszerű ügyvéd) a budapesti József Attila Gimnáziumban együtt érettségiztünk, s mivel elkezdtem versekhez zenét komponálni, közösen elő is adtuk őket (gitárral kísér-

tük magunkat) az 1968-as *Ki mit tud?* vetélkedőn. A televíziós adásba végül is nem kerültünk be, mert nem tudták a szerkesztők, hogy milyen kategóriába soroljanak bennünket.

Gryllus Dani is iskolatársam volt a Lorántffyban. Vele 1969-ben alapítottuk a Kaláka együttest, mely több mint ötven éve bizonyítja a megzenésített vers mint műfaj létjogosultságát.

Vajda Jánossal (ma nagyszerű zeneszerző és főiskolai tanár) közösen írtuk első zenés színdarabunkat (ő a zenét, én a szöveget), melyet az iskolában társainkkal együtt mutattunk be. Néhány évtizeddel később az Operaház mutatta be János operáját, melyet Csokonai *Karnyónéjából* komponált, itt ismét találkozhattunk. Boldog vagyok, hogy Karnyó szerepét elénekelhettem.

Mivel ötszöri próbálkozás után felvettek a Színművészeti Főiskolára (1973), ott kellett hagynom a Kalákát, végre megnyílt az út a színészi pálya felé, melyre gyerekkorom óta vágytam. Kazimir Károly osztályába kerültem, s diploma után az őáltala vezetett Thália Színházba szerződtem. Nagyon sokat köszönhetek neki, nemcsak színészként szerepelhettem, de zeneszerzőként is jó néhány darabomat a Thália mutatta be (*Kék madár*, *Egy kis térzene*, *Gyalog a holdsugáron*, *Örültek a fedélzetén*).

1977-ben megnősültem, két fiamra, Bálintra (1979) és Dánielre (1984) nagyon büszke vagyok.

Az 1980-as, 1990-es években a Magyar Televízió sokat foglalkoztatott, több színházba hívtak vendégszerepelni, a film is megtalált, ugyan csak néhány alkotás erejéig (*Egészséges*

Saját produkciómmal, a *Švejk* vagyok című előadással 35 éve járom a világot

erotika, *Hagyjátok Robinsont*). Ekkor mondta nekem Kazimir tanár úr egy kikérésre reagálva: „Repdessen, apuskám, de mindig itt legyen a fészek!” Hát én repdestem rendesen.

Halasi Imre rendezővel és Barbinék Péterrel nyaranta színházat csináltunk Kisvárdán a várban. A Zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház bemutatta egy zenés darabomat, melyben játszottam is (*A kutya testamentuma*). A Rock Színház csapatával a *Sztárcsinálók* angol nyelvű verziójával turnéztunk Németországban. A Fővárosi Operettszínház magyar és német nyelvű előadásaival (*Víg özvegy*, *Csárdáskirálynő*) beutaztam Európát és Japánt, a *Švejk* vagyok című előadással 35 éve járom a világot. Vendégként sokszor rendeztem Kassán és Révkomáromban. Volt olyan évad, amikor hét budapesti színházban voltak előadásaim.

Lemezeket készítettem zenész barátaimmal (*Keresd meg a sehol sincs várat*, *Mikor csendül fel a régi dallam*, *Biciklirodeo*, *Semmi se történt*). A Pannónia Studióban készített rajzfilmekben is sok figurának kölcsönöztem a hangomat (*A nagy ho-ho-horgászban* Főkukac, a *Macs-*

kafozóban Lusta Dick). A szinkronstúdiók is szívesen foglalkoztattak, az én hangomon szólalt meg magyarul Micimackó, a *Muppet-show* Brekije, az *Aladdin* Dzsinnje és nagyon sok filmjében Robin Williams.

Ezekben az években mutattuk be a *Mindhalálíg Beatles* című darabot a Tháliában, élőben muzsikáltuk a négy gombafejű szinte már klasszikus dalait (Forgács Péter, Győri Péter, Incze József és jómagam), akkora sikerrel, hogy az utolsó előadást a hihetetlen érdeklődés miatt kivetítőn nézhették a Nagymező utcában azok a nézők, akik már nem jutottak jegyhez.

Színházvezetőként is kipróbáltam magam az Arizona Színházban, ott mutattuk be *A kölyök* és a *Sakk* című musicalt.

Ezután a Soproni Petőfi Színház alapító igazgatójaként életem legizgalmasabb tíz évét töltöttem a hűség városában, olyan társulattal, melyben nagyszerű művészek játszottak. Többek között Hacser Józsa, Szombathy Gyula, Incze József, Borbás Gabi, Székelyi József, Kőszegi Ákos, Keresztes Ildikó, Gáti Oszkár, Ivancsics Ilona, Konrád Antal, Dobák Lajos, Nagy Gábor, Benkő Péter, Boros Zoltán, Molnár Zsuzsa, Szakács Tibor és Szatmári György is a társulat tagja

volt. Valló Péter, Szőke István, Ferkai Tamás rendezővel is gyakran dolgozhattam együtt.

2002 óta szabadúszóként játszottam, rendeztem, többek között a Turay Ida Színházban, a Budapesti Operettszínházban, a Madách Színházban, a szolnoki Szigligeti Színházban, a salgótarjáni Zenthe Ferenc Színházban, a nyíregyházi Mandala Dalszínházban, a Magyarországi Szerb Színházban, a Soproni Petőfi Színházban, a Dunaújvárosi Bartók Színházban s a kecskeméti Katona József Színházban.

Több mint kétszáz színpadi szerep után, félszáz rendezés után úgy érzem, boldog ember vagyok, az a hivatásom, ami a hobbim, még hetvenévesen is repkedek, hogy azt csinálhatom, amit szeretek.

Kitüntetések: Jászai-díj, Kálmán Imre-díj, Erzsébet-díj, Egressy-díj, Vastapsdíj, kétszeri Emerton-díj, Thália-gyűrű, a Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje, Érdemes Művész, a Soproni Petőfi Színház örökös tagja.

Sári László

Kelet-kutató, író (Budapest, 1950. október 28.)

Lin-csi a toronyban (Kínai novella)

Az ifjú Lin-csi egy nap felmászott a Vadludak Kis Pagodájának legfelső emeletére. Mindig csodálta az épület karcsúságát, magasságát, de a városnak ebben a részében még nem járt.

– *Lent a folyvást bolygó létvilág
káprázat csak, tűnő délibáb* –

ötlött eszébe a *Tanítás* követőinek gondolata a földi világról, amikor letekintett a pagoda tizenötödik emeletéről. Alatta némán terült el Csangan, a Hosszú Nyugalom óriás városa.

A folyvást bolygó létvilág zaja nem ért fel hozzá.

– *Amott a tó vizén kicsiny kép
az odafönn tündöklő nagy Ég.
Lent hamis rajzolat a való,
puha ürességbe illanó* –

idézte tovább a *Tanítás* verseit Lin-csi. Mintha a város csak azért épült volna, csak azért élne, hogy szemléltesse az írást.

– Odalent örökös a mozgás, a változás. A létezés folyamában egyetlen pillanatot sem ismétli magát. Mi hát akkor a való? – tűnődött Lin-csi a várost bámulva a toronyból.

Erről a kérdésről a Vadludak másik pagodája közelében álló Jóságos Kegye kolostorának könyvtárában olvasott. Tetszett neki, égetőnek érezte a kérdést. „Mi hát a való, ha semmi sem állandó?” Nem volt könnyű dolguk az írástudóknak sem. Mi az, ami nem tűri az állandót, mi mozgatja a változót? Ekképp kutató az eléje táruló létforgatag sűrűjében Lin-csi elméje is. Hátha fölleli a jelenségek mögött az erőt, fölleli a titkos mozgatót. Borzongott az izgalomtól, a város fölött rezgett a levegő.

– A látás számára nincs más, csak amit mutat neki a világ. Ám az épp maga a változás. A jelenségek tízezerszer milliárd változása mögött láthatatlanok áll. Láthatatlan és mindent uraló. Csillagok pályáját igazító és fűszalat nevelő. Teremtő és pusztító, mely örökkévaló – töprengett tovább megfeszített elmével Lin-csi. De tudta már, hogy jó úton jár. Ilyen hatalmat, Nap és Hold fölött trónolót, egész világot uralót csak egyet ismert: a mindenben jelen lévő és változatlanul múló Időt. És ott, a toronyban most rátalált. Ő az *egyetlen* valóság, Ő a mozdulatlan mozgató!

– Minden, mi e világon létező és változó, csak jelkép, s arra való, hogy megmutatkozzon benne Ő. Múlásáról jelentsen, hatalmáról tanúskodjon. Erre való

a kő, az érc, a víz, a levegő, az állat, a virág. Erre való az ember: Lin-csi, a tao barát, a kolostorban az apát, a Menny Fia, a császár és mindenki más.

Rajta kívül csupán jelképekből áll a világ – sóhajtotta hosszú töprengése végén Lin-csi a toronyban, s erősen megkapaszkodott. Odalent szédítővé vált a létfolyó áramlása, ijesztővé a hullámozás.

Hetven hosszú éven toronyból
pontosan ezt látom el 17.

Sarilánb'

Puhl Antal

építész (Dunabogdány, 1950. október 30.)

Soha nem terveztem memoárt írni. Bár hetvenéves lettem, nem úgy gondolok a pályámra, mint lezárt egészre. Még aktív vagyok. Amit most írok, csupán köszönet azoknak, akik elvezettek a mai építészetemhez és a filozófiai, esztétikai gondolkodáshoz.

Sváb többségű faluban születtem és ez bizonyos mértékig meghatározta kettős identitásomat. Édesapám, *Puhl Antal* 1948-ban tért vissza az orosz hadifogságból mint a magyar hadsereg katonája. Mire hazaért, a szüleit és testvéreit az ún. „lakosságcsere-egyezmény” keretében kitelepítették Németországba. Nagyszüleim sem a Volksbundnak, sem más szervezetnek nem voltak tagjai, a család *Mária Terézia* óta Dunabogdányban élt. A kitelepítésnek pusztán egy formális indoka volt: anyanyelvként a né-

metet jelölték meg. Egyszer megpróbálták visszaszökni, de Győrnél elfogták és visszatoloncolták őket. Számomra ez a hazaszeretet egyik formája: kisebbségben élni, annak nagyon sokszor inkább a hátrányával, de a hátrányokat a haza iránti szeretet felülír-

ja. Édesapám utánuk mehetett volna, de ő is a hazát és édesanyját, *Flóris Máriát* választotta, akit a bevonulás előtt eljegyzett. Így születtem meg én. Utánam született *Márta*, aki közigazda lett, és *Mária*, aki pedig orvos. Szüleinknek nem kis erőfeszítésbe került, hogy mindhármunknak diplomát adjanak a kezébe. Nem éltünk szegénységben, szüleink szorgalmának köszönhetően, inkább egyfajta puritán egyszerűségben, ami az ötvenes, hatvanas években átlagosnak volt tekinthető.

Általános iskolámat Dunabogdányban végeztem, ahol az első évtől tanultam németül. Fantasztikus tanítónő (*Lánczi tanító néni*) és tanárok tanítottak: *Varsányi Ibolya* irodalomtanár és *Fábián Mária* festőművész, akik megtanítottak az irodalom szeretetére, és előhívták belőlem a rajzi készséget. Szüleim nem kis bátorságot tanúsítottak, amikor beírtak hittanra. *Kölley György* plébános (a Gulagot is megjárta) tanítása és megalkuvás nélküli élete erős minta lett számomra (1961-ban ismét letartóztatták). Ezek az életemet meghatározó indítások voltak, melyek a gimnáziumban tovább erősödtek Szentendrén, a Móricz Zsigmond Gimnáziumban. Művészeti ismereteimet és rajztudásomat *Somodi László* festőművésznél gyarapítottam. *Dr. Keresztes Andor* magyartanárhoz (az ELTE tanársegédje volt, akit az '56-os forradalomban betöltött szerepért a szentendrei gimnáziumba helyeztek át) jártam felvételi előkészítőre, mert az utolsó pillanatig azt gondoltam, hogy magyar-filozófia szakra fogok jelentkezni. Neki köszönhetem viszont az irodalommal kapcsolatos, soha el nem múló „szerelmemet”. (A mai napig hetente egy szépirodalmi művet elolvasok.) Látva a szakra felvételizők létszámát megfutamodtam, és az utolsó pillanatban a másik érdeklődési köröm, az építészet felé fordultam. 1969-ben érettségiztem, és felvételiztem a BME Építészmérnöki Karára.

Sikeres felvételi és a kötelező katonai szolgálat után 1971-ben kezdtem meg tanulmányaimat az Építészmérnöki Karon. Két évig nem igazán találtam a helyem. Harmadéves koromban az építészhallgatóknak kiírtak egy tervpályázatot Tihanyba az Eötvös Loránd-émlékmúzeumra, amelyet megnyertem. Valójában ez-

zel és az akkori tervezéstanárom, *Krizka György* docens lelkesítésével álltam igazán „pályára”. Diplomámat *Török Ferenc* professzornál készítettem, a középület-tervezési tanszéken, és diplomadíjat kaptam rá. Igazán ő volt az, aki hosszú ideig meghatározta az építészzel kapcsolatos szemléletemet.

Két év szakmai gyakorlat után (Iparterv) a középület-tervezési tanszéken lettem tanársegéd, majd adjunktus. 1979–81 között elvégeztem a mesteriskolát. Tíz év tanítás után úgy éreztem, közelebb kell kerülni a valós élethez. *Finta József* műtermében (Lakóterv) vele terveztem a Kempinski Szálló engedélyezési tervét, majd a kiviteli tervet már egyedül, a saját műtermemben. Itt tanultam meg, hogyan kell egy nagy munkát megszervezni.

A szálló átadása után alapítottam meg saját cégemet, amelyet ma kiváló kollégámmal, *Dajka Péter* építészzel együtt jegyzünk (www.puhlarchitect.hu). 1993-ban kaptam meg az Ybl-díjat. Az iroda eddigi legnagyobb munkája a MOM Park volt, amelyért a tervezőtársakkal együtt Pro Architektúra díjat kaptunk. Ez idő alatt szereztem meg a DLA fokozatot, illetve habilitáltam (német nyelven is) 2007-ben. Ezután keresett meg a DE Műszaki Karának dékánja, hogy jönnék-e Debrecenbe tanítani. 2008-ban gondolkodás nélkül mondtam igent, mert a tanítás és a hallgatók már nagyon hiányoztak az életemből. Megalapítottam az építész tanszéken az MSc képzést, és a tanszéket öt évig már professzorként vezettem. Ez idő alatt lettem a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia rendes tagja.

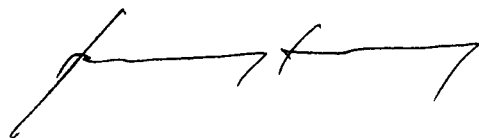
Minden héten több napig voltam Debrecenben, s ekkor fogalmazódott meg bennem, hogy elérkezett az idő fiatalkori vágyam beteljesítésére:

2010-ben beiratkoztam a DE BTK filozófia szakára, ahol 2015-ben diplomáztam kítüntetéssel esztétika szakon. Konzulensem *Valastyán Tamás* docens volt, aki rávezetett egy másfajta, a pragmatikus mérnöki gondolkodástól különböző gondolkodásra. Ezt a tanulmányomat sem fejeztem még be, mert a doktoriskolában most írom a disszertációm *Az építészet és a filozófia találkozása az épített térben* címmel. Ezt az írást létem kettősségének összebékítésére, összegzésére szánom.

Eddig 50 házam épült meg, kiállításaim voltak itthon és külföldön, részt vettem 120 országos és nemzetközi pályázaton, több mint harminc

első díjjal. Tanulmányokat publikáltam, könyvfejezeteket írtam hazai és külföldi könyvekbe, folyóiratokba.

Életemet „zajos magányban” életem, életem, mindig a saját utamat járva. Hogy ennyi mindent tudtam csinálni, az többek között azért van, mert mögöttem két nő állt: a testvéreim, Márta és Mária. És mindig ott volt a háttérben a szülői örökség: az etikus viselkedés, a választott szakma iránti szeretet és a hazaszeret. Bár nem mindig éreztem, hogy a hazám szeret engem, de én szeretem, és így is jól érzem magam.

Bíró László

tábori püspök (Szekszárd, 1950. október 31.)

Visszaemlékezve a mögöttem lévő 70 évre, Wass Albert *Üzenet haza* című verse jutott eszembe:

*„Üzenem a földnek: csak teremjen,
ha sáska rágja is le a vetést.
Ha vakond túrja is a gyökeret.
A világ fölött őrködik a Rend
s nem vész magja a nemes gabonának,
de híre sem lesz egykor a csalánnak;
az idő lemarja a gyomokat.
A víz szalad, a kő marad,
a kő marad.”*

(Bajorerdő, 1948)

Szüleim, bár nem olvashatták ezt a verset, mégis ugyanezen elvek mentén vezettek bennünket. Úgy tűnik számomra, hogy e mottó volt életem vezére, anélkül hogy ezt tudtam volna.

(Gyökereim.) Édesapám 1918-ban született. Gyerekként vak édesapját és testvéreit kellett eltartania. Az 1942-es aratás után a Don-kanyarba vitték. Szerencséjére az év augusztus 12-én a lába szilánktól sebesült, és kórházba került. Hazajöve, 1947-ben megházasodott. 1949-ben megszületett a bátyám,

1950-ben jómagam. Tombolt a Rákosi-diktatúra. A családom szívében és hitében szellemi távolságot tartott tőle. Átölelték őket Szekszárd dombjai s a gyökerekhez való hűség. Ez volt egyszerű paraszti életük.

Családunk háromgenerációs családként élt: anyai nagyszüleim, szüleim és mi, gyerekek. A paraszti élet hagyományai, a közös aratás, szüret, disznóvágás, kukoricafosztás és babválogatás, az unokatestvérek összetartása, a családi hagyomány biztonságot jelentett: „a kő marad”.

(Az elszigetelt és egyetemességet hordozó iskola.) Gyerekkoromtól érlelődött bennem a papi hivatás. Káplánunk éles szeme vette észre, hogy mi lappanghat bennem. Nyolcadikos koromban, januárban már bencés diáknak tudhattam magamat. Csak a tanévzárás után kérhettem hivatalosan jelentkezési lapot. Mikor az igazgatónak előadtam kérésemet, közölte, hogy ilyen gimnázium nincs. Mire én: „Ne tessék mondani, én oda már fel vagyok véve.” Erre kiabálni kezdett velem: „Szégyent hozol az iskolára!”

Édesapámat barátai figyelmeztették: „Ne engedd a fiadat papnak, mert nem fog megélni.” Elhitték, hogy a diplomokból istálló vagy magtár lesz, és majd a kultúrházak és a presszók helyettesítik a diplomot.

A gimnáziumban egyszerűség és roppantul felkészült tanárok fogadtak. El voltak tiltva minden nyilvános szerepléstől. Velünk és értünk éltek. Szellemi gazdagságukat senki mással nem tudták megosztani. Osztályfőnökünk reggelente minden padnál megállt, mindegyikünkhöz szólt egy jó szót. Olyan egység született közöttünk, amely mind a mai napig él.

Előttem van latintanárunk, a jó Keresztély atya, aki a felszabadulásról szólva újra meg újra így kezdte a mondatát: „Amikor az az öröm fenyegetett bennünket, hogy felszabadulunk...” – és elkezdte idézni, hogy a rendházat őrző évfolyamtársát hogyan szabadították meg a zsebórájától, és a különféle epizódokat... Újra meg újra idézte életbölcességét: „Est modus in rebus.” (Van mérték a dolgokban.)

Szeretettel emlékezem vissza történelemtanárunkra, aki Széchenyi kapcsán könnyezve mondta: „Fiúk, fiúk! Hazaszeretet!” Vagy magyartanáromra, aki röviden elmondta a hivatalos olvasókönyv anyagát, majd hosszan diktálta füzetünkbe, hogy látást adjon egy-egy költő vagy író művében található üzenetéről. Madáchot, Adyt, Pilinszkyt valódi mélységükben próbálta átadni. De említhetném a kémia- és a matektanárt is, akik újra és újra túlléptek a természettudomány határain, és rámutattak a természetfölöttire. Ők tudták, mit jelent: „a kő marad”. Nyugodjanak békében!

(Kispapi és kápláni évek.) Ezután kerültem át a győri szemináriumba. Nagy ajándék volt a számomra. Olyan tantárgyakat tanultunk, amelyek az érdeklődésemhez közel álltak. Ez könnyűvé tette tanulmányaimat. 1969-et írtunk ekkor. Tanáraink sok mindenről nem beszélhettek. Nem szólhattak Brenner Jánosról, a mártír papról, vagy Apor Vilmos püspökről. Tudomásul kellett venniük, hogy lelkipásztori jegyzetünkől kihúzták az ifjúság-, a jegyes- és a házaspasztoráció fejezetet.

A zsinat befejeztével nagy tisztánlátással adták át a filozófiai és teológiai igazságokat, a liturgikus szabályokat, az egyházjog paragrafusait. De nem adták tovább a félelmeiket. Az egyházhoz való ragaszkodásra buzdítottak bennünket. Tanárainknak ez a fegyelmezettsége ma is nagy tiszteletet vált ki belőlem.

Első káplánhelyem Mágocs, Nagyhajmás, Alsómocsolád. Ezek a falvak jól tükrözték az akkori társadalmat. Mágocs a háborúig szintiszta sváb település volt. A szocializmus alatt ez a homogenitás plurális társadalommá vált, melyet a kitelepítést túlélő svábok, a betelepítésre került felvidékiek és a Viharsarokból idekényszerített népcsoport alkotott.

Első főnököm, Barcza Tivadar 1913-ban született. Még kisgyerekkorából emlékezett arra, hogy az első kommün idején hogyan lóttek be a vöröskatonák a krisztinavárosi templomba. Fial papként odaadó és sikeres lelkipásztor lett. A Rákosi-diktatúra idején, földalatti mozgalomként, tovább szervezte a cserkészetet. Igaz, hogy a zöld nyakkendő pirosra változott, de az általa vezetett gyerekek pontosan tudták, hogy a háromszögű nyakkendő a szentháromságot, a piros színe pedig Isten irántunk való szeretetét jelenti. 1961-ben el is nyerte „méltó jutalmát”. Egyházi hozzájárulást gyűjtő alkalmazottként élt Dunaföldváron, de ez nem keserítette el. Felismerte a kizsácoltságban rejlő lehetőséget, és személyesen tanúskodott hitünkről a családoknál, gyerekeikkel társasjátékozva. Kalandos úton került Mágocsra, s lett a plébánosom. Jó volt egy hiteles, az egyházat szerető pap mellett kezdeni. Aki tudta, mit jelent: „a kő marad”.

Ezt követően Szigetvárra kerültem. Ezen a településen évente csak egyszer mondtunk szentmisét. Ezért nem hirdethettük ki a hittanbeíratások rendjét. Egy temetés végén kihirdettem, hogy a rá következő nap délelőttjén lesz a hittanbeíratás az iskolában. Másnap három édesanya jelent meg a plébánián, hogy szeretnék beírni a gyerekeiket hittanra. Mondtam nekik, hogy ezt az iskolában kell bejelenteni. Mondták, hogy onnan küldték ide őket. Világos volt a pedagógus gondolkodása: ha a szülők busszal bejönnek Szigetvárra, a beíratás végéig már nem fognak visszaérni. Mondtam nekik: üljenek be a Trabantomba, kimegyünk az iskolába. A beíratást végző tanárnak elmondtam, miért jöttünk. A pedagógus a szülőket kiküldve elsírta magát. „Tisztelendő úr! Én református papnak a lánya vagyok. Magának akarok jót. Ne írássák be a szülők a gyerekeket, mert ebből baja lehet.” Mondtam: „Nézze, ez benne van a papságomban. Ha ők akarják, tegyék meg!” Hamarosan elhelyeztek Szigetvárról, máig sem tudom, hogy a gyerekek végül be lettek-e íratva hittanra.

(Pécsi káplánévek.) Még 1977-ben a nagy múltú katolikus városba, Pécsre kerültem, a székesegyházba. Régebben több szerzetesrend működött ott. Néhányan gimnáziummal is rendelkeztek. Ennek hatása még érezhető volt. Hittanosaim nagy részét e családok leszármazottai alkották. Másik csoportját a vidékről, a téesz elől a városba menekülő gyermekei. Az ötvenes években a feloszlott szerzetesrendek tagjai és az egyházmegyes papok továbbvitték a földalatti cserkészetet, amelyet 1961-ben radikálisan felszámoltak. Nem volt nehéz ezen alapokra építkezve folytatni a hit továbbadását.

Ebben az időben sohasem éreztem magam egyedül. Országos szinten az egyetemi városok lelkipásztorai rendszeresen találkoztunk, tapasztalatot cseréltünk és bátorítottuk egymást. Ma is nagy élmény emlékezni arra az egységre, amit hitem szerint a Szentlélek épített bennünk. Voltak lelkiségi fórumok, ugyancsak országos szinten. Magam a Fokoláre közösséggel barátkoztam. Ugyanakkor egyházmegyei szinten is összetartottunk, papok, azzal a jelszóval, hogy úgylis egymás helyére kerülünk, ismerjük meg egymás helyzetét, és ha ez

megtörténik, tudjuk folytatni az építkezést. Ezek a találkozások nagy erőforrások voltak a számunkra.

1980-ban püspöki titkár lettem, de továbbra is bekapcsolódhattam a lelkipásztori szolgálatba. Cserháti püspök mellett tíz évig dolgozni nagyon sajátos feladat volt. Néha kifakadt, hogy miért nem járok békegyűlésre, miért szeretnék különb lenni másoknál, de meghagyta a szabadságomat. Hálás vagyok neki azért, hogy Pécsre kerülésem kezdetén egy öreg kanonokot átküldött hozzám, aki lehívott a térre, nehogy lehallgatókészülék közelében legyünk, és átadta a püspök üzenetét: „Laci, ha a rendőrségre behívnak, bármit kérnek tőled, csak ennyit válaszolj: – Majd megbeszélem a püspök úrral.” Ez egy alkalommal nagy segítséget jelentett a számomra. Működött. Ő maga is elmondta, hogy a diktatúra éveit fogságnak élte meg. Magas intelligenciájával szerette volna az egyházat szolgálni, a jövőt építeni, még ha olykor az egyént nem is tudta megvédeni. Mégis tisztelettel emlékezem rá, mert abban a nehéz helyzetben is szíve mélyén hordozta a lengyeli cselédgyerek tiszta hitét. Néha arra gondoltam bátor manőverezései közepette, hogy az ő hite nagyobb az enyémnél.

A nyolcvanas évek végéről két jelentős eseményt említenék meg: 1988-ban a Szent Jobb, országjárása során szeptemberben érkezett Pécsre. Sose felejttem el, ahogy több ezer fiatallal néma csendben, szemerkélő esőben a dzsámiból a székesegyházba kísértük. Felelősségérzet és félelem szállt meg ennyi fiatal élén állni.

A másik jelentős esemény 1989 májusában a pécsi taizéi találkozó volt. A jelenlegi priorról, Alois testvérrel szerveztük.

A rendszerváltást sajátos érzésekkel éltem meg. A besúgók már nem sétáltak a téren, nem ólálkodtak a hittanról kijövőök körül. A felszabadultság érzése töltött el. Fontos volt, hogy megjelenjünk a sajtóban, ott legyünk a rendezvényeken. Ugyanakkor befelé is építkezni kellett. Végre rendbe lehetett tenni mindazt, amit a „3 T” politikája tönkretett. Nehéz néhány szóval leírni, ami akkor történt bennünk és közöttünk.

Ezek az évek visszaigazolásai voltak a Wass Albert-i igazságnak: „a víz szalad, a kő marad”.

(Püspöki évek.) 1994 májusában püspökké szenteltek a kalocsa–kecskeméti egyházmegye címére. Új világba kerültem. Megismerhettem a Kunságot, a Bácskát, a tanyavilág szolidaritást, összetartást hordozó világát. Aztán hamarosan a központi szemináriumba kerültem 15 évre. Találkozhattam a papságra készülők világával, amely messze más volt már, mint a mi kispapvilágunk. Mi még tudtuk, hogy honnan jövünk, s hogy mit jelent papnak lenni, mire készülünk. A kezem alatt növekvő generáció nagyon heterogén háttérből érkezett. Nehéz volt megtalálni a közös súlypontokat. De mégis el kell mondani, hogy nagyon sok értékes paptestvér szolgál a mai napig az akkor végzetek közül.

(Püspökként a családok, a katonák és a fogvatartottak szolgálatában.) Püspöki szolgálatom kezdetétől kísért a családok szolgálata. 1994-ben a házasságon nyugvó család még természetes volt. Az élet továbbadása felé való nyitottság már nem annyira. A szolgálatom kezdetén nagy világosságot jelentettek a II. János Pál pápa által kezdeményezett világtalálkozók. A nemzetközi konferenciák már akkor kijelentették, hogy ha nem sikerül megerősíteni a házasságon alapuló család eszményét, akkor Európa szomorú jövő elé néz.

A katonai ordináriátus világa kellemes meglepetést okozott. A különféle nyilvános alkalmakon való megjelenés a mélyből felszínre hozott egy nagy nyitottságot a tapasztalati világot meghaladó világ iránt, és ez az érdeklődés sokféle módon megnyilvánult. Ez a közeg nem volt olyan vallásellenes, mint ahogy sokan gondolták volna. Különösen a papjaim misszióban való jelenlétében nyilvánult ez meg.

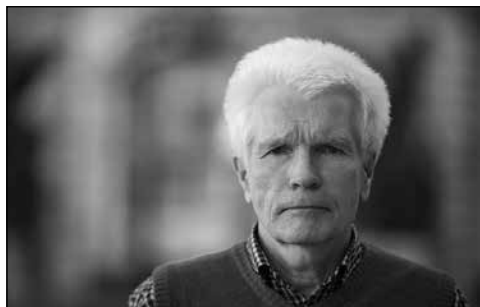
Sajnos kevesebb időt tölthettem a fogvatartottak világában, de hadd említsem meg a részükre szervezett első, mátraverebély-szentkúti szentmisém élményét. A velük folytatott beszélgetésben az első kérdés így hangzott: „Püspök úr, tessék megmondani nekem, hogyan bocsáthatok meg magamnak!”

Azt gondolom, a különböző ideológiáktól megterhelt 70 évre visszatekintve joggal tehetjük fel mindannyian ezt a kérdést: „A víz szalad, a kő marad – de a kő marad?”

+ Biri Lány

Nyilasy Balázs

költő, kritikus, irodalomtörténész (Budapest, 1950. november 6.)

„Hát nem látod azt az arcot? – kérdezte, s a tükörbe meredt feszülten. [...] Még mindig ott van, mögötte! – mondotta nyugtalanul. – Lám, most megmozdult. Ki az? Talán csak nem jön elő, ha te kimentél? Ó, Nelly, kísértet jár a szobában! Nem merek egyedül maradni! [...] Senki sincs itt – erősödtem. – Saját magát látta, asszonyom, hisz tudta még az imént! Saját magamat? – mondotta, és sóhajtott. – És éjfél! Akkor hát igaz? Hisz ez rettenetes!”

A tükör az irodalom fontos szimbolikus motívuma, s Catherine Earn-

show-hoz hasonlóan sok-sok regényalak számára szolgál az emlékező keresés és identitásvesztés nyugtalanító jelképeként. A kétely hermeneutikájában élő mai ember identitáskeresése persze nem olyan melodramatikus, mint ahogyan az *Üvöltő szelek* tizenkettedik részében látjuk. A szenvedélyes Emily Brontëhoz képest magam is csöndesebben, higgadtabban nézek a tükörbe, idézem fel magamban az élet nagy mozsarát, cserzővargaműhelyét, és emlékezem a valahai belső tudatosságra, karakterre, személyiségmagra, amelyet a felnőttek alaposan szétmorzszoltak, átfestettek, összekevertek bennem.

*

Budán, a Lágymányoson nagy, függőfolyosós bérház erőterében nevelkedtem. Édesanyámék – gyermekkoromban sokat hallottam erről – itt élték át a többi fiatal lánnyal együtt az ostromot. A mi szűkebb családjunk hat tagból állott, de a tágabb roko-

ni közösség számára is energikus, gondoskodó apám volt a középpont. Sógoroknak, unokatestvéreknek ő adott munkát, velük osztotta meg a péceli gyümölcsös gondjait és termékeit. A nagyvonalú adakozást férfias – presztízsadó – kötelességként megélve sok családon kívül is támogattott. Halott barátja fiát kitaníttatta, s a végzettsége megszerzése után (a hállalkodást csírájában elfojtva) ceremoniálisan megünnepelte a friss orvosi diplomást a Gellért Szállóban.

A 19–20. század fordulóján még mindkét águnkon akadt értelmiségi. Édesapám nagybátyja a nagybányai iskola legfiatalabb festőművésze volt, anyai dédapám gépészmérnök Bécsben. 1914 azonban mindent megváltoztatott. Nagypapám a fronton haltak meg, nyolc apró gyermeket hagyva maguk után. A lányoknak négy polgárra vagy még arra sem tellett. Korán megtanultak kötni, horgolni, varrásból pénzt csinálni. Keresztanyám-nagynénemet fiatalon Pécs szépének választották. Szilárd akaratú, erős asszony volt, dolgos, talpraesett, intelligens, empatikus – mindenkinél jobban szerettem –, a szegénység miatt mégsem tudott férjhez menni. Odaadó gondoskodását és megspórolt keresményét unokaöccseire (rám és testvéremre) pazarolta. A mi családunkat erős, energikus apám – önálló fogtechnikus – már kiváltotta a szegénységből, de igazán gazdagok sosem lettünk, s a szegényebbek iránt anyám, nagynéném is megértők, segítőkészek voltak.

Valahogyan innen, ebből a világból hoztam magammal a közösség iránti érdeklődést, a kultúra törmelékeiből élő egyszerű emberek iránti figyelmet, a létharcnak kiszolgáltattak, szegények iránti tudatosságot. De már nagyon korán kitűnt kul-

túrszomjam és irodalmi érzékem is. Többre vágyó, ambícióit gyerekeibe helyező édesanyám örömmel látta, hogy négyévesen csupán felolvasásra visszamondtam a *Toldit*, s a gazdálkodó, gyakorlatias, „matter of fact” közösség végül jóakarató elnézéssel törődött bele, hogy a család értelmes, normális gyermekeivel szemben itt valami furcsa kakukktójás készülődik.

A *Toldi* hasonlatvilága, életformarajza kezdettől gyönyörűséggel töltött el. A bögyök és a marhák a valóságban közönségesek, és engem egyáltalán nem érdekeltek, de a „Bögyök hadával háborúra keltek” valami egészen más volt. Azt hiszem, kisgyerekként ekkor éltem át először, hogy az ember igazi birodalma saját szimbólumteremtő világa. Szenvedélyes érdeklődéssel azóta sem a természetet övezem, hanem a kultúrát és a művészetet, azt a tevékenységet, amely az idegenből miénket teremt, s a létet gyarapítva valamiféle fontos többletet hoz létre. Az én magyarságom is valami ilyenféle. Nem a mindennapias – emberi, természeti, geográfiai – tények halmazából tevődik össze, hanem az együtt megélt események értelmezéséből, a teremtett, közös világ szimbolikus gesztusaiból, a mi művészetünkből, a mi gondolkozásmódunkból, irodalmunkból. Aki akarja, nevezheti ezt a közösségi tudatot absztraktnak, alkalmatlannak, de egy dolog bizonyos: az én hazám jó helyen, a „magasban” van.

A közösség és a szellem világa a magyar költészet jelentős teljesítményeiben ismeretesen gyakran forrt össze. A szolidaritás és küldetéstudat erős mintázatait fiatalon Petőfi Sándor, Illyés Gyula, Váci Mihály műveiből tettem magamévá. A lelki szegényeket, az élet árnyékos oldalán élőket a küldetés gesztusával igye-

keztem versbe foglalni. A képviselet pszichikus mintázata, fantáziavilága tovább erősödött, amikor egy évre Nyíregyházára kerültem. Főiskolai társaim jórészt a szabolcsi, borsodi falusi világból kerültek ki. Többségükben lányok voltak, és budapestiségem ellenére befogadtak, tenyerükön hordtak; később még az egyetemről is vissza-visszavártak. Két szemeszter után azonban a debreceni bölcsészkarra kerültem – sokáig úgy éreztem, meghátráltam, megfutamodtam, valami fontosat elvesztettem. A hivatás, küldetés erős tudata utoljára a kilencvenes évek második felében, kolozsvári vendégtanárságomban lobbant fel bennem. Igaz, nem sokáig tartott ki. A Bolyai-egyetemen töltött négy évből egyedül az első szemeszter második felében tudtam átélni egyetemi kisvilágomban a szilárd küldetésstudat boldogságát, ekkor éreztem úgy, hogy a velem egy akaratú erdélyi magyar fiatalokkal a szellemi-emberi-nemzeti identitás közös nagy ügye kapcsol össze.

Az ember, a költészet és a kultúra világa persze jóval sokrétűbb, hogysen valamiféle egynemű, egysíkú képviseletre lehetne szűkíteni. A szellem hetedhét országában bolyongó ember akarva, nem akarva elszakad a mindennapiságtól, a létharc monotóniájától, a kultúrában járatlan, egyszerű és egyszerűen gondolkozó emberek szférájától. Első verseskötetem közösségi hevületét nincs okom szégyellni, de a könyv nagy ívű képviseleti verseit már néhány év múltán is naivan retorikusnak éreztem. „Udvarló énekeimet”, a trubadúros, szerelmes, szexuális mentalitást kifejező darabok jó részét viszont ma is épnek, hibátlanak látom. A kapcsolatot, aktív hivatást kereső küldetésstudat, úgy látszik, nem volt mentes az önfelfokozó

absztrakciótól, s a nők iránti elemmentár, odaadó érdeklődésem tisztában tudott verseimbe átömölni.

Rés és kaland című kötetemben a nyolcvanas évek sokféle feszültsége, a méltatlannak érzett diktatúra és a nyomában járó indulat, nyugtalan-ság, torzulás, elesettség a korábbiakhoz képest konkrétabban, markánsabban tudott megjelenni. E versek komplex struktúráiban a romantikus, szenvedélyes lélek, a mélyrétegek zavaros kincsei és a „közösségi ego” is összeforrottabban kapcsolódott össze. A társadalmi szabadságharc, a megfosztottság, a nyugtalan keresés, a szolgálat, az énkielés és a szexuális elragadtatás együttesét a legteljesebben, azt hiszem, a kötet Robin Hood-ciklusában tudtam megteremteni. A populáris angol mítosz közismert figuráit, motívumait egyébként a verscsokorban nemigen használtam. Nem rájuk volt szükségem: a nyugtalan-ság, a közösség és a lázadás világát a zöld vadon, az erdő, a fák, a közösségi életforma tárgyi közegén („objective correlative”-ján) keresztül igyekeztem megjeleníteni, nyitott, tág jelentésmezők felé igyekezve.

A *Rés és kaland* 1985-ben jelent meg. Ekkor és még jó ideig elsősorban költőnek éreztem magam. De a költői életformához szükséges elszántságot, merészséget, énkielő vehemenciát mindinkább kezdtem elveszíteni. Gyerekeim lettek, meg kellett élnünk, s az egzisztenciateremtés nehezen ment. Lassan-lassan – mi más kínálkozott volna – irodalomértelmező lettem. Tanultam, disszertációt írtam, fokozatot szereztem, állandó egyetemi állásra törekedtem. A kultúra világában a költészetten túli, bonyolultabb, többértelműbb emberi kreációkkal kellett együtt élnem: filozófiák, poétikák, elméletek labirintusában bolyongtam.

1996-tól 2020-ig nyolc tanulmánykötetemet, monográfiám jelent meg. Értelmezési kísérleteim más eszmei alapokat kerestek, más fogalmiságot preferáltak, mint a körülöttem uralkodó trendi paradigma, a posztstrukturalista teoretizmus. Ez utóbbi nálunk a hetvenes-nyolcvanas évektől kezdte benépesíteni, benőni a kommunista világ- s irodalomértelmezés által letarolt földet, és a kilencvenes évektől futótűzként terjedt szét. A teoretikus szellem világában eleve ott rejlő veszélyzónákat rendre belakta s kiteljesítette: ellentmondást nem ismerő, skolasztikus beszédmódot teremtett, gurukat jelölt ki, sajátos fogalmiságot követelt, a korrekt érvelési módot felszámolta, a presztízsadományozást monopolizálta és az akadémiai, kritikai intézményvilágot ellenőrzése alá vonta.

Ezt a világot, ezt az irodalomértést, beszédmódot sosem tudtam a magamévá tenni, s ahol csak lehetett, opponáltam. Arany-, Jókai-, Kemény-, Gárdonyi-értelmezéseim, a Nyugatot és a nemzeti klasszicizmust egybevető kísérleteim, a tágabb huszadik századi magyar irodalmi folyamatokat elgondoló írásaim, a modern románc fogalmi konstrukciója (*A 19. századi modern magyar románc* című monográfiámban) – rendre a polémia részei voltak. A vitát nemrég, 2020 májusában megjelent könyvemben teljesítettem ki. *A Megérteni az irodalmat* a hazai és külföldi teoretizmus teljesítményeit (nyelvfilozófiáját, fogalmiságát, problémalátását, metodikáját) közvetlenül veszi górcső alá, és végül szőröstül-bőröstül elveti. A vakmerő kritikához a bátorítást az ezredfordulón már elérhető nemzetközi szakirodalomtól kaptam. Magyarországon nem ismert angol-szász tanulmányokat, antológiákat,

monográfiákat olvasva döbbsentem rá, hogy indulataimmal nem vagyok egyedül. A hazai világból kitekintve nagy meglepetéssel tapasztaltam, hogy a posztstrukturalizmus agreszív paradigmáját (és a „nagy elméleti Bumm” hozzá vezető többféle előzményét) az amerikai irodalomértés bátor kisebbsége hozzám hasonlóan problematikusnak látja, és erkölcsi, tudósi kötelességének érzi, hogy kártekonyságával s alkalmatlanságával szemben szót emeljen.

*

Mit mutat hát 2020 nyarán a tüdő; mit mondhatnék e pár oldalnyi emlékezés végén ifjúságom fontosnak hitt élményeiről és az élet nagy cserzővargaműhelyéről? Irodalomtörténésszé, esztétává válva, filozófiák, elméletek fogalmi árnyéktáncában megőriztem-e valamit az én eredendő közösségi gondjaimból, a küldetéses élménymagból, a kifele forduló, emberekhez kötő érdeklődésből? A heterogenitáskultusz közepette, a gyanakvás hermeneutikájának kulturális világában képviseltem-e, felmutattam-e legalább azt az igazságot, hogy az irodalom a közös esztétikai élményen keresztül összeforraszt, emberi közösséget teremt?

A tartás, megőrzés, rezisztencia néhány gesztusáról talán be tudok számolni. A bonyolításokat-bonyolultságokat kereső okoskodásnak igyekeztem ellenállni, a fogalmak presztízsének nem hódoltam be, árnyéktáncuk mögött igazságokat kerestem, egyszerűsítő, tisztázó visszavezetésekre, emberérdekű magyarázatokra, humanista érdekre törekedtem. Az általam mélyebben, gondosabban elemzett írókhoz a szeretet indítása vezetett el. Halott író testvéreim (Arany János, Jókai Mór, Mikszáth

Kálmán és a többiek), tudtam, élni akarnak, s átéreztem, hogy ehhez friss, újszerű, szeretetteljes értelmezésre van szükségük.

E kítartásért – ha tényleg az volt – végül, legvégül megjutalmaz majd a sorsom? Teoretikus, szakmai hadakozásaimat le tudom zárni, és régi kapcsok, kapcsolatok, hivatások még egyszer utoljára feltűnhetnek az életemben? A tanulási kényszert, a hozzám nőtt értelmezői feladattudatot, az irodalomértési szituáció miatti

aggódást végre el tudom engedni, és meglelem, megkapom a belső szabadságot saját költészetem építgetésére? Mostanában sokat jár az eszemben a valahai újrakezdő nagy költő csüggeteg lemondása és biza-kodó eltökéltsége: „Most, ha adná is, már késő”, „Te mondd, ahogy Isten / adta mondanod”.

Nyitány Balázs

Csiszár Imre

rendező (Budapest, 1950. november 7.)

„Magamban bíztam eleitől fogva...”

A hetven év azt jelenti, hogy azt hiszed, már minden túl vagy, mindent megéltél, és közben azt érzed, hogy még milyen sok mindent meg kéne valósítanod. (Amire már nem lesz időd.)

Hiszek abban, hogy az embernek sokat jelent a származása. Én atyai ágon két feltörekvő vidéki ember házasságából született gyári melós fia vagyok. Anyai ágon viszont egy elkötelezetten intellektuális família, némi arisztokratikus göggel megáldva – igaz, anyukám csak a védőnőségig vitte, de az ötvenes években ez is nagy szó volt az ő származásával. Apám és anyám: két teljesen különböző identitás, tűz és víz – nem is rossz szülői páros. Kétéves voltam, mikor anyám meghalt, hét hónapos testvéremmel a hasában. (Talán innen olyan fontosak a nők számomra

egész életem során.) A nagymamám nevelt kilencéves koromig (hittan, német). Tizenkét évesen kaptam egy Shakespeare-összest a nagybátyámtól – ez sok mindent eldöntött. Tizennégy évesen elhagytam az atyai házat, és összeköltöttem egy hölgygel – tőle jártam általános iskolába. Majd egy másik hölgy segítségével bekerültem a gimnáziumba, ahol egy-egy évet szolgáltam két különböző intézményben. Ekkor otthagytam az iskolát, és elmentem segédszínésznek a Nemzeti Színházba. Ekkor 1968-at írtunk.

Húsz év múlva kineveztek ennek az intézménynek az igazgató-főrendezőjévé.

Közben elvégeztem a rendező szakot a főiskolán Major Tamás növendékeként, dolgoztam Ruszt József színházában, Székely Gábor együttesében, és tíz évig vezettem a Miskolci Nemzeti Színházat.

Kétszer nősültem, és van két gyönyörű lányom, egy csodás fiúunokám, akikre nagyon büszke vagyok.

A rendszerváltást követően megszüntették kinevezésemet a Nemzetiben, és néhány év szabad élet után megint megtalált a színház a Tháliában. Ott meg a politika határozta el, hogy befogadó színházat akar Pesten, és fölslazta a társulatot.

Folytattam a szabad életet, több mint kétszáz előadást rendeztem az ország majd minden színházában. Tartottam magam ahhoz az elvhez, hogy mindenhol „nemzeti színházat” rendezzek, vagyis csak olyan darabokat állítottam színpadra, amelyek bármikor egy nemzeti színház repertoárjába kerülhetek volna. (Ez vonatkozik nemcsak a darabválasztásra, hanem a megvalósítás színvonalára is – remélem.)

Megtiszteltek Jászai Mari-díjjal, érdemes és kiváló művész címmel, Kossuth-díjjal is.

Arra törekedtem az elmúlt néhány évtizedben, hogy a színház le tudja győzni korunk népbetegségét: az elmagányosodást, az elszigetelődést egymástól, hogy újra a közösségteremtés legyen a színház célja ebben az izolálódott világban, közös érzelmi és közös gondolati közeg létrehozása.

Bízom abban, hogy a színház nem alacsonyodik le csak napi politikai civakodások játszótere lenni, hanem perspektívákat, vagy távlatokban megfogalmazva, segítő kezet nyújt az embereknek.

Hiszek a színház örökkévalóságában, hiszek a közönségre hatás fontosságában, hiszek a nevetni és nevetetni tudás örömeiben; hiszem, hogy amit csinálok, abból valami ott marad minden néző agyában, szívében...

Várady Róbert

festőművész (Budapest, 1950. november 7.)

Már gimnáziumi tanulmányaim során érdeklődtem a képzőművészet iránt, de az irodalom és a történelem is fontos szerepet játszottak az életemben. A Teleki Blanka Gimnáziumban érettségiztem Budapesten, majd az ELTE bölcsészkarán magyar-történelem

szakon folytattam tanulmányaimat.

Képzőművészeti képzést és rendkívül bölcs szakmai tanácsokat kaptam Kokas Ignáctól, akit 17 éves koromban ismertem meg, és hosszú időn keresztül rendszeresen korrigálta a tanulmányaimat és a munkáimat. Egész

életében tartottam vele a kapcsolatot, nemcsak tanárként, hanem emberként is nagy hatást gyakorolt rám.

Egy több évtizedes pályát összefoglalni és elemezni rendkívül bonyolult feladat, különösen akkor, ha munkáim a figurativitástól eljutottak az absztrakcióig, majd visszatértem újra a figurális festészethez, a nonfiguratív megtartva. A nyolcvanas években hiperrealista figurális képeket készítettem, majd a kilencvenes években tíz éven keresztül nofiguratív művek születtek, a 2000-es évek elejétől pedig a kettő kombinációja, amely a mai napig tart. A figuratív, illetve az absztrakt műveken belül sokféle megoldást és megközelítést kipróbáltam, a munkák gondolati háttere sok esetben új tartományok felfedezésére ösztönzött.

Egy régi katalógusomban, amely a nyolcvanas évek elején készült, találtam egy általam írt szöveget, amely az akkori művekre vonatkozik, de néhány alapvető gondolata kiegészítésekkel és bővítésekkel a későbbi figurális képekre is érvényesnek tűnik. Ebből a szövegből idéznék most néhány gondolatot.

„Minden megközelítés már / önmagától tünékeny: mérték, / melyet mindig saját / változása teremt meg” – Tandori sorai a viszonylagosságról, az ambivalenciáról, az egyetlen érvényes meghatározás, értelmezés képtelenségéről szólnak. A kétely világáról, amelyben a személyiség lesz kérdésessé, az egydimenziós gondolkodás sorvasztó jellegéről.

A katalógusi szöveg másik aspektusa a világban korlátlanul szaporodó ismeretanyag és az információ szédületes tempójú felgyorsulását emeli ki. A megismerés mennyiségének felduzzadása maga után vonja az ismeretlen horizontjának kitágulását is. Ez fokozza a bizonytalanságot, a dolgok és

események követhetetlenségét. Ez az egyik oka a napjaink gondolkodására jellemző mély szépségszisztemnek, amelynek nyomában két világ született: az, ami van, és az, ami ezt kétségbe vonja. Úgy vélem, ezek a gondolatok ma érvényesebbek, mint a nyolcvanas években.

A nyolcvanas években hiperrealista módon megfestett figurák még többnyire valóságos vagy imaginárius térben jelennek meg, de az iránytűnélküliség, a kitettség, az egyensúly hiánya, a világban való megfelelésben levés hiánya már e műveken is domináns szerepet játszik.

A kilencvenes években, több mint egy évtizeden keresztül nonfiguratív munkákat készítettem, többnyire geometrikus absztrakt műveket. Ezek készítése közben érdeklődésem a természettudományok felé is fordult. E munkáim jó része természettudományos, művészettörténeti vagy más jellegű koncepciók extrapolációi, egy-egy fogalmi konstrukció áttételei vizuális területre. Ebben a periódusban festettem a legtöbb műből álló szériát is, amely a fraktálok világát idézte meg. Az önmagukat algoritmikus képlettel kódolható, különböző arányú, de azonos alakzatú formák alkalmasak arra, hogy modellezzék a valóságot, számtalan természeti jelenség alapjai. Az érzékszerveinkkel nem észlelhető, rejtett valóság is fraktálalakzatokat tartalmaz. A műveimen megjelentő azonos alakú, szeriálisan festett formák arányrendszerei nem minden esetben algoritmikusan térnek el egymástól, de nem tudományos illusztrációkat szándékoztam készíteni.

A kilencvenes években egy új emblemikus eszköz terjedt el: a computer. A digitális univerzum felveti a több évtizedes baudrillard-i teóriát a szimu-

lakrumokról, amely szerint a valóság és szimulációja, a valódi és a képzeletbeli összekeveredik, és már csak azt tekintjük valódinak, ami reprodukált. A szimulakrum nem egyszerűen helyettesíti a valóságot, hanem elrejt, és maga lép a valóság helyébe. A virtuális világban megkülönböztethetetlené válik a valódi és az illúzió. Ez a látzat, illúzió és valóság, megfogható és megfoghatatlan ellentéte az, amit én ebből vizuálisan meg tudok jeleníteni. Természetesen a digitális világnak számtalan előnye, haszna van, én a negatívumokat próbálom megmutatni, az én attitűdöm azt gondolom, mindig is kritikus volt.

A kilencvenes évek végétől a virtuális valóság mind geometrikus absztrakt, mind figurális műveimet alapvetően inspirálta. A kilencvenes évek végén és a 2000-es években a klónok problémaköre is hatott a munkáimra. A klón-jelenség szintén a valódi és a pótlék, a szurrogátum, az eredeti és a hamis, az észlelés, érzékelés körébe tartozó kérdéseket veti fel. Utóbbi problémák már a pályám elején is érdekelték.

A 2000-es évek vége felé a figurák új téri konstrukciókban tűnnek fel a műveimen, az absztrakt geometrikus formák között vagy előtt megjelenő figurák már egy virtuális világot idéznek meg. A korábbi nonfiguratív művek hatásai nem múltak el nyomtalanul, az újabb munkákon is visszatérnek megváltozott formában.

Ebben a korszakban azonban olyan műveket is készítettem, amelyekben valóságos nagyvárosi terekben, jellegtelen, steril tranzithelyeken a tömegszerűség, a mindennapiság jelenik meg. Ezek a terek nélkülözik a személyes viszonyokat, a történetisé-

get, az identitást és a tűnékenységet, az átmenetiséget árasztják magukból. Felerősítik az individuuum elszemélytelenedését.

A legújabb műveken az érzékelés, észlelés, és ebből következően az értelmezés és megismerés kérdésköre domináns szerepet játszik. Az érzékelés korlátozottsága, viszonylagos-sága és nehézségei a figurák és a tér viszonyában ragadhatók meg. A látás szerepe a percepció során kiemelt jelentőséget játszik a műveken, ahol a hideg, racionális, ambivalens geometrikus térszerkezetek a bizonytalanságot, az érzékelés csapdáit, a személyiség mentális dezorientációját erősítik fel. Az elbizonytalanítást fokozza az a hatás, hogy nem lehet pontosan megállapítani, meddig tart a tapasztalati valóság és hol kezdődik a hipertér, amely virtuális valóságba vezet át, ahol szinte minden lehetséges. A dezorientáció, az irányvesztettség Peter Sloterdijk szerint napjaink egyik fő jellemzője, s a dolgok és viszonyok követhetetlenségét, átláthatatlanságát eredményezi. A mindent átfogó kétely, miszerint nincs egyedül érvényes értelmezés vagy meghatározás, ugyanebből a helyzetből fakad.

A régebbi és az újabb képeken is hangsúlyos szerepet kap az a fajta geometrikus motívumrendszer, amely egy túlracionalizált, poszthumán kalkulációs technológiai valóságot idéz meg, ezzel szemben áll az ennek kitett személyiség, amely számára a viszonyok áttekinthetetlené válnak. Az elidegenedés új formája jön létre, a társas magány.

Várady Róbert

Spányi Antal

püspök (Budapest, 1950. november 13.)

– Szolgálatának kezdetétől a magyar szentek városának nevezte Székesfehérvárt, amely őrzi a szentek lába nyomát, s amelynek régi és közeli múltja tele van a szentek, a boldogok emlékezetével.

– Engem egyre inkább megérintett ebben a városban nemcsak Szent Istvánnak, Szent Imrénak a szellemisége-lelkisége, hanem az első magyar szent családnak a jelenléte, és az a jelenlét, amelyről meg vagyok győződve, hogy az összes magyar szentet jelenti. Az lehetetlen, hogy ne jöttek volna el Szent Imre és Szent István sírjához imádkozni. De ugyanígy ajándék volt nemcsak az Árpád-házi szentek, hanem a mai kor szentjeinek a jelenléte is. Arra gondolok, hogy Prohászka Ottokár, Kaszap István, Bogner Mária Margit ennek

a városnak, ennek az egyházmegyének a szentjei. Bocsánat, hogy ezt mondom, nincsenek még boldoggá avatva, de remélem nagyon, és ezen dolgozom, hogy egyszer a boldogok és szentek között tisztelhetjük őket. Az ő életpéldájuk, szenvedésük, hűségük, alázatuk, az a szeretet, az a karitatív szolgálat, az az önmagát szétosztó jóság, ami Prohászka püspökben megmutatkozik, és jelen volt az életében, ezek olyan hívószavak, amelyek arra készítetnek és arra serkentenek engem is, hogy próbáljak a nyomukba lépni, bármennyire nehéz is.

– Az elmúlt 17 év több elismerést hozott: a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat 2009-ben Henszlmann Imre-díjat adott Püspök úrnak a műemlékvédelem és a kultúra támogatása terén végzett kiemelkedő munkájáért.

– Ebben az egyházmegyében ennek is hagyománya van. Nézve 19 püspök-elődömet azt látom, hogy nagyon kulturált emberek voltak, olyanok, akik egyetemes és a magyar kultúrát komoly eredményekkel tudták gazdagítani, akik felelősnek érezték magukat az értékek megőrzéséért és kincseinknek a minél szélesebb körben való megosztásáért. Nemcsak Prohászka püspökre gondolok itt, hanem Pauer püspökre, Steiner Fülöpre és másokra, akik sokat tettek ezért. Természetesen kötelezi a püspök utódot az elődök tevékenysége, az elődöknek az a munkája, amelyet végeztek, amelyet nemcsak őrizni, hanem továbbvinni is kell. Hála Istennek, a készség megvan bennem, hogy megpróbáljam ezt a kultúrát szolgálni, és találok munkatársakat is, akik örömmel és elkötelezetten ezen a területen jelentkeznek. Nagyon örülök annak, hogy sikerül valamit tennünk a modern művészetekért, sikerül őriznünk és felelősen ápolnunk megmaradt régi kincseinket, amelyek igazából nemcsak az egyházéi. Bár az egyház őrzi és gondozza és védi, restaurálja őket, ami az egész magyar nemzeté, minden magyar emberé.

– A Katolikus Karitásban végzett munkájáért a Magyar Érdemrend közepkeresztje kitüntetését vehette át 2012-ben a Parlamentben. Püspök úr azt

mondta, papságának kezdete óta fontosnak tartotta a karitatív szolgálatot, majd a székesfehérvári egyházmegye élén hivatalosan is feladatává vált a Katolikus Karitásznak elnöksége.

– Egy olyan egyházmegyében, ahol az elődök, például Prohászka Ottokár püspök mindent szétesztott a szegényeknek, nem nézve, hogy ki az, aki rászorult, hogy vöröskatona vagy paraszt, hogy keresztény, pogány vagy zsidó. Ő próbált mindenkin segíteni, mindenkinek a mindene lenni. Ahol az ő utóda, Shvoy püspök, tág szeretetében és emberi bátorságában, azokban az években, amikor az egyházat üldözte egy terrorisztikus államhatalom, vállalta, hogy például az elüldözött szerzeteseket befogadja, gondoskodik róluk. Szakos püspök, majd Takács Nándor püspök is ellátta a karitásznak irányításának a munkáját, tehát örömmel vettem, hogy ezt a tiszteletet is rám osztották. Hiszen valóban ez az a terület, amely karitatív, szociális feladatokat jelent, és úgy érzem, hogy inkább közel áll hozzám. Így neveltek. Az ötvenes években mi is azt az életet éltük otthon, gyerekek, mint a magyar családok. Szegények voltunk, egymás ruháját hordtuk, de tudtunk figyelni egymásra, és a környezetünkben levő szegény sorban élőknek próbáltunk segíteni, amennyire tőlünk tellett. Ezt szüleink nevelése miatt, anélkül hogy nagyon megideologizálták volna, magunkba szívtuk. Ez Krisztus szeretete. Az egyháznak egyik nagyon fontos küldetése. Örömmel teszem ezt, megint csak munkatársakkal: a karitásznak egyházmegyei igazgatóival, az országos karitásznak igazgatójával és a szervezet munkatársai segítségével. Annak a sok-sok ezer karitászonkéntesnek a munkájával, akik a névtelenségbe burkolózva, de Krisztus nevében elmennek a magukra maradtakhoz, a szegényekhez, és próbálnak rajtuk segíteni. Ez az ember küldetése, a keresztény ember feladata: a családban, világban élőknek, a plébániát vezető papnak vagy az egyházmegyéért felelős püspöknek egyaránt.

– Püspök úr a tradíciók őrzőjeként ismert, s ezzel párhuzamosan arról is, hogy a legmodernebb technikákat, eszközöket veti latba a jószolgálat érdekében. Tizenhat éve áll a Magyar Katolikus Rádió élén, amely sokakat szólít meg a keresztény értékek mentén.

– Az evangéliumot úgy kell hirdetni püspöknek, papnak, világban élő keresztényeknek, hogy az minél több embert elérjen. A mai világban pedig, amikor sokan nem ismerték meg a keresztény gyökereket – sokaknak nem volt módjuk megismerni a keresztény tanítás igazságait –, azokat az utakat kell keresni, amelyekben az egyház kifejezése szerint preevangelizálni tudjuk az embereket, vagyis felkészíteni őket, hogy az evangélium igazságát be tudják fogadni. Ehhez alkalmas eszköznek látta a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, hogy egy rádiót hozzon létre. A rádiózásnak a komoly, szakmai munkáját nem én irányítottam, hisz ez olyan szakma, amelyhez megfelelő előképzettség, iskolázottság, megfelelő gyakorlat kell. Ezt megtette akkor elsősorban Juhász Judit, megteszi most Radetzky András, de a rádióknak a lelkeségét, a szellemiségét, azt a keresztényi küldetését, azt a pluszt, amitől ez preevangelizáló, tehát az evangéliumra elvezető rádió lehet, a püspöki konferencia akarata szerint énnekem kell biztosítanom. De természetesen nemcsak a rádiózás az a modern eszköz, amely alkalmas és amelyet kell hogy használjunk az evangélium hirdetésében, hanem mindazok az eszközök, amelyeket ma a fiatalok is használnak, és amelyeket nekünk, felnőtteknek is valamilyen szinten alkalmaznunk

kell. Úgy gondolom, megkerülhetetlen ezt a kihívást észrevennünk, modern utakat kell keresni az evangélium örömhírének a terjesztésére, akár ezekkel a lehetőségekkel.

– Melyek azok az események, elért eredmények, amelyek püspöki szolgálatában olyan örömeket hoztak, hogy a további munkájához erőt adnak, és reményt a folytatásra?

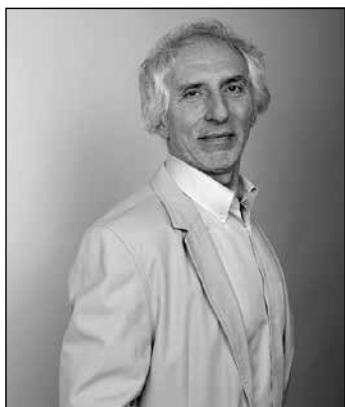
– Nehéz dolgom lenne, ha visszatekintve most ki kellene emelnem néhány dolgot, amelyek örömet okoztak. Én nagyon komolyan hiszem azt, hogy a Jóisten annyira szeret bennünket, hogy mindennap ad nekünk örömet. Ad keresztet is, hogy megmutathassuk, állhatatosak vagyunk. Mégis az egyik ilyen nagy örömem egészen biztosan az egyházmegye újkori szentjeinek felfedezése: vagyis Kaszap, Prohászka, Bogner Mária Margit számomra nagy örömök, nagy ajándékok, és azt hiszem, hogy általuk sok kegyelmet kapok. Egy ilyen nagy ajándék annak a felismerése, hogy itt, Székesfehérváron mi egészen más értelemben mondhatjuk, bárki másnál jobban, hitelesebben, hogy mi az első magyar szent család városa vagyunk. 2011. szeptember 4-én a passzai Niedernburg-kolostorból hozta el Székesfehérvárra Boldog Gizella ereklyéjét személyesen Passau püspöke, őexcellenciája Wilhelm Schraml. Történelmi pillanat volt, amikor abban a városban, ahol biztosan sok időt töltött együtt a magyar szent család, ereklyéikben újra találkozhattak. Boldog Gizella közel ezer év után tért vissza férje és fia temetkezési helyére, Székesfehérvárra. Azóta minden évben a magyar szentek és boldogok ünnepéhez legközelebbi szombaton ereklyéik jelenlétében ünnepeljük a magyar szent családot. Hosszú éveket dolgoztunk azért, hogy Fehérvár és Bodajk a magyar szent család tisztelőinek zarándokhelyévé váljon. A zarándokok méltó fogadásához és az értékek bemutatásához szükséges modern infrastruktúra kialakítása azonban meghaladta anyagi lehetőségeinket, a források előteremtését csak pályázatoktól remélhettük. Hatalmas lehetőség volt, hogy a székesfehérvári egyházmegye 2017-ben másfél milliárd forint vissza nem térítendő támogatást nyert a magyar Szent Család tematikus út kialakítására. Úgy érzem, hogy egy ilyen ajándék még, és tényleg öröm a Prohászka Imaszövetség léte. Örömmel látom, hogy sok ezer valóban imádkozó tagja van ennek az imaszövetségnek, akik nemcsak a székesfehérvári egyházmegyéért, hanem a magyarországi egyházért, szerzetesekért és szerzetesnőkért imádkoznak. És nem utolsósorban természetesen sok öröm van abban a munkában, amit látok a papok buzgóságában.

Spányi Antal

(Bertáné Pintér Katalin beszélgetése Szent István és az első magyar szent család városa, Székesfehérvár huszadik főpásztorával, Spányi Antal püspökkel)

Cakó Ferenc

grafikusképzőművész, animációsfilm-rendező (Budapest, 1950. november 18.)

Úgy látom: könnyebben megrajzolok bármit ceruzával, tussal, homokkal, mintsem hogy hetven évem emlékeiből összekovácsoljak egy tömör szakmai életrajzot.

A képzőművészet álmvilágába születtem. Igazán szerencsésnek mondhatom magam, mert festőművész édesapám rajzkészségét, művészi vénáját örökölhettem, aki példát mutatott szakmai alázatával, tudásával, szorgalmával, munkabíráásával.

Így a rajzolás, festés szeretete és néhány rajzpályázati díj 1969-ben a Képzőművészeti Szakközépiskolából a Képzőművészeti Főiskolára röptett. Kevesebb pátosszal szólva, azért is örültem a sikeres felvételinek, mert ezzel felmentést kaptam

a két év sorkatonai szolgálat alól. Emellett persze szép emlékeket őrzök kiváló tanárainmról, köztük Gacs Gáborra, Barcsay Jenőre, Iván Szilárdra gondolok, és Konecsni Györgyre, aki sajnos meghalt, mire szakosodtam az alkalmazott grafikán.

Már a gimnáziumi éveim alatt sűrűn kacsingattam az animációs film felé. Televíziónk a hatvanas évek elején még nem volt, ezért a Bem moziba jártunk Tamás barátommal kisfilmeket, rajzfilmeket nézni. A gimnáziumi rajzolás mellett, a francia képregényújságokat és az itthoni könyvillusztrációkat böngészve rengeteg karikatúrát rajzoltam, főként állatokról. Kedveltem, és ma is közel áll hozzám a természet utáni rajzolás, festés és a karikírozó szemlélet. Az elvont ábrázolás kimeríthetetlen tárházával és kézműves oldalával nagyon vonzott a bábfilm világa. Figuráimat és makettjeimet gyerekkoromtól magam barkácsoltam, aminek a civil élettől a filmszakmáig máig is rengeteg hasznát veszem.

Emlékszem, milyen nagy hatással voltak rám a fiatal Foky Ottó modern, filmes bábjai: szinte kivétel nélkül iparművészeti darabok voltak. Egyik kiállításán személyesen is találkoztunk, 1962-ben. Ettől fogva rabja lettem a „filmvilágnak”: gimnáziumi és főiskolás diákként be-bejártam a Pannónia Filmstúdióba, majd 12 év múlva a bábos csapat tagja lettem mint tervező-rendező.

A főiskola vége felé az otthoni kis szobámban egy festmény animációs filmet készítettem barátaimmal *Petőfi* címmel. A filmet a kis családi szuper 8-as kamerájukkal *Mertz Loránd* vette fel, majd elküldte az akkori egyetlen amatőr kisfilmes fesztiválra, Békéscsabára, ahol csodák csodájára megnyerte a fődíjat 1973-ban. Referenciaként siettem megmutatni Foky Ottónak a filmsikert, mondván, hogy szeretnék a bábstúdióban dolgozni, de ő egy bábos film elkészítésére kért a meggyőzés kedvéért.

Ezen felbuzdulva készítettük el az *Ókulária* című, szemüvegekkel mozgatott filmünket, amelyhez minden lehetséges helyről begyűjtöttük a pápaszemeket. A következő évben ez a film is elhozta a rangos fesztivál fődíját Békéscsabáról, ahol történetesen Huszárik Zoltán elnökkölt. Ez a közös siker Lorándot a Filmművészeti Főiskola operatőr szakára, engem pedig a Pannónia Filmstúdióba vitt be.

Képzőművészeti képzettség ide vagy oda: az animációs filmes mesterséget a ranglétra legalsó fokától kezdtem tanulni. Díszleteket festettem, bábokat készítettem, melyekkel próbamozgások sorát animáltam hónapokig. Lelket önteni egy élettelen tárgyba művészileg is kifinomult művelet. Sokan kérdezték: grafikus létemre miért nem rajzfilmet csinállok? Valamiért már akkor is a térbeli, kamerával körüljárható, színekkel bevilágítható világ izgalma vonzott. Ugyanakkor a technikai sokszínűség: báb, tárgy, gyurma, homokanimáció.

Képzőművészeti anyagaimból kétévenként kiállításokat rendeztem, illusztrációs és más grafikai megrendeléseknek tettem eleget.

Már harminc felé jártam, amikor az első önálló filmemre lehetőséget kaptam.

Ez a *Szék* című tárgymozgató animáció volt, ez egy kidobott székről mesél, amelyet hónapokon át mozgattam a kamera előtti valóságos környezetében.

Nagy odaadással készítettük a Pannóniában az úgynevezett „egyedi, szerzői filmeket” is a hazai és nemzetközi fesztiválokra. A Pannónia volt akkoriban az egyetlen hazai animációs filmgyár, ahol több velem egykorú rendező is próbált kirukkolni valami különleges filmmel. Egy ilyen film fél évig, egy évig is készült, akár a mai MOME- és más animációk. Ha sikerült, sok fesztiválra beválasztották. Lehetett Nyugatra utazni velük.

Mindig is szerettem kísérletezni anyagokkal, formákkal, és ötvözni mindezt az újszerű képzőművészeti szemlélettel, gondolkodásmóddal.

Igy készült, szinte „feketén”, titokban és a maradék stúdióidőben az *Ad astra* című gyurmaszobor-animációm, amelyet végül elfogadott a stúdióvezető is. Szerencsére, mivel ez a film a franciaországi Annecyból, az animációsok Mekkájából elhozta a fesztivál Fipresci-díját. Ettől kezdve sorra készítettem a fesztivál- és sorozatfilmeket: a *Sebaj Tóbiást*, a *Zénót*.

A nyolcvanas években még újdonságnak számított a gyurmaanimáció, amit remekül tudtam alkalmazni szobor jellegű animációknál és karikatúra jellegű gyerekfilmeknél. A *Sebaj Tóbiás* első sorozatát – amelyet Csukás István írt –, szinte egyedül készítettem, annyira idegen volt az új anyag és technika a báb-készítő és animátor kollégák számára.

Majd 1987-ben jött az újabb siker: az *Ab ovo* című filmem Cannes-ban Arany Pálmát, a best short díjat kapta, amelyet Claudia Cardinale adott át. Ez volt az első, hatalmas odaadással, hónapokon át készülő homokanimációs filmem, amelyben még szoboranimáció is szerepelt.

Az *Ab ovo* kísérleteitől ered a homokkal rajzolás, animálás, ami az idők során saját védjeggyemmé vált. Azt az alkotói és közönségélményt, újítási és improvizációs lehetőséget semmilyen más anyaggal nem lehetséges felülmúlni, mint amit a homokkal rajzolással sikerült. A homokanimációs filmjeimet egyedül készítem, van idő elmélkedni a következő rajzi lehetőségeken, amikor kockáról kockára – egy másodperc tizenkét mozdulat – rajzolom a homokot hónapokon át.

A filmkészítések szüneteiben festettem, illusztráltam, filmjeimmel jártam a fesztiválokat. A sok fesztiváldíjat követően kurzusokra, filmfesztiváli zsűribe kértek fel.

1995-ben a *Hamu* című filmmel sikerült elhoznom a másik legrangosabb nemzetközi fesztiváldíjat, a berlini Arany Medvét. A külhoni elismeréseken túl a legbecsesebb számomra a hazai érdemes és kiváló művészi kitüntetésem.

1998-ban létrehoztam a saját stúdiómat, ahol a legteljesebb önállósággal készíthettem a filmjeimet, és az induló fiatalokat is segíteni tudtam.

Az alkotás és tíz-húsz kollégával a stúdióvezetés olykor túl nagy teher volt. Nyolc év után ennek az alkotói munka látta kárát, ezért a saját házamban rendeztem be a homokrajzoláshoz szükséges technikát. A computeranimáció rohamos előretörésével feleslegessé vált a hagyományos, műhely-hátterű báb-műterem. A bábos jellegű megrendeléseknek pedig befellegzett.

Ekkoriban (1996) egy hirtelen ötlettől vezérelve kitaláltam az élő homokanimációs előadást.

Ennek lényege, hogy egy alulról világított üveglapra rajzolk a közönség előtt élőben egy történetet. Ezt felülről egy kamera veszi, ami összeköttetésben áll a kivetítővel. Így a rajzolt és állandóan változó képi világot zenei aláfestéssel, nagy vetítívásznon, a megszületésével egyidejűen láthatja a közönség.

Az első előadás Bartha Katalin hegedűművész szervezésében összművészeti kiállítás volt: versek, tánc, homokanimáció, hatalmas sajtóvisszhanggal.

A kezdeti, egyszerű felszerelésemet öltönyben raktam össze, előadás után egymagam szedtem szét. Ekkor találkoztam Mundrucz Tamással, aki megjegyezte: „Feri, ez így olyan, mintha a zongoraművész a koncert után kitolná a zongoráját.” Szerencsére ma már „csak” rajzolnom kell, mert Tamásék előre mindent beállítanak az előadásokhoz.

Az élő homokrajzolásból óriási siker lett, és nemzetközi rangot vívott ki a különleges, egyedi és egyszeri művészeti élmény. Sosem gondoltam, hogy kezdeti rajzszeretetem, alkotómunkám egyszer oda vezet, hogy a rajzolásokra a közönség megkülönböztetett ovációval tapsol. Erre a technikára sokan azt mondják: hungarikum. Az előadások között a legnagyobb csoda számomra, amikor szimfonikus nagyzenekarral együtt léphetek fel. Ezekre hetekig készülök a legnagyobb körültekintéssel. Elsőként egy képes forgatókönyvet készítek, tanulmányozom a kort, a zeneművet, majd a zenei hanganyaggal együtt gyakorolom a rajzos előadást. Később a zenekarral is próbálunk. A zenekari együttműködésért és a közös előadásokért különösen hálás vagyok Hollerung Gábor, Hamar Zsolt, Hámori Máté és Gerhát László karmestereknek.

Sajnos a Covid-intézkedések miatt az utóbbi időben szünetelnek az élő előadások. A korlátozások idején elkezdtem foglalkozni régi vágyammal, a rézkarkészítéssel, amelyre a filmkészítés mellett nem jutott időm.

Igazi kihívást jelentett ismét belemerülni ebbe a nemes, ötszáz éves régi technikába. Mostanában verseskötetek homokrajzos illusztrálására kaptam felkérést, ami újabb kihívás, mert sokkal kidolgozottabb rajzokat kell készítenem, szemben a filmekben csak pillanatokra látható képekkel.

A családi szálakhoz visszakanyarodva: a legnagyobb örömömre gyermekeimben is tovább él a nagyapától, édesapámtól, Fassel L'ousa Ferencről örökölt művészi hajlam. Lányom, Kinga divattervező lett, épp most vette át az Év Divattervezője 2020 díjat, Dániel fiam pedig szobrászként végzett a Képzőművészeti Egyetemen.

Baky Péter

festőművész (Budapest, 1950. november 29.)

Aki 1950-ben született, a század közepén, lemaradt sok mindentről s megérhetett sok mindent. Pláne így, közelítve a hetvenedik évéhez. Visszafelé nézve rettenetesen hosszúnak tűnik, de ebbe a hosszúnak tűnő időben elképesztően sok minden történt a világegyetemben, a Földön, Európában, Magyarországon, az emberiséggel, velünk, velem.

70 gépelt sor olyan kevés, ugyanakkor oly sok, mert nem tudod, hogy mit is írj, mi az, ami fontos. Nekem fontos, vagy azoknak, akik olvassák...

A felhőtlennek tűnő gyermekévek, Budapest, Rózsa Ferenc utca, szoba-konyha, vécé a folyosó végén, majd öcsém születésekor költözés,

Október 6. u. A belváros, a Duna-part, a Szent István téri általános iskola, Belvárosi Zeneiskola, rajzsakkörök, majd egy Smena fényképezőgép, és tudtam, hogy rendező-operatorként a filmművészet meghatározó alakja leszek. Nem lettem...

Képzőművészeti Gimnázium, még mindig fotó szak, majd érettségi, váratlan falak, pofonok, érthetetlen tiltások, elutasítások, kivételezések, két év munka, két év katonaság, közben sikertelen felvételik, Iparművészeti Főiskola, 3×17,5 pont és helyhiány...

Majd egy „angyali érintés”: a Képzőművészeti Főiskola egyből, Domanovszky, Veres „Öcsi” (a háttérben Dienes Gábor), négy év Barcsay, és festő maradtam. Aztán a végzés után három évvel megtagadtam az ecsetet.

Az 1980-as évek közepén vettem kézbe újra, s ez tart kisebb megszakításokkal azóta is.

A festéssel párhuzamosan mindig is dolgoztam, fotóműhely vezetőjeként, reklámgrafikusként, művésztelepek vezetőjeként, főiskolai tanárként, magántanárként, művészeti intézmények vezetőjeként (Szekszárdi Művészetek Háza, 20 év; párhuzamosan a Ferencvárosi Pincegaléria, 16 év), kiállításrendezőként, kiállítások, koncertek szervezőjeként, közben festettem, kiállítottam itthon és külföldön, s elsősorban az utóbbi húsz évben rendszeres résztvevőjeként az országos hazai és nemzetközi kiállításoknak, pályázatoknak.

Közben Budapestről, a feleségemet követve, kis kitérővel Szekszárdra kerültem. Először rövid távra tervezve, majd ott ragadva, mint számaron a fül. Úgy gondolom, hogy Szekszárddal jól kijöttünk egymással. Én lehetőségeket kaptam Szekszárdtól, egy ütött-kopott, folyton beázó, mégis pazar műtermet, állást, új ismerősöket, barátokat, új ellenségeket (bár őket, azt hiszem, jórészt magamnak köszönhetem), a bor szeretetét, a Duna szeretetét, a hallé szeretetét, a Gemenc szeretetét, Baja közelségét, fantasztikus élményeket, elképesztő eseményeket.

Mit kapott Szekszárd? Reményeim szerint egy új művészeti szemléletet, a képzőművészeti élet felpozícióját, új típusú kiállításokat, nemzetközi kiállításokat, grafikai, festészeti triennálékat (Országos Színesnyomat Grafikai Triennálé, Szekszárdi Festészeti Triennálé), köztéri szobrok lehetőségét, talán kicsit vibrálóbb koncertéletet, európai hírű, világhírű művészek felléptét, zenei kurzusokat.

Közben persze megtartva budapesti elfoglaltságaimat.

Nagyapa vagyok. Két gyönyörű lányom, Petra, két csodás unokám, Markó, Berta édesanyja, Réka és a fiam Marcell, a remek Kornél édesapja.

No és akkor a festészet, az alkotás. „Én, ha alszom is festek...”, valószínű nem én találtam ki, de attól még igaz. Ez egy olyan állandó elfoglaltság, ami folyton ott van benned, a lelkedben, körülötted, benne élsz, s ennek megfelelően a festészet kényszerűen benned él. Egyfajta közlési vágy, mely nyughatalatlanná, kíváncsivá, izgágává, elmélyültté, meditatívává tesz, tanulásra készítet, része akarsz lenni a világmindenségnek, s meg akarod mutatni, hogyan is látod te, a festő, hogyan jeleníted meg, hogyan ábrázolod, miután már átrágtá magát a lelkeden. És ez így van, lett légyen absztrakt, figurális, nonfiguratív, szürrealista és így tovább!

Engem a figurális ragadott el, hiszen annyi módon lehetsz figurális. Az emberi történetek, események, vonzalmak, taszítások, kapcsolódások, távolodások érdekeltek, s hogy hogyan is tudom én ezt úgy elmesélni a befogadónak, hogy érezze, ez az én tudásom, érzetem a világról, a benne lévőkről, a mindenségről, s mindezt szeretném átadni neki. Ez akkor is így van, amikor „csak” egy gyönyörű aktot rajzolok, s akkor is, amikor bonyolult absztrakt formákból bontom ki a figuráimat. Ebben sokat segítenek a témáim, melyeket többnyire a bibliai eseményekre építem, de sokszor igen profán módon. Elvégre e történetek szereplői is emberek voltak, majd lettek prófétákká, szentekké!

Nem kötődöm egyfajta stílushoz, mert ez ebben a fénysebességgel változó világban, ebben a káoszban lehetetlen. A mondanivaló sokszor elragad a szürreálisabb, vagy éppen a reálisabb ábrázolás felé, ahogy a lelkem éppen diktálja.

Hagyom magam az alkotás által elragadni, hogy elragadtatással, hittel tudjak alkotni!

(Iskoláim: Képző és Iparművészeti Gimnázium, Budapest, Magyar Képzőművészeti Főiskola, festő szak.

Fontosabb díjaim: Pro Urbe díj, Szekszárd. Tolna Megyei Prima díj. Magyar Érdemrend lovagkeresztje, Munkácsy Mihály-díj.)

Szávai Géza

regényíró (Küsmöd /Székelyföld/, Románia, 1950. december 4.)

Tizenhárom évesen nagyon csodálkoztam, hogy Balzacnak volt mersze (vagy száz összefüggő regényben) „megírni az emberiséget”. Azóta sem akadt regényíró, aki egész életében EGY regényvilág felépítésén dolgozott volna. Pedig – gondoltam – lehet írni egyre-másra a regényeket, de ha azokat egyetlen elme hozza

létre, az olvasó amúgy is mindegyiket EZ elme alá rendeli, együvé társítja őket. (Életművé „olvassuk egybe” Dosztojevszkij regényeit is.)

*

Akkor tehát én csakis több (sok) regényből lazán összeálló, folyamatosan kiterjedő regényegyüttest írok majd a VILÁGRÓL. Ha sikerül – ehhez – eleget élnem.

Aki majd beleolvas, azt olyan közérzettel teheti, mintha körbenézne egy világban / a világban.

Így képzeltem tizenhárom éves koromban.

És aztán eposzszerűen hullámzó hosszmetsetet írtam *Székely Jeruzsálem* címmel, esszéregényt, amely átfogja az életemet és a közösség(em) félezer esztendejét.

E hosszmetsetet keresztmetset követte, a *Múlt évezred Marienbadban* című regény a polgári Nyugat-Európához visszailleszkedő Kelet-Európa posztkommunista korszakáról.

Közben tizenhárom éves koromtól vitatkozom Balzackal, aki emberi szín-

játékot ígért és francia világot ábrázolt.

Persze, hiszen ő francia! És persze francia, német, orosz, spanyol stb. országokból áll össze a világ(unk).

De például az eurázsiai kontinens közepén elterülő TRANSZILVÁNIA országot nem lehetett csupán egyetlen nép nevével megnevezni, hiszen itt évezredek élnek együtt

magyarok, németek, románok.

EURÓPÁT, a kontinenseket, a Földünket sem nép- vagy országnév nevez meg. Lehet tehát nagyobb léptékű, természetszerűen tágas az emberi közérzet. Közérzetileg illeszkedhetünk a soknépű Földhöz, életünk – tehát történeteink! – tágabb kereteihez. A *Székely Jeruzsálem* regény cím kapcsán a „székelyről” és a Székelyföldről így teljes méltósággal mondhatom el, hogy ez egy magyar népcsoport neve és régiója Transzilvániában. És vallhatom, hogy a soknépű Föld (gömb!) felületének bármelyik pontjáról nézve áttekinthető és elmesélhető a világ. Ezért (is) írhattam a regényeim fölül: világregények. (A rádióban is „világzene” szól!)

A *Székely Jeruzsálem* mellé újabb hosszmetsetregényt „építettem”, az *Aletta bárkáját*. A vallásháborúk idején Amszterdamból Japánba vetődött lány, majd kétgyermekes anyja egy különös, kegyetlen történetben pára-ként illan el a Földről. A *Csodálatos országokba hoztalak* című regényem a női létezés újabb végletes történetét

követi – Amerikától Oroszorszáig. Természetes összefüggéseiben, teljes kiterjedésében látott világban történik minden...

Mint rész az egészre, a több száz oldalas *Makámaszútra* alcíme a többi regényemre is utal, jelzi „működésük elveit”: *„Kisregények és nagyregények az ideiglenes emberi érintkezések zónájából”*. Itt is a nagyvilágon át és – időben – másfél évszázad történelmében indázik a cselekmény.

Ilyen térben, ilyen háttér előtt pedig olykor súlyos nagyregényként tűnhet fel (ekként hat) akár a pár oldalas történet is.

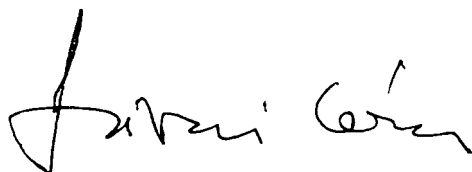
Kisregények és nagyregények tehát – hosszmetsetek és keresztmetsetek között sok kisebb-nagyobb regény. Valós dimenzióiban lüktető emberi világ.

*

Így képzelgek róla tizenhárom éves korom óta. Minden regényem önmagában megálló, külön, „egyedi” mű. És mégis „illeszkednek” ezek a vi-

lágregények: egymást erősítő, szerves regényvilággá. Így képzeltem el; és írtam, írtam a kis- és nagyregényeket. Reméltem, hogy 65 éves koromig elkészülnek, majd összeállnak, felsejlik velük/bennük és működni kezd, amit gyerekként elterveztem. Már elmúltam 65, és nem tudni, hány leszek. Bizonyosan örülhetek, hogy legalább ennyi lettem. Talán a publikálatlan, majdnem kész vagy félkész regényeimet is a „helyükre” illeszthetem, ha valamennyit még élek. De már így is, már most is felsejlik és életre kaphat ez a „világregényvilág”.

Ui. *Ezt a világ(regény)„térképet” szeretném minden (még életemben megjelenő) kötetemhez mellékelni. Küldöm most a NAPÚT összeállításába. Életemnek és a küldött fotónak (IS) mellékleteként. Köszönettel, üdvözlettel*

Petz Pál

trombitaművész (Budapest, 1950. december 31.)

Visszatekintve az igen változatos és sikerekben gazdag szakmai pályámra, igen szerencsésnek mondhatom magamat, mert zenével foglalkozni, azt mesterien tolmácsolni nagy adomány az élettől. A zenei nyelv határokon és századokon átívelő művészet, melyet bármely korszak, korosztály és bármely nemzet egyformán ért és szeret. A foglalkozásom nemcsak csodálatos munka, hanem küldetés, amely biztosítja, hogy minden korosztály örömet találjon előadásainkban. Különösen igaz ez a mai, rohanó világunkban, ahol a zene gyógyírt és megnyugvást ad az embereknek.

Zenei tanulmányaimat a budapesti Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában, majd a Liszt Ferenc Zeneakadémián végeztem trombita szakon, 1974-ben szereztem diplomát. 1973–79-ig a Magyar Állami Operaház zenekarának tagja voltam, 1979–2001-ig pedig a Nemzeti Filharmonikus Zenekar (Állami Hangverseny Zenekar) első trombitása, jelenleg a Monarchia Szimfonikus Zenekar alapító tagjaként és első trombitásaként tevé-

kenykedem. Nemzetközi versenyeken az alábbi helyezéseket értem el: Toulon, 1976: különdíj; Vercelli, 1977: I. díj; Prága, 1978: II. díj. 1986-ban Liszt-díjjal tüntettek ki.

A Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola trombitatanára és a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem kamarazene-professzora voltam.

1975-ben alakult a Budapesti Rézfúvós Kvintett, melynek ma is tagja vagyok. A magyar rézfúvós kamarazene úttörőiként először ifjúsági hangversenyeken léptünk fel, majd sikeres próbafelvételt készítették velünk a Magyar Rádióban, melyet élő hangversenyek követtek. Nemzetközi karrierünk 1979-ben kezdődött, amikor megnyertük az első nemzetközi rézfúvós kamarazene-versenyt Párizsban, melyet Maurice Andréről neveztek el. Hazai koncertjeink mellett rendszeresen fellépünk Európa számos hangversenytermében (Olaszország, Spanyolország, Finnország, Svédország, Dánia, Anglia, Belgium, Hollandia, Ausztria, Németország, Franciaország), jártunk Japánban és négyszer az Egyesült Államokban. Díszvendégként részt vettünk a Baltimore-i Rézfúvósfesztiválon, ahol elnyertük a város díszpolgári címét. Felvételt készítettünk a londoni BBC rádióban, a francia rádióban, az összes német rádióban: Radio Bremen, Norddeutsche Rundfunk (Hannover), Deutschlandfunk (Köln), WDR-Westdeutsche Rundfunk (Köln), Südwestfunk (Koblenz), Süddeutsche Rundfunk (Stuttgart, Karlsruhe), Saarlandische Rundfunk (Saarbrücken), Bayerische Rundfunk (München), illetve egyenes adásokban játszottunk, valamint három alkalommal szerepeltünk a ZDF német tévécsatorna műsoraiban. Itthon a magyar művek magas szintű tolmácsolásáért a szerzői jogvédő nivódíját, a Magyar Rádió nivódíját nyertük el, 1986-ban pedig Liszt-díjat.

Az alábbi magyar szerzők írtak a kvintett számára műveket: Láng István, Balassa Sándor, Lendvai Kamilló, Dubrovay László, Sugár Miklós, Huszár Lajos, Hidas Frigyes, Berki Géza, Farkas Antal, Kalmár László, Sári László, Bogár István, Hollós Máté. Hidas Frigyes nekünk írt, *Quintetto Concertante* című művét Budapest és több európai nagyváros hangversenytermeiben is gyakran játszottuk és játszunk a mai napig az Állami Hangversenyzenekarral és a Monarchia Szimfonikus Zenekarral.

Petryné

„Harmonizációs programok”

Helyszín: TIT Stúdió Egyesület Székháza,
1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.

E-mail: info@tit.hu; **Tel.:** 344-5000; **Honlap:** www.tit.hu

**A TIT Stúdió Egyesület (TIT SE) tisztelettel ajánlja honlapját és helyszínét:
jöjjön el programjainkra, hívja érdeklődő ismerőseit!**

Rátkai Márton Klub, Dunatáj Mozi, Fedezze fel a világot!, Aranykor Jóga.

**Ismerje meg és ajánlja: Ásványbarát Szakcsoport, Gombász Szakkör,
Csapody Vera Növénybarát Kör.**

Várjuk javaslatait!

**Dr. Koncz Gábor igazgató. Az épület lehetőségeinek megtekintése,
rendezvényi megállapodások: Bácsfai Linda rendezvényi menedzser.**

E-mail: titstudio06@gmail.com

Állandó tárlatok:

„A legnagyobb boldogságom, ha másnak tudást és örömet nyújthatok...”

Öveges József (1895-1979) emlékkiállítás

„Ásványok és ősmaradványok...”

A TIT SE Ásványbarát Szakcsoportjának kiállítása

---

rokonszenvről, illetve semmilyen komoly üldöztetésről nem tudok (magyarán: mintha a világon se lennék – a legeslegjobb), és valamennyit még megőriztem ifjúkorom szellemi igényeiből, és szinte semmit annak reményeiből (ezt az adományt nem is tudom, kinek köszönjem meg), és még mindig van munkám és dolgozom – nem tudom, hogy ezeken kívül miért is kellene derűsnek lennem.”

Csattanónak pedig álljon itt a megírásakor még jövő idejű csattanós cáfolata annak, hogy bármi kifoghat rajtuk, rajtunk, Gryllus Dániel zeneszerző válaszleveléből: „Talán életem legfontosabb lemeze lett *A teljesség felé*. Weöres Sándor költői prózájának mondataira írtam. Meg is jelent a költő 75. születésnapjára. Büszkén vittem a kiadványt Sanyi bácsinak, aki örömmel hallgatta, és utána azt mondta, sok kimaradt belőle, de a lényege benne van. Ezt, az első szólólemezemet hangszerelte meg Samu fiam a barátaimból álló húszfős csapata, hatvanadik születésnapom alkalmából ajándékként, és remélem (ha a vírus is így akarja), a hetvenedikén is elhangzik. Fontos citerás lemezem a *Pál apostol – dalok Pál levelei szerint* Sumonyi Zoltán verseire. Több százszor énekeltem már harminc év alatt különböző felekezetű templomokban, koncertteremben, színházban. Mikor írtam, nem tudtam, hogy egy bibliai sorozat első darabja született meg, követte a *Hegyi Beszéd*, a két zoltárlemez és a *Tíz példázat*. Színésznő Dorka lányom a sok hazai és külföldi siker után most nem nagyon tud filmezni, utazni ebben a lefékezett életben, de amúgy is inkább a jövővel van elfoglalva, babát vár... a harmadik unokámat.”

Aki azóta világra jött. Isten éltesse Áronkát, aki neve szerint tisztánlátásra termett! Isten tartson meg vele együtt mindnyájunkat hetvenen innen és túl!

Bognár Antal

A Napút 219. számát tartja kezében az olvasó. A jövő évi 222. összeállítással a folyóirat print-élete: megszűnik. De előtte – az esztendő elején – még összeállítjuk az 1951-es korosztály évkönyvét, ez lesz a 24., az utolsó nemzedéki tabló.

Várjuk ide akár figyelmünket felhívó hetvenes-javaslatokat.

S majd éli tovább 39 rovatával gazdag életét a naputonline.hu. Fogadja ki-ki invitálásunkat: helye lehet ott tanulmányoknak, szépirodalmi vagy képzőművészeti alkotásnak... színes a közléslehetőséget kínáló paletta. (A szerkesztőség)

Hetvenkilenc jeles hetvenes

Január Hortobágyi Éva, Beregszászi Olga, Muszty Bea, Koó Tamás,
Győri-Nagy Sándor, Vámos Miklós, Koncz Gábor

Február Kisfaludy András, Tóth József, Varga Imre, Hunyadvári József,
Koltay Gábor, Noth Zsuzsanna, Lábadi Károly, Dévai Nagy Kamilla,
Ivánka Mária, Pojjákné Vásárhelyi Judit

Március Magén István, Tóth György, Dobay András, Seregély István,
Sóváradi Valéria, Fülöp Gábor, Kulcsár Szabó Ernő, Ambrus Lajos, Gellei Imre,
Adorján András

Április Dénes Gábor, Osskó Judit, Barna Gábor, Szemes Zsuzsa, Kósa
Gábor, Záborszky Gábor, Szentirmai László, Bárász Péter, Gryllus Dániel,
Csák Gyöngyi, Valló Péter

Május Hegedűs 2 László, Pokol Béla, Rentsch Piroska, Borgó,
Liptay Katalin, Csányi Béla, Kordos László

Június Aradi Jutka, Bába Iván

Július Frideczky Katalin, Kolozsvári Grandpierre Miklós, Varsányi Ferenc,
Németh S. Katalin, Dukay Barnabás

Augusztus Gulyás László, Jónyer István

Szeptember Karda Beáta, Várkonyi Mátyás, Gutai István, Széchy Beáta,
Gy. Horváth László, Jakab György, Urbán László, Sterbinszky Amália

Október Szentmártoni Szabó Géza, Szurdi Miklós, Szikora János,
Szombathy Bálint, Örsi Julianna, Mikó István, Sári László, Puhl Antal,
Bíró László

November Nyilasy Balázs, Csiszár Imre, Várady Róbert, Spányi Antal,
Cakó Ferenc, Baky Péter

December Szávai Géza, Petz Pál

Ára: 1000 Ft. Előfizetés: 6000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.naputonline.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatója:

nka
Nemzeti Kulturális Alap